

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Jātaka-aṭṭhakathā

(chaṭṭho bhāgo)

22. Mahānipāto

[538] 1. Mūgapakkhajātakavaṇṇanā

Mā (6.0001) **paṇḍiccayaṃ vibhāvayā**ti idaṃ sathā jetavane viharanto mahābhinikkhamanaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhagavato nekkhammapāramiṃ vaṇṇayantā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, idāni mama pūritapāramissa rajjaṃ chaḍḍetvā mahābhinikkhamanaṃ nāma anacchariyaṃ. Ahañhi pubbe aparipakke ñāṇe pāramiyo pūrentopi rajjaṃ chaḍḍetvā nikkhantoyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte kāsiraṭṭhe bārāṇasiyaṃ kāsirājā nāma dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa soḷasasahassā itthiyo ahesuṃ. Tāsu ekāpi puttaṃ vā dhītaraṃ vā na labhi. Nāgarā “amhākaṃ rañño vaṃsānurakkhako ekopi putto natthī”ti rājaṅgaṇe sannipatitvā **kusajātake** (jā. 2.20.1 ādayo) āgatanayeneva rājānaṃ evamāhaṃsu “deva, puttaṃ patthethā”ti. Rājā (6.0002) tesam vacanaṃ sutvā soḷasasahassā itthiyo “tumhe puttaṃ patthethā”ti āṇāpesi. Tā candādīnaṃ devatānaṃ āyācana-upaṭṭhānādīni katvā patthentiyopi puttaṃ vā dhītaraṃ vā na labhiṃsu. Aggamahesī panassa maddarājadhītā candādevī nāma sīlasampannā ahosi. Rājā “bhadde, tvampi puttaṃ patthehī”ti āha. Sā puṇṇamadivase uposathaṃ samādiyitvā cūḷasayane nipannāva attano sīlaṃ āvajjetvā “sacāhaṃ akhaṇḍasīlā iminā me saccena putto uppajjatū”ti saccakiriyaṃ akāsi.

Tassā sīlatejena sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “candādevī puttaṃ pattheti, handāhaṃ puttaṃ dassāmī”ti tassānucchavikaṃ puttaṃ upadhārento bodhisattaṃ passi. Bodhisattopi tadāvisativassāni bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāretvā tato cuto ussadaniraye nibbattitvā asītivassasahassāni tattha paccitvā tato cavitvā tāvatīmsabhavane nibbatti. Tatthāpi yāvātāyukaṃ ṭhatvā tato cavitvā uparidevalokaṃ gantukāmo ahosi. Sakko tassa

santikaṃ gantvā “mārisa, tayi manussaloke uppanne pāramiyo ca te pūrissanti, mahājanassa vuḍḍhi ca bhavissati, ayaṃ kāsirañño candādevī nāma aggama-
hesī puttāṃ pattheti, tassā kucchiyaṃ uppajjāhī”ti vatvā aññesañca cavanadha-
mmānaṃ pañcasatānaṃ devaputtānaṃ paṭiññaṃ gahetvā sakaṭṭhānameva aga-
māsi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā pañcahi devaputtasatehi saddhiṃ devalokato
cavitvā sayāṃ candādeviyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Itare pana devaputtā
amaccabhariyānaṃ kucchisu paṭisandhiṃ gaṇhiṃsu.

Tadā candādeviyā kucchi vajirapuṇṇā viya ahosi. Sā gabbhassa patiṭṭhita-
bhāvaṃ ñatvā rañño ārocesi. Taṃ sutvā rājā gabbhassa parihāraṃ dāpesi. Sā
paripuṇṇagabbhā dasamāsaccayena dhaññapuññalakkhaṇasampannaṃ puttāṃ
vijāyi. Taṃ divasameva amaccagehesu pañca kumārasatāni jāyiṃsu. Tasmīṃ
khaṇe rājā amaccagaṇaparivuto mahātale nisinno ahosi. Athassa “putto, te deva,
jāto”ti ārocayiṃsu. Tesāṃ vacanaṃ sutvā rañño puttapemaṃ uppajjitvā chaviyā-
dīni chinditvā aṭṭhimiñjaṃ (6.0003) āhacca aṭṭhāsi, abbhantare pīti uppajji,
hadayaṃ sītalaṃ jātaṃ. So amacce pucchi “tuṭṭhā nu kho tumhe, mama putto jāto”-
ti? “Kiṃ kathetha, deva, mayaṃ pubbe anāthā, idāni pana sanāthā jātā, sāmiko no
laddho”ti āhaṃsu. Rājā mahāsenaguttaṃ pakkosāpetvā āṇāpesi “mama puttassa
parivāro laddhuṃ vaṭṭati, gaccha tvaṃ amaccagehesu ajja jātā dārakā kittakā
nāmāti olokehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā amaccagehāni gantvā olokento
pañca kumārasatāni disvā punāgantvā rañño ārocesi.

Rājā pañcannaṃ dāraśatānaṃ kumārapasādhanaṃ pesetvā puna pañca
dhātisatāni ca dāpesi. Mahāsattassa pana atidighādidosavajjitā alambatthaniyo
madhurathaññāyo catusaṭṭhi dhātiyo adāsi. Atidighāya hi itthiyā passe nisīditvā
thaññaṃ pivato dāraśatānaṃ gīvā dighā hoti, atirassāya passe nisīditvā thaññaṃ
pivanto dāraśatānaṃ nippīlitakhandhaṭṭhiko hoti, atikisāya passe nisīditvā thaññaṃ
pivato dāraśatānaṃ ūrū rujjanti, atithūlāya passe nisīditvā thaññaṃ pivanto dāraśatānaṃ
pakkhapādo hoti, atikāḷikāya khīraṃ atisītalaṃ hoti, ati-odātāya khīraṃ ati-uṇhaṃ
hoti, lambatthaniyā passe nisīditvā thaññaṃ pivanto dāraśatānaṃ nippīlitānāsiko hoti.
Kāsānañca pana itthīnaṃ khīraṃ ati-ambilaṃ hoti, sāsānañca pana itthīnaṃ
khīraṃ atikaṭṭukādibhedāṃ hoti, tasmā te sabbepi dose vivajjetvā alambatthaniyo
madhurathaññāyo catusaṭṭhi dhātiyo datvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā candādevi-
yāpi varaṃ adāsi. Sāpi gahitakaṃ katvā ṭhapesi.

Rājā kumārassa nāmaggaṇadivase lakkhaṇapāṭhake brāhmaṇe pakkosā-
petvā tesāṃ mahantaṃ sakkāraṃ katvā kumārassa antarāyābhāvaṃ pucchi. Te
tassa lakkhaṇasampattiṃ disvā “mahārāja, dhaññapuññalakkhaṇasampanno
ayaṃ kumāro, tiṭṭhatu ekadīpo, dvisahassaparivārānaṃ catunnampi mahādīpānaṃ
rajjaṃ kāretuṃ samattho hoti, nāssa koci antarāyo (6.0004) paññāyatī”ti vadiṃsu.
Rājā tesāṃ vacanaṃ sutvā tussitvā kumārassa nāmaṃ karonto yasmā kumā-
rassa jātadivase sakalākāsiraṭṭhe devo vassi, yasmā ca rañño ceva amaccānañca
hadayaṃ sītalaṃ jātaṃ, yasmā ca temayamāno jāto, tasmā “temiyakumāro”tissa
nāmaṃ akāsi. Atha naṃ dhātiyo ekamāsikaṃ alaṅkaritvā rañño santikaṃ āna-
yiṃsu. Rājā piyaputtaṃ āliṅgitvā sīse cumbitvā aṅke nisīdāpetvā ramayamāno

nisīdi.

Tasmiṃ khaṇe cattāro corā ānītā. Rājā te disvā “tesu ekassa corassa sakaṇṭha-kāhi kasāhi pahārasahassaṃ karoṭha, ekassa saṅkhalikāya bandhitvā bandhanā-gārapavesanaṃ karoṭha, ekassa sarīre sattipahāraṃ karoṭha, ekassa sūlāropanaṃ karoṭhā”ti āṇāpesi. Atha mahāsatto pitu vacanaṃ sutvā bhītatasito hutvā “aho mama pitā rajjaṃ nissāya atibhāriyaṃ nirayagāmikammaṃ akāsī”ti cintesi. Punadivase pana taṃ setacchattassa heṭṭhā alaṅkatasirisayane nipajjāpesuṃ. So thokaṃ niddāyitvā pabuddho akkhīni ummīletvā setacchattaṃ olokento mahantaṃ sirivibhavaṃ passi. Athassa pakatiyāpi bhītatasitassa atirekataraṃ bhayaṃ uppajji. So “kuto nu kho ahaṃ imaṃ coragehaṃ āgatomhī”ti upadhārento jātissaraṇāṇena devalokato āgatabhāvaṃ ṇatvā tato paraṃ olokento ussaniraye pakkabhāvaṃ passi, tato paraṃ olokento tasmiṃyeva nagare rājabhāvaṃ aññāsī.

Athassa “ahaṃ vīsativassāni bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāretvā asītivassasahassāni ussaniraye paccim, idāni punapi imasmiṃyeva coragehe nibbattomhī, pitā me hiyyo catūsu coresu ānītesu tathārūpaṃ pharusaṃ nirayasaṃvattanikaṃ kathaṃ kathesi, sacāhaṃ rajjaṃ kāressāmi, punapi niraye nibbattitvā mahādukkhaṃ anubhavissāmī”ti āvajjentaṃ mahantaṃ bhayaṃ uppajji. Bodhisattassa kaṅcana-vaṇṇaṃ sarīraṃ hatthena parimadditaṃ padumaṃ viya milātaṃ dubbaṇṇaṃ ahoṣi. So “kathaṃ nu kho imamhā coragehā mucceyyan”ti cintento nipajji. Atha naṃ ekasmiṃ atabhāve mātubhūtapubbā chatte (6.0005) adhivatthā devadhītā assāsetvā “tāta temiyakumāra, mā bhāyi, mā soci, mā cintayi. Sace ito mucchitukāmosi, tvaṃ apīṭhasappīpi pīṭhasappī viya hohi, abadhiropi badhiro viya hohi, amūgopi mūgo viya hohi, imāni tīṇi aṅgāni adhiṭṭhāya attano paṇḍitabhāvaṃ mā pakāsehi”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

1. “Mā paṇḍiccayaṃ vibhāvaya, bālamato bhava sabbapāṇinaṃ;
sabbo taṃ jano ocināyatu, evaṃ tava attho bhavissati”ti.

Tattha **paṇḍiccayanti** paṇḍiccaṃ, ayameva vā pāṭho. **Bālamatoti** bālo iti sammato. **Sabbo janoti** sakalo antojano ceva bahijano ca. **Ocināyatūti** “nīhara-thetaṃ kāḷakaṇṇin”ti avamaññatu, avajānātūti attho.

So tassā vacanena assāsaṃ paṭilabhivā-

2. “Karomi te taṃ vacanaṃ, yaṃ maṃ bhaṇasi devate;
atthakāmāsi me amma, hitakāmāsi devate”ti.-

Imaṃ gāthaṃ vatvā tāni tīṇi aṅgāni adhiṭṭhāsī. Sā ca devadhītā antaradhāyi. Rājā puttassa anukkaṇṭhanatthāya tāni pañca kumārasatāni tassa santikeyeva ṭhapesi. Te dārakā thaññatthāya rodanti paridevanti. Mahāsatto pana nirayabhayaṭajjito “rajjato me sussitvā matameva seyyo”ti na rodanti na paridevanti. Athassa dhātiyo taṃ pavattiṃ ṇatvā candādeviyā ārocayiṃsu. Sāpi raṇṇo ārocesi. Rājā nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchi. Atha brāhmaṇā āhaṃsu “deva, kumārassa pakativilaṃ atikkamitvā thaññaṃ dātuṃ vaṭṭati, evaṃ so rodamāno thanaṃ daḷhaṃ gahetvā sayameva pivissati”ti. Tato paṭṭhāya dhātiyo kumārassa pakativilaṃ atikkamitvā thaññaṃ denti. Dadamānā ca kadāci ekavāraṃ atikkamitvā denti, kadāci sakaladivasaṃ khīraṃ na denti.

Vīmaṃsanakaṇḍaṃ

So (6.0006) nirayabhayatajjito sussantopi thaññatthāya na rodāti, na paridevati. Atha naṃ arodantampi disvā “putto me chāto”ti mātā vā thaññaṃ pāyeti, kadāci dhātiyo vā pāyenti. Sesadārakā thaññaṃ aladdhavelāyameva rodanti paridevanti. Mahāsatto pana nirayabhayatajjito na rodāti, na paridevati, na niddāyati, na hatthapāde samiñjati, na saddaṃ karoti. Athassa dhātiyo “piṭhasappīnaṃ hatthapādā nāma na evarūpā honti, mūgānaṃ hanukapariyosānaṃ nāma na evarūpaṃ hoti, badhirānaṃ kaṇṇasotāni nāma na evarūpāni honti, bhavitabbamettha kāraṇena, vīmaṃsissāma na”ti cintetvā “khīrena tāva naṃ vīmaṃsissāmā”ti sakaladivasāṃ khīraṃ na denti. So sussantopi khīratthāya saddaṃ na karoti. Athassa mātā “putto me chāto”ti sayameva thaññaṃ pāyeti. Evaṃ antarantarā khīraṃ adatvā ekasaṃvaccharamṃ vīmaṃsantāpissa antaramṃ na passiṃsu.

Tato amaccādayo rañño ārocesuṃ “ekavassikadārakā nāma pūvakhajjakaṃ piyāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti pañca kumārasatāni tassa santikeyeva nisīdāpetvā nānāpūvakhajjakāni upanāmetvā bodhisattassa avidūre ṭhapetvā “yathā-ruci tāni pūvakhajjakāni gaṇhathā”ti paṭicchannaṭṭhāne tiṭṭhanti. Sesadārakā kalahaṃ karontā aññamaññaṃ paharantā taṃ taṃ gahetvā khādanti. Mahāsatto pana attānaṃ ovaditvā “tāta temiyakumāra, nirayabhayaṃ icchanto pūvakhajjakaṃ icchāhī”ti nirayabhayatajjito pūvakhajjakaṃ na olokesi. Evaṃ pūvakhajjakenapi ekasaṃvaccharamṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaramṃ passiṃsu.

Tato “dvivassikadārakā nāma phalāphalaṃ piyāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti nānāphalāni upanāmetvā bodhisattassa avidūre ṭhapetvā vīmaṃsiṃsu. Sesadārakā kalahaṃ katvā yujjhantā taṃ taṃ gahetvā khādanti. So nirayabhayatajjito tampi na olokesi. Evaṃ phalāphalenapi ekasaṃvaccharamṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaramṃ passiṃsu.

Tato “tivassikadārakā nāma kiḷanabhaṇḍakaṃ piyāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti nānāsuvaṇṇamayāni hatthi-assarūpakādīni kārāpetvā bodhisattassa avidūre ṭhapesuṃ. Sesadārakā aññamaññaṃ vilumpantā gaṇhiṃsu. Mahāsatto pana na kiñci olokesi. Evaṃ kiḷanabhaṇḍakenapi ekasaṃvaccharamṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaramṃ passiṃsu.

sissāmā”ti nānābhojanāni upanāmesuṃ. Sesadārakā taṃ piṇḍaṃ piṇḍaṃ katvā bhuñjanti. Mahāsatto pana attānaṃ ovaditvā “tāta temiyakumāra, aladdhabhojanānaṃ te attabhāvānaṃ gaṇanā nāma natthī”ti nirayabhayatajjito tampi na olokesi. Athassa mātā sayameva hadayena bhijjamānena viya asahantena sahattena bhojanaṃ bhojesi. Evaṃ bhojanenapi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato “pañcavassikadārakā nāma aggino bhāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti rājaṅgaṇe anekadvārayuttaṃ mahantaṃ gehaṃ kāretvā tālapaṇṇehi chādetvā taṃ sesadārakehi parivutaṃ tassa majjhe nisīdāpetvā aggimṃ denti. Sesadārakā aggimṃ disvā viravantā palāyiṃsu. Mahāsatto pana cintesi “niraya-aggisantāpanato idameva aggisantāpanaṃ sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena varataran”ti nirodhasamāpanno mahāthero viya niccalova ahosi. Atha naṃ aggimhi āgacchante gahetvā apanenti. Evaṃ aggināpi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato “chavassikadārakā nāma mattahatthino bhāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti ekaṃ hatthimṃ susikkhitaṃ sikkhāpetvā bodhisattaṃ sesadārakehi parivutaṃ rājaṅgaṇe nisīdāpetvā taṃ hatthimṃ muñcanti. So koñcanādaṃ nadanto soṇḍāya bhūmiyaṃ pothento bhayaṃ dassento āgacchati. Sesadārakā taṃ disvā maraṇabhayabhītā disāvidisāsu palāyiṃsu. Mahāsatto pana mattahatthimṃ āgacchantamṃ disvā cintesi “caṇḍaniraye pacchanato caṇḍahatthino hatthe maraṇameva seyyo”ti nirayabhayatajjito tattheva nisīdi. Susikkhito hatthī mahāsattaṃ pupphakālāpaṃ viya ukkhipitvā aparāparaṃ katvā akilamētvāva gacchati. Evaṃ hatthināpi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato “sattavassikadārakā nāma sappassa bhāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti bodhisattaṃ sesadārakehi saddhimṃ rājaṅgaṇe nisīdāpetvā uddhaṭadāṭṭhe katamukhabandhe sappe vissajjesuṃ. Sesadārakā te disvā viravantā palāyiṃsu. Mahāsatto pana nirayabhayaṃ āvajjetvā “caṇḍasappassa (6.0008) mukhe vināsameva varataran”ti nirodhasamāpanno mahāthero viya niccalova ahosi. Athassa sappo sakalasarīraṃ veṭhetvā matthake phaṇaṃ katvā acchi. Tadāpi so niccalova ahosi. Evaṃ sappenapi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato “aṭṭhavassikadārakā nāma naṭasamajjaṃ piyāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti taṃ pañcadārakasatehi saddhimṃ rājaṅgaṇe nisīdāpetvā naṭasamajjaṃ kārapesuṃ. Sesadārakā taṃ naṭasamajjaṃ disvā “sādhū sādhū”ti vadantā mahāhasitaṃ hasanti. Mahāsatto pana “niraye nibbattakāle tava khaṇamattampi hāso vā somanassaṃ vā natthī”ti nirayabhayaṃ āvajjetvā niccalova ahosi, taṃ na olokesi. Evaṃ naṭasamajjenapi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato “navavassikadārakā nāma asino bhāyanti, tena naṃ vīmaṃsissāmā”ti taṃ pañcadārakasatehi saddhimṃ rājaṅgaṇe nisīdāpetvā dārakānaṃ kīḷanakāle eko puriso phalikavaṇṇaṃ asimṃ gahetvā paribbhamanto nadanto vagganto tāsentō

lañghanto apphoṭento mahāsaddaṃ karonto “kāṣirañño kira kāḷakaṇṇi eko putto atthi, so kuhiṃ, sīsamassa chindissāmi”ti abhidhāvati. Taṃ purisaṃ disvā sesadā-rakā bhītatasiṭā hutvā viravantā disāvidisāsu palāyiṃsu. Mahāsatto pana niraya-bhayaṃ āvajjetvā ajānanto viya nisīdi. Atha naṃ so puriso asinā sīse parāmasitvā “sīsaṃ te chindissāmi”ti tāsentopi tāsetuṃ asakkonto apagami. Evaṃ khagge-napi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato dasavassikakāle panassa badhirabhāvavīmaṃsanatthaṃ sirisayane nisī-dāpetvā sāṇiyā parikkhipāpetvā catūsu passesu chiddāni katvā tassa adassetvā heṭṭhāsayane saṅkhadhamake nisīdāpetvā ekappahāre neva saṅkhe dhamāpentī, ekaninnādaṃ ahosi. Amaccā catūsu passesu ṭatvā sāṇiyā chiddehi oloKentāpi mahāsattassa ekadivasampi satisammosaṃ vā hatthapādavikāraṃ vā phandana-mattaṃ vā na passiṃsu. Evaṃ ekasaṃvaccharaṃ saṅkhasaddenapi antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato (6.0009) parampi ekādasavassikakāle ekasaṃvaccharaṃ tatheva bherisa-ddena vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato dvādasavassikakāle “dīpena naṃ vīmaṃsissāmā”ti “rattibhāge andhakāre hatthaṃ vā pādaṃ vā phandāpeti nu kho, no”ti ghaṭesu dīpe jāletvā sesadīpe nibbāpetvā thokaṃ andhakāre sayāpetvā ghaṭehi dīpe ukkhipitvā ekappahāre neva ālokaṃ katvā iriyāpathaṃ upadhārenti. Evaṃ dīpenapi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa kiñci phandanamattampi na passiṃsu.

Tato terasavassikakāle “phāṇitena naṃ vīmaṃsissāmā”ti sakalasarīraṃ phāṇi-tena makkhetvā bahumakkhike ṭhāne nipajjāpesuṃ. Makkhikā uṭṭhahanti, tā tassa sakalasarīraṃ parivāretvā sūcīhi vijjhamānā viya khādanti. So nirodhasamāpanno mahāthero viya niccalova ahosi. Evaṃ phāṇitenapi ekasaṃvaccharaṃ anta-rantarā vīmaṃsantāpissa kiñci phandanamattampi na passiṃsu.

Athassa cuddasavassikakāle “idāni panesa mahallako jāto sucikāmo asucijigu-cchako, asucinā naṃ vīmaṃsissāmā”ti tato paṭṭhāya naṃ neva nhāpentī na ca ācamāpentī. So uccārapassāvaṃ katvā tattheva palipanno sayati. Duggandhabhā-vena panassa antarudhīnaṃ nikkhamanakālo viya ahosi, asucigandhena makkhikā khādanti. So niccalova ahosi. Atha naṃ parivāretvā ṭhitā dhātiyo āhaṃsu “tāta temiyakumāra, tvaṃ mahallako jāto, ko taṃ sabbadā paṭijaggissati, kiṃ na lajjasi, kasmā nipannosi, uṭṭhāya te sarīraṃ paṭijaggāhī”ti akkosanti pari-bhāsanti. So tathārūpe paṭikūle gūtharāsīmhi nimuggopi duggandhabhāvena yoja-nasatamatthake ṭhitānampi hadayuppatanasamatthassa gūthanirayassa dugga-ndhabhāvaṃ āvajjetvā niccalova ahosi. Evaṃ asucināpi ekasaṃvaccharaṃ anta-rantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Tato pannarasavassikakāle “aṅgārena naṃ vīmaṃsissāmā”ti athassa heṭṭhā-maṅcake aggikapallāni ṭhapayiṃsu “appeva nāma uṇhena pīlito (6.0010) dukkha-vedanaṃ asahanto vipphandaṅkāraṃ dasseyyā”ti. Athassa sarīre phoṭāni uṭṭha-hanti. Mahāsatto “avīcinirayasantāpo yojanasatamatthake pharati, tamhā dukkhato idaṃ dukkhaṃ sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena varata-ran”ti adhvāsetvā niccalova ahosi. Athassa mātāpitāro bhijjamānahadaya viya

manusse paṭikkamāpetvā taṃ tato aggisantāpanato apanetvā “tāta temiyakumāra, mayam tava apīṭhasappi-ādibhāvaṃ jānāma. Na hi etesaṃ evarūpāni hatthapāda-kaṇṇasotāni honti, tvaṃ amhehi patthetvā laddhaputtako, mā no nāsehi, sakalajambudīpe vasantānaṃ rājūnaṃ santike garahato no mocehi”ti yāciṃsu. Evaṃ so tehi yācitopi asuṇanto viya hutvā niccalova nipajji. Athassa mātāpitāro rodamānā paridevamānā paṭikkamanti. Ekadā mātā ekikā upasaṅkamtivā yācati, ekadā pitā ekakova upasaṅkamtivā yācati. Evaṃ ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Athassa soḷasavassikakāle amaccabrāhmaṇādayo cintayiṃsu “pīṭhasappi vā hotu, mūgo vā badhiro vā hotu, vaye pariṇate rajaniye arajantā nāma natthi, dussaniye adussantā nāma natthi, samaye sampatte pupphavikasaṃ viya hi dhammatā esā, nāṭakānampissa paccupaṭṭhāpetvā tāhi naṃ vīmaṃsissāmā”ti. Tato uttamarūpadharā devakaññāyo viya vilāsasampannā nāṭakitthiyo pakkosāpetvā “yā kumāraṃ hasāpetuṃ vā kilesehi bandhituṃ vā sakkoti, sā tassa aggamahesī bhavissati”ti vatvā kumāraṃ gandhodakena nhāpetvā devaputtaṃ viya alaṅkaritvā devavimānasadise sirigabbhe supaññatte sirisayane āropetvā gandhadāmapupphadāmadhūmavāsacuṇṇādīhi antogabbhaṃ ekagandhasamodakaṃ katvā paṭikkamiṃsu. Atha naṃ tā itthiyo parivāretvā naccagītehi ceva madhuravacanādīhi ca nānappakārehi abhiraṃpetuṃ vāyamiṃsu. So buddhisampannatāya tā itthiyo anoloketvā “imā itthiyo mama sarīrasamphassaṃ mā vindantū”ti adhiṭṭhahitvā assāsapassāse sannirumbhi, athassa sarīraṃ thaddhaṃ ahosi. Tā tassa sarīrasamphassaṃ avindantiyo hutvā “thaddhasarīro esa, nāyaṃ manusso, yakkho (6.0011) bhavissati”ti bhītatasi tā hutvā attānaṃ sandhāretuṃ asakkontiyo palāyiṃsu. Evaṃ nāṭakenapi ekasaṃvaccharaṃ antarantarā vīmaṃsantāpissa neva antaraṃ passiṃsu.

Evaṃ soḷasa saṃvaccharāni soḷasahi mahāvīmaṃsāhi ceva anekāhi khuddakavīmaṃsāhi ca vīmaṃsamānāpi tassa cittaṃ pariggaṇhituṃ nāsakkhiṃsu.

Vīmaṃsanakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Rajjayācanakaṇḍaṃ

Tato rājā vippaṭṭisārī hutvā lakkhaṇapāṭhake brāhmaṇe pakkosāpetvā “tumhe kumārassa jātakāle ‘dhaññapuññalakkhaṇasampanno ayaṃ kumāro, nāssa koci antarāyo paññāyati’ti me kathayittha, idāni pana so pīṭhasappi mūgabadhiro jāto, kathā vo na sameti”ti āha. Brāhmaṇā vadiṃsu “mahārāja, ācariyehi adhiṭṭhakaṃ nāma natthi, apica kho pana, deva, ‘rājakulehi patthetvā laddhaputtako kāḷakaṇṇi’-ti vutte ‘tumhākaṃ domanassaṃ siyā’ti na kathayimhā”ti. Atha ne rājā evamāha “idāni pana kiṃ kātuṃ vaṭṭati”ti? “Mahārāja, imasmiṃ kumāre imasmiṃ gehe vasante tayo antarāyā paññāyissanti- jīvitassa vā antarāyo, setacchattassa vā antarāyo, aggamahesiyā vā antarāyo”ti. “Tasmā, deva, papañcaṃ akatvā avama-

ñgalarathe avamañgala-asse yojetvā tattha naṃ nipajjāpetvā pacchimadvārena nīharitvā āmakasusāne catubbhittikaṃ āvāṭaṃ khaṇitvā nikhaṇitumaṃ vaṭṭati”ti. Rājā antarāyabhayena bhīto tesamaṃ vacanaṃ “sādhū”ti sampaṭicchi.

Tadā candādevī taṃ pavattiṃ sutvā turitaturitāva ekikā rājānaṃ upasañkamitvā vanditvā “deva, tumhehi mayhaṃ varo dinno, mayā ca gahitako katvā ṭhapito, idāni taṃ me dethā”ti yāci. “Gaṇhāhi, devī”ti. “Deva, puttassa me rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Kiṃkāraṇā, devā”ti. “Putto, te devī, kāḷakaṇṇī”ti. “Tena hi, deva, yāvajīvaṃ adadantāpi satta vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, cha vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, pañca vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, cattāri vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, tīṇi vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, dve vassāni dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena (6.0012) hi, deva, ekavassamaṃ rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, satta māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, cha māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, pañca māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, cattāri māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, tīṇi māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, dve māsāni rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, ekamāsaṃ rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, aḍḍhamāsaṃ rajjaṃ dethā”ti. “Na sakkā, devī”ti. “Tena hi, deva, satta divasāni rajjaṃ dethā”ti. Rājā “sādhū, devī, gaṇhāhi”ti āha. Sā tasmīṃ khaṇe puttaṃ alaṅkārapetvā “temiyakumārassa idaṃ rajjan”ti nagare bheriṃ carāpetvā sakalanagaraṃ alaṅkārapetvā puttaṃ hatthikkhandhaṃ āropetvā setacchattaṃ tassa matthake kārapetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā puna āgantvā antonagaraṃ pavesetvā taṃ sirisayane nipajjāpetvā piyaputtaṃ sabbarattiṃ yāci “tāta temiyakumāra, taṃ nissāya soḷasa vassāni niddamaṃ alabhivā rodamañāya me akkhīni upakkāni, sokena me hadayaṃ bhijjamānaṃ viya ahosi, ahaṃ tava apīṭhasappi-ādi-bhāvaṃ jānāmi, mā maṃ anāthaṃ karī”ti. Sā iminā upāyeneva punadivasepi punadivasepīti pañca divasāni yāci.

Rajjayācanakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Atha chaṭṭhe divase rājā sunandaṃ nāma sārathiṃ pakkosāpetvā “tāta, sunanda-sārathi sve pātova avamaṅgalarathe avamaṅgala-asse yojetvā kumāraṃ tattha nipajjāpetvā pacchimadvārena nīharitvā āmakasusāne catubbhittikaṃ āvāṭaṃ khaṇitvā tattha naṃ pakkhipitvā kuddālapitṭhena matthakaṃ bhinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā upari paṃsuṃ datvā pathavivaḍḍhanakammaṃ katvā nhatvā ehi”ti āṇāpesi. So “sādhu, devā”ti sampaṭicchi. Atha chaṭṭhampi rattiṃ devī kumāraṃ yācitvā “tāta temiyakumāra, tava pitā kāsirājā taṃ sve pātova āmakasusāne nikhaṇituṃ āṇāpesi, sve pātova maraṇaṃ pāpuṇissasi puttā”ti āha. Taṃ sutvā mahāsattassa “tāta temiyakumāra, soḷasa vassāni tayā kato vāyāmo (6.0013) idāni matthakaṃ pakko”ti cintentassa abbhantare pīti uppajji. Mātuyā panassa hadayaṃ bhijjamānaṃ viya ahosi, evaṃ santepi “manoratho matthakaṃ pāpuṇissati”ti mātuyā saddhiṃ nālapi.

Athassā rattiyā accayena pātova sunando sārathi rathaṃ yojento devatānubhāvena mahāsattassa pāramitānubhāvena ca maṅgalarathe maṅgala-asse yojetvā rathaṃ rājadvāre ṭhapetvā mahātalaṃ abhiruhitvā sirigabbhaṃ pavisitvā deviṃ vanditvā evamāha- “devi, mayhaṃ mā kujjha, rañño āṇā”ti vatvā puttaṃ āliṅgitvā nipannaṃ deviṃ piṭṭhihatthena apanetvā pupphakalāpaṃ viya kumāraṃ ukkhipitvā pāsādā otari. Tadā candādevī uraṃ paharitvā mahantena saddena paridevitvā mahātale ohīyi. Atha naṃ mahāsatto oloketvā “mayi akathente mātā hadayena phalitena marissati”ti kathetukāmo hutvāpi “sace ahaṃ kathessāmi, soḷasa vassāni kato vāyāmo me mogho bhavissati, akathento panāhaṃ attano ca mātā-pitūnañca mahājanassa ca paccayo bhavissāmi”ti adhivāsesi.

Atha naṃ sārathi rathaṃ āropetvā “pacchimadvārābhimukhaṃ rathaṃ pesessāmi”ti cintetvā rathaṃ pesesi. Tadā mahāsattassa pāramitānubhāvena devatāviggahito hutvā rathaṃ nivattāpetvā pācīnadvārābhimukhaṃ rathaṃ pesesi, atha rathacakkaṃ ummāre patihaññi. Mahāsattopi tassa saddaṃ sutvā “manoratho me matthakaṃ patto”ti suṭṭhutamaṃ tuṭṭhacitto ahosi. Ratho nagarā nikkhamitvā devatānubhāvena tiyojanikaṃ ṭhānaṃ gato. Tattha vanaghaṭaṃ sārathissa āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi. So “idaṃ ṭhānaṃ phāsukan”ti sallakkhetvā rathaṃ maggā okkamāpetvā maggapasse ṭhapetvā rathā oruyha mahāsattassa ābharaṇa-bhaṇḍaṃ omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā ekamantaṃ ṭhapetvā kuddālaṃ ādāya rathassa avidūre ṭhāne catubbhittikaṃ āvāṭaṃ khaṇituṃ ārabhi.

Tato bodhisatto cintesi “ayaṃ me vāyāmakālo, ahañhi soḷasa vassāni hatthapāde na cālesim, kiṃ nu kho me balaṃ atthi, udāhu no”ti. So uṭṭhāya vāmahatthena dakkhiṇahatthaṃ, dakkhiṇahatthena vāmahatthaṃ (6.0014) parāmasanto ubho hi hatthehi pāde sambāhitvā rathā otarituṃ cittaṃ uppādesi. Tāvadevassa pādapatitaṭṭhāne vātapuṇṇabhastacammaṃ viya mahāpathavī abbhuggantvā rathassa pacchimantaṃ āhacca aṭṭhāsi. Mahāsatto rathā otarivā katipaye vāre aparāparaṃ caṅkamitvā “imināva niyāmena ekadivasaṃ yojanasatampi me

gantum balaṃ atthi”ti ñatvā “sace, sārathi, mayā saddhiṃ virujjheyya, atthi nu kho me tena saha paṭivirujjhitaṃ balan”ti upadhārento rathassa pacchimantaṃ gahetvā kumārakānaṃ kiḷanayānakaṃ viya ukkhipitvā rathaṃ paribbhamento aṭṭhāsi. Athassa “atthi me tena saha paṭivirujjhitaṃ balan”ti sallakkhetvā pasādhanatthāya cittaṃ uppajji.

Taṃkhaṇaṅṅeva sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “temiyakumārassa manoratho matthakaṃ patto, idāni pasādhanatthāya cittaṃ uppannaṃ, kiṃ etassa mānusakena pasādhanenā”ti dibbapasādhanam gāhāpetvā vissakammadevaputtaṃ pakkosāpetvā “tāta vissakamma devaputta, tvaṃ gaccha, kāsirājassa puttaṃ temiyakumāraṃ alaṅkarohi”ti āṇāpesi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tāvatimsabhavanato otarivā tassa santikaṃ gantvā dasahi dussasahashehi veṭhanaṃ katvā dibbehi ceva mānusakehi ca alaṅkārehi sakkaṃ viya taṃ alaṅkaritvā sakaṭṭhānameva gato. So devarājalīlāya sārathissa khaṇanokāsaṃ gantvā āvāṭatire ṭhatvā pucchanto tatiyaṃ gāthamāha-

3. “Kiṃ nu santaramānova, kāsuṃ khaṇasi sārathi;
puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ kāsuyā karissasi”ti.

Tattha **kāsunti** āvāṭaṃ.

Taṃ sutvā sārathi āvāṭaṃ khaṇanto uddhaṃ anoloketvāva catutthaṃ gāthamāha-

4. “Raṅṅo mūgo ca pakkho ca, putto jāto acetaso;
somhi raṅṅā samajjhittṭho, puttaṃ me nikhaṇaṃ vane”ti.

Tattha **pakkhoti** pīṭhasappī. “**Mūgo**”ti vacaneneva panassa badhirabhāvopi sijjhati badhirassa hi paṭivacanaṃ kathetuṃ asakkuṇeyyattā. **Acetasoti** acittako viya jāto. Soḷasa vassāni akathitattā evamāha (6.0015). **Samajjhittṭhoti** āṇatto, pesitoti attho. **Nikhaṇaṃ vaneti** vane nikhaṇeyyāsi.

Atha naṃ mahāsatto āha-

5. “Na badhiro na mūgosmi, na pakkho na ca vīkalo;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.

6. “Ūrū bāhuṅca me passa, bhāsitaṅca suṇohi me;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane”ti.

Tattha **na badhiroti** samma sārathi, sace taṃ rājā evarūpaṃ puttaṃ mārāpetuṃ āṇāpesi, ahaṃ pana evarūpo na bhavāmīti dīpetuṃ evamāha. **Maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vaneti** sace badhirabhāvādivirahitaṃ evarūpaṃ maṃ vane nikhaṇeyyāsi, adhammaṃ kammaṃ kareyyāsīti attho. “**Ūrū**”ti idaṃ so purimagāthaṃ sutvāpi naṃ anolokentameva disvā “alaṅkatasarīramassa dassessāmī”ti cintetvā āha. Tassattho- samma sārathi, ime kaṅcanakadalikkhandhasadise ūrū, kanakacchaviṃ bāhuṅca me passa, madhuravacanaṅca me suṇāhīti.

Tato sārathi evaṃ cintesi “ko nu kho esa, āgatakālato paṭṭhāya attānameva vaṇṇeti”ti. So āvāṭakhaṇanaṃ pahāya uddhaṃ olokento tassa rūpasampattiṃ

disvā “ayaṃ puriso ko nu kho, manusso vā devo vā”ti ajānanto imaṃ gāthamāha-

7. “Devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado;
ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.

Athassa mahāsatto attānaṃ ācikkhitvā dhammaṃ desento āha-

8. “Namhi devo na gandhabbo, namhi sakko purindado;
kāsiṃrañño ahaṃ putto, yaṃ kāsiyā nihaññasi.
9. “Tassa rañño ahaṃ putto, yaṃ tvaṃ sammūpajīvasi;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.
10. “Yassa (6.0016) rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;
na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.
11. “Yathā rukkho tathā rājā, yathā sākhaṃ tathā ahaṃ;
yathā chāyūpago poso, evaṃ tvamasi sārathi;
adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane”ti.

Tattha **nihaññasīti** nihanissasi. Yaṃ tvaṃ ettha nihanissāmīti saññāya kāsuṃ
khaṇasi, so ahanti dīpeti. So “rājaputto ahan”ti vuttepi na saddahatiyeva, madhura-
kathāya panassa bajjhitvā dhammaṃ suṇanto aṭṭhāsī. **Mittadubbhoti** paribhutta-
chāyassa rukkhassa pattaṃ vā sākhaṃ vā aṅkuraṃ vā bhañjanto mittaghātako
hoti lāmakapuriso, kimaṅgaṃ pana sāmiputtaghātako. **Chāyūpagoti** paribhoga-
tthāya chāyaṃ upagato puriso viya rājānaṃ nissāya jīvamāno tvanti vadati.

So evaṃ kathentepi bodhisatte na saddahatiyeva. Atha mahāsatto “saddahāpe-
ssāmi nan”ti devatānaṃ sādhu-kārena ceva attano ghosena ca vanaghaṭaṃ unnā-
dento dasa mittapūjagāthā nāma ārabhi-

12. “Pahūtabhakkho bhavati, vippavutṭho sakaṃgharā;
bahū naṃ upajīvanti, yo mittānaṃ na dubbhati.
13. “Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāti, nigame rājadhāniyo;
sabbattha pūjito hoti, yo mittānaṃ na dubbhati.
14. “Nāssa corā pasāhanti, nātimaññanti khattiyā;
sabbe amitte tarati, yo mittānaṃ na dubbhati.
15. “Akkuddho saghamaṃ eti, sabhāyaṃ paṭinandito;
ñātīnaṃ uttamo hoti, yo mittānaṃ na dubbhati.
16. “Sakkatvā sakkato hoti, garu hoti sagāravo;
vaṇṇakittibhato hoti, yo mittānaṃ na dubbhati.
17. “Pūjako (6.0017) labhate pūjaṃ, vandako paṭivandanaṃ;
yasokittiñca pappoti, yo mittānaṃ na dubbhati.
18. “Aggi yathā pajjalati, devatāva virocāti;
siriyaṃ ajahito hoti, yo mittānaṃ na dubbhati.
19. “Gāvo tassa pajāyanti, khetto vuttaṃ virūhati;
vuttānaṃ phalamasnāti, yo mittānaṃ na dubbhati.
20. “Darito pabbatāto vā, rukkhato patito naro;
cuto patiṭṭhaṃ labhati, yo mittānaṃ na dubbhati.

21. “Virūḷhamūlasantānaṃ, nigrodhamiva māluto;
amittā nappasāhanti, yo mittānaṃ na dubbhatī” ti.

Tattha **sakaṃ gharā**ti sakagharā, ayameva vā pāṭho. **Na dubbhatī**ti na dussati. **Mittānanti** buddhādīnaṃ kalyāṇamittānaṃ na dubbhati. “**Sabbattha pūjito hoti**”ti idaṃ sivalivatthunā vaṇṇetabbaṃ. **Na pasāhantī**ti pasayhakāraṃ kātuṃ na sakkonti. Idaṃ saṃkiccasāmaṇeravatthunā dīpetabbaṃ. “**Nātimaññanti khattiyā**”ti idaṃ jotikaseṭṭhivatthunā dīpetabbaṃ. **Taratī**ti atikkamati. **Sagharanti** attagharā. Mittānaṃ dubbhanto attano gharaṃ āgacchantopi ghaṭṭitacitto kuddhova āgacchati, ayaṃ pana akuddhova sakagharāṃ eti. **Paṭinandito**ti bahūnaṃ sannipātaṭṭhāne amittadubbhino guṇakathaṃ kathenti, tāya so paṭinandito hoti pamuditacitto.

Sakkatvā sakkato hotīti paraṃ sakkatvā sayampi parehi sakkato hoti. **Garu hoti sagāravoti** paresu sagāravo sayampi parehi garuko hoti. **Vaṇṇakittibhatoti** bhata-vaṇṇakitti, guṇaṅceva kittisaddaṅca ukkhipitvā caranto nāma hotīti attho. **Pūjakoti** mittānaṃ pūjako hutvā sayampi pūjaṃ labhati. **Vandakoti** buddhādīnaṃ kalyāṇa-mittānaṃ vandako hutvā punabbhave paṭivandanaṃ labhati. **Yasokittiñcā**ti issariyaparivāraṅceva guṇakittiñca pappoti. Imāya gāthāya citta-gahapatino vatthu (dha. pa. 73-74) kathetabbaṃ.

Pajjalatī (6.0018) issariyaparivārena pajjalati. **Siriyā ajahito hotī**ti ettha anātha-piṇḍikassa vatthu (dha. pa. 119-120) kathetabbaṃ. **Asnātī**ti paribhuñjati. “**Paṭiṭṭhaṃ labhati**”ti idaṃ **cūlapadumajātakena** (jā. 1.2.85-86) dīpetabbaṃ. **Virūḷhamūlasantānanti** vaḍḍhitamūlapārohaṃ. **Amittā nappasāhantī**ti ettha kuraraghariyasoṇattherassa mātu gehaṃ pavīṭṭhacoravatthu kathetabbaṃ.

Sunando sārathi ettakāhi gāthāhi dhammaṃ desentampi taṃ asaṅjānitvā “ko nu kho ayan”ti āvāṭakhaṇanaṃ pahāya rathasamīpaṃ gantvā tattha taṅca pasā-dhanabhaṇḍaṅca ubhayaṃ adisvā puna āgantvā olokeno taṃ saṅjānitvā tassa pādesu pativā añjaliṃ paggayha yācanto imaṃ gāthamāha-

22. “Ehi taṃ paṭinessāmi, rājaputta sakaṃ gharaṃ;
rajjaṃ kārehi bhaddante, kiṃ araṅṅe karissasi”ti.

Atha naṃ mahāsatto āha-

23. “Alaṃ me tena rajjena, ñātakehi dhanena vā;
yaṃ me adhammacariyāya, rajjaṃ labbhettha sārathi”ti.

Tattha **alanti** paṭikkhepavacanaṃ.

Sārathi āha-

24. “Puṇṇapattaṃ maṃ lābhehi, rājaputta ito gato;
pitā mātā ca me dajjuṃ, rājaputta tayī gate.

25. “Orodhā ca kumārā ca, vesiyānā ca brāhmaṇā;
tepi attamanā dajjuṃ, rājaputta tayī gate.

26. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
tepi attamanā dajjuṃ, rājaputta tayī gate.

27. “Bahudhaññā jānapadā, negamā ca samāgatā;
upāyanāni me dajjuṃ, rājaputta tayī gate”ti.

Tattha (6.0019) **puṇṇapattanti** tuṭṭhidāyaṃ. **Dajjunti** sattaratanavassaṃ vassantā viya mama ajjhāsaya-pūraṇaṃ tuṭṭhidāyaṃ dadeyyuṃ. Idaṃ so “appeva

nāma mayi anukampāya gaccheyyā”ti cintetvā āha. **Vesiyānā cāti** vessā ca. **Upāya-nānīti** paṇṇākārāni.

Atha naṃ mahāsatto āha-

28. “Pitu mātu cahaṃ catto, raṭṭhassa nigamassa ca;
atho sabbakumārānaṃ, natthi mayhaṃ sakaṃ gharaṃ.

29. “Anuññāto ahaṃ matyā, sañcatto pitarā mahamaṃ;
ekoraññe pabbajito, na kāme abhipatthaye”ti.

Tattha **pitu mātu cāti** pitarā ca mātārā ca ahaṃ catto. Itaresupi eseva nayo. **Matyāti** samma sārathi, ahaṃ sattāhaṃ rajjaṃ paricchinditvā vamaṃ gaṇhantiyā mātārā anuññāto nāma. **Sañchattoti** suṭṭhu catto. **Pabbajitoti** pabbajitvā araññe vasanatthāya nikkhantoti attho.

Evaṃ mahāsattassa attano guṇe kathentassa pīti uppajji, tato pītivegena udānaṃ udānento āha-

30. “Api ataramānānaṃ, phalāsāva samijjhati;
vipakkabrahmacariyosmi, evaṃ jānāhi sārathi.

31. “Api ataramānānaṃ, sammadattho vipaccati;
vipakkabrahmacariyosmi, nikkhanto akutobhaya”ti.

Tattha **phalāsāvāti** ataramānassa mama soḷasavassehi katavāyāmassa samiddhaṃ ajjhāsayaphalaṃ dassetuṃ evamāha. **Vipakkabrahmacariyosmīti** niṭṭhappattamanoratho. **Sammadattho vipaccatīti** sammā upāyena kāraṇena katta-bbakiccaṃ sampajjati.

Sārathi āha-

32. “Evaṃ vaggukatho santo, visaṭṭhavacano casi;
kasmā pitu ca mātucca, santike na bhaṇī tadā”ti.

Tattha **vaggukathoti** sakhilakatho.

Tato (6.0020) mahāsatto āha-

33. “Nāhaṃ asandhitā pakkho, na badhiro asotatā;
nāhaṃ ajivhatā mūgo, mā maṃ mūgamadhārayi.

34. “Purimaṃ sarāmahaṃ jātiṃ, yattha rajjamakārayiṃ;
kārayitvā tahiṃ rajjaṃ, pāpatthaṃ nirayaṃ bhusaṃ.

35. “Vīsatiñceva vassāni, tahiṃ rajjamakārayiṃ;
asītivassasahassāni, nirayamhi apaccisaṃ.

36. “Tassa rajjassahaṃ bhīto, mā maṃ rajjābhiseccayumaṃ;
tasmā pitu ca mātucca, santike na bhaṇiṃ tadā.

37. “Ucchaṅge maṃ nisādetvā, pitā atthānusāsati;
ekaṃ hanatha bandhatha, ekaṃ khārāpatacchikaṃ;
ekaṃ sūlasmiṃ uppetha, iccassa manusāsati.

38. “Tāyāhaṃ pharusamaṃ sutvā, vācāyo samudīritā;
amūgo mūgavaṇṇena, apakkho pakkhasammato;
sake muttakarīsasmim, acchāhaṃ samparipluto.

39. “Kasirañca parittañca, tañca dukkhena saṃyutaṃ;
komaṃ jīvitamāgamma, veraṃ kayirātha kenaci.

40. “Paññāya ca alābhena, dhammassa ca adassanā;
komaṃ jīvitamāgama, veraṃ kayirātha kenaci.

41. “Api ataramānānaṃ, phalāsāva samijjhati;
vipakkabrahmacariyosmi, evaṃ jānāhi sārathi.

42. “Api ataramānānaṃ, sammadattho vipaccati;
vipakkabrahmacariyosmi, nikkhanto akutobhaya” ti.

Tattha **asandhitā**ti sandhīnaṃ abhāvena. **Asotatā**ti sotānaṃ abhāvena. **Ajivhatā**ti samparivattanajivhāya abhāvena mūgo ahaṃ na (6.0021) bhavāmi. **Yatthā**ti yāya jātiyā bārāṇasinagare rajjaṃ akārayiṃ. **Pāpatthanti** pāpataṃ. Patito asmīti vadati. **Rajjābhiseccayunti** rajje abhiseccayuṃ. **Nisādetvā**ti nisīdāpetvā. **Atthānusāsātī**ti atthaṃ anusāsati. **Khārāpatacchikanti** sattīhi paharivā khārāhi patacchikaṃ karotha. **Uppethā**ti āvunatha. **Iccassa manusāsātī**ti evamassa atthaṃ anusāsati. **Tāyāhanti** tāyo vācāyo ahaṃ. **Pakkhasammatoti** pakkho iti sammato ahoṣiṃ. **Acchāhanti** acchiṃ ahaṃ, avasinti attho. **Sampariplutoti** samparikiṇṇo, nimuggo hutvāti attho.

Kasiranti dukkhaṃ. **Parittanti** appaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- sammasārathi, sacepi sattānaṃ jīvitaṃ dukkhampi samānaṃ bahuciraṭṭhitikaṃ bhavēyya, pattheyya, parittampi samānaṃ sace sukhaṃ bhavēyya, pattheyya, idaṃ pana kasirañca parittañca sakalena vaṭṭadukkhena saṃyuttaṃ sannihitaṃ omadditaṃ. **Komanti** ko imaṃ. **Veranti** pāṇātipātādipañcavidhaṃ veraṃ. **Kenacī**ti kenaci kāraṇena. **Paññāyā**ti vipassanāpaññāya alābhena. **Dhammassā**ti sotāpattimaggassa adassanena. Puna udānagāthāyo agantukāmatāya thirabhāvadassanatthaṃ kathesi.

Taṃ sutvā sunando sārathi “ayaṃ kumāro evarūpaṃ rajjasiriṃ kuṇapaṃ viya chaḍḍetvā attano adhiṭṭhānaṃ abhindivā “pabbajissāmīti araññaṃ pavitṭho, mama iminā dujjīvitena ko attho, ahampi tena saddhiṃ pabbajissāmī” ti cintetvā imaṃ gāthamāha-

43. “Ahampi pabbajissāmī, rājaputta tavantike;
avhāyassu maṃ bhaddante, pabbajjā mama rucati” ti.

Tattha **tavantiketi** tava santike. **Avhāyassūti** “ehi pabbajāhī” ti pakkosassu. Evaṃ tena yācitopi mahāsatto “sacāhaṃ idāneva taṃ

pabbājessāmi, mātāpitaro idha nāgacchissanti, atha nesaṃ parihāni bhavissati, ime assā ca ratho ca pasādhanabhaṇḍaṅca idheva nassissanti, ‘yakkho so, khādito nu kho tena sārathī’ti garahāpi (6.0022) me uppajjissatī’ti cintetvā attano ca garahāmocanattamaṃ mātāpitūnaṅca vuḍḍhiṃ sampassanto asse ca rathāṅca pasādhanabhaṇḍaṅca tassa iṇaṃ katvā dassento imaṃ gāthamāha-

44. “Rathamaṃ niyyādayitvāna, anaṇo ehi sārathī;
anaṇassa hi pabbajjā, etaṃ isihi vaṇṇitaṃ”ti.

Tattha **etanti** etaṃ pabbajjākaraṇaṃ buddhādīhi isihi vaṇṇitaṃ pasatthamaṃ thomitaṃ.

Taṃ sutvā sārathī “sace mayi nagaraṃ gate esa aññattha gaccheyya, pitā cassa imaṃ pavattimā sutvā ‘puttamaṃ me dassehi’ti puna āgato imaṃ na passeyya, rājadaṇḍamaṃ me kareyya, tasmā ahaṃ attano guṇaṃ kathetvā aññatthāgamana-tthāya paṭiññaṃ gaṇhissāmī”ti cinto gāthādvayamāha-

45. “Yadeva tyāhamaṃ vacanaṃ, akaramaṃ bhaddamatthu te;
tadeva me tvamaṃ vacanaṃ, yācito kattumarahasi.

46. “Idheva tāva acchassu, yāva rājānamānaye;
appeva te pitā disvā, patīto sumano siyā”ti.

Tato mahāsatto āha-

47. “Karomi te taṃ vacanaṃ, yaṃ mama bhaṇasi sārathī;
ahampi daṭṭhukāmosmi, pitaraṃ me idhāgataṃ.

48. “Ehi samma nivattassu, kusalamaṃ vajjāsī ñātinamaṃ;
mātaraṃ pitaraṃ mayhamaṃ, vutto vajjāsī vandanaṃ”ti.

Tattha **karomi tetanti** karomi te etaṃ vacanaṃ. **Ehi samma nivattassūti** samma sārathī, tattha gantvā ehi, ettova khippameva nivattassu. **Vutto vajjāsīti** mayā vutto hutvā “putto vo temiyakumāro vandatī”ti vandanaṃ vadeyyāsīti attho.

Iti vatvā mahāsatto suvaṇṇakadali viya onamitvā pañcapatiṭṭhitena bārāṇasina-garābhimukho mātāpitaro vanditvā sārathissa sāsanaṃ (6.0023) adāsi. So sāsanaṃ gahetvā kumāraṃ padakkhiṇaṃ katvā rathamāruya nagarābhimukho pāyāsi. Tamatthamaṃ pakāsento satthā āha-

49. “Tassa pāde gahetvāna, katvā ca namaṃ padakkhiṇaṃ;
sārathī rathamāruya, rājadvāraṃ upāgamī”ti.

Tassattho- bhikkhave, evamaṃ vutto so sārathī, tassa kumārassa pāde gahetvā taṃ padakkhiṇaṃ katvā rathamaṃ āruya rājadvāraṃ upāgamīti.

Tasmiṃ khaṇe candādevī sīhapañjaraṃ vivaritvā “kā nu kho me puttassa pavat-tī”ti sārathissa āgamanamaggaṃ oloketī taṃ ekakaṃ āgacchantaṃ disvā uraṃ paharitvā paridevi. Tamatthamaṃ pakāsento satthā āha-

50. “Suññaṃ mātā rathamaṃ disvā, ekaṃ sārathimāgataṃ;
assupuṇṇehi nettehi, rodantī namaṃ udikkhati.

51. “Ayaṃ so sārathī eti, nihantvā mama atrajamaṃ;
nihato nūna me putto, pathabyā bhūmivaḍḍhanaṃ.

52. “Amittā nūna nandanti, patitā nūna verino;
āgataṃ sārathimā disvā, nihantvā mama atrajamaṃ.

53. “Suññaṃ mātā rathaṃ disvā, ekaṃ sārathimāgataṃ;
assupuṇṇehi nettehi, rodantī paripucchi naṃ.
54. “Kiṃ nu mūgo kiṃnu pakkho, kiṃnu so vilapī tadā;
nihaññaṃāno bhūmiyā, taṃ me akkhāhi sārathi.
55. “Kathaṃ hatthehi pādehi, mūgapakkho vivajjayi;
nihaññaṃāno bhūmiyā, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **mātā**ti temiyakumārassa mātā. **Pathabyā bhūmivaḍḍhanoti** so mama putto bhūmivaḍḍhano hutvā pathabyā nihato nūna. **Rodantī paripucchi nanti** taṃ rathaṃ ekamantaṃ ṭhapetvā mahātalaṃ abhiruyha candādeviṃ vanditvā ekamante ṭhitaṃ sārathiṃ paripucchi. **Kinnūti** kiṃ nu so mama (6.0024) putto mūgo eva pakkho eva. **Tadāti** yadā naṃ tvaṃ kāsuyaṃ pakkhipitvā kuddālena matthake pahari, tadā. **Nihaññaṃāno bhūmiyāti** tayā bhūmiyaṃ nihaññaṃāno kiṃ nu vilapi. **Taṃ meti** taṃ sabbaṃ aparihāpetvā me akkhāhi. **Vivajjayīti** “apehi sārathi, mā maṃ mārehi”ti kathaṃ hatthehi pādehi ca phandanto taṃ apanudi, taṃ me kathehīti attho.

Tato sārathi āha-

56. “Akkheyyaṃ te ahaṃ ayye, dajjāsi abhayaṃ mama;
yaṃ me suttaṃ vā diṭṭhaṃ vā, rājaputtassa santike”ti.

Tattha **dajjāsīti** sace abhayaṃ dadeyyāsi, so idaṃ “sacāhaṃ ‘tava putto neva mūgo na pakkho madhurakatho dhammakathiko’ti vakkhāmi, atha ‘kasmā taṃ gahetvā nāgatosī’ti rājā kuddho rājadaṇḍampi me kareyya, abhayaṃ tāva yācissāmi”ti cintetvā āha.

Atha naṃ candādevī āha-

57. “Abhayaṃ samma te dammi, abhīto bhaṇa sārathi;
yaṃ te suttaṃ vā diṭṭhaṃ vā, rājaputtassa santike”ti.

Tato sārathi āha-

58. “Na so mūgo na so pakkho, visaṭṭhavacono ca so;
rajassa kira so bhīto, akarā ālaye bahū.
59. “Purimaṃ sarati so jātiṃ, yattha rajjamakārayi;
kārayitvā tahiṃ rajjaṃ, pāpattha nirayaṃ bhusaṃ.
60. “Vīsatiñceva vassāni, tahiṃ rajjamakārayi;
asītivassasahassāni, nirayamhi apacci so.
61. “Tassa rajjassa so bhīto, mā maṃ rajjābhisecayum;
tasmā pitu ca mātucca, santike na bhaṇī tadā.
62. “Aṅgapaccaṅgasampanno (6.0025), ārohapariṇāhavā;
visaṭṭhavacono pañño, magge saggassa tiṭṭhati.
63. “Sace tvaṃ daṭṭhukāmāsi, rājaputtaṃ tavatrajaṃ;
ehi taṃ pāpayissāmi, yattha sammati temiyo”ti.

Tattha **visaṭṭhavanoti** apalibuddhakatho. **Akarā ālaye bahūti** tumhākaṃ vañca-nāni bahūni akāsi. **Pañnoti** pañnavā. **Sace tvanti** rājānaṃ dhuraṃ katvā ubhopi te evamāha. **Yattha sammati temiyoti** yattha vo putto mayā gahitapaṭiñño hutvā

acchati, tattha pāpayissāmi, idāni papañcaṃ akatvā lahuṃ gantuṃ vaṭṭatīti āha.

Kumāro pana sārathīṃ pesetvā pabbajitukāmo ahosi. Tadā sakko tassa manaññatvā tasmīṃ khaṇe vissakammadevaputtaṃ pakkosāpetvā “tāta vissakammadevaputta, temiyakumāro pabbajitukāmo, tvaṃ tassa paṇṇasālañca pabbajitaparikkhārañca māpetvā ehi”ti pesesi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā vegena gantvā tiyojanike vanasaṇḍe attano iddhibalena ramaṇīyaṃ assamaṃ māpetvā rattiṭṭhānadi-vāṭṭhānañca pokkharāṇiñca āvāṭaṇca akālahalāsampannaṃ rukkhāñca katvā paṇṇasālasamīpe catuvīsatihathappamāṇaṃ caṅkamaṃ māpetvā antocaṅkame ca phalikavaṇṇaṃ ruciraṃ vālukaṃ okiritvā sabbe pabbajitaparikkhāre māpetvā “ye pabbajitukāmā, te ime gahetvā pabbajantū”ti bhittiyaṃ akkharāni likhitvā caṇḍavāḷe ca amanāpasadde sabbe migapakkhino ca palāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Tasmīṃ khaṇe mahāsatto taṃ disvā sakkadattiyabhāvaṃ ñatvā, paṇṇasālaṃ pavisitvā vatthāni apanetvā, rattavākacīraṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ajina-cammaṃ ekaṃse katvā jaṭamaṇḍalaṃ bandhitvā kājaṃ aṃse katvā kattaradaṇḍa-mādāya paṇṇasālato nikkhamitvā pabbajitasirīṃ samubbahanto aparāparaṃ caṅkamitvā “aho sukhaṃ, aho sukhaṃ”ti udānaṃ udānento paṇṇasālaṃ pavisitvā kaṭṭhattharaṇe nisīno pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo ca nibbattetvā sāyanha-samaye paṇṇasālato nikkhamitvā caṅkamanakoṭiyaṃ ṭhitakārarukkhato paṇṇāni gahetvā (6.0026), sakkadattiyabhājane aloṇake atakke nidhūpane uduke sedetvā amataṃ viya paribhuñjitvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā tattha vāsaṃ kappesi.

Kāsirājāpi sunandasārathissa vacanaṃ sutvā mahāsenaguttaṃ pakkosāpetvā taramānarūpova gamanasajjaṃ kāretuṃ āha-

64. “Yojayantu rathe asse, kacchaṃ nāgāna bandhatha;
udīrayantu saṅkhapaṇavā, vādantu ekapokkharā.
65. “Vādantu bherī sannaddhā, vaggū vādantu dundubhī;
negamā ca maṃ anventu, gacchaṃ puttānivedako.
66. “Orodhā ca kumārā ca, vesiyānā ca brāhmaṇā;
khippaṃ yānāni yojentu, gacchaṃ puttānivedako.
67. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
khippaṃ yānāni yojentu, gacchaṃ puttānivedako.
68. “Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā;

khippaṃ yānāni yojentu, gacchaṃ puttānivedako”ti.

Tattha **udīrayantūti** saddaṃ muñcantu. **Vāyantūti** vajjantu. **Ekapokkharāti** ekamukhabheriyo. **Sannaddhāti** suṭṭhu naddhā. **Vaggūti** madhurassarā. **Gacchanti** gamissāmi. **Puttānivedakoti** puttassa nivedako ovādako hutvā gacchāmi. Taṃ ova-ditvā mama vacanaṃ gāhāpetvā tattheva taṃ ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisiñcitvā ānetuṃ gacchāmi adhippāyenevamāha. **Negamāti** kuṭumbikajānā. **Samāgatāti** sannipatitā hutvā.

Evaṃ raññā āṇattā sārathino asse yojetvā rathe rājadvāre ṭhapetvā rañño ārocesuṃ. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

69. “Asse ca sārathī yutte, sindhave sīghavāhane;
rājadvāraṃ upāgacchuṃ, yuttā deva ime hayā”ti.

Tattha (6.0027) **asseti** sindhave sindhavajātike sīghavāhane jivasampanne asse ādāya. **Sārathīti** sārathino. **Yutteti** rathesu yojite. **Upāgacchunti** te rathesu yutte asse ādāya āgamaṃsu, āgantvā ca pana “yuttā, deva, ime hayā”ti ārocesuṃ.

Tato sārathīnaṃ vacanaṃ sutvā rājā upaḍḍhagāthamāha-

70. “Thūlā javena hāyanti, kisā hāyanti thāmunā”ti.

Taṃ sutvā sārathinopi upaḍḍhagāthamāhaṃsu-

“kise thūle vivajjetvā, saṃsaṭṭhā yojitā hayā”ti.

Tassattho- deva, kise ca thūle ca evarūpe asse aggaṇhitvā vayena vaṇṇena javena balena sadisā hayā yojitāti.

Atha rājā puttassa santikaṃ gacchanto cattāro vaṇṇe aṭṭhārasa seniyo sabbañca balakāyaṃ sannipātāpesi. Tassa sannipātentasseva tayo divasā atikkantā. Atha catutthe divase kāsirājā nagarato nikkhamitvā gahetabbayuttakaṃ gāhāpetvā assamapadaṃ gantvā puttena saddhiṃ paṭinandito paṭisanthārama-kāsi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

71. “Tato rājā taramāno, yuttamāruyha sandanaṃ;
itthāgāraṃ ajjhabhāsi, sabbāva anuyātha maṃ.

72. “Vāḷabijanimuṇhisaṃ, khaggaṃ chattañca paṇḍaraṃ;
upādhi rathamāruyha, suvaṇṇehi alaṅkatā.

73. “Tato sa rājā pāyāsi, purakkhatvāna sārathim;
khippameva upāgacchi, yattha sammati temiyo.

74. “Tañca disvāna āyantaṃ, jalantamiva tejasā;
khattasaṅghaparibyūḷhaṃ, temiyo etadabravi.

75. “Kacci nu tāta kusalaṃ, kacci tāta anāmayāṃ;
sabbā ca rājakaññāyo, arogā mayha mātaro.

76. “Kusalañceva (6.0028) me putta, atho putta anāmayāṃ;
sabbā ca rājakaññāyo, arogā tuyha mātaro.

77. “Kacci amajjapo tāta, kacci te suramappiyaṃ;
kacci sacce ca dhamme ca, dāne te ramate mano.

78. “Amajjapo ahaṃ putta, atho me suramappiyaṃ;

atho sacce ca dhamme ca, dāne me ramate mano.

79. “Kacci arogaṃ yoggaṃ te, kacci vahati vāhanaṃ;
kacci te byādhayo natthi, sarīrassupatāpanā.

80. “Atho arogaṃ yoggaṃ me, atho vahati vāhanaṃ;
atho me byādhayo natthi, sarīrassupatāpanā.

81. “Kacci antā ca te phītā, majjhe ca bahalā tava;
koṭṭhāgārañca kosañca, kacci te paṭisanthataṃ.

82. “Atho antā ca me phītā, majjhe ca bahalā mama;
koṭṭhāgārañca kosañca, sabbaṃ me paṭisanthataṃ.

83. “Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;
patiṭṭhapentu pallaṅkaṃ, yattha rājā nisakkatī” ti.

Tattha **upādhi rathamāruyhāti** suvaṇṇapādukā ca rathaṃ āropentūti attho. Ime tayo pāde puttassa tattheva abhisekakaṇṇatthāya “pañca rājakakudhabhaṇḍāni gaṇhathā” ti āṇāpentō rājā āha. **Suvaṇṇehi alaṅkatāti** idaṃ pādukaṃ sandhāyāha. **Upāgacchīti** upāgato ahosi. Kāya velāyāti? Mahāsattassa kārapaṇṇāni pacitvā nibbāpentassa nisinnavelāya. **Jalantamiva tejasāti** rājatejena jalantaṃ viya. **Khattasaṅghaparibyūḥanti** kathāphāsukena amaccasaṅghena parivutaṃ, khattiyasamūhehi vā parivāritaṃ. **Etadabravīti** kāsirājānaṃ bahi khandhāvāraṃ nivāsāpetvā (6.00 padasāva paṇṇasālaṃ āgantvā taṃ vanditvā nisinnaṃ paṭisanthāraṃ karonto etaṃ vacanaṃ abravi.

Kusalaṃ anāmayanti ubhayenapi padena ārogyameva pucchati. **Kacci amajjapoti** kacci majjaṃ na pivasīti pucchati. “**Appamatto**” tipi pāṭho, kusaladhammesu nappamajjasīti attho. **Suramappiyanti** surāpānaṃ appiyaṃ. “Suramappiyā” tipi pāṭho, surā appiyāti attho. **Dhammeti** dasavidhe rājadhamme. **Yogganti** yuge yuñjitabbaṃ **te** tava assaṅgādikāṃ. **Kacci vahatīti** kacci arogaṃ hutvā vahati. **Vāhananti** hatthi-assādi sabbaṃ vāhanaṃ. **Sarīrassupatāpanāti** sarīrassa upatāpakarā. **Antāti** paccantajanapadā. **Phītāti** iddhā subhikkhā, vatthābharaṇehi vā annapānehi vā paripuṇṇā gāḥavāsā. **Majjhe cāti** raṭṭhassa majjhe. **Bahalāti** gāmanigamā ghanavāsā. **Paṭisanthatanti** paṭicchāditaṃ guttaṃ, paripuṇṇaṃ vā. **Yattha rājā nisakkatīti** yasmim̐ pallaṅke rājā nisīdissati, taṃ paññāpentūti vadati.

Rājā mahāsatte gāravena pallaṅke na nisīdati. Atha mahāsatto “sace pallaṅke na nisīdati, paṇṇasanthāraṃ paññāpethā” ti vatvā tasmim̐ paññatte nisīdanatthāya rājānaṃ nimantento gāthamāha-

84. “Idheva te nisīdassu, niyate paṇṇasanthare;
etto udakamādāya, pāde pakkhālayassu te” ti.

Tattha **niyateti** susanthate. **Ettoti** paribhoga-udakaṃ dassento āha.

Rājā mahāsatte gāravena paṇṇasanthārepi anisīditvā bhūmiyaṃ eva nisīdi. Mahāsattopi paṇṇasālaṃ pavisitvā taṃ kārapaṇṇakaṃ nīharitvā rājānaṃ tena nimantento gāthamāha-

85. “Idampi paṇṇakaṃ mayhaṃ, randhaṃ rāja aloṇakaṃ;
paribhuñja mahārāja, pāhuno mesidhāgato” ti.

Atha (6.0030) naṃ rājā āha-

86. “Na cāhaṃ paṇṇaṃ bhuñjāmi, na hetam mayha bhojanaṃ;
sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, sucim maṃsūpasecanaṃ” ti.

Tattha **na cāhanti** paṭikkhepavacanaṃ.

Rājā tathārūpaṃ attano rājabhojanaṃ vaṇṇetvā tasmim mahāsatte gāravena thokaṃ paṇṇakaṃ hatthatale ṭhapetvā “tāta, tvaṃ evarūpaṃ bhojanaṃ bhuñjasī” ti puttena saddhim piyakathaṃ kathento nisīdi. Tasmim khaṇe candādevī orodhena parivutā ekamaggena āgantvā bodhisattassa assamapadaṃ patvā piya-puttaṃ disvā tattheva pativā visaññī ahoṣi. Tato paṭiladdhassāsā patitaṭṭhānato uṭṭhahitvā āgantvā bodhisattassa pāde daḷhaṃ gahetvā vanditvā assupuṇṇehi nettehi roditvā vandanaṭṭhānato uṭṭhāya ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ rājā “bhadde, tava puttassa bhojanaṃ passāhī” ti vatvā thokaṃ paṇṇakaṃ tassā hatthe ṭhapetvā sesa-itthīnampi thokaṃ thokaṃ adāsi. Tā sabbāpi “sāmi, evarūpaṃ bhojanaṃ bhuñjasī” ti vadantiyo taṃ gahetvā attano attano sīse katvā “atidukkaraṃ karosi, sāmī” ti vatvā namassamānā nisīdimṣu. Rājā puna “tāta, idaṃ mayhaṃ acchariyaṃ hutvā upaṭṭhāti” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

87. “Accherakaṃ maṃ paṭibhāti, ekakampi rahogataṃ;
edisam bhuñjamānānaṃ, kena vaṇṇo pasīdati” ti.

Tattha **ekakanti** tāta, taṃ ekakampi rahogataṃ iminā bhojanena yāpentaṃ disvā mama acchariyaṃ hutvā upaṭṭhāti. **Edisanti** evarūpaṃ aloṇakaṃ atakkaṃ nidhūpanaṃ randhaṃ pattaṃ bhuñjantānaṃ kena kāraṇena vaṇṇo pasīdatīti naṃ pucchi.

Athassa so ācikkhanto āha-

88. “Eko rāja nipajjāmi, niyate paṇṇasanthare;
tāya me ekaseyyāya, rāja vaṇṇo pasīdati.

89. “Na (6.0031) ca nettiṃsabandhā me, rājarakkhā upaṭṭhitā;
tāya me sukhasēyyāya, rājavaṇṇo pasīdati.

90. “Atītaṃ nānusocāmi, nappajappāmināgataṃ;
Paccuppanna yāpemi, tena vaṇṇo pasīdati.

91. “Anāgatappajappāya, atītassānusocanā;
etena bālā sussanti, naḷova harito luto” ti.

Tattha **nettiṃsabandhāti** khaggabandhā. **Rājarakkhāti** rājānaṃ rakkhitā. **Nappajappāmīti** na patthemī.

Haritoti haritavaṇṇo. **Lutoti** luñcitvā ātape khittanaḷo viya.

Atha rājā “idheva naṃ abhisiñcitvā ādāya gamissāmi”ti cintetvā rajjena nima-
ntento āha-

92. “Hatthānikamaṃ rathānikamaṃ, asse pattī ca vammaṇo;
nivesanāni rammāni, ahaṃ putta dadāmi te.

93. “Itthāgārampi te dammi, sabbālaṅkārabhūsitamaṃ;
tā putta paṭipajjassu, tvaṃ no rājā bhavissasi.

94. “Kusalā naccagītassa, sikkhitā cāturitthiyo;
kāme taṃ ramayissanti, kiṃ araṇṇe karissasi.

95. “Paṭirājūhi te kaṇṇā, ānayissamaṃ alaṅkatā;
tāsu putte janetvāna, atha pacchā pabbajissasi.

96. “Yuvā ca daharo cāsi, paṭhamuppattiko susu;
rajjaṃ kārehi bhaddante, kiṃ araṇṇe karissasi”ti.

Tattha **hatthānikanti** dasahatthito paṭṭhāya hatthānikamaṃ nāma, tathā **rathānikamaṃ**.
Vamminoti vammabaddhasūrayodhe. **Kusalāti** chekā. **Sikkhitāti** añṇesupi itthiki-
ccesu sikkhitā. **Cāturitthiyoti** caturā vilāsā itthiyo, atha vā caturā nāgarā itthiyo,
atha vā caturā (6.0032) nāma nāṭakitthiyo. **Paṭirājūhi te kaṇṇāti** añṇehi rājūhi tava
rājakaṇṇāyo ānayissāmi. **Yuvāti** yobbanappatto. **Daharoti** taruṇo. **Paṭhamuppatti-**
koti paṭhamavayena uppattito samuggato. **Susūti** atitaruṇo.

Ito paṭṭhāya bodhisattassa dhammakathā hoti-

97. “Yuvā care brahmacariyaṃ, brahmacārī yuvā siyā;
daharassa hi pabbajjā, etaṃ isihi vaṇṇitaṃ.

98. “Yuvā care brahmacariyaṃ, brahmacārī yuvā siyā;
brahmacariyaṃ carissāmi, nāhaṃ rajjena matthiko.

99. “Passāmi vohaṃ daharaṃ, amma tāta vadantaraṃ;
kicchāladdhaṃ piyaṃ puttaṃ, appatvāva jaraṃ mataṃ.

100. “Passāmi vohaṃ dahariṃ, kumāriṃ cārudassaniṃ;
navavaṃsakaḷiraṃva, paluggaṃ jīvitakkhayaṃ.

101. “Daharāpi hi miyanti, narā ca atha nāriyo;
tattha ko vissase poso, ‘daharomhī’ti jīvite.

102. “Yassa ratyā vivasāne, āyu appataraṃ siyā;
appodakeva macchānaṃ, kiṃ nu komārakaṃ tahiṃ.

103. “Niccamaḃbhāhato loko, niccaṇca parivārito;
amoghāsu vajantīsu, kiṃ maṃ rajjebhisiñcasī”ti.

Kāsirājā āha-

104. “Kena mabbhāhato loko, kena ca parivārito;
kāyo amoghā gacchanti, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Bodhisatto āha-

105. “Maccunāḃbhāhato loko, jarāya parivārito;
ratyo amoghā gacchanti, evaṃ jānāhi khattiya.

106. “Yathāpi (6.0033) tante vitate, yaṃ yadevūpavīyati;

appakaṃ hoti vetabbaṃ, evaṃ maccāna jīvitam.

107. “Yathā vārivaho pūro, gacchaṃ nupanivattati;
evamāyu manussānaṃ, gacchaṃ nupanivattati.

108. “Yathā vārivaho pūro, vahe rukkhepakūlaje;
evaṃ jarāmaraṇena, vuyhante sabbapāṇino” ti.

Tattha **brahmacārī yuvā siyāti** brahmacariyaṃ caranto yuvā bhavēyya. **Isīhi vaṇṇinti** buddhādīhi isīhi thomitam pasattham. **Nāham rajjena matthikoti** aham rajjena atthiko na homi. **Amma tātā vadantaranti** “amma, tātā” ti vadantam. **Palugganti** maccunā luñcivā gahitam. **Yassa ratyā vivasāneti** mahārāja, yassa mātukucchimhi paṭisandhiggahaṇakālato paṭṭhāya rattidivātikkena appataram āyu hoti. **Komārakaṃ tahinti** tasmim vaye taruṇabhāvo kiṃ karissati.

Kena mabbhāhatoti kena abbhāhato. Idaṃ rājā saṃkhittena bhāsitassa attham ajānantova pucchati. **Ratyoti** rattiyo. Tā hi imesaṃ sattānaṃ āyuñca vaṇṇaṇca balaṇca khepentiyo eva gacchantīti amoghā gacchanti nāmāti veditabbaṃ. **Yaṃ yadevūpaviyatīti** yaṃ yaṃ tantam upaviyati. **Vetabbanti** tantasmim vīte sesam vetabbaṃ yathā appakaṃ hoti, evaṃ sattānaṃ jīvitam. **Nupanivattatīti** tasmim tasmim khaṇe gataṃ gatameva hoti, na upanivattati. **Vahe rukkhepakūlajeti** upakūlaje rukkhe vaheyya.

Rājā mahāsattassa dhammakatham sutvā “kiṃ me gharāvāsenā” ti ativiya ukkaṇṭhito pabbajitukāmo hutvā “nāham tāva puna nagaram gamissāmi, idheva pabbajissāmi. Sace pana me putto nagaram gaccheyya, setacchattamassa dadeyyan” ti cintetvā tam vīmaṃsitam puna rajjena nimantento āha-

109. “Hatthānikaṃ rathānikaṃ, asse pattī ca vammīno;
nivesanāni rammāni, aham putta dadāmi te.

110. “Itthāgārampi (6.0034) te dammi, sabbālaṅkārabhūsitam;
tā putta paṭipajjassu, tvaṃ no rājā bhavissasi.

111. “Kusalā naccagītassa, sikkhitā cāturitthiyo;
kāme tam ramayissanti, kiṃ araṇṇe karissasi.

112. “Paṭirājūhi te kaṇṇā, ānayissaṃ alaṅkatā;
tāsu putte janetvāna, atha pacchā pabbajissasi.

113. “Yuvā ca daharo cāsi, paṭhamuppattiko susu;
rajjam kārehi bhaddante, kiṃ araṇṇe karissasi.

114. “Koṭṭhāgāraṇca kosaṇca, vāhanāni balāni ca;
nivesanāni rammāni, aham putta dadāmi te.

115. “Gomaṇḍalaparibyūḷho, dāsisaṅghapurakkhato;
rajjam kārehi bhaddante, kiṃ araṇṇe karissasi” ti.

Tattha **gomaṇḍalaparibyūḷhoti** subhaṅgīnaṃ rājakaṇṇānaṃ maṇḍalena purakkhato.

Atha mahāsatto rajjena anattikabhāvaṃ pakāsento āha-

116. “Kiṃ dhanena yaṃ khīyetha, kiṃ bhariyāya marissati;
kiṃ yobbanena jiṇṇena, yaṃ jarāyābhibhuyyati.

117. “Tattha kā nandi kā khiḍḍā, kā ratī kā dhanesanā;

kiṃ me puttehi dārehi, rāja muttosmi bandhanā.

118. “Yohaṃ evaṃ pajānāmi, maccu me nappamajjati;
antakenādhipannassa, kā ratī kā dhanesanā.

119. “Phalānamiva pakkānaṃ, niccaṃ patanato bhayaṃ;
evaṃ jātāna maccānaṃ, niccaṃ maraṇato bhayaṃ.

120. “Sāyameke na dissanti, pāto diṭṭhā bahū janā;
pāto ete na dissanti, sāyaṃ diṭṭhā bahū janā.

121. “Ajjeva (6.0035) kiccaṃ ātapaṃ, ko jaññā maraṇaṃ suve;
na hi no saṅgamaṃ tena, mahāsenena maccunā.

122. “Corā dhanassa patthenti, rāja muttosmi bandhanā;
ehi rāja nivattassu, nāhaṃ rajjena matthiko”ti.

Tattha **yaṃ khīyethā**ti mahārāja, kiṃ tvaṃ maṃ dhanena nimantesi, yaṃ khīyetha khayamaṃ gaccheyya. Dhanamaṃ vā hi purisamaṃ cajati, puriso vā taṃ dhanamaṃ cajitvā gacchatīti sabbathāpi khayagāmīyeva hoti, kiṃ tvaṃ maṃ tena dhanena nimantesi. **Kiṃ bhariyāyā**ti bhariyāya kiṃ karissāmi, yā mayi ṭhiteyeva marissati. **Jiṇṇenā**ti jarāya anuparitena anubhūtena. **Abhibhuyyatī**ti abhibhaviyyati. **Tatthā**ti tasmimaṃ evamaṃ jarāmarāṇadhamme lokasannivāse. **Kā nandī**ti kā nāma tuṭṭhi. **Khiḍḍā**ti kilā. **Ratī**ti pañcakāmaguṇarati. **Bandhanā**ti kāmabandhanā mutto asmi, mahārājāti jhānena vikkhambhitattā evamāha. **Maccu meti** mama maccu nappamajjati, niccaṃ mama vadhāya appamatoyevāti. Yo ahaṃ evamaṃ pajānāmi, tassa mama antakena adhipannassa vadhitassa kā nāma ratī, kā dhanesanāti. **Niccanti** jātakālato paṭṭhāya sadā jarāmarāṇato bhayameva uppajjati.

Ātapanti kusalakammavīriyamaṃ. **Kiccanti**

kattabbaṃ. **Ko jaññā maraṇaṃ suveti** suve vā parasuve vā maraṇaṃ vā jīvitam vā ko jāneyya. **Saṅgaranti** saṅketam. **Mahāsenenāti** pañcavīsati bhaya bāttim saka mmakaraṇachannavutirogappamukhādivasena puthusenena. **Corā dhanassāti** dhanatthāya jīvitam cajantā corā dhanassa patthenti nāma, ahaṃ pana dhanapattanāsaṅkhātā bandhanā mutto asmi, na me dhanenatthoti attho. **Nivattassūti** mama vacanena sammā nivattassu, rajjaṃ pahāya nekkhammaṃ paṭisaraṇaṃ katvā pabbajassu. Yaṃ pana cintesi “imaṃ rajje patiṭṭhāpessāmī”ti, taṃ mā cintayi, nāhaṃ rajjena atthikoti. Iti mahāsattassa dhammadesanā sahānusandhinā matthakaṃ pattā.

Taṃ sutvā rājānañca candādeviñca ādiṃ katvā soḷasasahassā orodhā ca amaccādayo ca sabbe pabbajitukāmā ahesuṃ. Rājāpi nagare (6.0036) bheriṃ carāpesi “ye mama puttassa santike pabbajituṃ icchanti, te pabbajantū”ti. Sabbe sañca suvaṇṇakoṭṭhāgārādīnaṃ dvārāni vivarāpetvā “asukaṭṭhāne ca mahānidhikumbhiyo atthi, atthikā gaṇhantū”ti suvaṇṇapaṭṭe akkharāni likhāpetvā mahāthambhe bandhāpesi. Te nāgarā yathāpasārite āpaṇe ca vivaṭadvārāni gehāni ca pahāya nagarato nikkhamitvā rañño santikaṃ āgamiṃsu. Rājā mahājanena saddhiṃ mahāsattassa santike pabbaji. Sakkadattiyaṃ tiyojanikaṃ assamapadaṃ paripuṇṇaṃ ahosi. Mahāsatto paṇṇasālāyo vicāresi, majjhe ṭhitā paṇṇasālāyo itthīnaṃ dāpesi. Kiṃkāraṇā? Bhīrukajātikā etāti. Purisānaṃ pana bahipaṇṇasālāyo dāpesi. Tā sabbāpi paṇṇasālāyo vissakammadevaputto va māpesi. Te ca phaladhararukkhe vissakammadevaputto yeva attano iddhiyā māpesi. Te sabbe vissakammaṃ nimmitesu phaladhararukkhesu uposathadivase bhūmiyaṃ patitapatitāni phalāni gahetvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti. Tesu yo kāmavitakkaṃ vā byāpādavitakkaṃ vā vihiṃsāvitakkaṃ vā vitakketi, tassa manaṃ jānitvā mahāsatto ākāse nisīditvā madhuradhammaṃ kathesi. Te janā bodhisattassa madhuradhammaṃ sutvā ekaggacittā hutvā khippameva abhiññā ca samāpattiyo ca nibbatesuṃ.

Tadā eko sāmantarājā “kāsirājā kira bārāṇasinagarato nikkhamitvā vanaṃ pavisitvā pabbajito”ti sutvā “bārāṇasiṃ gaṇhissāmī”ti nagarā nikkhamitvā bārāṇasiṃ patvā nagaraṃ pavisitvā alaṅkatanagaraṃ disvā rājanivesanaṃ āruya satta vidhaṃ vararātanaṃ oloketvā “kāsirāñño imaṃ dhanam nissāya ekena bhayena bhavitabban”ti cintento surāsoṇḍe pakkosāpetvā pucchi “tumhākaṃ rañño idha nagare bhayaṃ uppannaṃ atthi”ti? “Natthi, devā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti. “Amhākaṃ rañño putto temiyakumāro ‘bārāṇasiṃ rajjaṃ na karissāmī’ti amūgopi mūgo viya hutvā imamahā nagarā nikkhamitvā vanaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbaji, tena kāraṇena amhākaṃ rājā mahājanena saddhiṃ imamahā nagarā nikkhamitvā temiyakumārassa santikaṃ gantvā pabbajito”ti ārocesuṃ. Sāmantarājā tesam vacanaṃ sutvā tussitvā “ahampi pabbajissāmī”ti cintetvā (6.0037) “tāta, tumhākaṃ rājā kataradvārena nikkhanto”ti pucchi. “Deva, pācīnadvārenā”ti vutte attano parisāya saddhiṃ teneva pācīnadvārena nikkhamitvā nadītirena pāyāsi.

Mahāsattopi tassa āgamaṃ ṇatvā vanantaraṃ āgantvā ākāse nisīditvā madhuradhammaṃ desesi. So parisāya saddhiṃ tassa santike yeva pabbaji. Evaṃ

aparepi satta rājāno “bārāṇasinagaraṃ gaṇhissāmī”ti āgatā. Tepi rājāno satta rajjāni chaḍḍetvā bodhisattassa santikeyeva pabbajīṃsu. Hatthīpi araṇṇahatthī jātā, assāpi araṇṇa-assā jātā, rathāpi araṇṇeyeva vinaṭṭhā, bhaṇḍāgāresu kahāpaṇe assamapade vālukamaṃ katvā vikirīṃsu. Sabbepi abhiññāsamāpattiyo nibbattevā jīvitapariyosāne brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ. Tiracchānagatā hatthi-assāpi isigaṇe cittaṃ pasādetvā chakāmāvacaralokesu nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi rajjamaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā jātamaṃ samodhānesi- “tadā chatte adhivatthā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, sunando sārathi sārīputto, mātāpitaro mahārājakulāni, sesaparisā buddhaparisā, mūgapakkhapaṇḍito pana ahameva sammāsambuddho ahosi”ti.

Mūgapakkhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[539] 2. Mahājanakajātakavaṇṇanā

Koyaṃ (6.0039) majjhe **samuddasminti** idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinikkhamaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā tathāgatassa mahābhinikkhamaṃ vaṇṇayantā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinikkhamaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ mahājanako nāma rājā rajjamaṃ kāresi. Tassa dve puttā ahesuṃ ariṭṭhajanako ca polajanako cāti. Tesu rājā jeṭṭhaputtassa uparajjamaṃ adāsi, kaniṭṭhassa senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Aparabhāge mahājanako kālamakāsi. Tassa sarīrakiccaṃ katvā raṇṇo accayena ariṭṭhajanako rājā hutvā itarassa uparajjamaṃ adāsi. Tasseko pādamaṃliko amacco raṇṇo santikamaṃ gantvā “deva, uparājā tumhe ghātetukāmo”ti āha. Rājā tassa punappunaṃ kathaṃ sutvā kaniṭṭhassa sinehamaṃ bhinditvā polajanamaṃ saṅkhalikāhi bandhāpetvā rājanivesanato avidūre ekasmiṃ gehe vasāpetvā ārakkhamaṃ ṭhapesi. Kumāro “sacāhamaṃ bhātu verimhi, saṅkhalikāpi me hatthapādā mā muccantu, dvārampi mā vivarīyatu, sace no verimhi, saṅkhalikāpi me hatthapādā muccantu, dvārampi vivarīyatū”ti saccakiriya-makāsi. Tāvadeva saṅkhalikāpi khaṇḍākhaṇḍamaṃ chijjiṃsu, dvārampi vivaṭṭamaṃ. So nikkhamitvā ekaṃ paccantagāmaṃ gantvā vāsaṃ kappesi.

Paccantagāmaṃvāsino taṃ sañjānitvā upaṭṭhahiṃsu. Rājāpi taṃ gāhāpetuṃ nāsakkhi. So anupubbena paccantajanapadaṃ hatthagataṃ katvā mahāparivāro hutvā “ahamaṃ pubbe bhātu na verī, idāni pana verimhi”ti mahājanaparivuto mithilaṃ gantvā bahinagare khandhāvāraṃ katvā vāsaṃ kappesi. Nagaravāsino yodhā “kumāro kira āgato”ti sutvā yebhuyyena hatthi-assavāhanādīni gahetvā tasseva santikamaṃ āgamiṃsu, aññepi nāgarā āgamiṃsu. So bhātu sāsanaṃ pesesi “nāhamaṃ pubbe tumhākaṃ verī, idāni pana verimhi, chatthaṃ vā me detha, yuddhamaṃ vā”ti. Rājā taṃ sutvā (6.0040) yuddhamaṃ kātuṃ icchanto aggamahesiṃ āmantetvā

“bhadde, yuddhe jayaparājayo nāma na sakkā ñātuṃ, sace mama antarāyo hoti, tvaṃ gabbhaṃ rakkheyyāsī”ti vatvā mahatīyā senāya parivuto nagarā nikkhami.

Atha naṃ yuddhe polajanakassa yodhā jīvitakkhayaṃ pāpesuṃ. Tadā “rājā mato”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ jātaṃ. Devīpi tassa matabhāvaṃ ñatvā sīghaṃ sīghaṃ suvaṇṇasārādīni gahetvā pacchīyaṃ pakkhipitvā matthake kiliṭṭhapilotikaṃ attharivā upari taṇḍule okiritvā kiliṭṭhapilotikaṃ nivāsetvā sarīraṃ virūpaṃ katvā pacchiṃ sīse ṭhapetvā divā divasseva nikkhami, na koci naṃ sañjāni. Sā uttaradvārena nikkhamitvā katthaci agatapubbattā maggaṃ ajānantī disaṃ vavatthāpetuṃ asakkontī kevalaṃ “kālacampānagaraṃ nāma atthī”ti sutattā “kālacampānagaraṃ gamikā nāma atthī”ti pucchamānā ekikā sālāyaṃ nisīdi. Kucchimhi panassā nibbattasatto na yo vā so vā, pūritapāramī mahāsatto nibbatti.

Tassa tejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “tassā kucchīyaṃ nibbattasatto mahāpuñño, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cintetvā paṭicchannayoggaṃ māpetvā tatha mañcaṃ paññāpetvā mahallakapuriso viya yoggaṃ pājento tāya nisinnasālāya dvāre ṭhatvā “kālacampānagaraṃ gamikā nāma atthī”ti pucchi. “Ahaṃ, tāta, gamissāmi”ti. “Tena hi yoggaṃ āruya nisīda, amma”ti. “Tāta, ahaṃ paripuṇṇagabbhā, na sakkā mayā yoggaṃ abhiruhituṃ, pacchato pacchato gamissāmi, imissā pana me pacchīyā okāsaṃ dehi”ti. “Amma, kiṃ vadesi, yoggaṃ pājetuṃ jānanasamattho nāma mayā sadiso natthi. Amma, mā bhāyi, āruya nisīdā”ti. Sā “tāta, sādhu”ti vadati. So tassā ārohanakāle attano ānubhāvena vātapuṇṇabhastacammaṃ viya pathaviṃ unnāmetvā yoggassa pacchimante paharāpesi. Sā abhiruyha sayane nipajjitvāva “ayaṃ devatā bhavissati”ti aññāsi. Sā dibbasayane nipannamattāva niddaṃ okkami.

Atha (6.0041) naṃ sakko tiṃsayojanamattthake ekaṃ nadiṃ patvā pabodhetvā “amma, otarivā nadiyaṃ nhāyitvā ussīsake sātākayugaṃ atthi, taṃ nivāsehi, antoyogge puṭabhattaṃ atthi, taṃ bhuñjāhi”ti āha. Sā tathā katvā puna nipajjitvā sāyanhasamaye kālacampānagaraṃ patvā dvāraṭṭālakapākāre disvā “tāta, kiṃ nāma nagarametan”ti pucchi. “Kālacampānagaraṃ, amma”ti. “Kiṃ vadesi, tāta, nanu amhākaṃ nagarato kālacampānagaraṃ saṭṭhiyojanamatthake hoti”ti? “Evaṃ, amma, ahaṃ pana ujumaggaṃ jānāmi”ti. Atha naṃ dakkhiṇadvārasamīpe otāretvā “amma, amhākaṃ gāmo purato atthi, tvaṃ gantvā nagaraṃ pavisāhi”ti vatvā purato gantvā viya sakko antaradhāyitvā sakaṭṭhānameva gato.

Devīpi ekikāva sālāyaṃ nisīdi. Tasmīṃ khaṇe eko disāpāmokkho ācariyo kālacampānagaravāsī mantajjhāyako brāhmaṇo pañcahi māṇavakasatehi parivuto nhānatthāya gacchanto dūratova oloketvā taṃ abhirūpaṃ sobhaggappattaṃ tatha nisinnaṃ disvā tassā kucchīyaṃ mahāsattassānubhāvena saha dassaneveva kaniṭṭhabhaginisinēhaṃ uppādetvā māṇavake bahi ṭhapetvā ekakova sālāyaṃ pavisitvā “bhagini, kataragāmaṃvāsikā tvaṃ”ti pucchi. “Tāta, mithilāyaṃ aritṭhajana-karaṇṇo aggamaheśimhi”ti. “Amma, idha kasmā āgatāsī”ti? “Tāta, polajanakena rājā mārito, athāhaṃ bhītā ‘gabbhaṃ anurakkhissāmi’ti āgatā”ti. “Amma, imasmīṃ pana te nagare koci ñātako atthī”ti? “Natthi, tātā”ti. Tena hi mā cintayi, ahaṃ udi-

ccabrāhmaṇo mahāsālo disāpāmokkha-ācariyo, ahaṃ taṃ bhaginiṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāmi, tvaṃ “bhātikā”ti maṃ vatvā pādesu gahetvā paridevāti. Sā mahāsaddaṃ katvā tassa pādesu gahetvā paridevi. Te dvepi aññamaññaṃ parideviṃsu.

Athassa antevāsikā mahāsaddaṃ sutvā khippaṃ upadhāvitvā “ācariya, kiṃ te hotī”ti pucchīṃsu. So āha- “kaniṭṭhabhagini me esā, asukakāle nāma mayā vinā jātā”ti. Atha māṇavā “tava bhaginiṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya mā cintayittha ācariyā”ti āhaṃsu. So māṇave paṭicchannayoggaṃ āharāpetvā taṃ tattha nisīdāpetvā “tātā, vo (6.0042) gantvā brāhmaṇiyā mama kaniṭṭhabhaginibhāvaṃ kathetvā sabbakiccāni kātuṃ vadethā”ti vatvā gehaṃ pesesi. Te gantvā brāhmaṇiyā kathesuṃ. Atha naṃ brāhmaṇīpi uṇhodakena nhāpetvā sayanaṃ paññāpetvā nipajjāpesi. Atha brāhmaṇopi nhātvā āgato bhojanakāle “bhaginiṃ me pakkosathā”ti pakkosāpetvā tāya saddhiṃ ekato bhuñjitvā antonivesaneyeva taṃ paṭijaggi.

Sā na cirasseva suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi, “mahājanakakumāro”tissa ayya-kasantakaṃ nāmamakāsi. So vaḍḍhamāno dārakehi saddhiṃ kiḷanto ye taṃ rosentī, te asambhinnakhattiyakule jātattā mahābalavatāya ceva mānathaddhattāya ca daḷhaṃ gahetvā paharati. Tadā te mahāsaddena rodantā “kena pahaṭā”ti vutte “vidhavāputtenā”ti vadanti. Atha kumāro cintesi “ime maṃ ‘vidhavāputto’ti abhiṇhaṃ vadanti, hotu, mama mātaraṃ pucchissāmi”ti. So ekadivasaṃ mātaraṃ pucchi “amma, ko mayhaṃ pitā”ti? Atha naṃ mātā “tātā, brāhmaṇo te pitā”ti vañcesi. So punadivasepi dārake paharanto “vidhavāputto”ti vutte “nanu brāhmaṇo me pitā”ti vatvā “brāhmaṇo kiṃ te hotī”ti vutte cintesi “ime maṃ, brāhmaṇo te kiṃ hotī”ti abhiṇhaṃ vadanti, mātā me idaṃ kāraṇaṃ yathābhūtaṃ na kathesi, sā attano manena me na kathessati, hotu, kathāpessāmi nan”ti. So thaññaṃ pivanto thanaṃ dantehi ḍaṃsitvā “amma, me pitaraṃ kathehi, sace na kathessasi, thanaṃ te chindissāmi”ti āha. Sā puttaṃ vañcetūṃ asakkontī “tātā, tvaṃ mithilāyaṃ aritṭhajanakarañño putto, pitā te polajānakena mārito, ahaṃ taṃ anurakkhantī imaṃ nagaraṃ

āgatā, ayaṃ brāhmaṇo maṃ bhaginiṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggati”ti kathesi. So taṃ sutvā tato paṭṭhāya “vidhavāputto”ti vuttepi na kujjhi.

So soḷasavassabbhantareyeva tayo vede ca sabbasippāni ca uggaṇhi, soḷasavassikakāle pana uttamarūpadharo ahosi. Atha so “pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā mātaraṃ pucchi “amma, kiñci dhanaṃ te hatthe atthi, udāhu no, ahaṃ vohāraṃ katvā dhanaṃ uppādetvā (6.0043) pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ mātā āha- “tāta, nāhaṃ tucchahatthā āgatā, tayo me hatthe dhana-sārā atthi, muttasāro, maṇisāro, vajirasāroti, tesu ekeko rajjaggahaṇappamaṇo, taṃ gahetvā rajjaṃ gaṇha, mā vohāraṃ kari”ti. “Amma, idampi dhanaṃ mayhameva upaḍḍhaṃ katvā dehi, taṃ pana gahetvā suvaṇṇabhūmiṃ gantvā bahuṃ dhanaṃ āharitvā rajjaṃ gaṇhissāmi”ti. So upaḍḍhaṃ āharāpetvā bhaṇḍikaṃ katvā suvaṇṇabhūmiṃ gamikehi vāṇijehi saddhiṃ nāvāya bhaṇḍaṃ āropetvā puna nivattitvā mātaraṃ vanditvā “amma, ahaṃ suvaṇṇabhūmiṃ gamissāmi”ti āha. Atha naṃ mātā āha- “tāta, samuddo nāma appasiddhiko bahu-antarāyo, mā gaccha, rajjaggahaṇāya te dhanaṃ bahū”ti. So “gacchissāmeva ammā”ti mātaraṃ vanditvā gehā nikkhama nāvāya abhiruhi.

Taṃ divasameva polajanakassa sarīre rogo uppajji, anuṭṭhānaseyyaṃ sayi. Tadā satta jaṅghasatāni nāvāya abhiruhiṃsu. Nāvā sattadivasehi satta yojanasatāni gatā. Sā aticaṇḍavegena gantvā attānaṃ vahituṃ nāsakkhi, phalakāni bhinnāni, tato tato udakaṃ uggataṃ, nāvā samuddamajjhe nimuggā. Mahājanā rodanti paridevanti, nānādevatāyo namassanti. Mahāsatto pana neva rodati na paridevati, na devatāyo namassati, nāvāya pana nimujjanabhāvaṃ ñatvā sappinā sakkharaṃ omadditvā kucchipūraṃ khāditvā dve maṭṭhakasāṭake telena temetvā daḷhaṃ nivāsetvā kūpakaṃ nissāya ṭhito nāvāya nimujjanasamaye kūpakaṃ abhiruhi. Mahājanā macchakacchapabhakkhā jātā, samantā udakaṃ aḍḍhūsabhamattaṃ lohitaṃ ahosi. Mahāsatto kūpakamatthake ṭhitova “imāya nāma disāya mithilanagaran”ti disaṃ vavatthapetvā kūpakamatthakā uppatitvā macchakacchape atikkamma mahābalavatāya usabhamatthake pati. Taṃ divasameva polajanako kālamakāsi. Tato paṭṭhāya mahāsatto maṇivaṇṇāsu ūmisu parivattanto suvaṇṇakkhandho viya samuddaṃ tarati. So yathā ekadivasaṃ, evaṃ sattāhaṃ tarati, “idāni puṇṇamīdivaso”ti velaṃ pana oloketvā loṇodakena mukhaṃ vikkhāletvā uposathiko hoti.

Tadā (6.0044) ca “ye mātupaṭṭhānādiguṇayuttā samudde marituṃ ananucchavikā sattā, te uddhārehī”ti catūhi lokapālehi maṇimekhalā nāma devadhītā samuddarakkhikā ṭhapitā hoti. Sā satta divasāni samuddaṃ na olokesi, dibbasampattiṃ anubhavantiyā kirassā sati pamuṭṭhā. “Devasamāgamaṃ gatā”tipi vadanti. Atha sā “ajja me sattamo divaso samuddaṃ anolokentiyā, kā nu kho pavattī”ti oloketi mahāsattaṃ disvā “sace mahājanakakumāro samudde nassissa, devasamāgama-pavesanaṃ na labhissan”ti cintetvā mahāsattassa avidūre alaṅkatena sarīrena ākāse ṭhatvā mahāsattaṃ vīmaṃsamānā paṭhamaṃ gāthamāha-

123. “Koyaṃ majjhe samuddasmiṃ, apassaṃ tīramāyuhe;
kaṃ tvaṃ atthavaṣaṃ ñatvā, evaṃ vāyamase bhusan”ti.

Tattha **apassam tīramāyuheti** tīram apassantova āyūhati vīriyaṃ karoti.

Atha mahāsatto tassā vacanaṃ sutvā “ajja me sattamo divaso samuddaṃ tarantassa, na me dutiyo satto diṭṭhapubbo, ko nu maṃ vadati” ti ākāsaṃ olokeno taṃ disvā dutiyaṃ gāthamāha-

124. “Nisamma vattaṃ lokassa, vāyāmassa ca devate;
tasmā majjhe samuddasmiṃ, apassam tīramāyuhē” ti.

Tattha **nisamma vattaṃ lokassā**ti ahaṃ lokassa vattakiriyaṃ disvā upadhāretvā viharāmīti attho. **Vāyāmassa cāti** vāyāmassa ca ānisaṃsaṃ nisāmetvā viharāmīti dīpeti. **Tasmāti** yasmā nisamma viharāmi, “purisakāro nāma na nassati, sukhe patiṭṭhāpeti” ti jānāmi, tasmā tīram apassantopi āyūhāmi vīriyaṃ karomi, na ukkaṇṭhāmīti.

Sā tassa dhammakathaṃ sutvā uttari sotukāmā hutvā puna gāthamāha-

125. “Gambhīre (6.0045) appameyyasmiṃ, tīram yassa na dissati;
mogho te purisavāyāmo, appatvāva marissasi” ti.

Tattha **appatvāti** tīram appatvāyeva.

Atha naṃ mahāsatto “devate, kiṃ nāmetaṃ kathesi, vāyāmaṃ katvā marantopi garahato muccissāmi” ti vatvā gāthamāha-

126. “Anaṇo ñātinaṃ hoti, devānaṃ pitunañca so;
karaṃ purisakiccāni, na ca pacchānutappati” ti.

Tattha **anaṇoti** vāyāmaṃ karonto ñātinañceva devatānañca brahmānañca antare anaṇo hoti agarahito anindito. **Karaṃ purisakiccāni**ti yathā so puggalo purisehi kattabbāni kammāni karaṃ pacchākāle na ca anutappati, yathā nānusocati, evāhampi vīriyaṃ karonto pacchākāle nānutappāmi nānusocāmīti attho.

Atha naṃ devadhītā gāthamāha-

127. “Apāraneyyaṃ yaṃ kammaṃ, aphalaṃ kilamathuddayaṃ;
tattha ko vāyāmenattho, maccu yassābhinipatan” ti.

Tattha **apāraneyyanti** vāyāmena matthakaṃ apāpetabbaṃ. **Maccu yassābhini-**
ppatanti yassa aṭṭhāne vāyāmakaraṇassa maraṇameva nipphannaṃ, tattha ko vāyāmenatthoti.

Evaṃ devadhītāya vutte taṃ appaṭibhānaṃ karonto mahāsatto uttari gāthā āha-

128. “Apāraneyyamaccantaṃ, yo viditvāna devate;
na rakkhe attano pāṇaṃ, jaññā so yadi hāpaye.

129. “Adhippāyaphalaṃ eke, asmiṃ lokasmi devate;
payojayanti kammāni, tāni ijjhanti vā na vā.

130. “Sandiṭṭhikaṃ kammaphalaṃ, nanu passasi devate;
sannā aññe tarāmahaṃ, tañca passāmi santike.

131. “So ahaṃ (6.0046) vāyamissāmi, yathāsatti yathābalaṃ;
gacchaṃ pāraṃ samuddassa, kassaṃ purisakāriyaṃ” ti.

Tattha **accantanti** yo “idaṃ kammaṃ vīriyaṃ katvā nipphādetuṃ na sakkā, accantameva apāraneyyaṃ” ti viditvā caṇḍahatthi-ādayo apariharanto attano pāṇaṃ na rakkhati. **Jaññā so yadi hāpayeti** so yadi tādisesu ṭhānesu vīriyaṃ hāpeyya, jāneyya tassa kusītabhāvassa phalaṃ. Tvaṃ yaṃ vā taṃ vā niratthakaṃ vadasīti

dīpeti. Pāḷiyaṃ pana “jaññā so yadi hāpayan”ti likhitaṃ, taṃ aṭṭhakathāsu natthi. **Adhippāyaphalanti** attano adhippāyaphalaṃ sampassamānā ekacce purisā kasi-vaṇijjādīni kammāni payojayanti, tāni ijjhanti vā na vā ijjhanti. “Ettha gamissāmi, idaṃ uggahessāmi”ti pana kāyikacetāsikavīriyaṃ karontassa taṃ ijjhateva, tasmā taṃ kātum vaṭṭatiyevāti dasseti. **Sannā aññe tarāmahanti** aññe janā mahāsamudde sannā nimuggā vīriyaṃ akarontā macchakacchapabhakkhā jātā, ahaṃ pana ekakova tarāmi. **Tañca passāmi santiketi** idaṃ me vīriyaphalaṃ passa, mayā iminā attabhāvena devatā nāma na diṭṭhapubbā, sohaṃ tañca iminā dibbarūpena mama santike ṭhitaṃ passāmi. **Yathāsatti yathābalanti** attano sattiya ca balassa ca anurūpaṃ. **Kassanti** karissāmi.

Tato devatā tassa taṃ daḷhavacanaṃ sutvā thutiṃ karonti gāthamāha-

132. “Yo tvaṃ evaṃ gate oghe, appameyye mahaṇṇave;
dhammavāyāmasampanno, kammunā nāvasīdasi;
so tvaṃ tattheva gacchāhi, yattha te nirato mano”ti.

Tattha **evaṃ gate**ti evarūpe gambhīre vitthate mahāsamudde. **Dhammavāyāmasampannoti** dhammavāyāmena samannāgato. **Kammunāti** attano purisakārakammaena. **Nāvasīdasīti** na avasīdasi. **Yattha teti** yasmiṃ ṭhāne tava mano nirato, tattheva gacchāhīti.

Sā evañca pana vatvā “paṇḍita mahāparakkama, kuhiṃ taṃ nemī”ti pucchi. “Mithilanagarān”ti vutte sā mahāsattaṃ pupphakalāpaṃ viya ukkhipitvā ubhohi (6.00) hatthehi pariggayha ure nipajjāpetvā piyaputtaṃ ādāya gacchanti viya ākāse pakkhandi. Mahāsatto sattāhaṃ loṇodakena upakkasarīro hutvā dibbaphassena phuṭṭho niddaṃ okkami. Atha naṃ sā mithilaṃ netvā ambavanuyyāne maṅgalasilāpaṭṭe dakkhiṇapassena nipajjāpetvā uyyānadevatāhi tassa ārakkhaṃ gāhāpetvā sakaṭṭhānameva gatā.

Tadā polajanakassa putto natthi. Ekā panassa dhītā ahosi, sā sivalidevī nāma paṇḍitā byattā. Amaccā tamenāṃ maraṇamañce nipannaṃ pucchiṃsu “mahārāja, tumhesu divaṅgatesu rajjaṃ kassa dassāmā”ti? Atha ne rājā “tātā, mama dhītaraṃ sivalideviṃ ārādhetuṃ samatthassa rajjaṃ detha, yo vā pana caturassapallaṅkassa ussīsakaṃ jānāti, yo vā pana sahassthāmadhanaṃ āropetuṃ sakkoti, yo vā pana soḷasa mahānidhī nīharituṃ sakkoti, tassa rajjaṃ dethā”ti āha. Amaccā “deva, tesāṃ no nidhīnaṃ uddānaṃ kathethā”ti āhaṃsu. Atha rājā-

“Sūriyuggamane nidhi, atho okkamane nidhi;
anto nidhi bahi nidhi, na anto na bahi nidhi.

“Ārohane mahānidhi, atho orohane nidhi;
catūsu mahāsālesu, samantā yojane nidhi.

“Dantaggesu mahānidhi, vālaggesu ca kepuke;
rukkhaggesu mahānidhi, soḷasete mahānidhī.

“Sahassthāmo pallaṅko, sivali-ārādhanena cā”ti.-

Mahānidhīhi saddhiṃ itaresampi uddānaṃ kathesi. Rājā

imaṃ kathaṃ vatvā kālamakāsi.

Amaccā rañño accayena tassa matakiccaṃ katvā sattame divase sannipatitvā mantayimṣu “ambho raññā ‘attano dhītaraṃ ārādhetuṃ samatthassa rajjaṃ dātābbaṃ’ti vuttaṃ, ko taṃ ārādhetuṃ sakkhissati”ti. Te “senāpati vallabho”ti vatvā tassa sāsanaṃ pesesuṃ. So sāsanaṃ sutvā “sādhū”ti sampañcchitvā rajjatthāya rājadvāraṃ gantvā attano (6.0048) āgatabhāvaṃ rājadhītāya ārocāpesi. Sā tassa āgatabhāvaṃ ñatvā “atthi nu khvassa setacchattasiriṃ dhāretuṃ dhiti”ti tassa vīmaṃsanatthāya “khippaṃ āgacchatū”ti āha. So tassā sāsanaṃ sutvā taṃ ārādhētukāmo sopānapādamūlato paṭṭhāya javenāgantvā tassā santike aṭṭhāsi. Atha naṃ sā vīmaṃsamānā “mahātale javena dhāvā”ti āha. So “rājadhītaraṃ tosessāmi”ti vegena pakkhandi. Atha naṃ “puna ehi”ti āha. So puna vegena āgato. Sā tassa dhitiyā virahitabhāvaṃ ñatvā “ehi samma, pāde me sambāhā”ti āha. So tassā ārāadhanatthaṃ nisīditvā pāde sambāhi. Atha naṃ sā ure pādena paharivā uttānakaṃ pātetvā “imaṃ andhabālapurisaṃ dhitivirahitaṃ pothetvā gīvāyaṃ gahetvā nīharathā”ti dāsīnaṃ saññaṃ adāsi. Tā tathā kariṃsu. So tehi “kiṃ senāpati”ti puṭṭho “mā kathetha, sā neva manussitthī, yakkhinī”ti āha. Tato bhaṇḍāgariko gato, tampi tatheva lajjāpesi. Tathā seṭṭhiṃ, chattaggāhaṃ, asiggāhanti sabbepi te lajjāpesiyeva.

Atha amaccā sannipatitvā “rājadhītaraṃ ārādhetuṃ samattho nāma natthi, sahasathāmadhanaṃ āropetuṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti āha, tampi koci āropetuṃ nāsakkhi. Tato “caturassapallaṅkassa ussīsaṃ jānantassa rajjaṃ dethā”ti āha, tampi koci na jānāti. Tato soḷasa mahānidhī nīharituṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti āha, tepi koci nīharituṃ nāsakkhi. Tato “ambho arājikaṃ nāma raṭṭhaṃ pāletuṃ na sakkā, kiṃ nu kho kātabbaṃ”ti mantayimṣu. Atha ne purohito āha-“bho tumhe mā cintayittha, phussarathaṃ nāma vissajjetuṃ vaṭṭati, phussarathena hi laddharājā sakalajambudīpe rajjaṃ kāretuṃ samattho hoti”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā nagaraṃ alaṅkārapetvā maṅgalarathe cattāro kumudavaṇṇe asse yojetvā uttamapaccattharaṇaṃ attharivā pañca rājakakudhabhaṇḍāni āropetvā caturaṅginīyā senāya parivāresuṃ. “Sasāmikassa rathassa purato tūriyāni vajjanti, asāmikassa pacchato vajjanti, tasmā sabbatūriyāni (6.0049) pacchato vādethā”ti vatvā suvaṇṇabhiṅkārena rathadhuraṅca patodaṅca abhisiñcitvā “yassa rajjaṃ kāretuṃ puññaṃ atthi, tassa santikaṃ gacchatū”ti rathaṃ vissajjesuṃ. Atha ratho rājagehaṃ padakkhiṇaṃ katvā vegena mahāvīthiṃ abhiruhi.

Senāpati-ādayo “phussaratho mama santikaṃ āgacchatū”ti cintayimṣu. So sabbesaṃ gehāni atikkamitvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pācīnadvārena nikkhamitvā uyyānābhimukho pāyāsi. Atha naṃ vegena gacchantaṃ disvā “nivattethā”ti āhaṃsu. Purohito “mā nivattayittha, icchanta yojanasatampi gacchatu, mā nivārethā”ti āha. Ratho uyyānaṃ pavisitvā maṅgalasilāpaṭṭaṃ padakkhiṇaṃ katvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito mahāsattaṃ nipannaṃ disvā amacce āmantetvā “ambho eko silāpaṭṭe nipannaṃ puriso dissati, setacchattānucchavikā panassa dhiti atthīti vā natthīti vā na jānāma, sace esa puñṇavā bhavissati, amhe na olokessati, kāḷakaṇṇisatto sace bhavissati, bhītatasito utṭhāya

kampamāno olokessati, tasmā khippaṃ sabbatūriyāni paggaṇhathā”ti āha. Tāva-
deva anekasatāni tūriyāni paggaṇhiṃsu. Tadā tūriyasaddo sāgaraghoso viya
ahosi.

Mahāsatto tena saddena pabujjhitvā sīsaṃ vivaritvā olokeno mahājanaṃ disvā
“setacchattena me āgatena bhavitabban”ti cintetvā puna sīsaṃ pārūpitvā pariva-
ttitvā vāmapassena nipajji. Purohito tassa pāde vivaritvā lakkhaṇāni olokeno
“tiṭṭhatu ayaṃ eko dīpo, catunnampi mahādīpānaṃ rajjaṃ kāretuṃ samattho hoti”-
ti puna tūriyāni paggaṇhāpesi. Atha mahāsatto mukhaṃ vivaritvā parivattitvā
dakkhiṇapassena nipajjitvā mahājanaṃ olokesi. Tadā purohito parisaṃ ussāretvā
añjaliṃ paggayha avakuṃṇo hutvā “uṭṭhehi, deva, rajjaṃ te pāpuṇāti”ti āha. Atha
naṃ mahāsatto “rājā vo kuhīn”ti pucchitvā “kālakato devā”ti vutte “tassa putto vā
bhātā vā natthi”ti pucchitvā “natthi devā”ti vutte “tena hi sādhu rajjaṃ kāressā-
mi”ti vatvā uṭṭhāya silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi. Atha naṃ tattheva abhisiṅciṃsu. So
mahājanako nāma rājā ahosi. So rathavaraṃ abhiruyha mahantena sirivibhavena
nagaraṃ pavisitvā rājanivesanaṃ abhiruhanto (6.0050) “senāpati-ādīnaṃ tāneva
ṭhānāni hontū”ti vicāretvā mahātalaṃ abhiruhi.

Rājadhītā pana purimasaññāya eva tassa vīmaṃsanatthaṃ ekaṃ purisaṃ āṇā-
pesi “tāta, tvaṃ gaccha, rājānaṃ upasaṅkamitvā evaṃ vadehi ‘deva, sīvalidevī
tumhe pakkosati, khippaṃ kirāgacchatū”ti. So gantvā tathā ārocesi. Rājā paṇḍito
tassa vacanaṃ sutvāpi assuṇanto viya “aho sobhano vatāyaṃ pāsādo”ti pāsāda-
meva vaṇṇeti. So taṃ sāvetaṃ asakkonto gantvā rājadhītāya taṃ pavattiṃ āro-
cesi “ayye, rājā tumhākaṃ vacanaṃ na suṇāti, pāsādameva vaṇṇeti, tumhākaṃ
vacanaṃ tiṇaṃ viya na gaṇeti”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā “so mahajjhāsayo
puriso bhavissati”ti cintetvā dutiyampi tatiyampi pesesi. Rājāpi attano ruciyā paka-
tigamanena sīho viya vijambhamāno pāsādaṃ abhiruhi. Tasmīṃ upasaṅkamante
rājadhītā tassa tejena sakabhāvena saṅṭhātuṃ asakkontī āgantvā hatthāla-
mbakaṃ adāsī.

So tassā hatthaṃ olambitvā mahātalaṃ abhiruhitvā samussitasetacchatte rāja-
pallaṅke nisīditvā amacce āmantetvā “ambho, atthi pana vo raññā kālaṃ karo-
ntena koci ovādo dinno”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “tena hi vadethā”ti āha.
Deva “sīvalideviṃ ārādhetuṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti tena vuttanti. Sīvalide-
viyā āgantvā hatthāmbako dinno, ayaṃ tāva ārādhitā nāma, aññaṃ vadethāti.
Deva “caturassapallaṅkassa ussīsaṃ jānituṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti tena
vuttanti. Rājā “idaṃ dujjānaṃ, upāyena sakkā jānituṃ”ti cintetvā sīsato suvaṇṇa-
sūciṃ nīharitvā sīvalideviyā hatthe ṭhapesi “imaṃ ṭhapehi”ti. Sā taṃ gahetvā palla-
ṅkassa ussīsake ṭhapesi. “Khaggaṃ adāsī”tipi vadantiyeva. So tāya saññāya
“idaṃ ussīsakan”ti ṇatvā tesāṃ kathaṃ assuṇanto viya “kiṃ kathethā”ti vatvā
puna tehi tathā vutte “idaṃ jānituṃ na garu, etaṃ ussīsakan”ti vatvā “aññaṃ vade-
thā”ti āha. Deva, “sahassathāmadhanaṃ āropetuṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti
tena vuttanti. “Tena hi āharatha nan”ti āharāpetvā so dhanuṃ pallaṅke yathānisi-
nova (6.0051) itthīnaṃ kappāsaphoṭanadhanaṃ viya āropetvā “aññaṃ vadethā”-
ti āha. “Deva, soḷasa mahānidhī nīharituṃ samatthassa rajjaṃ dethā”ti tena

vuttanti. “Tesaṃ kiñci uddānaṃ atthi”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “tena hi naṃ kathethā”ti āha. Te “sūriyuggamane nidhi”ti uddānaṃ kathayiṃsu. Tassa taṃ suṇantas-seva gaganatale puṇṇacando viya so attho pākaṭo ahoṣi.

Atha ne rājā āha- “ajja, bhaṇe, velā natthi, sve nidhi gaṇhissāmi”ti. So punadivase amacce sannipātetvā pucchi “tumhākaṃ rājā paccekabuddhe bhojesi”ti? “Āma, devā”ti. So cintesi “sūriyoti nāyaṃ sūriyo, sūriyasadisattā pana paccekabuddhā sūriyā nāma, tesaṃ paccuggamanaṭṭhāne nidhinā bhavitabban”ti. Tato rājā “tesu paccekabuddhesu āgacchantesu paccuggamaṃ karonto kataraṃ ṭhānaṃ gacchatī”ti pucchitvā “asukaṭṭhānaṃ nāma devā”ti vutte “taṃ ṭhānaṃ khaṇitvā nidhiṃ nīharathā”ti nidhiṃ nīharāpesi. “Gamanakāle anugacchanto kattha ṭhatvā uyyojesi”ti pucchitvā “asukaṭṭhāne nāmā”ti vutte “tatopi nidhiṃ nīharathā”ti nidhiṃ nīharāpesi. Atha mahājanā ukkuṭṭhisahassāni pavattentā “**sūriyuggamane nidhi**”ti vuttattā sūriyuggamanadisāyaṃ khaṇantā vicariṃsu. Atho “**okkamaṃ nidhi**”ti vuttattā sūriyatthaṅgamanadisāyaṃ khaṇantā vicariṃsu. “Idaṃ pana dhaṇaṃ idheva hoti, aho acchariyaṃ”ti pītisomanassaṃ pavattayiṃsu. **Anto-nidhi**ti rājagehe mahādvārassa anto-ummārā nidhiṃ nīharāpesi. **Bahi nidhi**ti bahi-ummārā nidhiṃ nīharāpesi. **Na anto na bahi nidhi**ti heṭṭhā-ummārato nidhiṃ nīharāpesi. **Ārohane nidhi**ti maṅgalaṭṭhānaṃ ārohanakāle suvaṇṇanisseneyā attharaṇaṭṭhānato nidhiṃ nīharāpesi. Atho **orohane nidhi**ti hatthikkhandhato orohanaṭṭhānato nidhiṃ nīharāpesi. **Catūsu mahāsālesūti** bhūmiyaṃ kata-upaṭṭhānaṭṭhāne sirisayanassa cattāro mañcapādā sālāmayā, tesaṃ heṭṭhā catasso nidhikumbhiyo nīharāpesi. **Samantāyojane nidhi**ti yojanaṃ nāma rathayugapamāṇaṃ, sirisayanassa samantā rathayugappamāṇato nidhiṃ nīharāpesi. **Dantaggesu mahānidhi**ti maṅgalaṭṭhānaṃ tassa dvinnaṃ dantānaṃ abhimukhaṭṭhānato (6.0052) nidhiṃ nīharāpesi. **Vālaggesūti** maṅgalaṭṭhānaṃ tassa vāladhisammukhaṭṭhānato nidhiṃ nīharāpesi. **Kepuketi** kepukaṃ vuccati udakaṃ, maṅgalapokkharāṇito udakaṃ nīharāpetvā nidhiṃ dassesi. **Rukkhaggesu mahānidhi**ti uyyāne mahāsālarukkhamaṇḍale ṭhitamaṅgalasamaye parimaṅgalāya rukkhacchāyāya anto nidhiṃ nīharāpesi. Evaṃ soḷasa mahānidhayo nīharāpetvā “aññaṃ kiñci atthi”ti pucchi. “Natthi devā”ti vadiṃsu. Mahājano haṭṭhatuṭṭho ahoṣi.

Atha rājā “idaṃ dhaṇaṃ dānamukhe vikirissāmi”ti nagaramajjhe ceva catūsu nagaradvāresu cāti pañcasu ṭhānesu pañca dānasālāyo kārāpetvā mahādānaṃ paṭṭhapesi, kālacampānagarato attano mātaraṇca brāhmaṇaṇca pakkosāpetvā mahantaṃ sakkāraṃ akāsi. Tassa taruṇarajjeyeva sakalaṃ videharaṭṭhaṃ “ariṭṭhajanakaraṇṇo kira putto mahājanako nāma rājā rajjaṃ kāreti, so kira paṇḍito upāyakusalo, passissāma nan”ti dassanattāya saṅkhubhitaṃ ahoṣi. Tato tato bahuṃ paṇṇākāraṃ gahetvā āgamiṃsu, nāgarāpi mahāchaṇaṃ sajjayiṃsu. Rājanivesane attharaṇādini santharivā gandhadāmaṃālādāmadini osāretvā vippakiṇṇalājākusumavāsadhūmagandhākāraṃ kāretvā nānappakāraṃ pānabhojanaṃ upaṭṭhāpesuṃ. Raṇṇo paṇṇākāratthāya rajatasuvaṇṇabhājanādīsu anekappakārāni khādaniyabhojanīyamadhuphāṇitaphalādini gahetvā tattha tattha parivāretvā aṭṭhaṃsu. Ekato amaccamaṅgalaṃ nisīdi, ekato brāhmaṇaṇaṇo, ekato seṭṭhi-ā-

dayo nisīdiṃsu, ekato uttamarūpadharā nāṭakitthiyo nisīdiṃsu, brāhmaṇāpi sotthi-
kārena mukhamaṅgalikāni kathenti, naccagītādīsu kusalā naccagītādīni pavatta-
yiṃsu, anekasatāni tūriyāni pavajjiṃsū. Tadā rājanivesanaṃ yugandharavātave-
gena pahaṭā sāgarakucchi viya ekaninnādaṃ ahosi. Olokitolokitattḥānaṃ
kampati.

Atha mahāsatto setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisinnova sakkasirisadisamaṃ
mahantaṃ sirivilāsaṃ oloketvā attano mahāsamudde katavāyāmaṃ anussari.
Tassa “vīriyaṃ nāma kattabbayuttakaṃ, sacāhaṃ mahāsamudde (6.0053) vīriyaṃ
nākarissaṃ, na imaṃ sampattiṃ alabhissaṃ” ti taṃ vāyāmaṃ anussarantassa pīti
uppajji. So pītivegena udānaṃ udānento āha-

133. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;

passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.

134. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;

passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

135. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;

passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.

136. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;

passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

137. “Dukkhūpanītopi naro sapañño, āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya;
bahū hi phassā ahitā hitā ca, avitakkitā maccumupabbajanti.

138. “Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati;
na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā”ti.

Tattha **āsīsethevā**ti āsāchedakammaṃ akatvā attano kammaṃ āsaṃ karotheva. **Na nibbindeyyā**ti vīriyaṃ karonto na nibbindeyya na alaseyya. **Yathā icchinti** yathā rājabhāvaṃ icchiṃ, tatheva rājā jātomhi. **Ubbhatanti** nīhaṭaṃ. **Dukkhūpanī-****toti** kāyikacetasikadukkheṇa phuṭṭhopīti attho. **Ahitā hitā cā**ti dukkhaphassā ahitā, sukhaphassā hitā. **Avitakkītā**ti avitakkītāro acintitāro. Idaṃ vuttaṃ hoti- tesu phassesu ahitaphassena phuṭṭhā sattā “hitaphassopi atthīti vīriyaṃ karontā taṃ pāpuṇanti”ti acintetvā vīriyaṃ na karonti, te imassa atthassa avitakkītāro hitaphassaṃ alabhivāva **maccumupabbajanti** maraṇaṃ pāpuṇanti, tasmā vīriyaṃ kattabbamevāti.

Acintitampī (6.0054) imesaṃ sattānaṃ acintitampi hoti, cintitampi vinassati. Mayāpi hi “ayujjhivāva rajjaṃ labhissāmi”ti idaṃ acintitaṃ, “suvaṇṇabhūmito dhanaṃ āharitvā yujjhivā pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti pana cintitaṃ, idāni me cintitaṃ naṭṭhaṃ, acintitaṃ jātaṃ. **Na hi cintāmayā bhogā**ti imesaṃ sattānañhi bhogā cintāya anipphajjanato cintāmayā nāma na honti, tasmā vīriyameva kattabbaṃ. Vīriyavato hi acintitampi hotīti.

So tato paṭṭhāya dasa rājadhamme akopetvā dhammena samena rajjaṃ kāresi, paccekabuddhe ca upaṭṭhāsi. Aparabhāge sivalidevī dhañṇapuñṇalakkhaṇasaṃpannaṃ puttaṃ vijāyi, “dīghāvukumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Tassa vayappaṭṭassa rājā uparajjaṃ datvā sattavassasahassāni rajjaṃ kāresi. So ekadivasaṃ uyyānapālena phalāphalesu ceva nānāpupphesu ca ābhatesu tāni disvā tuṭṭho hutvā tassa sammānaṃ kāretvā “samma uyyānapāla, ahaṃ uyyānaṃ passiṃssāmi, tvaṃ alaṅkarohi na”ti āha. So “sādhu, devā”ti sampaṭicchitvā tathā katvā rañño paṭivedesi. So hatthikkhandhavaragato mahantena parivārena nagarā nikkhamitvā uyyānadvāraṃ pāpuṇi. Tatra ca dve ambā atthi nīlobhāsā. Eko aphalo, eko phaladharo. So pana atimadhuro, raññā aggaphalassa aparibhuttattā tato koci phalaṃ gahetuṃ na ussahati. Rājā hatthikkhandhavaragatova tato ekaṃ phalaṃ gahetvā paribhuñji, tassa taṃ jivhagge ṭhapitamattameva dibbojaṃ viya upaṭṭhāsi. So “nivattanakāle bahū khādissāmi”ti cintesi. “Raññā aggaphalaṃ paribhuttan”ti ṇatvā uparājānaṃ ādiṃ katvā antamaso hatthimeṇḍa-assameṇḍādayopi phalaṃ gahetvā paribhuñjiṃsu. Aññe phalaṃ alabhantā daṇḍehi sākhaṃ bhinditvā nipaṇṇamakāṃsu. Rukkho obhaggavibhaggo aṭṭhāsi, itaro pana maṇipabbato viya vilāsamāno ṭhito.

Rājā uyyānā nikkhanto taṃ disvā “idaṃ kin”ti amacce pucchati. “Devena aggaphalaṃ paribhuttanti mahājanena vilumpito devā”ti āhaṃsu. “Kiṃ nu kho bhaṇe, imassa pana neva pattaṃ, na vaṇṇo khīṇo”ti? “Nipphalatāya na khīṇo, devā”ti. Taṃ sutvā rājā saṃvegaṃ paṭilabhivā (6.0055) “ayaṃ rukkho nipphalatāya nīlobhāso ṭhito, ayaṃ pana saphalatāya obhaggavibhaggo ṭhito. Idampi rajjaṃ saphalarukkhasadisāṃ, pabbajjā pana nipphalarukkhasadisā. Sakiñcanasseva bhayaṃ, nākiñcanassa. Tasmā ahaṃ phalarukkho viya ahutvā nipphalarukkhasadiso

bhavissāmi, imaṃ sampattiṃ cajitvā nikkhamma pabbajissāmi”ti daḷhaṃ samā-dānaṃ katvā manaṃ adhiṭṭhahitvā nagaraṃ pavisitvā pāsādadvāre ṭhitova senā-patiṃ pakkosāpetvā “mahāsenāpati, ajja me paṭṭhāya bhattachārakañceva mukho-dakadantakaṭṭhadāyakañca ekaṃ upaṭṭhākaṃ ṭhapetvā aññe maṃ daṭṭhuṃ mā labhantu, porāṇakavinicchayāmacce gahetvā rajjaṃ anusāsatha, ahaṃ ito paṭṭhāya uparipāsādātaḷe samaṇadhammaṃ karissāmi”ti vatvā pāsādamaṇḍalya ekakova samaṇadhammaṃ akāsi. Evaṃ gate kāle mahājano rājaṅgaṇe sannipa-titvā mahāsattaṃ adisvā “na no rājā porāṇako viya hoti”ti vatvā gāthādvayamāha-

139. “Aporāṇaṃ vata bho rājā, sabbabhummo disampati;
najja nacce nisāmeti, na gīte kurute mano.

140. “Na mige napi uyyāne, napi haṃse udikkhati;
mūgo va tuṇhimāsīno, na atthamanusāsati”ti.

Tattha **migeti** sabbasaṅgāhikavacanaṃ, pubbe hatthī yujjhāpeti, meṇḍe yujjhā-peti, ajja tepi na oloketi attho. **Uyyāneti** uyyānakīḷampi nānubhoti. **Haṃseti** pañca-padumasañchannāsu uyyānapokkharāṇisu haṃsagaṇaṃ na oloketi. **Mūgovāti** bhattachārakañca upaṭṭhākañca pucchiṃsu “bho rājā, tumhehi saddhiṃ kiñci atthaṃ manteti”ti. Te “na manteti”ti vadiṃsu. Tasmā evamāhaṃsu.

Rājā kāmesu analliyantena vivekaninnena cittena attano kulūpakapaccekabuddhe anussarivā “ko nu kho me tesāṃ sīlādiguṇayuttānaṃ akiñcanānaṃ vasa-naṭṭhānaṃ ācikkhissati”ti tihi gāthāhi udānaṃ udānesi-

141. “Sukhakāmā rahosilā, vadhabandhā upāratā;
kassa nu ajja ārāme, daharā vuddhā ca acchare.

142. “Atikkantavanathā (6.0056) dhīrā, namo tesāṃ mahesinaṃ;
ye ussukamhi lokamhi, viharanti manussukā.

143. “Te chetvā maccuno jālaṃ, tataṃ māyāvino daḷhaṃ;
chinnālayattā gacchanti, ko tesāṃ gatimāpaye”ti.

Tattha **sukhakāmāti** nibbānasukhakāmā. **Rahosilāti** paṭicchannasīlā na attano guṇappakāsanā. **Daharā vuḍḍhā cāti** daharā ceva mahallakā ca. **Acchareti** vasanti.

Tassevaṃ tesāṃ guṇe anussarantassa mahatī pīti uppajji. Atha mahāsatto palla-ṅkato uṭṭhāya uttarasīhapañjaraṃ vivarivā uttaradisābhimukho sirasi añjaliṃ pati-ṭṭhāpetvā “evarūpehi guṇehi samannāgatā paccekabuddhā”ti namassamāno “**ati-kkantavanathā**”ti-ādimāha. Tattha **atikkantavanathāti** pahīnataṇhā. **Mahesinanti** mahante sīlakkhandhādayo guṇe esitvā ṭhitānaṃ. **Ussukamhīti** rāgādīhi ussukkaṃ āpanne lokasmiṃ. **Maccuno jālanti** kilesamārena pasāritaṃ taṇhājālaṃ. **Tataṃ māyāvinoti** atimāyāvino. **Ko tesāṃ gatimāpayeti** ko maṃ tesāṃ paccekabu-ddhānaṃ nivāsaṭṭhānaṃ pāpeyya, gahetvā gaccheyyāti attho.

Tassa pāsādeyeva samaṇadhammaṃ karontassa cattāro māsā atitā. Athassa ativiya pabbajjāya cittaṃ nami, agāraṃ lokantarikanirayo viya khāyi, tayo bhavā ādittā viya upaṭṭhahiṃsu. So pabbajjābhimukhena cittena “kadā nu kho imaṃ sakkabhavanaṃ viya alaṅkatappaṭiyattaṃ mithilaṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā pabbajitavesagahaṇakālo mayhaṃ bhavissati”ti cintetvā mithilavaṇṇanaṃ nāma

ārabhi-

144. “Kadāhaṃ (6.0057) mithilaṃ phītaṃ, vibhattaṃ bhāgasō mitaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
145. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, visālaṃ sabbatopabhaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
146. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, bahupākāratorāṇaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
147. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, daḷhamatṭālakoṭṭhakaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
148. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, suvibhattaṃ mahāpathaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
149. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, suvibhattantarāpaṇaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
150. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, gavāssarathapīḷitaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
151. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, ārāmavanamāliniṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
152. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, uyyānavanamāliniṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
153. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, pāsādavanamāliniṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
154. “Kadāhaṃ mithilaṃ phītaṃ, tipuraṃ rājabandhuniṃ;
māpitaṃ somanassena, vedehena yasassinā;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
155. “Kadāhaṃ vedehe phīte, nicite dhammarakkhite;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
156. “Kadāhaṃ vedehe phīte, ajeyye dhammarakkhite;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
157. “Kadāhaṃ (6.0058) antepuraṃ rammaṃ, vibhattaṃ bhāgasō mitaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
158. “Kadāhaṃ antepuraṃ rammaṃ, sudhāmaticalepanaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
159. “Kadāhaṃ antepuraṃ rammaṃ, sucigandhaṃ manoramaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

160. “Kadāhaṃ kūṭāgāre ca, vibhatte bhāgasō mite;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
161. “Kadāhaṃ kūṭāgāre ca, sudhā mattikalepane;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
162. “Kadāhaṃ kūṭāgāre ca, sucigandhe manorame;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
163. “Kadāhaṃ kūṭāgāre ca, litte candanaphosite;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
164. “Kadāhaṃ soṇṇapallaṅke, gonake cittasanthate;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
165. “Kadāhaṃ maṇipallaṅke, gonake cittasanthate;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
166. “Kadāhaṃ kappāsakoseyyaṃ, khomakoṭumbarāni ca;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
167. “Kadāhaṃ pokkharāṇi rammā, cakkavākapakūjitā;
mandālakehi sañchannā, padumuppalakehi ca;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
168. “Kadāhaṃ hatthigumbe ca, sabbālaṅkārabhūsite;
suvaṇṇakacche mātaṅge, hemakappanavāsase.
169. “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, tomaraṅkusapāṇibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
170. “Kadāhaṃ assagumbe ca, sabbālaṅkārabhūsite;
ājāṇīyeva jātiyā, sindhave sīghavāhane.
171. “Ārūḷhe (6.0059) gāmaṇīyehi, illiyācāpadhāribhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
172. “Kadāhaṃ rathaseniyo, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārabhūsite.
173. “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
174. “Kadāhaṃ sovaṇṇarathe, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārabhūsite.
175. “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
176. “Kadāhaṃ sajjhurathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārabhūsite.
177. “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
178. “Kadāhaṃ assarathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārabhūsite.
179. “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
180. “Kadāhaṃ oṭṭharathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;

- dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārahūsīte.
- 181.** “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 182.** “Kadāhaṃ goṇarathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārahūsīte.
- 183.** “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 184.** “Kadāhaṃ (6.0060) ajarathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārahūsīte.
- 185.** “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 186.** “Kadāhaṃ meṇḍarathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārahūsīte.
- 187.** “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 188.** “Kadāhaṃ migarathe ca, sannaddhe ussitaddhaje;
dīpe athopi veyyagghe, sabbālaṅkārahūsīte.
- 189.** “Ārūḷhe gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 190.** “Kadāhaṃ hatthārohe ca, sabbālaṅkārahūsīte;
nīlavammadhare sūre, tomaraṅkusapāṇine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 191.** “Kadāhaṃ assārohe ca, sabbālaṅkārahūsīte;
nīlavammadhare sūre, illiyācāpadhārine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 192.** “Kadāhaṃ rathārohe ca, sabbālaṅkārahūsīte;
nīlavammadhare sūre, cāpahatthe kalāpine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 193.** “Kadāhaṃ dhanuggahe ca, sabbālaṅkārahūsīte;
nīlavammadhare sūre, cāpahatthe kalāpine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 194.** “Kadāhaṃ rājaputte ca, sabbālaṅkārahūsīte;
citravammadhare sūre, kañcanāveḷadhārine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 195.** “Kadāhaṃ (6.0061) ariyagaṇe ca, vatavante alaṅkate;
haricandalittaṅge, kāsikuttamadhārine;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 196.** “Kadāhaṃ amaccagaṇe ca, sabbālaṅkārahūsīte;
pītavammadhare sūre, purato gacchamāline;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
- 197.** “Kadāhaṃ sattasatā bhariyā, sabbālaṅkārahūsītā;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

198. “Kadāhaṃ sattasatā bhariyā, susaññā tanumajjhimā;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
199. “Kadāhaṃ sattasatā bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
200. “Kadāhaṃ satapalaṃ kaṃsaṃ, sovaṇṇaṃ satarājikaṃ;
pahāya pabbajissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.
201. “Kadāssu maṃ hatthigumbā, sabbālaṅkārabhūsitā;
suvaṇṇakacchā mātaṅgā, hemakappanavāsasā.
202. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, tomaraṅkusapāṇibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
203. “Kadāssu maṃ assagumbā, sabbālaṅkārabhūsitā;
ājānīyāva jātiyā, sindhavā sīghavāhanā.

204. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, illiyācāpadhāribhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
205. “Kadāssu maṃ rathasenī, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
206. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
207. “Kadāssu (6.0062) maṃ soṇṇarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
208. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
209. “Kadāssu maṃ sajjhurathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
210. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
211. “Kadāssu maṃ assarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
212. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
213. “Kadāssu maṃ oṭṭharathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
214. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
215. “Kadāssu maṃ goṇarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
216. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
217. “Kadāssu maṃ ajarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
218. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
219. “Kadāssu maṃ meṇḍarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
220. “Ārūḷhā (6.0063) gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
221. “Kadāssu maṃ migarathā, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārahūsitā.
222. “Ārūḷhā gāmaṇīyehi, cāpahatthehi vammibhi;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
223. “Kadāssu maṃ hatthārohā, sabbālaṅkārahūsitā;
nīlavammadharā sūrā, tomaraṅkusapāṇino;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.
224. “Kadāssu maṃ assārohā, sabbālaṅkārahūsitā;

nīlavammadharā sūrā, illiyācāpadhārino;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

225. “Kadāssu maṃ rathārohā, sabbālaṅkārahūsitā;
nīlavammadharā sūrā, cāpahatthā kalāpino;

yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

226. “Kadāssu maṃ dhanuggahā, sabbālaṅkārahūsitā;
nīlavammadharā sūrā, cāpahatthā kalāpino;

yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

227. “Kadāssu maṃ rājaputtā, sabbālaṅkārahūsitā;
citravammadharā sūrā, kañcanāveḷadhārino;

yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

228. “Kadāssu maṃ ariyagaṇā, vatavantā alaṅkatā;
haricandalittaṅgā, kāsikuttamadhārino;

yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

229. “Kadāssu maṃ amaccagaṇā, sabbālaṅkārahūsitā;
pītavammadharā sūrā, purato gacchamālino;

yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

230. “Kadāssu (6.0064) maṃ sattasatā bhariyā, sabbālaṅkārahūsitā;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

231. “Kadāssu maṃ sattasatā bhariyā, susaṅgā tanumajjhimā;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

232. “Kadāssu maṃ sattasatā bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
yantaṃ maṃ nānuyissanti, taṃ kudāssu bhavissati.

233. “Kadāhaṃ pattaṃ gahetvāna, muṇḍo saṅghāṭipāruto;
piṇḍikāya carissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

234. “Kadāhaṃ paṃsukūlānaṃ, ujjhitānaṃ mahāpathe;
saṅghāṭiṃ dhārayissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

235. “Kadāhaṃ sattāhasammeghe, ovaṭṭho allacīvaro;
piṇḍikāya carissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

236. “Kadāhaṃ sabbattha gantvā, rukkhā rukkhāṃ vanā vanāṃ;
anapekkho gamissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

237. “Kadāhaṃ giriduggesu, pahīnabhayabheravo;
adutiyo gamissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

238. “Kadāhaṃ vīṇaṃva rujjako, sattatantiṃ manoramāṃ;
cittaṃ ujum karissāmi, taṃ kudāssu bhavissati.

239. “Kadāhaṃ rathakārova, parikantaṃ upāhanaṃ;
kāmasaṅgāne checchāṃ, ye dibbe ye ca mānuse”ti.

Tattha **kadāti** kālaparivitakko. **Phīnti** vatthālaṅkāradīhi supupphitaṃ. **Vibhattaṃ bhāgasō mitanti** chekehi nagaramāpakehi rājanivesanādīnaṃ vasena vibhattaṃ dvāravīthīnaṃ vasena koṭṭhāsato mitaṃ. **Taṃ kudāssu bhavissatīti** taṃ evarūpaṃ nagaraṃ pahāya pabbajanaṃ kudā nāma me bhavissati. **Sabbatopabhanti** (6.0065) samantato alaṅkārobhāsenā yuttaṃ. **Bahupākāratoraṇanti** bahalena puthulena

pākārena ceva dvāratoraṇehi ca samannāgataṃ. **Daḷhamatṭālakoṭṭhakanti** daḷhehi atṭālakehi dvārakoṭṭhakehi ca samannāgataṃ. **Pīḷitanti** samākiṇṇaṃ. **Tipuranti** tīhi purehi samannāgataṃ, tipākāranti attho. Atha vā **tipuranti** tikkhattuṃ puṇṇaṃ. **Rājabandhunīnti** rājaññatakeheva puṇṇaṃ. **Somanassenāti** evaṃnāma-kena videharājena.

Niciteti dhanadhaññanicayādinā sampanne. **Ajeyyete** paccāmittehi ajetabbe. **Candanaphosite**ti lohitacandanena paripphosite. **Koṭumbarānīti** koṭumbararaṭṭhe utṭhitavattāni. **Hatthigumbeti** hatthighaṭṭāyo. **Hemakappanavāsaseti** hemama-yena sīsālaṅkārasaṅkhātena kappanena ca hemajālana ca samannāgate. **Gāmaṇīyehīti** hatthācariyehi. **Ājānīyeva jātiyāti** jātiyā kāraṇākāraṇajānanatāya ājānīyeva, tādisānaṃ assānaṃ gumbe. **Gāmaṇīyehīti** assācariyehi. **Illiyācāpadhāribhīti** illiyañca cāpañca dhārentehi. **Rathasenyoti** rathaghaṭṭāyo. **Sannandheti** suṭṭhu naddhe. **Dīpe athopi veyyaggheti** dīpibyagghacamma-parikkhitte. **Gāmaṇīyehīti** rathācariyehi. **Sajjhuratheti** rajatarathe. Ajarathameṇḍarathamigarathe sobhanattāya yojenti.

Ariyagaṇeti brāhmaṇagaṇe. Te kira tadā ariyācārā ahesuṃ, tena te evamāha. **Haricandanalittaṅgeti** kañcanaṇṇena candanena littasarīre. **Sattasatā bhariyāti** piyabhariyāyeva sandhāyāha. **Susaññāti** suṭṭhu saññitā. **Assavāti** sāmikassa vaca-nakārikā. **Satapalanti** palasatena suvaṇṇena kāritaṃ. **Kaṃsanti** pātiṃ. **Satarājīkanti** piṭṭhipasse

rājisatena samannāgataṃ. **Yantaṃ** manti anitthigandhavanasaṇḍe ekameva gacchantam maṃ kadā nu te nānuyissanti. **Sattāhasammegheti** sattāhaṃ samu-
tthite mahāmeghe, sattāhavaddalicketi attho. **Ovaṭṭhoti** onatasīso. **Sabbatthāti**
sabbadisam. **Rujjakoti** viṇāvādako. **Kāmasaṃyojaneti** kāmasaṃyojanaṃ. **Dibbeti**
dibbaṃ. **Mānuseti** mānusaṃ.

So (6.0066) kira dasavassasahassāyukakāle nibbatto sattavassasahassāni
rajjam kāretvā tivassasahassāvasiṭṭhe āyumi pabbajito. Pabbajanto panesa uyyā-
nadvāre ambarukkhasa diṭṭhakālato paṭṭhāya cattāro māsē agāre vasitvā
“imamhā rājavesā pabbajitaveso varataro, pabbajissāmī”ti cintetvā upaṭṭhākaṃ
rahassena āṇāpesi “tāta, kañci ajānāpetvā antarāpaṇato kāsāyavatthāni ceva
mattikāpattañca kiṇitvā āharā”ti. So tathā akāsi. Rājā kappakaṃ pakkosāpetvā
kesamassaṃ ohārāpetvā kappakassa gā mavaraṃ datvā kappakaṃ uyyojetvā
ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā ekaṃ aṃse katvā mattikāpattampi
thavikāya osāretvā aṃse laggesi. Tato kattaradaṇḍaṃ gahetvā mahātale katipaye
vāre paccekabuddhalīlāya aparāparaṃ caṅkami. So taṃ divasaṃ tattheva vasitvā
punadivase sūriyuggamanavelāya pāsādā otarituṃ ārabhi.

Tadā sivalidevī tā sattasatā vallabhitthiyo pakkosāpetvā “ciraṃ diṭṭho no rājā,
cattāro māsā atitā, ajja naṃ passissāma, sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā yathābalaṃ
itthikuttahāsavilāse dassetvā kilesabandhanena bandhituṃ vāyameyyāthā”ti
vatvā alaṅkatappaṭiyattāhi tāhi saddhiṃ “rājānaṃ passissāmā”ti pāsādaṃ abhiru-
hantī taṃ otarantaṃ disvāpi na sañjāni. “Rañño ovādaṃ dātuṃ āgato pacceka-
buddho bhavissati”ti saññāya vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Mahāsattopi pāsādā
otari. Itarāpi pāsādaṃ abhiruhitvā sirisayanapiṭṭhe bhamaravaṇṇakese ca pasā-
dhanabhaṇḍaṅca disvā “na so paccekabuddho, amhākaṃ piyasāmiko bhavissati,
etha naṃ yācitvā nivattāpessāmī”ti mahātālā otarivā rājāṅgaṇaṃ sampāpuṇi.
Pāpuṇitvā ca pana sabbāhi tāhi saddhiṃ kese mocetvā piṭṭhiyaṃ vikiritvā ubho
hatthehi uraṃ saṃsumbhitvā “kasmā evarūpaṃ kammaṃ karoṭha, mahārājā”ti
atikaruṇaṃ paridevamānā rājānaṃ anubandhi, sakalanagaraṃ saṅkhubhitaṃ
ahosi. Tepi “rājā kira no pabbajito, kuto pana evarūpaṃ dhammikarājānaṃ labhi-
ssāmā”ti rodamānā rājānaṃ anubandhiṃsu. Tatra tāsāṃ itthīnaṃ paridevana-
ñceva paridevantiyopi tā pahāya rañño gamanañca āvikaronto satthā āha-

240. “Tā (6.0067) ca sattasatā bhariyā, sabbālaṅkārabhūsitā;

bāhā paggayha pakkandaṃ, kasmā no vijahissasi.

241. “Tā ca sattasatā bhariyā, susaṅñā tanumajjhimā;

bāhā paggayha pakkandaṃ, kasmā no vijahissasi.

242. “Tā ca sattasatā bhariyā, assavā piyabhāṇinī;

bāhā paggayha pakkandaṃ, kasmā no vijahissasi.

243. “Tā ca sattasatā bhariyā, sabbālaṅkārabhūsitā;

hitvā sampaddavī rājā, pabbajjāya purakkhato.

244. “Tā ca sattasatā bhariyā, susaṅñā tanumajjhimā;

hitvā sampaddavī rājā, pabbajjāya purakkhato.

245. “Tā ca sattasatā bhariyā, assavā piyabhāṇinī;

hitvā sampaddavī rājā, pabbajjāya purakkhato.

246. “Hitvā satapalaṃ kaṃsaṃ, sovaṇṇaṃ satarājikaṃ;
aggahī mattikaṃ pattaṃ, taṃ dutiyābhisecanaṃ”ti.

Tattha **bāhā paggayhāti** bāhā ukkhipitvā. **Sampaddavī**ti bhikkhave, so mahājanako rājā, tā ca sattasatā bhariyā “kiṃ no, deva, pahāya gacchasi, ko amhākaṃ doso”ti vilapantiyova chaḍḍetvā sampaddavī gato, “pabbajjāya yāhī”ti codiyamāno viya purakkhato hutvā gatoti attho. **Taṃ dutiyābhisecananti** bhikkhave, taṃ mattikāpattaggahaṇaṃ dutiyābhisecanaṃ katvā so rājā nikkhantoti.

Sīvalidevīpi paridevamānā rājānaṃ nivattetuṃ asakkonti “attheso upāyo”ti cintetvā mahāsenaguttaṃ pakkosāpetvā “tāta, rañño purato gamanadisābhāge jīṇṇagharajīṇṇasālādīsū aggiṃ dehi, tiṇapaṇṇāni saṃharitvā tasmim̐ tasmim̐ ṭhāne dhūmaṃ kārehī”ti āṇāpesi. So tathā kāresi. Sā rañño santikaṃ gantvā pādesu patitvā mithilāya ādittabhāvaṃ ārocentī gāthādvayamāha-

247. “Bhesmā (6.0068) aggisamā jālā, kosā ḍayhanti bhāgaso;
rajataṃ jātarūpañca, muttā veḷuriyā bahū.

248. “Maṇayo saṅkhamuttā ca, vatthikaṃ haricandanaṃ;
ajinaṃ dantabhaṇḍaṅca, lohaṃ kāḷāyasaṃ bahū;
ehi rāja nivattassu, mā tetam̐ vinasā dhanan”ti.

Tattha **bhesmāti** bhayānakā. **Aggisamā jālāti** tesam̐ tesam̐ manussānaṃ gehāni aggi gaṇhi, so esa mahājāloti attho. **Kosāti** suvaṇṇarajatakoṭṭhāgārādīni. **Bhāgasoti** koṭṭhāsato suvibhattāpi no ete agginā ḍayhanti, devāti. **Lohanti** tambalohādikaṃ. **Mā tetam̐ vinasā dhananti** mā te etaṃ dhanaṃ vinassatu, ehi naṃ nibbāpeti, pacchā gamissasi, “mahājanako nagaraṃ ḍayhamānaṃ anoloketvāva nikkhanto”ti tumhākaṃ garahā bhavissati, tāya te lajjāpi vippaṭṭisāropi bhavissati, ehi amacce āṇāpetvā aggiṃ nibbāpehi, devāti.

Atha mahāsatto “devi, kiṃ kathesi, yesaṃ kiñcanaṃ atthi, tesam̐ taṃ ḍayhati, mayaṃ pana akiñcanā”ti dīpento gāthamāha-

249. “Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ;
mithilā ḍayhamānāya, na me kiñci aḍayhathā”ti.

Tattha **kiñcananti** yesaṃ amhākaṃ palibuddhakilesasaṅkhātaṃ kiñcanaṃ natthi, te mayaṃ tena akiñcanabhāvena susukhaṃ vata jīvāma. Teneva kāraṇena mithilāya ḍayhamānāya na me kiñci aḍayhatha, appamattakampi attano bhaṇḍakaṃ ḍayhamānaṃ na passāmīti vadati.

Evañca pana vatvā mahāsatto uttaradvārena nikkhami. Tāpissa sattasatā bhariyā nikkhamiṃsu. Puna sīvalidevī ekaṃ upāyaṃ cintetvā “gāmaghātaraṭṭhavi-lumpanākāraṃ viya dassethā”ti amacce āṇāpesi. Taṃkhaṇaṃyeva āvudhahatthe purise tato tato ādhāvante paridhāvante vilumpante viya (6.0069) sarīre lākhārasaṃ siñcitvā laddhappahāre viya phalake nipajjāpetvā vuyhante mate viya ca rañño dassesuṃ. Mahājano upakkosi “mahārāja, tumhesu dharantesuyeva raṭṭhaṃ vilumpanti, mahājanaṃ ghātenti”ti. Atha devīpi rājānaṃ vanditvā nivattanathāya gāthamāha-

250. “Aṭaviyo samuppannā, raṭṭhaṃ viddhaṃsayanti taṃ;

ehi rāja nivattassu, mā raṭṭhaṃ vinasā idan”ti.

Tattha **aṭaviyoti** mahārāja, tumhesu dharantesuyeva aṭavicorā samuppannā samuṭṭhitā, taṃ tayā dhammarakkhitam tava raṭṭhaṃ viddhamṣenti.

Taṃ sutvā rājā “mayi dharanteyeva corā uṭṭhāya raṭṭhaṃ viddhamṣentā nāma natthi, sivalideviyā kiriyā esā bhavissati”ti cintetvā taṃ appaṭibhānaṃ karonto āha-

251. “Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ;

raṭṭhe vilumpamānamhi, na me kiñci ahīratha.

252. “Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ;

pītibhakkhā bhavissāma, devā ābhassarā yathā”ti.

Tattha **vilumpamānamhīti** viluppamāne. **Ābhassarā yathāti** yathā te brahmāno pītibhakkhā hutvā samāpattisukhena vītināmenti, tathā vītināmessāmāti.

Evaṃ vuttepi mahājano rājānaṃ anubandhiyeva. Athassa etadahosi “ayaṃ mahājano nivattitum na icchati, nivattessāmi nan”ti. So aḍḍhagāvutamattaṃ gata-kāle nivattitvā mahāmagge ṭhitova amacce “kassidaṃ rajjan”ti pucchitvā “tumhākaṃ, devā”ti vutte “tena hi imaṃ lekhaṃ antaraṃ karontassa rājadaṇḍaṃ karoṭhā”ti kattaradaṇḍena tiriyaṃ lekhaṃ ākaḍḍhi. Tena tejavatā raññā kataṃ lekhaṃ koci antaraṃ kātum nāsakki. Mahājano lekhaṃ ussīsaḷe katvā bāḷhapa-ridevaṃ paridevi. Devīpi taṃ lekhaṃ antaraṃ kātum asakkonti rājānaṃ piṭṭhiṃ (6.00 datvā gacchantam disvā sokaṃ sandhāretum asakkonti uraṃ paharivā mahāmagge tiriyaṃ pativā parivattamānā agamāsi. Mahājano “lekhasāmikehi lekha bhinnā”ti vatvā deviyā gatamaggeneva gato. Atha mahāsattopi uttarahimavantā-bhimukho agamāsi. Devīpi sabbaṃ senāvāhanaṃ ādāya tena saddhiṃyeva gatā. Rājā mahājanaṃ nivattetum asakkontoyeva saṭṭhiyojanamaggaṃ gato.

Tadā nārado nāma tāpaso himavante suvaṇṇaguhāyaṃ vasitvā pañcābhiñño jhānasukhena vītināmetvā sattāhaṃ atikkāmetvā jhānasukhato vuṭṭhāya “aho sukhaṃ, aho sukhan”ti udānaṃ udānesi. So “atthi nu kho koci jambudīpatale idaṃ sukhaṃ pariyesanto”ti dibbacakkhunā olokeno mahājanakabuddhaṅkuraṃ disvā “rājā mahābhinnikkhamaṃ nikkhantopi sivalidevippamukhaṃ mahājanaṃ nivattetum na sakkoti, antarāyampissa kareyya, idāni gantvā bhiyyoso mattāya daḷha-samādānatthaṃ ovādaṃ dassāmi”ti cintetvā iddhibalena gantvā rañño purato ākāse ṭhitova tassa ussāhaṃ janetum imaṃ gāthamāha-

253. “Kimheso mahato ghoso, kā nu gāmeva kīliyā;

samaṇa teva pucchāma, kattheso abhisāṭo jano”ti.

Tassa taṃ sutvā rājā āha-

254. “Mamaṃ ohāya gacchantam, ettheso abhisāṭo jano;

sīmātikkamaṃ yantaṃ, munimonassa pattiyā;

missaṃ nandīhi gacchantam, kiṃ jānāmanupucchasi”ti.

Tattha **kimhesoti** kimhi kena kāraṇena eso hatthikāyādivasena mahato samūhassa ghoso. **Kā nu gāmeva kīliyāti** kā nu esā tayā saddhiṃ āgacchantānaṃ gāme viya kīli. **Katthesoti** kimatthaṃ esa mahājano

abhisato sannipatito, taṃ parivāretvā āgacchatīti pucchi. **Mamanti** yo ahaṃ etaṃ janaṃ ohāya gacchāmi, taṃ maṃ ohāya gacchantam. **Etthāti** etasmiṃ ṭhāne eso mahājano abhisato anubandhanto āgato. **Simātikkamaṇaṃ yantanti** tvaṃ pana taṃ maṃ kilesasīmaṃ atikkamma (6.0071) anagāriyamuniñāṇasaṅkhātassa monassa pattiyā yantaṃ, “pabbajito vatamhī”ti nandiṃ avijahitvā khaṇe khaṇe uppajjamānāhi nandīhi missameva gacchantam kiṃ jānanto pucchasi, udāhu ajānanto. Mahājanako kira videharaṭṭhaṃ chaḍḍetvā pabbajitoti kiṃ na sutam tayāti.

Athassa so daḷhasamādānatthāya puna gāthamāha-

255. “Māssu tiṇṇo amaññittha, sarīraṃ dhārayaṃ imaṃ;
atīraṇeyya yamidaṃ, bahū hi paripanthayo”ti.

Tattha **māssu tiṇṇo amaññitthāti** imaṃ bhaṇḍukāsāvanivattham sarīraṃ dhārento “iminā pabbajitaliṅgaggahaṇamatteneva kilesasīmaṃ tiṇṇo atikkantasmī”ti mā amaññittha. **Atīraṇeyya yamidanti** idaṃ kilesajātam nāma na ettakena tīretabbaṃ. **Bahū hi paripanthayoti** saggamaggaṃ āvaritvā ṭhitā tava bahū kilesa-paripanthāti.

Tato mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā paripanthe pucchanto āha-

256. “Ko nu me paripanthassa, mamaṃ evaṃvihārino;
yo neva diṭṭhe nādiṭṭhe, kāmānamabhipatthaye”ti.

Tattha **yo neva diṭṭhe nādiṭṭheti** yo ahaṃ neva diṭṭhe manussaloke, nādiṭṭhe devaloke kāmānaṃ abhipatthemī, tassa mama evaṃ ekavīhārino ko nu paripantho assāti vadati.

Athassa so paripanthe dassento gāthamāha-

257. “Niddā tandī vijambhitā, aratī bhattasammado;
āvasanti sarīraṭṭhā, bahū hi paripanthayo”ti.

Tattha **niddāti** kapiniddā. **Tandīti** ālasiyaṃ. **Aratīti** ukkaṇṭhitā. **Bhattasammadoti** bhattapariḷāho. Idaṃ vuttaṃ hoti- “samaṇa, tvaṃ pāsādiko suvaṇṇavaṇṇo rajjaṃ pahāya pabbajito”ti vutte tuyhaṃ paṇītaṃ ojavantaṃ piṇḍapātaṃ dassanti, so tvaṃ pattapūraṃ ādāya yāvadatthaṃ paribhuñjitvā paṇṇasālaṃ pavisitvā kaṭṭhattaraṇe nipajjitvā kākacchamāno niddaṃ (6.0072) okkamitvā antarā pabuddho aparāparaṃ parivattitvā hatthapāde pasāretvā utṭhāya cīvaravaṃsaṃ gahetvā laggacīvaraṃ nivāsetvā ālasiyo hutvā neva sammajjaṇiṃ ādāya sammajjissasi, na pānīyaṃ āharissasi, puna nipajjitvā niddāyissasi, kāmavitakkaṃ vitakkessasi, tadā pabbajjāya ukkaṇṭhissasi, bhattapariḷāho te bhavissatīti. **Āvasanti sarīraṭṭhāti** ime ettakā paripanthā tava sarīraṭṭhakā hutvā nivasanti, sarīreyeva te nibbattantīti dasseti.

Athassa mahāsatto thutiṃ karonto gāthamāha-

258. “Kalyāṇaṃ vata maṃ bhavaṃ, brāhmaṇa manusāsati;
brāhmaṇa teva pucchāmi, ko nu tvamasi mārisā”ti.

Tattha **brāhmaṇa manusāsati**ti brāhmaṇa, kalyāṇaṃ vata maṃ bhavaṃ anusāsati.

Tato tāpaso āha-

259. “Nārado iti me nāmaṃ, kassapo iti maṃ vidū;

bhoto sakāsamāgacchiṃ, sādhu sabbhi samāgamo.

260. “Tassa te sabbo ānando, vihāro upavattatu;
yaṃ ūnaṃ taṃ paripūrehi, khantiyā upasamena ca.

261. “Pasāraya sannatañca, unnatañca pasāraya;
kammaṃ vijjañca dhammañca, sakkatvāna paribbajā”ti.

Tattha **vidūti** gottena maṃ “kassapo”ti jānanti. **Sabbhīti** paṇḍitehi saddhiṃ samāgamo nāma sādhu hotīti āgatomihi. **Ānandoti** tassa tava imissā pabbajjāya ānando tuṭṭhi somanassameva hotu mā ukkaṇṭhi. **Vihāroti** catubbidho brahmavihāro. **Upavattatūti** nibbattatu. **Yaṃ ūnaṃ tanti** yaṃ te sīlena kasiṇaparikkamma jhānena ca ūnaṃ, taṃ etehi sīlādīhi pūraya. **Khantiyā upasamena cāti** “ahaṃ rāja-pabbajito”ti mānaṃ akatvā adhvāsānakhantiyā ca kilesūpasamena ca samannāgato hohi. **Pasārayāti** mā ukkhipa mā patthara, pajahāti attho. **Sannatañca unnatañcāti** “ko nāmāhan”ti-ādinā nayena pavattaṃ omānañca “ahamasmi (6.0073) jāti-sampanno”ti-ādinā nayena pavattaṃ atimānañca. **Kammanti** dasakusalakamma-pathaṃ. **Vijjanti** pañca-abhiññā-aṭṭhasamāpattiñāṇaṃ. **Dhammanti** kasiṇaparikkamma-saṅkhātaṃ samaṇadhammaṃ. **Sakkatvāna paribbajāti** ete guṇe sakkatvā vattassu, ete vā guṇe sakkatvā daḥhaṃ samādāya paribbajā, pabbajjaṃ pālehi, mā ukkaṇṭhīti attho.

Evamaṃ so mahāsattaṃ ovaditvā ākāsenā sakaṭṭhānameva gato. Tasmīṃ gate aparopi migājino nāma tāpaso tatheva samāpattito vuṭṭhāya olokento bodhisattaṃ disvā “mahājanaṃ nivattanatthāya tassa ovādaṃ dassāmī”ti tatthevāgantvā ākāse attānaṃ dassento āha-

262. “Bahū hatthī ca asse ca, nagare janapadāni ca;
hitvā janaka pabbajito, kapāle ratimajjhagā.

263. “Kacci nu te jānapadā, mittāmaccā ca ñātakā;
dubbhimakamsu janaka, kasmā tetamaṃ aruccathā”ti.

Tattha **kapāleti** mattikāpattaṃ sandhāyāha. Idamaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, tvaṃ evarūpaṃ issariyādhipaccaṃ chaḍḍetvā pabbajito imasmiṃ kapāle ratiṃ ajjhagā adhigatoti pabbajjākāraṇaṃ pucchanto evamāha. **Dubbhinti** kiṃ nu ete tava antare kiñci aparādhaṃ kariṃsu, kasmā tava evarūpaṃ issariyasukhaṃ pahāya etaṃ kapālameva aruccitthāti.

Tato mahāsatto āha-

264. “Na migājina jātucche, ahaṃ kañci kudācanaṃ;
adhammena jine ñātiṃ, na cāpi ñātayo mamaṃ”ti.

Tattha **na migājina**ti ambho migājina **jātucche** ekamaṃseneva ahaṃ **kañci** ñātiṃ **kudācanaṃ** kismiñci kāle adhammena na jināmi. Tepi ca ñātayo maṃ adhammena na jinanteva, iti na koci mayi dubbhiṃ nāma akāsīti attho.

Evamassa (6.0074) pañhaṃ paṭikkhipitvā idāni yena kāraṇena pabbajito, taṃ dassento āha-

265. “Disvāna lokavattantaṃ, khajjantaṃ kaddamīkataṃ;
haññare bajjhare cettha, yattha sanno puthujjano;
etāhaṃ upamaṃ katvā, bhikkhakosmi migājina”ti.

Tattha **disvāna lokavattantanti** vaṭṭānugatassa bālalokassa vattaṃ tantim paveṇim ahamaddasaṃ, taṃ disvā pabbajitomhiti dīpeti. **Khajjantaṃ kaddamīka-**
tanti kilesehi khajjantaṃ teheva ca kaddamīkataṃ lokaṃ disvā. **Yattha sanno puthu-**
jjanoti yamhi kilesavatthumhi sanno laggo puthujjano, tattha laggā bahū sattā
haññanti ceva andubandhanādīhi ca bajjhanti. **Etāhanti** ahampi sace ettha bajjhi-
ssāmi, ime sattā viya haññissāmi ceva bajjhissāmi cāti evaṃ etadeva kāraṇaṃ
attano upamaṃ katvā kaddamīkataṃ lokaṃ disvā bhikkhako jātoti attho. **Migāji-**
nāti taṃ nāmena ālapati. Kathaṃ pana tena tassa nāmaṃ ñātanti? Paṭisanthāra-
kāle paṭhamameva pucchitattā.

Tāpaso taṃ kāraṇaṃ vitthārato sotukāmo hutvā gāthamāha-

266. “Ko nu te bhagavā satthā, kassetāṃ vacanaṃ suci;
na hi kappāṃ vā vijjaṃ vā, paccakkhāya rathesabha;
samaṇaṃ āhu vattantaṃ, yathā dukkhassatikkamo” ti.

Tattha **kassetanti** etaṃ tayā vuttaṃ sucivacanaṃ kassa vacanaṃ nāma. **Kappanti**
kappetvā kappetvā pavattitānaṃ abhiññāsamāpattīnaṃ lābhiṃ kamma-
vādiṃ tāpasāṃ. **Vijjanti** āsavakkhayañāṇavijjāya samannāgataṃ pacceka-
buddhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- rathesabha mahārāja, na hi kappasamaṇaṃ vā vijjā-
samaṇaṃ vā paccakkhāya tassovādaṃ vinā evaṃ paṭipajjitum sakkā. Yathā
dukkhassa atikkamo hoti, evaṃ vattantaṃ samaṇaṃ āhu. Tesaṃ pana vacanaṃ
sutvā sakkā evaṃ paṭipajjitum, tasmā vadehi, ko nu te bhagavā satthāti.

Mahāsatto āha-

267. “Na migājina jātucche, ahaṃ kañci kudācanaṃ;
samaṇaṃ brāhmaṇaṃ vāpi, sakkatvā anupāvisin” ti.

Tattha (6.0075) **sakkatvāti** pabbajjāya guṇapucchanatthāya pūjetvā. **Anupāvi-**
sinti na kañci anupaviṭṭhapubbosmi, na mayā añño koci samaṇo pucchitapubboti
vadati. Iminā hi paccekabuddhānaṃ santike dhammaṃ suṇantenapi na kadāci
odissakavasena pabbajjāya guṇo pucchitapubbo, tasmā evamāha.

Evañca pana vatvā yena kāraṇena pabbajito, taṃ ādito paṭṭhāya dīpento āha-

268. “Mahatā cānubhāvena, gacchanto siriyā jalaṃ;
gīyamānesu gītesu, vajjamānesu vaggusu.

269. “Tūriyatāḷasaṅghuṭṭhe, sammatālasamāhite;
sa migājina maddakkhiṃ, phaliṃ ambaṃ tirocchadaṃ;
haññamānaṃ manussehi, phalakāmehi jantubhi.

270. “So kho haṃ taṃ sirim hitvā, orohitvā migājina;
mūlaṃ ambassupāgacchiṃ, phalino nipphalassa ca.

271. “Phaliṃ ambaṃ hataṃ disvā, viddhastāṃ vinaḷīkataṃ;
athekaṃ itaraṃ ambaṃ, nīlobhāsaṃ manoramaṃ.

272. “Evameva nūnamhepi, issare bahukaṇṭake;

amittā no vadhissanti, yathā ambo phalī hato.

273. “Ajinamhi haññate dīpi, nāgo dantehi haññate;
dhanamhi dhanino hanti, aniketamasanthavaṃ;
phalī ambo aphalo ca, te satthāro ubho mamā”ti.

Tattha **vaggusūti** madhurassauresu tūriyesu vajjamānesu. **Tūriyatālasaṅghu-**
ṭṭheti tūriyānaṃ tāḷitehi saṅghuṭṭhe uyyāne. **Sammatālasamāhite**ti sammehi ca
tālehi ca samannāgate. **Sa migājina**ti migājina, so ahaṃ adakkhiṃ. **Phaliṃ**
ambanti phaliṃ ambarukkhanti attho. **Tirocchadanti** tiropākāraṃ uyyānassa
antoṭṭhitam bahipākāraṃ nissāya jātam ambarukkham. **Haññamānanti** pothiya-
mānaṃ. **Orohitvāti** hatthikkhandhā otarivā. **Vinalīkatanti** nipattanaṃ kataṃ.

Evamevāti (6.0076) evaṃ eva. **Phalīti** phalasampanno. **Ajinamhīti** cammatthāya
cammakāraṇā. **Dantehīti** attano dantehi, **haññate** dantanimittam haññateti attho.
Hantīti haññati. **Aniketamasanthavanti** yo pana nikaṃ pahāya pabbajitattā ani-
keto nāma sattasaṅkhāravatthukassa taṇhāsanthavassa abhāvā asanthavo nāma,
tam anikaṃ asanthavaṃ ko hanissatīti adhippāyo. **Te satthāro**ti te dve rukkhā
mama satthāro ahesunti vadati.

Tam sutvā migājino “appamatto hohī”ti rañño ovādam datvā sakaṭṭhānameva
gato. Tasmim gate sivalidevī rañño pādamūle pativā āha-

274. “Sabbo jano pabyathito, rājā pabbajito iti;
hatthārohā anikaṭṭhā, rathikā pattikārakā.

275. “Assāsayitvā janataṃ, ṭhapayitvā paṭicchadaṃ;
puttam rajje ṭhapetvāna, atha pacchā pabbajissasi”ti.

Tattha **pabyathitoti** bhīto utraṃ. **Paṭicchadanti** amhe ḍayhamānepi viluppamā-
nepi rājā na oloketīti pabyathitassa mahājanassa āvaraṇam rakkham ṭhapetvā
puttam dīghāvukumāram rajje ṭhapetvā abhisiñcitvā pacchā pabbajissasīti attho.

Tato bodhisatto āha-

276. “Cattā mayā jānapadā, mittāmaccā ca nātakā;
santi puttā videhānaṃ, dīghāvu raṭṭhavaḍḍhano;
te rajjam kārayissanti, mithilāyaṃ pajāpati”ti.

Tattha **santi puttāti** sivali samaṇānaṃ puttā nāma natthi, videharaṭṭhavāsīnaṃ
pana puttā dīghāvu atthi, te rajjam kārayissanti. **Pajāpatīti** devim ālapati.

Devī (6.0077) āha “deva, tumhesu tāva pabbajitesu ahaṃ kiṃ karomī”ti. Atha
naṃ so “bhadde, ahaṃ tam anusikkhāmi, vacanaṃ me karohī”ti vatvā gāthamāha-

277. “Ehi tam anusikkhāmi, yaṃ vākyaṃ mama rucati;
rajjam tuvaṃ kārayasi, pāpaṃ duccharitaṃ bahuṃ;
kāyena vācā manasā, yena gacchasi duggatiṃ.

278. “Paradinnakena paraniṭṭhitena, piṇḍena yāpehi sa dhīradhammo”ti.

Tattha **tuvanti** tvam puttassa chattaṃ ussāpetvā “mama puttassa rajjan”ti rajjam
anusāsamānā bahuṃ pāpaṃ karissasi. **Gacchasīti** yena kāyādīhi katena bahupā-
pena duggatiṃ gamissasi. **Sa dhīradhammoti** piṇḍiyālopa yāpetabbaṃ, esa
paṇḍitānaṃ dhammoti.

Evam mahāsatto tassā ovādam adāsi. Tesam aññamaññaṃ sallapantānaṃ gacchantānaññeva sūriyo atthaṅgato. Devī patirūpe ṭhāne khandhāvāraṃ nivāsā-pesi. Mahāsattopi ekaṃ rukkhamaṃ upagato. So tattha rattiṃ vasitvā punadvase sarīrapaṭijagganaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Devīpi “senā pacchatova āgacchatū”ti vatvā tassa pacchatova ahosi. Te bhikkhācāraṇāyaṃ thūṇaṃ nāma nagaraṃ pāpuṇṇesu. Tasmīṃ khaṇe antonagare eko puriso sūṇato mahantaṃ maṃsakhaṇḍaṃ kiṇitvā sūlena aṅgāresu pacāpetvā nibbāpanatthāya phalakakoṭṭiyaṃ ṭhapetvā aṭṭhāsi. Tassa aññavihitassa eko sunakho taṃ ādāya palāyi. So ṇatvā taṃ anubandhanto yāva bahidakkhiṇadvāraṃ gantvā nibbindo nivatti. Rājā ca devī ca sunakhassa purato gacchantā dvidhā ahesuṃ. So bhayena maṃsakhaṇḍaṃ chaḍḍetvā palāyi.

Mahāsatto taṃ disvā cintesi “ayaṃ sunakho chaḍḍetvā anapekkho palāto, añño-pissa sāmiko na paññāyati, evarūpo anavajjo paṃsukūlapiṇḍapāto nāma natthi, paribhuñjissāmi na”ti. So mattikāpattaṃ nīharitvā (6.0078) taṃ maṃsakhaṇḍaṃ ādāya puñchitvā patte pakkhipitvā udakaphāsukaṭṭhānaṃ gantvā paribhuñjituṃ ārabhi. Tato devī “sace esa rajjenatthiko bhavēyya, evarūpaṃ jegucchaṃ paṃsumakkhitaṃ sunakhucchiṭṭhakaṃ na khādeyya. Sace khādeyya, idānesa amhākaṃ sāmiko na bhavissati”ti cintetvā “mahārāja, evarūpaṃ jegucchaṃ khādasi”ti āha. “Devi, tvaṃ andhabālatāya imassa piṇḍapātassa visesaṃ na jānāsī”ti vatvā tasseva patitaṭṭhānaṃ paccavekkhitvā amataṃ viya paribhuñjitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthe dhovati. Tasmīṃ khaṇe devī nindamānā āha-

279. “Yopi catutthe bhattakāle na bhuñje, ajuṭṭhamārīva khudāya miyye; na tveva piṇḍaṃ luḷitaṃ anariyaṃ, kulaputtarūpo sappuriso na seve; tayidaṃ na sādhu tayidaṃ na suṭṭhu, sunakhucchiṭṭhakaṃ janaka bhuñjase tuvan”ti.

Tattha **ajuṭṭhamārīvā**ti anāthamaraṇameva. **Luḷitanti** paṃsumakkhitaṃ. **Anariyanti** asundaraṃ. **Na seveti na-kāro** paripucchanatthe nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti-sace catutthepe bhattakāle na bhuñjeyya, khudāya mareyya, nanu evaṃ santepi kulaputtarūpo sappuriso evarūpaṃ piṇḍaṃ na tveva seveyyāti. **Tayidanti** taṃ idaṃ.

Mahāsatto āha-

280. “Na cāpi me sivali so abhakkho, yaṃ hoti cattaṃ gihino sunassa vā; ye keci bhogā idha dhammaladdhā, sabbo so bhakkho anavayoti vutto”ti.

Tattha **abhakkhoti** so piṇḍapāto mama abhakkho nāma na hoti. **Yaṃ hotīti** yaṃ gihino vā sunassa vā cattaṃ hoti, taṃ paṃsukūlaṃ nāma asāmikattā anavajjameva hoti. **Ye kecīti** tasmā aññepi ye (6.0079) keci dhammena laddhā bhogā, sabbo so bhakkho. **Anavayoti** anu-avayo, anupunappunaṃ olokiyamānopi avayo paripuṇṇaguṇo anavajjo, adhammaladdhaṃ pana sahasagghanakampi jigucchānīyamevāti.

Evam te aññamaññaṃ kathentāva thūṇanagaradvāraṃ sampāpuṇṇesu. Tatra dārikāsu kīḷantīsu ekā kumārikā khuddakakullakena vālukaṃ papphoṭeti. Tassā ekasmīṃ hatthe ekaṃ valayaṃ, ekasmīṃ dve valayāni. Tāni aññamaññaṃ saṅghaṭṭenti, itaraṃ nissaddaṃ. Rājā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “sivalidevī mama

pacchato carati, itthī ca nāma pabbajitassa malaṃ, ‘ayaṃ pabbajitvāpi bhariyaṃ jahituṃ na sakkotī’ti garahissanti maṃ. Sacāyaṃ kumārikā paṇḍitā bhavissati, sīvalideviyā nivattanakāraṇaṃ kathessati, imissā kathaṃ sutvā sīvalideviṃ uyyoje-ssāmī”ti cintetvā āha-

281. “Kumārike upaseniye, niccaṃ niggaḷamaṇḍite;
kasmā te eko bhujo janati, eko te na janatī bhujo”ti.

Tattha **upaseniye**ti mātaraṃ upagantvā senike. **Niggaḷamaṇḍite**ti agalitamaṇḍa-
nena maṇḍanasīliketi vadati. **Janatī**ti saddaṃ karoti.

Kumārikā āha-

282. “Imasmiṃ me samaṇa hatthe, paṭimukkā dunīvarā;
saṅghātā jāyate saddo, dutiyasseva sā gati.

283. “Imasmiṃ me samaṇa hatthe, paṭimukko ekanīvaro;
so adutiyo na janati, munibhūtova tiṭṭhati.

284. “Vivādappatto dutiyo, keneko vivadissati;
tassa te saggakāmassa, ekattamuparocatan”ti.

Tattha (6.0080) **dunīvarā**ti dve valayāni. **Saṅghātā**ti saṃhananato saṅghaṭṭana-
toti attho. **Gatī**ti nibbatti. Dutiyasseva hi evarūpā nibbatti hotīti attho. **Soti** so nīvaro. **Munibhūtovā**ti pahīnasabbakilesa ariyapuggalo viya tiṭṭhati. **Vivādappattoti**
samaṇa dutiyako nāma vivādamāpanno hoti, kalahaṃ karoti, nānāgāhaṃ gaṇhāti. **Kenekoti** ekako pana kena saddhiṃ vivadissati. **Ekattamuparocatan**ti ekībhāvo te
ruccatu. Samaṇā nāma bhaginimpi ādāya na caranti, kiṃ pana tvaṃ evarūpaṃ
uttamarūpadharaṃ bhariyaṃ ādāya vicarasi, ayaṃ te antarāyaṃ karissati, imaṃ
nīharitvā ekakova samaṇakammaṃ karohīti naṃ ovadati.

So tassā kumārikāya vacanaṃ sutvā paccayaṃ labhitvā deviyā saddhiṃ
kathento āha-

285. “Suṇāsi sīvali kathā, kumāriyā paveditā;
pesiyā maṃ garahittho, dutiyasseva sā gati.

286. “Ayaṃ dvedhāpatho bhadde, anuciṇṇo pathāvihi;
tesaṃ tvaṃ ekaṃ gaṇhāhi, ahamekaṃ punāparaṃ.

287. “Māvaca maṃ tvaṃ ‘pati me’ti, nāhaṃ ‘bhariyā’ti vā punā”ti.

Tattha **kumāriyā paveditā**ti kumārikāya kathitā. **Pesiyā**ti sacāhaṃ rajjaṃ
kāreyyaṃ, esā me pesiyā vacanakārikā bhavye, oloketumpi maṃ na visaheyya.
Idāni pana attano pesiyaṃ viya ca maññati, “dutyasseva sā gati”ti maṃ ovadati.
Anuciṇṇoti anusañcarito. **Pathāvihīti** pathikehi.

Ekanti tava rucchanakaṃ ekaṃ maggaṃ gaṇha, ahaṃ pana tayā gahitāvasesaṃ aparaṃ gaṇhissāmi. **Māvaca maṃ tvanti** sivali ito paṭṭhāya puna maṃ “pati me” ti mā avaca, ahaṃ vā tvaṃ “bhariyā me” ti nāvacaṃ.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “deva, tumhe uttamā, dakkhiṇamaggaṃ gaṇhatha, ahaṃ vāmamaggaṃ gaṇhissāmi” ti vatvā thokaṃ gantvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkontī punāgantvā raññā saddhiṃ kathenti ekatova nagaraṃ pāvisi. Tamatthaṃ pakāsento satthā upaḍḍhagāthamāha-

“imameva (6.0081) kathayantā, thūṇaṃ nagarupāgamun” ti.

Tattha **nagarupāgamunti** nagaraṃ pavitṭhā.

Pavisitvā ca pana mahāsatto piṇḍatthāya caranto usukārassa gehadvāraṃ patto. Sivalidevīpi ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tasmim samaye usukāro aṅgārapalle usum tāpetvā kañjiyena temetvā ekaṃ akkhiṃ nimiletvā ekena akkhinā olokento ujum karoti. Taṃ disvā mahāsatto cintesi “sacāyaṃ paṇḍito bhavissati, mayhaṃ ekaṃ kāraṇaṃ kathessati, pucchissāmi nan” ti. So upasaṅkamitvā pucchati. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

288. “Koṭṭhake usukārassa, bhattakāle upaṭṭhite;
tatrā ca so usukāro, ekaṃ daṇḍaṃ ujum kataṃ;
ekañca cakkhum niggayha, jimhamekena pekkhatī” ti.

Tattha **koṭṭhake**ti bhikkhave, so rājā attano bhattakāle upaṭṭhite usukārassa koṭṭhake aṭṭhāsi. **Tatrā cāti** tasmiñca koṭṭhake. **Niggayhāti** nimiletvā. **Jimhamekenāti** ekena akkhinā vaṅkaṃ saraṃ pekkhati.

Atha naṃ mahāsatto āha-

289. “Evaṃ no sādhu passasi, usukāra suṇohi me;
yadekaṃ cakkhum niggayha, jimhamekena pekkhasī” ti.

Tassattho- samma usukāra, evaṃ nu tvaṃ sādhu passasi, yaṃ ekaṃ cakkhum nimiletvā ekena cakkhunā vaṅkaṃ saraṃ pekkhasīti.

Athassa so kathento āha-

290. “Dvīhi samaṇa cakkhūhi, visālaṃ viya khāyati;
asampatvā paramaṃ liṅgaṃ, nujubhāvāya kappati.

291. “Ekañca cakkhum niggayha, jimhamekena pekkhato;
sapatvā paramaṃ liṅgaṃ, ujubhāvāya kappati.

292. “Vivādappatto (6.0082) dutiyo, keneko vivadissati;
tassa te saggakāmassa, ekattamuparocatan” ti.

Tattha **visālaṃ viyāti** vitthiṇṇaṃ viya hutvā khāyati. **Asampatvā paramaṃ liṅganti** parato vaṅkaṭṭhānaṃ appatvā. **Nujubhāvāyāti** na ujubhāvāya. Idaṃ vuttaṃ hoti- visāle khāyamāne parato ujuṭṭhānaṃ vā vaṅkaṭṭhānaṃ vā na pāpuṇeyya, tasmim asampatte adissamāne ujubhāvāya kiccaṃ na kappati na sampajjatīti. **Sapatvāti** cakkhunā patvā, disvāti attho. **Vivādappattoti** yathā dutiye akkhiṃhi ummilite liṅgaṃ na paññāyati, vaṅkaṭṭhānampi ujukaṃ paññāyati, ujuṭṭhānampi vaṅkaṃ paññāyatīti vivādo hoti, evaṃ samaṇassapi dutiyo nāma vivādamāpanno hoti, kalahaṃ karoti, nānāgāhaṃ gaṇhāti. **Kenekoti** eko pana kena saddhiṃ vivadissati. **Ekattamuparocantanti** ekībhāvo te rucatu. Samaṇā nāma bhaginimpi

ādāya na caranti, kiṃ pana tvaṃ evarūpaṃ uttamarūpadharaṃ bhariyaṃ ādāya vicarasi. Ayaṃ te antarāyaṃ karissati, imaṃ nīharitvā ekakova samaṇadhammaṃ karohīti so taṃ ovadati.

Evamassa so ovādaṃ datvā tuṅhī ahoṣi. Mahāsattopi piṇḍāya caritvā missakabhataṃ saṃkaḍḍhitvā nagarā nikkhamitvā udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā katabhattakicco mukhaṃ vikkhāletvā pattaṃ thavikāya osāretvā sīvalideviṃ āmantetvā āha-

293. “Suṇāsi sīvali kathā, usukārena veditā;
pesiyā maṃ garahittho, dutiyasseva sā gati.

294. “Ayaṃ dvedhāpatho bhadde, anuciṇṇo pathāvihi;
tesaṃ tvaṃ ekaṃ gaṇhāhi, ahamekaṃ punāparaṃ.

295. “Māvaca maṃ tvaṃ ‘pati me’ti, nāhaṃ ‘bhariyā’ti vā punā”ti.

Tattha **suṇāsīti** suṇa, tvaṃ kathā. “**Pesiyā man**”ti idaṃ pana kumārikāya ovādameva sandhāyāha.

Sā (6.0083) kira “māvaca maṃ tvaṃ ‘pati me’ti” vuttāpi mahāsattaṃ anubandhiyeva. Rājā naṃ nivattetuṃ na sakkoti. Mahājanopi anubandhi. Tato pana aṭavī avidūre hoti. Mahāsatto nīlavanarājīṃ disvā taṃ nivattetukāmo hutvā gacchantaoyeva maggasamīpe muñjatiṇaṃ addasa. So tato īsikaṃ luñcitvā “passasi sīvali, ayaṃ idha puna ghaṭetuṃ na sakkā, evameva puna mayhaṃ tayā saddhiṃ saṃvāso nāma ghaṭetuṃ na sakkā”ti vatvā imaṃ upaḍḍhagāthamāha-

“muñjāvesikā pavāḥhā, ekā vihara sīvali”ti.

Tattha **ekā viharāti** ahaṃ ekībhāvena viharissāmi, tvampi ekā viharāhīti tassā ovādamadāsi.

Taṃ sutvā sīvalidevī “itodāni paṭṭhāya natthi mayhaṃ mahājanakanarindena saddhiṃ saṃvāso”ti sokaṃ sandhāretuṃ asakkonti ubhoḥi hatthehi uraṃ paharitvā mahāmagge pati. Mahāsatto tassā visaññibhāvaṃ ṇatvā padaṃ vikopetvā araññaṃ pāvisi. Amaccā āgantvā tassā sarīraṃ udakena siñcitvā hatthapāde parimajjitvā saññaṃ labhāpesuṃ. Sā “tātā, kuhiṃ rājā”ti pucchi. “Nanu tumheva jānāthā”ti? “Upadhāretha tātā”ti. Te ito cito dhāvitvā vicinantāpi mahāsattaṃ na passiṃsu. Devī mahāparidevaṃ paridevitvā rañño ṭhitaṭṭhāne cetiyaṃ kāretvā gandhamālādīhi pūjetvā nivatti. Mahāsattopi himavantaṃ pavisitvā sattāhabbhantareyeva pañca abhiññā ca, aṭṭha samāpattiyo ca nibbattetvā puna manussapathaṃ nāgami. Devīpi usukārena saddhiṃ kathitaṭṭhāne, kumārikāya saddhiṃ kathitaṭṭhāne, maṃsaparibhogaṭṭhāne, migājinena saddhiṃ kathitaṭṭhāne, nārādena saddhiṃ kathitaṭṭhāne cāti sabbataṭṭhānesu cetiyāni kāretvā gandhamālādīhi pūjetvā senaṅgaparivutā mithilaṃ patvā ambavanuyyāne puttassa abhisekaṃ kāretvā taṃ senaṅgaparivutaṃ nagaraṃ pesetvā sayāṃ isipabbajjaṃ pabbajitvā tattheva uyyāne vasantī kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahoṣi. Mahāsattopi aparihīnajjhāno hutvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi (6.0084)-

“tadā samuddarakkhikā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, nārado sārīputto, migājino moggallāno, kumārikā khemā bhikkhunī, usukāro ānando, sīvalidevī rāhulamātā, dīghāvukumāro rāhulo, mātāpitaro mahārājakulāni, mahājanakanarindo pana aha-meva sammāsambuddho ahosin”ti.

Mahājanakajātakavaṇṇanā dutiyā.

[540] 3. Suvaṇṇasāmajātakavaṇṇanā

Ko (6.0085) **nu maṃ usunā vijjhīti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātupo-sakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Sāvattiyam kira aṭṭhārasakoṭivibhavassa ekassa seṭṭhikulassa ekaputtako ahosi mātāpitūnaṃ piyo manāpo. So ekadivasam pāsā-davaragato sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā vīthiṃ olokeno gandhamālādihatthaṃ mahājanaṃ dhammassavanatthāya jetavanaṃ gacchantaṃ disvā “ahampi dhammaṃ suṇissāmi”ti mātāpitaro vanditvā gandhamālādīni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā vatthabhesajjapānakādīni bhikkhusaṅghassa dāpetvā gandhamālādīhi ca bhagavantaṃ pūjetvā ekamantaṃ nisinno dhammaṃ sutvā kāmesu ādīnavaṃ disvā pabbajjāya ca ānisaṃsaṃ sallakkhetvā parisāya vuṭṭhitāya bhagavantaṃ pabbajjaṃ yācitvā “mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ tathāgatā nāma na pabbāje-nti”ti sutvā bhagavantaṃ vanditvā puna gehaṃ gantvā sagāravena mātāpitaro vanditvā evamāha- “ammatātā, ahaṃ tathāgatassa santike pabbajissāmi”ti. Athassa mātāpitaro tassa vacanaṃ sutvā ekaputtakabhāvena sattadhā bhijjama-nahadayā viya puttasiṇehena kampamānā evamāhaṃsu “tāta piyaputtaka, tāta kulaṅkura, tāta nayana, tāta hadaya, tāta pāṇasadiṣa, tayā vinā kathaṃ jīvāma, tayi paṭibaddhaṃ no jīvitaṃ. Mayañhi tāta, jarājiṇṇā vuḍḍhā mahallakā, ajja vā suve vā parasuve vā maraṇaṃ pāpuṇissāma, tasmā mā amhe ohāya gacchasi. Tāta, pabbajjā nāma atidukkarā, sītena atthe sati uṇhaṃ labhati, uṇhena atthe sati sītaṃ labhati, tasmā tāta, mā pabbajāhi”ti.

Taṃ sutvā kulaputto dukkhī dummano onatasīso pajjhāyantova nisīdi sattāhaṃ nirāhāro. Athassa mātāpitaro evaṃ cintesuṃ “sace no putto ananuññāto, addhā marissati, puna na passissāma, pabbajjāya jīvamānaṃ puna naṃ passissāmā”ti. Cintetvā ca pana “tāta piyaputtaka, taṃ pabbajjāya anujānāma, pabbajāhi”ti anujā-niṃsu. Taṃ sutvā kulaputto tuṭṭhamānaso hutvā attano sakalasarīraṃ oṇāmetvā (6.0085) mātāpitaro vanditvā vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā ekaṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “imaṃ kumāraṃ pabbājehi”ti āṇāpesi. So taṃ pabbājesi. Tassa pabbajitakālato paṭṭhāya mahālābhasakkāro nibbatti. So ācariyupajjhāye ārādhetvā laddhūpasampado pañca vassāni dhammaṃ pariyāpuṇitvā “ahaṃ idha ākiṇṇo viharāmi, na me idaṃ patirūpan”ti vipassanādhuraṃ pūretukāmo hutvā upajjhāyassa santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā upajjhāyaṃ vanditvā jetavanā nikkhamitvā ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya araṇṇe vihāsi. So tattha vipassanaṃ vaḍḍhetvā dvādasa vassāni ghaṭento vāyamantopi visesaṃ nibbattetuṃ nāsakki. Mātāpitaropissa gacchante gacchante kāle duggatā ahesuṃ. Ye hi

tesaṃ khettaṃ vā vaṇijjaṃ vā payojesuṃ, te “imasmim̐ kule putto vā bhātā vā iṇaṃ codetvā gaṇhanto nāma natthi”ti attano attano hatthagataṃ gahetvā yathā-ruci palāyimsu. Gehe dāsakammakarādayopi hiraññasuvaṇṇādīni gahetvā palāyimsu.

Aparabhāge dve janā kapaṇā hutvā hatthe udakasiñcanampi alabhitvā gehaṃ vikkiṇitvā agharā hutvā kāruññabhāvaṃ pattā pilotikaṃ nivāsetvā kapālahatthā bhikkhāya cariṃsu. Tasmim̐ kāle eko bhikkhu jetavanato nikkhamitvā anupubbena tassa vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. So tassa āgantukavattaṃ katvā sukhanisinnakāle “bhante, kuto āgatatthā”ti pucchitvā “jetavanā āgato āvuso”ti vutte satthuno ceva mahāsāvakaḍḍinañca ārogyaṃ pucchitvā mātāpitūnañca pavattiṃ pucchi “kiṃ, bhante, sāvattiyaṃ asukassa nāma seṭṭhikulassa ārogyaṃ”ti? “Āvuso, mā tassa kulassa pavattiṃ pucchā”ti. “Kiṃ bhante”ti. “Āvuso, tassa kira kulassa eko putto atthi, so buddhasāsane pabbajito, tassa pabbajitakālato paṭṭhāya etaṃ kulaṃ parikkhīṇaṃ, idāni dve janā paramakāruññabhāvaṃ pattā bhikkhāya caranti”ti. So tassa vacanaṃ sutvā sakabhāvena saṇṭhātuṃ asakkonto

assupuññehi nettehi rodituṃ ārabhi. “Āvuso, kiṃ rodasī”ti? “Bhante, te mayhaṃ mātāpitaro, ahaṃ tesam putto”ti. “Āvuso, tava mātāpitaro taṃ nissāya vināsaṃ pattā, gaccha, te paṭijaggāhī”ti.

So (6.0087) “ahaṃ dvādasa vassāni ghaṭento vāyamantopi maggaṃ vā phalaṃ vā nibbattetuṃ nāsakkhiṃ, abhabbo bhavissāmi, kiṃ me pabbajjāya, gihī hutvā mātāpitaro posetvā dānaṃ datvā saggaparāyaṇo bhavissāmi”ti cintetvā araññā-vāsaṃ tassa therassa niyyādetvā punadivase araññā nikkhamitvā anupubbena gacchanto sāvaththito avidūre jetavanapiṭṭhivihāraṃ pāpuṇi. Tattha dve maggā ahesuṃ. Tesu eko maggo jetavanaṃ gacchati, eko sāvaththiṃ. So tattheva ṭhatvā “kiṃ nu kho paṭhamaṃ mātāpitaro passāmi, udāhu dasabalan”ti cintetvā “mayā mātāpitaro ciraṃ diṭṭhapubbā, ito paṭṭhāya pana me buddhadassanaṃ dullabhaṃ bhavissati, tasmā ajjameva sammāsambuddhaṃ disvā dhammaṃ sutvā sve pātova mātāpitaro passissāmi”ti sāvaththimaggaṃ pahāya sāyanhasamaye jeta-vanaṃ pāvīsi. Taṃ divasaṃ pana satthā paccūsakāle lokaṃ olovento imassa kula-puttassa upanissayasampattiṃ addasa. So tassāgamanakāle **mātuposakasuttena** (saṃ. ni. 1.205) mātāpitūnaṃ guṇaṃ vaṇṇesi. So pana bhikkhu parisapariyante ṭhatvā satthussa dhammakathaṃ suṇanto cintesi “ahaṃ gihī hutvā mātāpitaro paṭijaggituṃ sakkomīti cintesiṃ, satthā pana ‘pabbajitova samāno paṭijaggito upa-kārako mātāpitūnan’ti vadati. Sacāhaṃ satthāraṃ adisvā gato, evarūpāya pabba-jjāya parihīno bhavēyyaṃ. Idāni pana gihī ahutvā pabbajitova samāno mātāpitaro posessāmi”ti.

So salākaggaṃ gantvā salākabhattañceva salākayāguñca gaṇhitvā dvādasa vassāni araññe vutthabhikkhu pārājikappatto viya ahosi. So pātova sāvaththiyaṃ pavisitvā “kiṃ nu kho paṭhamaṃ yāguṃ gaṇhissāmi, udāhu mātāpitaro passissāmi”ti cintetvā “kapaṇānaṃ mātāpitūnaṃ santikaṃ tucchahatthena gantuṃ ayuttan”-ti cintetvā yāguṃ gahetvā etesaṃ porāṇakagehadvāraṃ gato. Mātāpitaropissa yāgubhikkhaṃ caritvā parabhattiṃ nissāya viharanti. So upagantvā nisinnake disvā uppannasoko assupuññehi nettehi tesam avidūre aṭṭhāsi. Te taṃ disvāpi na sañjāniṃsu. Atha mātā “bhikkhatthāya ṭhito bhavissati”ti saññāya “bhante, tumhākaṃ dātabbayuttakaṃ natthi, aticchathā”ti āha. So tassā (6.0088) kathaṃ sutvā hadayapūraṃ sokaṃ gahetvā assupuññehi nettehi tattheva aṭṭhāsi. Duti-yampi tatiyampi “aticchathā”ti vuccamānopi aṭṭhāsiyeva. Athassa pitā mātaraṃ āha- “gaccha, bhadde, jānāhi, putto nu kho no eso”ti. Sā uṭṭhāya upagantvā olo-kentī sañjānitvā pādāmūle patitvā paridevi, pitāpissa tattheva akāsi, mahantaṃ kāruññaṃ ahosi.

Sopi mātāpitaro disvā sakabhāvena saṅṭhātuṃ asakkonto assūni pavattesi. So sokaṃ adhivāsetvā “ammatātā, mā cintayittha, ahaṃ vo posessāmi”ti mātāpitaro assāsetvā yāguṃ pāyetvā ekamante nisīdāpetvā puna bhikkhaṃ āharitvā te bhojetvā attano atthāya bhikkhaṃ pariyesitvā tesam santikaṃ gantvā puna bhatte-nāpucchitvā pacchā sayaṃ paribhuñjati. So tato paṭṭhāya iminā niyāmena mātāpi-taro paṭijaggati. Attanā laddhāni pakkhikabhattādīni tesameva datvā sayaṃ piṇḍāya caritvā labhamāno bhūñjati, alabhamāno na bhūñjati, vassāvāsikampi

aññampi yaṃ kiñci labhitvā tesamyeva deti. Tehi paribhuttaṃ jīṇṇapilotikaṃ gahetvā aggaḷaṃ datvā rajitvā sayamaṃ paribhuñjati. Bhikkhalabhanadivasehi panassa alabhanadivasā bahū ahesuṃ. Athassa nivāsanapārūpanaṃ atilūkhaṃ hoti.

Iti so mātāpitaro paṭijaggantoyeva aparabhāge kiso uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto ahosi. Atha naṃ sandiṭṭhasambhattā bhikkhū pucchimsu “āvuso, pubbe tava sarīravaṇṇo sobhati, idāni pana kiso uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto, byādhi te nu kho uppanno”ti. So “natthi me, āvuso, byādhi, apica pana palibodho me atthī”ti taṃ pavattiṃ ārocesi. Atha naṃ te bhikkhū āhaṃsu “āvuso, bhagavā saddhādeyyaṃ vinipātetuṃ na deti, tvaṃ pana saddhādeyyaṃ gahetvā gihīnaṃ dadamāno ayuttaṃ karosī”ti. So tesamṃ kathaṃ sutvā lajjito olīyi. Te ettakenapi asantuṭṭhā bhagavato santikaṃ gantvā “bhante, asuko nāma bhikkhu saddhādeyyaṃ vinipātetvā gihī poseṭi”ti satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu saddhādeyyaṃ gahetvā gihī posesī”ti (6.0089) pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte taṃ kiriyamaṃ vaṇṇetu-kāmo attano ca pubbacariyaṃ pakāsetukāmo “bhikkhu, gihī posento ke posesī”ti pucchi. “Mātāpitaro me, bhante”ti vutte satthā tassa ussāhaṃ janetuṃ “sādhu sādhu, bhikkhū”ti tikkhattuṃ sādhu-kāraṃ datvā “tvaṃ mama gatamagge tṭhito, ahampi pubbacariyaṃ caranto mātāpitaro posesin”ti āha. So assāsaṃ paṭilabhi. Satthā tāya pubbacariyāya āvikaraṇatthaṃ tehi bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasinagarato avidūre nadiyā orimatīre eko nesādagāmo ahosi, pārimatīre eko nesādagāmo. Ekekasmimṃ gāme pañca pañca kulasatāni vasanti. Dvīsūpi gāmesu dve nesādajetṭhakā sahāyakā ahesuṃ. Te daharakāleyeva katikavattaṃ kariṃsu “sace amhesu ekassa dhītā hoti, ekassa putto hoti, tesamṃ āvāhavivāhaṃ karissāmā”ti. Atha orimatīre gāmajetṭhakassa gehe putto jāyi, jātakkaṇeyeva dukūlena paṭiggahitattā “dukūlo”tvevassa nāmaṃ kariṃsu. Itarassa gehe dhītā jāyi, tassā paratīre jātattā “pārikā”ti nāmaṃ kariṃsu. Te ubhopi abhirūpā pāsādikā ahesuṃ suvaṇṇavaṇṇā. Te nesādakule jātāpi pāṇātipātaṃ nāma na kariṃsu.

Aparabhāge soḷasavassuddesikaṃ dukūlakumāraṃ mātāpitaro āhaṃsu “putta, kumārikaṃ te ānayissāmā”ti. So pana brahmalokato āgato suddhasatto ubho kaṇṇe pidhāya “na me gharāvāsenattho ammatātā, mā evarūpaṃ avacutthā”ti vatvā yāvattatīyaṃ vuccamānopi na icchīyeva. Pārikāpi mātāpitūhi “amma, amhākaṃ sahāyakassa putto atthi, so abhirūpo suvaṇṇavaṇṇo, tassa taṃ dassā-mā”ti vuttā tatheva vatvā ubho kaṇṇe pidahi. Sāpi brāhmalokato āgatā gharāvāsaṃ na icchi. Dukūlakumāro pana tassā rahassena sāsanaṃ paṇiṇi “sace pārike methunadhammena atthikā, aññassa gehamaṃ gacchatu, mayamaṃ methunadhamme chando natthī”ti. Sāpi tassa tatheva sāsanaṃ pesesi.

Atha (6.0090) mātāpitaro tesamṃ anicchamaṇānaññeva āvāhavivāhaṃ kariṃsu. Te ubhopi kilesasamuddamaṃ anotaritvā dve mahābrahmāno viya ekatova vasimsu. Dukūlakumāro pana macchaṃ vā mīgaṃ vā na māreti, antamaso āhaṭamaṃ-sampi na vikkiṇāti. Atha naṃ mātāpitaro vadiṃsu “tāta, tvaṃ nesādakule nibbattitvāpi neva gharāvāsaṃ icchasi, na pāṇavadhaṃ karosi, kiṃ nāma kammaṃ kari-

ssasi”ti? “Ammatātā, tumhesu anujānantesu mayaṃ pabbajissāmā”ti. Taṃ sutvā mātāpitaro “tena hi pabbajathā”ti dve jane anujāniṃsu. Te tuṭṭhahaṭṭhā mātāpitaro vanditvā gāmato nikkhamitvā anupubbena gaṅgātīrena himavantam pavisitvā yasmim ṭhāne migasammata nāma nadī himavantato otarivā gaṅgaṃ pattā, taṃ ṭhānaṃ gantvā gaṅgaṃ pahāya migasammataḥhimukhā abhiruhiṃsu.

Tasmim khaṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko olokento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā vissakammaṃ āmantetvā “tāta vissakamma, dve mahāpurisā gāmā nikkhamitvā himavantam pavitṭhā, tesam nivāsaṭṭhānaṃ laddhum vaṭṭati, migasammataṇḍiyā aḍḍhakosantare etesaṃ paṇṇasālaṅca pabbajitaparikkhāre ca māpetvā ehi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā **mūgapakkhajātake** (jā. 2.22.1 ādayo) vuttanayeneva sabbam saṃvidahitvā amanāpasadde migapakkhino palāpetvā ekapadikaṃ jaṅghamaggaṃ māpetvā sakaṭṭhānameva gato. Tepi taṃ maggaṃ disvā tena maggena gantvā taṃ assamapadaṃ pāpuṇiṃsu. Dukūlapaṇḍito paṇṇasālaṃ pavisitvā pabbajitaparikkhāre disvā “sakkena mayhaṃ dinnā”ti sakkadattiyabhāvaṃ ṇatvā sāṭakaṃ omuñcitvā rattavākacīraṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ajinacammaṃ aṃse katvā jaṭamaṇḍalaṃ bandhitvā isivesaṃ gahetvā pārikāyapi pabbajjaṃ adāsi. Ubhopi kāmāvacaramettaṃ bhāvetvā tattha vasimṃsu. Tesam mettānubhāvena sabbepi migapakkhino aññaṃaññaṃ mettacittameva paṭilabhiṃsu, na koci kañci viheṭhesi. Pārikā tato paṭṭhāya pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ āharati, assamapadaṃ sammajjati, sabbakiccāni karoti. Ubhopi phalāphalāni āharitvā paribhuñjitvā attano attano paṇṇasālaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karontā tattha vāsaṃ kappayiṃsu.

Sakko (6.0091) tesam upaṭṭhānaṃ āgacchati. So ekadivasaṃ anu-olokento “imesam cakkhūni parihāyissantī”ti antarāyaṃ disvā dukūlapaṇḍitaṃ upasaṅkhamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā evamaḥa- “bhante, tumhākaṃ antarāyo paññāyati, paṭijagganaṃ puttaṃ laddhum vaṭṭati, lokadhammaṃ paṭisevathā”ti. Atha naṃ dukūlapaṇḍito āha- “sakka, kinnāmetaṃ kathesi, mayaṃ agāramajjhe vasantāpi etaṃ lokadhammaṃ puḷavakagūtharāsiṃ viya jigucchimhā, idāni pana araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kathaṃ evarūpaṃ karissāmā”ti. Atha sakko taṃ āha- “bhante, sace evaṃ na karotha, pārikāya tāpasīyā utunikāle nābhiṃ hatthena parāmaseyyāthā”ti. Dukūlapaṇḍito “idaṃ sakkā kātun”ti sampaṭicchī. Sakko taṃ vanditvā sakaṭṭhānameva gato.

Dukūlapaṇḍitopi taṃ kāraṇaṃ pārikāya ācikkhitvā assā utunikāle nābhiṃ hatthena parāmasi. Tadā bodhisatto devalokato cavitvā tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi, tenevassa “suvaṇṇasāmo”ti nāmaṃ kariṃsu. Pārikāya phalāphalathāya vanaṃ gatakāle pabbatantare kinnariyo dhātikiccaṃ kariṃsu. Te ubhopi bodhisattaṃ nhāpetvā paṇṇasālāyaṃ nipajjāpetvā phalāphalathāya araṇṇaṃ gacchanti. Tasmim khaṇe kinnarā kumāraṃ gahetvā girikandarādīsu nhāpetvā pabbatamatthakaṃ āruyha nānāpupphehi alaṅkaritvā haritālamanosilādīni silāyaṃ ghaṃsitvā nalāṭe tilake katvā puna ānetvā paṇṇasālāyaṃ nipajjāpesuṃ. Pārikāpi āgantvā puttaṃ thaṇṇaṃ pāyesi. Taṃ aparabhāge vadḍhitvā soḷasavassuddesikampi anurakkhantā mātā-

pitaro paṇṇasālāyaṃ nisīdāpetvā sayameva vanamūlaphalāphalathāya vanam gacchanti. Mahāsatto “mama mātāpitūnaṃ kadāci kocideva antarāyo bhavyā”ti cintetvā tesam gatamaggaṃ sallakkhesi.

Athekadivasam tesam vanamūlaphalāphalam ādāya sāyanhasamaye nivattantānaṃ assamapadato avidūre mahāmegho uṭṭhahi. Te ekaṃ rukkhamūlaṃ pavisitvā vammikamatthake aṭṭhaṃsu. Tassa ca abbhantare āsīviso atthi. Tesam sarīrato sedagandhamissakaṃ udakaṃ otarivā tassa (6.0092) nāsāpuṭam pāvisi. So kujjhivā nāsāvātena pahari. Dvepi andhā hutvā aññamaññaṃ na passiṃsu. Dukūlapaṇḍito pārikaṃ āmantetvā “pārike mama cakkhūni parihīnāni, ahaṃ taṃ na passāmi”ti āha. Sāpi tatheva āha. Te “natthi no idāni jīvitānaṃ”ti maggaṃ apassantā paridevamānā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ pana tesam pubbakammaṃ”ti? Te kira pubbe vejjakule ahesuṃ. Atha so vejjo ekassa mahādhanassa purisassa akkhirogaṃ paṭijaggi. So tassa kiñci dhanam na adāsi. Atha vejjo kujjhivā attano geham gantvā bhariyāya ārocetvā “bhadde, ahaṃ tassa akkhirogaṃ paṭijaggāmi, idāni mayham dhanam na deti, kiṃ karomā”ti āha. Sāpi kujjhivā “na no tassa santakenattho, bhesajjam tassa ekayogaṃ datvā akkhīni kāṇāni karohī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassa santikaṃ gantvā tathā akāsi. So nacirasseva andho hoti. Tesam ubhinnaṃpi iminā kammena cakkhūni andhāni jāyīsu.

Atha mahāsatto “mama mātāpitaro aññesu divasesu imāya velāya āgacchanti, idāni tesam pavattim na jānāmi, paṭimaggaṃ gamissāmi”ti cintetvā maggaṃ gantvā saddamakāsi. Te tassa saddam sañjānitvā paṭisaddam karitvā puttasinehena “tāta suvaṇṇasāma, idha paripantho atthi, mā āgamī”ti vadīsu. Atha nesam “tena hi imaṃ laṭṭhikoṭim gahetvā mama santikaṃ ethā”ti dīghalaṭṭhim adāsi. Te laṭṭhikoṭim gahetvā tassa santikaṃ āgamiṃsu. Atha ne “kena kāraṇena vo cakkhūni vinaṭṭhāni”ti pucchi. Atha naṃ mātāpitaro āhaṃsu “tāta, mayam deve vassante idha rukkhamūle vammikamatthake ṭhitā, tena kāraṇenā”ti. So mātāpitūnaṃ katham sutvāva aññāsi “tattha āsīvisena bhavitabbaṃ, tena kuddhena nāsāvāto vissaṭṭho bhavissati”ti. So mātāpitaro disvā rodi

ceva hasi ca. Atha naṃ te pucchimsu “kasmā, tāta, rodasi ceva hasasi cā”ti? Ammatātā, “tumhākaṃ daharakāleyeva evaṃ cakkhūni vinaṭṭhānī”ti rodiṃ, “idāni paṭijaggituṃ labhissāmi”ti hasiṃ. Ammatātā, tumhe mā cintayittha, ahaṃ vo paṭija-ggissāmi.

So mātāpitaro assāsetvā assamapadaṃ ānetvā tesam rattiṭṭhānādivāṭṭhānesu caṅkame paṇṇasālāyaṃ vaccaṭṭhāne passāvaṭṭhāne cāti (6.0093) sabbaṭṭhānesu rajjake bandhi, tato paṭṭhāya te assamapade ṭhapetvā sayam vanamūlaphalādīni āharitvā paṇṇasālāyaṃ ṭhapetvā pātova tesam vasanaṭṭhānaṃ sammajjitvā mātā-pitaro vanditvā ghaṭaṃ ādāya migasammatānadiṃ gantvā pānīyaparibhojanīyaṃ āharitvā upaṭṭhāpeti, dantakaṭṭhamukhodakādīni datvā madhuraphalāphalaṃ deti, tehi bhujjitvā mukhe vikkhālite sayam khāditvā mātāpitaro vanditvā migagaṇa-parivuto phalāphalathāya araṇṇaṃ pāvisi. Pabbatapāde kinnaraparivāro phalā-phalaṃ gahetvā sāyanhasamaye āgantvā ghaṭena udakaṃ āharitvā uṇhodakena tesam yathārucci nhāpanaṃ pādadhovanaṃ vā katvā aṅgārapallaṃ upanetvā hatthapāde sedetvā tesam nisinnānaṃ phalāphalaṃ datvā khādāpetvā pariyo-sāne sayam khāditvā sesakaṃ ṭhapesi. Iminā niyāmeneva mātāpitaro paṭijaggi.

Tasmiṃ samaye bārāṇasiyaṃ pīliyakkho nāma rājā rajjaṃ kāresi. So migamaṃ-salobhena mātaraṃ rajjaṃ paṭicchāpetvā sannaddhapañcāvudho himavantaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khādanto migasammatānadiṃ patvā anupu-bbena sāmassa pānīyaggahaṇatitthaṃ sampatto migapadavalañjaṃ disvā maṇi-vaṇṇāhi sākāhi koṭṭhakaṃ katvā dhanuṃ ādāya visapītaṃ saraṃ sannahitvā nili-nova acchi. Mahāsattopi sāyanhasamaye phalāphalaṃ āharitvā assamapade ṭhapetvā mātāpitaro vanditvā “pānīyaṃ āharissāmi”ti ghaṭaṃ gahetvā migagaṇa-parivuto dvepi mige ekato katvā tesam piṭṭhiyaṃ pānīyaghaṭaṃ ṭhapetvā hatthena gahetvā nadītitthaṃ agamāsi. Rājā koṭṭhake ṭhitova taṃ tathā āgacchantaṃ disvā “mayā ettakaṃ kālaṃ evaṃ vicarantenapi manusso nāma na diṭṭhapubbo, devo nu kho esa nāgo nu kho, sace panāhaṃ etaṃ upasaṅkamitvā pucchissāmi. Devo ce bhavissati, ākāsaṃ uppatissati. Nāgo ce, bhūmiyaṃ pavissati. Na kho panāhaṃ sabbakālaṃ himavanteyeva vicarissāmi, bārāṇasiṃ gamissāmi. Tatra maṃ pucchissanti ‘api nu kho te, mahārāja, himavante vasantena kiñci achariyaṃ diṭṭhapubban’ti? Tatrāhaṃ ‘evarūpo me satto diṭṭhapubbo’ti vakkhāmi. ‘Ko nāme-so’ti vutte sace ‘na jānāmi’ti vakkhāmi (6.0094), atha garahissanti maṃ, tasmā etaṃ vijjhivā dubbalaṃ katvā pucchissāmi”ti cintesi.

Atha tesu migesu paṭhamameva otarivā pānīyaṃ pivitvā uttiṇṇesu bodhisatto uggahitavatto mahāthero viya saṅikaṃ otarivā passaddhadaratho paccuttarivā rattavākacīraṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ajinacammaṃ aṃse katvā pānīya-ghaṭaṃ ukkhipitvā udakaṃ puñchitvā vāma-aṃsakūṭe ṭhapesi. Tasmiṃ kāle “idāni vijjhituṃ samayo”ti rājā visapītaṃ saraṃ ukkhipitvā mahāsattaṃ dakkhiṇa-passe vijjhi, saro vāmapassena nikkhāmi. Tassa viddhabhāvaṃ ṇatvā migagaṇā bhītā palāyiṃsu. Suvāṇṇasāmapaṇḍito pana viddhopi pānīyaghaṭaṃ yathā vā tathā vā anavasumbhitvā satim paccupaṭṭhāpetvā saṅikaṃ otāretvā vālukaṃ viyū-hitvā ṭhapetvā disaṃ vavatthapetvā mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānadisābhāgena

sīsaṃ katvā rajatapattavaṇṇāya vālukāya suvaṇṇapaṭimā viya nipajjitvā satim paccupattāpetvā “imasmim himavantappadese mama verī nāma natthi, mayhaṃ mātāpitūnañca verī nāma natthī”ti mukhena lohitaṃ chaḍḍetvā rājānaṃ adisvāva paṭhamaṃ gāthamāha-

296. “Ko nu maṃ usunā vijjhi, pamattaṃ udahāraṃ;
khattiyo brāhmaṇo vesso, ko maṃ viddhā nilīyasī”ti.

Tattha **pamattanti** mettābhāvanāya anupaṭṭhitasatiṃ. Idañhi so sandhāya tasmim khaṇe attānaṃ pamattaṃ nāma akāsi. **Viddhāti** vijjhitvā.

Evañca pana vatvā puna attano sarīramaṃsassa abhakkhasammatabhāvaṃ dassetuṃ dutiyaṃ gāthamāha-

297. “Na me maṃsāni khajjāni, cammenattho na vijjati;
atha kena nu vaṇṇena, viddheyyaṃ maṃ amaññathā”ti.

Dutiyagāthaṃ vatvā tameva nāmādivasena pucchanto āha-

298. “Ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayaṃ;
puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ maṃ viddhā nilīyasī”ti.

Tattha (6.0095) **amaññathāti** ayaṃ puriso kena kāraṇena maṃ vijjhitabbanti amaññitthāti attho.

Evañca pana vatvā tuṇhī ahosi. Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā visapītena sallena vijjhitvā pātītopi neva maṃ akkosati na paribhāsati, mama hadayaṃ sambāhanto viya piyavacanena samudācarati, gacchissāmissa santikan”ti cintetvā gantvā tassa santike ṭhitova dve gāthā abhāsi-

299. “Rājāhamasmi kāsīnaṃ, piḷiyakkhoti maṃ vidū;
lobhā raṭṭhaṃ pahitvāna, migamesaṃ carāmaṃ.

300. “Issatthe casmi kusalo, daḷhadhammoti vissuto;
nāgopi me na mucceyya, āgato usupātanan”ti.

Tattha **rājāhamasmīti** evaṃ kirassa vitakko ahosi “devāpi nāgāpi manussabhā-sāya kathentiyeva, ahametaṃ devoti vā nāgoti vā manussoti vā na jānāmi. Sace kujjheyya, nāseyya maṃ, ‘rājā’ti vutte pana abhāyanto nāma natthī”ti. Tasmā attano rājābhāvaṃ jānāpetuṃ paṭhamaṃ “rājāhamasmi”ti āha. **Lobhāti** migamaṃ-salobhena. **Migamesanti** migamaṃ esanto. **Carāmahanti** carāmi ahaṃ. Dutiyaṃ gāthaṃ pana attano balaṃ dipetukāmo evamāha. Tattha **issattheti** dhanusippe. **Daḷhadhammoti** daḷhadhanuṃ sahasatthāmadhanuṃ oropetuñca āropetuñca samattho.

Iti rājā attano balaṃ vaṇṇetvā tassa nāmagottaṃ pucchanto āha-

301. “Ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayaṃ;
pituno attano cāpi, nāmagottaṃ pavedayā”ti.

Tattha **pavedayāti** kathaya.

Taṃ (6.0096) sutvā mahāsatto “sacāhaṃ ‘devanāgakinnarakhattiyādīsu aññatarohamasmi’ti katheyyaṃ, saddaheyyeva esa, saccameva panassa kathetuṃ vaṭṭa-tī”ti cintetvā evamāha-

302. “Nesādaputto bhaddante, sāmo iti maṃ ñātayo;
āmantayimṣu jivantamaṃ, svajjevāhamaṃ gato saye.

303. “Viddhosmi puthusallena, savisena yathā migo;
sakamhi lohite rāja, passa semi paripluto.

304. “Paṭivāmagatamaṃ sallaṃ, passa dhimhāmi lohitaṃ;
āturo tyānupucchāmi, kiṃ maṃ viddhā nilīyasi.

305. “Ajinamhi haññate dīpi, nāgo dantehi haññate;
atha kena nu vaṇṇena, viddheyyamaṃ maṃ amaññathā” ti.

Tattha **jivantanti** maṃ ito pubbe jīvamānaṃ “ehi sāma, yāhi sāmā” ti ñātayo āmantayimṣu. **Svajjevāhamaṃ gatoti** so ahaṃ ajja evamaṃ gato maraṇamukhe sampatto, pavitṭhoti attho. **Sayeti** sayāmi. **Pariplutoti** nimuggo. **Paṭivāmagatanti** dakkhiṇapassena pavisitvā vāmapassena niggatanti attho. **Passāti** olokehi maṃ. **Dhimhāmīti** niṭṭhubhāmi, idaṃ so satimaṃ paccupaṭṭhāpetvā avikampamānova lohitaṃ mukhena chaḍḍetvā āha. **Āturo tyānupucchāmi**” ti bāḷhagilāno hutvā ahaṃ taṃ anupucchāmi. **Nilīyasīti** etasmiṃ vanagumbe nilīno acchasi. Viddheyyanti vijjhitaṃ. **Amaññathāti** amaññittha.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā yathābhūtaṃ anācikkhitvā musāvādaṃ kathento āha-

306. “Migo upaṭṭhito āsi, āgato usupātanaṃ;
taṃ disvā ubbijī sāma, tena kodho mamāvisi” ti.

Tattha **āvisīti** ajjhotthari. Tena kāraṇena me kodho uppannoti dīpeti.

Atha (6.0097) maṃ mahāsatto “kiṃ vadesi, mahārāja, imasmiṃ himavante maṃ disvā palāyanamigo nāma natthī” ti vatvā āha-

307. “Yato sarāmi attānaṃ, yato pattosmi viññutaṃ;
na maṃ migā uttasanti, araññe sāpadānīpi.

308. “Yato nidhiṃ parihariṃ, yato pattosmi yobbanaṃ;
na maṃ migā uttasanti, araññe sāpadānīpi.

309. “Bhīrū kimpurisā rāja, pabbate gandhamādane;
sammodamānā gacchāma, pabbatāni vanāni ca.

310. “Na maṃ migā uttasanti, araññe sāpadānīpi;
atha kena nu vaṇṇena, utrāsanti migā mamaṃ” ti.

Tattha **na maṃ migāti** bho mahārāja, yato kālato paṭṭhāya ahaṃ attānaṃ sarāmi, yato kālato paṭṭhāya ahaṃ viññubhāvaṃ patto asmi bhavāmi, tato kālato paṭṭhāya maṃ disvā migā nāma na uttasanti. **Sāpadānīpīti** vāḷamigāpi. **Yato nidhīti** yato kālato paṭṭhāya ahaṃ vākacīraṃ parihariṃ. **Bhīrū kimpurisāti** mahārāja, migā tāva tiṭṭhantu, kimpurisā nāma atibhīrukā honti. Ye imasmiṃ gandhamādanapabbate viharanti, tepi maṃ disvā na uttasanti, atha kho mayaṃ añña-maññaṃ sammodamānā gacchāma. **Utrāsanti migā mamanti** mamaṃ disvā migā utrāseyyuṃ, kena kāraṇena tvaṃ maṃ saddahāpessasīti dīpeti.

Taṃ sutvā rājā “mayā imaṃ niraparādhaṃ vijjhivā musāvādo kathito, sacca-meva kathayissāmi” ti cintetvā āha-

311. “Na taṃ tasa migo sāma, kiṃ tāhaṃ alikaṃ bhaṇe;

kodhalobhābhibhūtāhaṃ, usum te taṃ avassajin” ti.

Tattha **na taṃ tasā**ti na taṃ disvā migo tasa, na bhītoti attho. **Kiṃ tāhanti** kiṃ te evaṃ kalyāṇadassanassa

santike ahaṃ alikaṃ bhaṇissāmi (6.0098). **Kodhalobhābhībhūtāhanti** kodhena ca lobhena ca abhibhūto hutvā ahaṃ. So hi paṭhamameva migesu uppanna kodhena “mige vijjhissāmi”ti dhanuṃ āropetvā ṭhito pacchā bodhisattaṃ disvā tassa devatādīsu aññatarabhāvaṃ ajānanto “pucchissāmi nan”ti lobhaṃ uppādesi, tasmā evamāha.

Evañca pana vatvā “nāyaṃ suvaṇṇasāmo imasmimṃ araññe ekakova vasissati, ñātakehipissa bhavitabbaṃ, pucchissāmi nan”ti cintetvā itaraṃ gāthamāha-

312. “Kuto nu sāma āgamma, kassa vā pahito tuvaṃ;

‘udahāro nadiṃ gaccha’, āgato migasammataṃ”ti.

Tattha **sāmāti** mahāsattaṃ ālapati. **Āgammāti** kuto desā imaṃ vanaṃ āgamitvā “amhākaṃ udahāro udakaṃ āharituṃ nadiṃ gacchā”ti **kassa vā pahitokena** puggalena pesito hutvā tuvaṃ imaṃ migasammataṃ āgatoti attho.

So tassa kathaṃ sutvā mahantaṃ dukkhavedanaṃ adhivāsetvā mukhena lohitaṃ chaḍḍetvā gāthamāha-

313. “Andhā mātāpitā mayhaṃ, te bharāmi brahāvane;

tesāhaṃ udakāhāro, āgato migasammataṃ”ti.

Tattha **bharāmīti** mūlaphalādīni āharitvā posemi.

Evañca pana vatvā mahāsatto mātāpitāro ārabha vilapanto āha-

314. “Atthi nesaṃ usāmattaṃ, atha sāhassa jīvitaṃ;

udakassa alābhena, maññe andhā marissare.

315. “Na me idaṃ tathā dukkhaṃ, labbhā hi pumunā idaṃ;

yañca ammaṃ na passāmi, taṃ me dukkhataraṃ ito.

316. “Na (6.0099) me idaṃ tathā dukkhaṃ, labbhā hi pumunā idaṃ;

yañca tātaṃ na passāmi, taṃ me dukkhataraṃ ito.

317. “Sā nūna kapaṇā ammā, cirarattāya rucchati;

aḍḍharatteva ratte vā, nadīva avasucchati.

318. “So nūna kapaṇo tāto, cirarattāya rucchati;

aḍḍharatteva ratte vā, nadīva avasucchati.

319. “Uṭṭhānapādacariyāya, pādasambāhanassa ca;

sāma tātavilapantā, hiṇḍissanti brahāvane.

320. Idampi dutiyaṃ sallaṃ, kampeti hadayaṃ mamaṃ;

yañca andhe na passāmi, maññe hissāmi jīvitaṃ”ti.

Tattha **usāmatanti** bhojanamattaṃ. “**Usā**”ti hi bhojanassa nāmaṃ tassa ca atthitāya. **Sāhassa jīvitaṃ** chadivasamattaṃ jīvitaṃ attho. Idaṃ āharitvā ṭhapitaṃ phalāphalaṃ sandhāyāha. Atha vā **usāti** usmā. Tenetaṃ dasseti-tesaṃ sarīre usmāmattaṃ atthi, atha mayā ābhatena phalāphalena sāhassa jīvitaṃ atthīti. **Marissareti** marissantīti maññāmi. **Pumunāti** purisena, evarūpañhi dukkhaṃ purisena labhitabbamevāti attho. **Cirarattāya rucchati** cirarattaṃ rodissati. **Aḍḍharatte vāti** majjhimaratte vā. **Ratte vāti** pacchimaratte vā. **Avasucchati** kunnadī viya sussi-ssatīti attho. **Uṭṭhānapādacariyāyāti** mahārāja, ahaṃ rattimpi divāpi dve tayo vāre uṭṭhāya attano uṭṭhānavīriyena tesaṃ pādacariyaṃ karomi, hatthapāde sambā-

hāmi, idāni maṃ adisvā mamatthāya te parihīnacakkhukā “sāmatātā”ti vilapantā kaṇṭakehi vijjhiyamānā viya imasmiṃ vanappadese **hiṇḍissanti** vicarissantīti attho. **Dutiyaṃ sallanti** paṭhamaviddhavisapītasallato sataguṇena saḥassaguṇena sata-saḥassaguṇena dukkhataraṃ idaṃ dutiyaṃ tesāṃ adassanasokasallaṃ.

Rājā (6.0100) tassa vilāpaṃ sutvā “ayaṃ accantaṃ brahmacārī dhamme ṭhito mātāpitaro bharati, idāni evaṃ dukkhappatopi tesāṃyeva vilapati, evaṃ guṇasampanne nāma mayā aparādho kato, kathaṃ nu kho imaṃ samassāseyyan”ti cintetvā “niraye paccanakāle rajjaṃ kiṃ karissati, iminā paṭijaggitanīyāmenevassa mātāpitaro paṭijaggissāmi, imassa maraṇampi amaraṇaṃ viya bhavissati”ti sannīṭṭhānaṃ katvā āha-

321. “Mā bālhaṃ paridevesi, sāma kalyāṇadassana;
ahaṃ kammakaro hutvā, bharissaṃ te brahāvane.

322. “Issatthe casmi kusalo, daḥhadhammoti vissuto;
ahaṃ kammakaro hutvā, bharissaṃ te brahāvane.

323. “Migānaṃ vighāsamanvesaṃ, vanamūlaphalāni ca;
ahaṃ kammakaro hutvā, bharissaṃ te brahāvane.

324. “Katamaṃ taṃ vanaṃ sāma, yattha mātāpitā tava;
ahaṃ te tathā bharissaṃ, yathā te abharī tuvan”ti.

Tattha **bharissaṃ teti** te tava mātāpitaro bharissāmi. **Migānanti** sīhādīnaṃ migānaṃ vighāsaṃ anvesanto. Idaṃ so “issatthe casmi kusaloti thūlathūle mige vadhitvā madhuramaṃsena tava mātāpitaro bharissāmi”ti vatvā “mā, mahārāja, amhe nissāya pāṇavadhaṃ kari”ti vutte evamāha. **Yathā teti** yathā tvaṃ te abhari, tathevāhampi bharissāmi.

Athassa mahāsatto “sādhū, mahārāja, tena hi me mātāpitaro bharassū”ti vatvā maggaṃ ācikkhanto āha-

325. “Ayaṃ ekapadī rāja, yoyaṃ ussīsake mama;
ito gantvā aḍḍhakosaṃ, tattha nesaṃ agārakaṃ;
yattha mātāpitā mayhaṃ, te bharassu ito gato”ti.

Tattha **ekapadīti** ekapadamaggo. **Ussīsaket** yo esa mama matthakaṭṭhāne. **Aḍḍhakosanti** aḍḍhakosantare.

Evaṃ (6.0101) so tassa maggaṃ ācikkhitvā mātāpitūsu balavasinehena tathā-rūpaṃ vedanaṃ adhivāsetvā tesāṃ bharaṇatthāya añjaliṃ paggayha yācanto puna evamāha-

326. “Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana;
andhā mātāpitā mayhaṃ, te bharassu brahāvane.

327. “Añjaliṃ te paggaṇhāmi, kāsirāja namatthu te;
mātaraṃ pitaraṃ mayhaṃ, vutto vajjāsī vandanan”ti.

Tattha **vutto vajjāsīti** “putto vo suvaṇṇasāmo nadītīrevisapītena sallena vidhō rajatapaṭṭasadiṣe vālukāpuline dakkhiṇapassena nipanno añjaliṃ paggayha tumhākaṃ pāde vandati”ti evaṃ mahārāja, mayā vutto hutvā mātāpitūnaṃ me vandanaṃ vadeyyāsīti attho.

Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahāsattopi mātāpitūnaṃ vandanaṃ pesetvā visa-

ññitaṃ pāpuṇi. Tamatthaṃ pakāseno satthā āha-

328. “Idaṃ vatvāna so sāmo, yuvā kalyāṇadassano;
mucchito visavegena, visaññi samapajjathā” ti.

Tattha **samapajjathā**ti visaññi jāto.

So hi heṭṭhā ettakaṃ kathento nirassāso viya ahosi. Idāni panassa visavegena madditā bhavaṅgacittasantati hadayarūpaṃ nissāya pavatti, kathā pacchijji, mukhaṃ pihitaṃ, akkhīni nimilitāni, hatthapādā thaddhabhāvaṃ pattā, sakalasa-rīraṃ lohiteṇa makkhitaṃ. Rājā “ayaṃ idāneva mayā saddhiṃ kathesi, kiṃ nu kho”-ti tassa assāsapassāse upadhāresi. Te pana niruddhā, sarīraṃ thaddhaṃ jātaṃ. So taṃ disvā “niruddho dāni sāmo”ti sokaṃ saddhāretuṃ asakko ubho hatthe matthake ṭhapetvā mahāsaddena paridevi. Tamatthaṃ pakāseno satthā āha-

329. “Sa rājā paridevesi, bahuṃ kāruññaṇṇasañhitaṃ;
ajarāmarohaṃ āsiṃ, ajjetaṃ ñāmi no pure;

sāmaṃ kālakataṃ disvā, natthi maccussa nāgamo.

330. “Yassu (6.0102) maṃ paṭimanteti, savisena samappito;
svajja evaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsati.

331. “Nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo;
tadā hi pakataṃ pāpaṃ, cirarattāya kibbisam.

332. “Bhavanti tassa vattāro, gāme kibbisakārako;
araññe nimmanussamhi, ko maṃ vattumarahati.

333. “Sārayanti hi kammāni, gāme saṃgaccha māṇavā;
araññe nimmanussamhi, ko nu maṃ sārayissati” ti.

Tattha **āsinti** ahaṃ ettakaṃ kālaṃ ajarāmaromhīti saññi ahosiṃ. **Ajjetanti** ajja ahaṃ imaṃ sāmaṃ kālakataṃ disvā mamañceva aññesañca natthi maccussa nāgamoti taṃ maccussa āgamaṃ ajja jānāmi, ito pubbe na jānāmīti vilapati. **Svajja evaṃ gate kāle**ti yo savisena sallena samappito idāneva maṃ paṭimanteti, so ajja evaṃ gate kāle evaṃ maraṇakāle sampatte kiñci appamattakampi na bhāsati. **Tadā hīti** tasmim̐ khaṇe sāmaṃ vijjhantena mayā pāpaṃ kataṃ. **Cirara-ttāya kibbisanti** taṃ pana cirarattaṃ vipaccanasamatthaṃ dāruṇaṃ pharusam.

Tassāti tassa evarūpaṃ pāpakammaṃ katvā vicarantassa.

Vattāroti ninditāro bhavanti “kuhiṃ gāme kinti kibbisakārako”ti. Imasmiṃ pana araññe nimmanussamhi ko maṃ vattumarahati, sace hi bhaveyya, vadeyyāti vilapati. **Sārayantī**ti gāme vā nigamādisu vā **saṃgaccha māṇavā** tattha tattha bahū purisā sannipatitvā “ambho purisaghātaka, dāruṇaṃ te kammaṃ kataṃ, asuka-daṇḍaṃ patto nāma tvan”ti evaṃ kammāni sārenti codenti. Imasmiṃ pana nimmanusse araññe maṃ ko sārayissatīti attānaṃ codento vilapati.

Tadā bahusundarī nāma devadhītā gandhamādanavāsini mahāsattassa sattame attabhāve mātubhūtapubbā. Sā puttāsinehena bodhisattaṃ niccaṃ āvajjeti, taṃ divasaṃ pana dibbasampattiṃ anubhavamānā na taṃ āvajjeti. “Devasamāgamaṃ gatā”tipi vadantiyeva. Sā tassa visaññibhūtakāle “kiṃ (6.0103) nu kho me puttassa pavattī”ti āvajjamānā addasa “ayaṃ piḷiyakkho nāma rājā mama puttaṃ visapītena sallena vijjhivā migasammatānaditīre vālukāpuline ghātetvā mahantena saddena paridevati. Sacāhaṃ na gamissāmi, mama putto suvaṇṇasāmo ettheva marissati, rañño pi hadayaṃ phalissati, sāmassa mātāpitaropi nirāhārā pāniyampi alabhantā sussitvā marissanti. Mayi pana gatāya rājā pāniya-ghaṭaṃ ādāya tassa mātāpitūnaṃ santikaṃ gamissati, gantvā ca pana “putto vo mayā hatō”ti kathessati. Evañca vatvā tesāṃ vacanaṃ sutvā te puttassa santikaṃ ānayissati. Atha kho te ca ahañca saccakiriyaṃ karissāma, saccabalena sāmassa visaṃ vinassissati. Evaṃ me putto jīvitaṃ labhissati, mātāpitaro ca cakkhūni labhissanti, rājā ca sāmassa dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ gantvā mahādānaṃ datvā saggaparāyaṇo bhavissati, tasmā gacchāmaṃ tatthā”ti. Sā gantvā migasammatānaditīre adissamānena kāyena ākāse ṭhatvā raññā saddhiṃ kathesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

334. “Sā devatā antarahitā, pabbate gandhamādane;
rañño va anukampāya, imā gāthā abhāsatha.

335. “Āguṃ kira mahārāja, akari kammadukkaṭaṃ;
adūsakā pitāputtā, tayo ekūsunā hatā.

336. “Ehi taṃ anusikkhāmi, yathā te sugatī siyā;
dhammenandhe vane posa, maññehaṃ sugatī tayā”ti.

Tattha **raññovā**ti rañño yeva. **Āguṃ kirā**ti mahārāja, tvaṃ mahāparādhaṃ mahāpāpaṃ akari. **Dukkaṭanti** yaṃ kataṃ dukkaṭaṃ hoti, taṃ lāmakakammaṃ akari. **Adūsakā**ti niddosā. **Pitāputtā**ti mātā ca pitā ca putto ca ime tayo janā eka-usunā hatā. Tasmīñhi hate tappaṭibaddhā tassa mātāpitaropi hatāva honti. **Anusikkhāmī**ti sikkhāpemi anusāsāmi. **Posā**ti sāmassa ṭhāne ṭhatvā sinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā sāmo viya te ubho andhe posehi. **Maññehaṃ sugatī tayā**ti evaṃ tayā sugatiyeva gantabbā bhavissatīti ahaṃ maññāmi.

So (6.0104) devatāya vacanaṃ sutvā “ahaṃ kira tassa mātāpitaro posetvā saggāṃ gamissāmi”ti saddahitvā “kiṃ me rajjena, teyeva possessāmi”ti daḷhaṃ adhiṭṭhāya balavaparidevaṃ paridevanto sokaṃ tanukaṃ katvā “suvaṇṇasāmo mato bhavissati”ti nānāpupphehi tassa sarīraṃ pūjetvā udakena siñcitvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā tena pūritaṃ udaka-ghaṭaṃ ādāya domanassappatto dakkhiṇadisābhimukho agamāsi. Tamatthaṃ

pakāsento satthā āha-

337. “Sa rājā paridevitvā, bahum kāruññasañhitam;
udakakumbhamādāya, pakkāmi dakkhiṇāmukho” ti.

Pakatiyāpi mahāthāmo rājā pāniyaghaṭam ādāya gacchanto assamapadam koṭṭento viya pavisitvā dukūlapaṇḍitassa paṇṇasālādvāram sampāpuṇi. Dukūlapaṇḍito anto nisinnova tassa padasaddam sutvā “nāyam sāmassa padasaddo, kassa nu kho” ti pucchanto gāthādvayamāha-

338. “Kassa nu eso padasaddo, manussasseva āgato;
neso sāmassa nigghoso, ko nu tvamasi mārisa.

339. “Santañhi sāmo vajati, santam pādāni neyati;
neso sāmassa nigghoso, ko nu tvamasi mārisā” ti.

Tattha **manussassevāti** nāyam sīhabyagghadīpiyakkhanāgakinnarānam, āgacchato pana manussassevāyam padasaddo, neso sāmassāti. **Santam hīti** upasamayuttam eva. **Vajatīti** caṅkamati. **Neyatīti** patiṭṭhāpeti.

Tam sutvā rājā “sacāham attano rājabhāvam akathetvā ‘mayā tumhākam putto mārito’ ti vakkhāmi, ime kujjhivā mayā saddhim pharusam kathessanti. Evaṃ me tesu kodho uppajjissati, atha ne viheṭhessāmi, tam mama akusalam bhavissati, ‘rājā’ ti pana vutte abhāyantā nāma natthi, tasmā rājabhāvam tāva kathessāmi” ti cintetvā pāniyamālake pāniyaghaṭam ṭhapetvā paṇṇasālādvāre ṭhatvā āha-

340. “Rājāhamasmi (6.0105) kāsīnam, piṇiyakkhoti maṃ vidū;
lobhā raṭṭham pahitvāna, migamesam carāmahaṃ.

341. “Issatthe casmi kusalo, daḷhadhammoti vissuto;
nāgopi me na mucceyya, āgato usupātanan” ti.

Dukūlapaṇḍitopi tena saddhim paṭisanthāram karonto āha-

342. “Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;
issarosi anuppatto, yaṃ idhatthi pavedaya.

343. “Tindukāni piyālāni, madhuke kāsūmāriyo;
phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varam varam.

344. “Idampi pāniyam sītam, ābhataṃ girigabbharā;
tato piva mahārāja, sace tvam abhikaṅkhasī” ti;

Tassattho **sattigumbajātake** (jā. 1.15.159 ādayo) kathito. Idha pana “**girigabbharā**” ti migasammataṃ sandhāya vuttaṃ. Sā hi nadī girigabbharā nikkhantattā “giri-gabbharā” tveva jātā.

Evaṃ tena paṭisanthāre kate rājā “putto vo mayā mārito” ti paṭhamameva vattum ayuttam, ajānanto viya katham samuṭṭhāpetvā kathessāmi” ti cintetvā āha-

345. “Nālam andhā vane daṭṭhum, ko nu vo phalamāhari;
anandhassevayaṃ sammā, nivāpo mayha khāyati” ti.

Tattha **nālanti** tumhe andhā imasmim vane kiñci daṭṭhum na samatthā. **Ko nu vo phalamāharīti** ko nu tumhākam imāni phalāphalāni āhari. **Nivāpoti** ayam sammā nayena upāyena kāraṇena kato khādītabbayuttakānam parisuddhānam phalāphalānam nivāpo sannicayo anandhassa viya mayham khāyati paññāyati upaṭṭhāti.

Taṃ sutvā dukūlapaṇḍito “mahārāja, na mayaṃ phalāphalāni āharāma, putto pana no āharati”ti dassento gāthādvayamāha-

346. “Daharo (6.0106) yuvā nātibrahā, sāmo kalyāṇadassano;
dīghassa kesā asitā, atho sūnaggavellitā.

347. “So have phalamāharitvā, ito ādāya kamaṇḍalum;
nadiṃ gato udahāro, maññe na dūramāgato”ti.

Tattha **nātibrahā**ti nātidīgho nātirasso. **Sūnaggavellitā**ti sūnasaṅkhātāya maṃsa-koṭṭanapotthaniyā aggamaṃ viya vinatā. **Kamaṇḍalunti** ghaṭaṃ. **Na dūramāgatoti** idāni na dūraṃ āgato, āsannaṭṭhānaṃ āgato bhavissatiti maññāmiti attho.

Taṃ sutvā rājā āha-

348. “Ahaṃ taṃ avadhiṃ sāmaṃ, yo tuyhaṃ paricārako;
yaṃ kumāraṃ pavedetha, sāmaṃ kalyāṇadassanaṃ.

349. “Dīghassa kesā asitā, atho sūnaggavellitā;
tesu lohitalittesu, seti sāmo mahā hato”ti.

Tattha **avadhinti** visapītena sarena vijjhivā māresim. **Pavedethā**ti kathetha. **Seti**ti migasammatānadītīre vālukāpuline sayati.

Dukūlapaṇḍitassa pana avidūre pārikāya paṇṇasālā hoti. Sā tattha nisinnāva rañño vacanaṃ sutvā taṃ pavattiṃ sotukāmā attano paṇṇasālato nikkhamitvā rajjukasaññāya dukūlapaṇḍitassa santikaṃ gantvā āha-

350. “Kena dukūla mantesi, ‘hato sāmo’ti vādinā;
‘hato sāmo’ti sutvāna, hadayaṃ me pavedhati.

351. “Assatthasseva taruṇaṃ, pavāḷaṃ māluteritaṃ;
‘hato sāmo’ti sutvāna, hadayaṃ me pavedhati”ti.

Tattha **vādinā**ti “mayā sāmo hato”ti vadantena. **Pavāḷanti** pallavaṃ. **Māluteri-**
tanti vātena pahaṭaṃ.

Dukūlapaṇḍito (6.0107) ovadanto āha-

352. “Pārike kāsirājāyaṃ, so sāmaṃ migasammate;
kodhasā usunā vijjhi, tassa mā pāpamicchimhā”ti.

Tattha **migasammateti** migasammatānadītīre. **Kodhasā**ti migesu uppannena kodhena. **Mā pāpamicchimhā**ti tassa mayaṃ ubhopi pāpaṃ mā icchimhā.

Puna pārikā āha-

353. “Kicchā laddho piyo putto, yo andhe abharī vane;

taṃ ekaputtaṃ ghātimhi, kathaṃ cittaṃ na kopaye”ti.

Tattha **ghātimhī**ti ghātake.

Dukūlapaṇḍito āha-

354. “Kicchā laddho piyo putto, yo andhe abharī vane;

taṃ ekaputtaṃ ghātimhi, akkodhaṃ āhu paṇḍitā”ti.

Tattha **akkodhanti** kodho nāma nirayasamvattaniko, tasmā taṃ kodhaṃ akatvā

puttaghātakamhi akkodho eva kattabboti paṇḍitā āhu kathenti.

Evañca pana vatvā te ubho hi hatthehi uraṃ paharivā mahāsattassa guṇe

vaṇṇetvā bhusaṃ parideviṃsu. Atha ne rājā samassāsento āha-

355. “Mā bāḷhaṃ paridevetha, ‘hato sāmo’ti vādinā;

ahaṃ kammakaro hutvā, bharissāmi brahāvane.

356. “Issatthe casmi kusalo, daḷhadhammoti vissuto;

ahaṃ kammakaro hutvā, bharissāmi brahāvane.

357. “Migānaṃ vighāsamanvesaṃ, vanamūlaphalāni ca;

ahaṃ kammakaro hutvā, bharissāmi brahāvane”ti.

Tattha **vādinā**ti tumhe “sāmo hato”ti vadantena mayā saddhiṃ “tayā no evaṃ

guṇasampanno putto mārito, idāni ko amhe bharissatī”ti-ādīni (6.0108) vatvā mā

bāḷhaṃ paridevetha, ahaṃ tumhākaṃ kammakaro hutvā sāmo viya tumhe bhari-

ssāmīti.

Evaṃ rājā “tumhe mā cintayittha, na mayhaṃ rajjenattho, ahaṃ vo yāvajīvaṃ

bharissāmi”ti te assāsesi. Te tena saddhiṃ sallapantā āhaṃsu-

358. “Nesa dhammo mahārāja, netāṃ amhesu kappati;

rājā tvamasi amhākaṃ, pāde vandāma te mayan”ti.

Tattha **dhammoti** sabhāvo kāraṇaṃ vā. **Netāṃ amhesu kappatī**ti etaṃ tava

kammakaraṇaṃ amhesu na kappati na sobhati. “**Pāde vandāma te mayan**”ti idaṃ

pana te pabbajitaliṅge ṭhitāpi puttasokena samabbhāhatāya ceva nihata mānatāya

ca vadiṃsu. “Rañño vissāsaṃ uppādetuṃ evamāhaṃsū”tipi vadanti.

Taṃ sutvā rājā ativiya tussitvā “aho acchariyaṃ, evaṃ dosakārake nāma mayi

pharusavacanamattampi natthi, paggaṇhantiyeva maman”ti cintetvā gāthamāha-

359. “Dhammaṃ nesādā bhaṇatha, katā apacitī tayā;

pitā tvamasi amhākaṃ, mātā tvamasi pārike”ti.

Tattha **tayā**ti ekekaṃ vadanto evamāha. **Pitā**ti dukūlapaṇḍita, ajja paṭṭhāya tvam

mayhaṃ pituṭṭhāne tiṭṭha, amma pārike, tvampi me mātutuṭṭhāne tiṭṭha, ahaṃ pana

vo puttassa sāmassa ṭhāne ṭhatvā pādadhovanādīni sabbakiccāni karissāmi, maṃ

rājāti asallakkhetvā sāmoti sallakkhethāti.

Te añjaliṃ paggayha vanditvā “mahārāja, tava amhākaṃ kammakaraṇakiccaṃ

natthi, apica kho pana laṭṭhikoṭiyā no gahetvā ānetvā sāmaṃ dassehi”ti yācantā

gāthādvayamāhaṃsu-

360. “Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana;

añjaliṃ te paggaṇhāma, yāva sāmānupāpaya.

361. “Tassa (6.0109) pāde samajantā, mukhañca bhujadassanaṃ;

saṃsumbhamānā attānaṃ, kālamāgamayāmase”ti.

Tattha **yāva sāmānupāpayāti** yāva sāmo yattha, tattha amhe anupāpaya. **Bhujadassananti** kalyāṇadassanaṃ abhirūpaṃ. **Samsumbhamānāti** pothentā. **Kālamāgamayāmaseti** kālakiriyaṃ āgamaṃ.

Tesaṃ evaṃ kathentānaññeva sūriyo atthaṅgato. Atha rājā “sacāhaṃ idāneva ime tattha nessāmi, taṃ disvāva nesaṃ hadayaṃ phalissati, iti tiṇṇampi etesaṃ matakāle ahaṃ niraye uppajjantoyeva nāma, tasmā tesaṃ gantuṃ na dassāmī” ti cintetvā catasso gāthāyo ajjhabhāsi-

362. “Brahā vāḷamigākiṇṇaṃ, ākāsantaṃva dissati;
yattha sāmo hatto seti, candova patito chamā.

363. “Brahā vāḷamigākiṇṇaṃ, ākāsantaṃva dissati;
yattha sāmo hatto seti, sūriyova patito chamā.

364. “Brahā vāḷamigākiṇṇaṃ, ākāsantaṃva dissati;
yattha sāmo hatto seti, paṃsunā patikunthito.

365. “Brahā vāḷamigākiṇṇaṃ, ākāsantaṃva dissati;
yattha sāmo hatto seti, idheva vasathassame” ti.

Tattha **brahāti** accuggataṃ. **Ākāsantaṃvāti** etaṃ vanaṃ ākāsassa anto viya hutvā dissati. **Atha vā ākāsantanti** ākāsamaṇaṃ, pakāsamaṇanti attho. **Chamāti** chamāyaṃ, pathaviyanti attho. “Chaman” tipi pāṭho, pathaviṃ patito viyāti attho. **Patikunthitoti** parikiṇṇo, paliveṭhitoti attho.

Atha (6.0110) te attano vāḷamigabhayaṃ bhāvaṃ dassetuṃ gāthamaṃsu-

366. “Yadi tattha sahaṃsāni, satāni niyutāni ca;
nevamhākaṃ bhayaṃ koci, vane vāḷesu vijjati” ti.

Tattha **kocīti** imasmiṃ vane katthaci ekasmiṃ padesepe amhākaṃ vāḷesu bhayaṃ nāma natthi.

Rājā te paṭibāhituṃ asakkonto hatthesu gahetvā tattha nesi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

367. “Tato andhānamādāya, kāsirājā brahāvane;
hatthe gahetvā pakkāmi, yattha sāmo hatto ahū” ti.

Tattha **tatoti** tadā. **Andhānanti** andhe. **Ahūti** ahosi. **Yatthāti** yasmiṃ ṭhāne so nipanno, tattha nesīti attho.

So ānetvā ca pana sāmassa santike ṭhapetvā “ayaṃ vo putto” ti ācikkhi. Athassa pitā sīsaṃ ukkhipitvā mātā pāde gahetvā ūrūsu ṭhapetvā nisīditvā vilapīṃsu. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

368. “Disvāna patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
apaviddhaṃ brahāraññe, candaṃva patitaṃ chamā.

369. “Disvāna patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
apaviddhaṃ brahāraññe, sūriyaṃva patitaṃ chamā.

370. “Disvāna patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
apaviddhaṃ brahāraññe, kalūnaṃ paridevayūṃ.

371. “Disvāna patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
bāhā paggayha pakkanduṃ, ‘adhammo kira bho’iti.

372. “Bāḷhaṃ kho tvaṃ pamattosi, sāma kalyāṇadassana;

yo ajjevamaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsasi.

373. “Bāḷhaṃ (6.0111) kho tvamaṃ padittosi, sāma kalyāṇadassana;
yo ajjevamaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsasi.

374. “Bāḷhaṃ kho tvamaṃ pakuddhosi, sāma kalyāṇadassana;
yo ajjevamaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsati.

375. “Bāḷhaṃ kho tvamaṃ pasuttosi, sāma kalyāṇadassana;
yo ajjevamaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsasi.

376. “Bāḷhaṃ kho tvamaṃ vīmanosi, sāma kalyāṇadassana;
yo ajjevamaṃ gate kāle, na kiñci mabhibhāsasi.

377. “Jaṭamaṃ valīnaṃ paṃsugataṃ, kodāni saṅṭhapessati;
sāmo ayaṃ kālakato, andhānaṃ paricārako.

378. “Ko me sammajjamādāya, sammajjissati assamaṃ;
sāmo ayaṃ kālakato, andhānaṃ paricārako.

379. “Kodāni nhāpayissati, sītenuṇhodakena ca;
sāmo ayaṃ kālakato, andhānaṃ paricārako.

380. “Kodāni bhojayissati, vanamūlaphalāni ca;
sāmo ayaṃ kālakato, andhānaṃ paricārako”ti.

Tattha **apaviddhanti** raññā niratthakaṃ chaḍḍitaṃ. **Adhammo kira bho itīti** ayuttaṃ kira bho, ajja imasmiṃ loke vattati. **Pamattoti** tikhiṇasuraṃ pivitvā viya matto pamatto pamādaṃ āpanno. **Padittoti** dappito. “**Pakuddhosi vīmanosi**”ti sabbaṃ vilāpavasena bhaṇanti. **Jaṭanti** tāta, amhākaṃ jaṭāmaṇḍalaṃ. **Valīnaṃ paṃsugatanti** yadā ākulaṃ malaggahitaṃ bhavissati. **Kodānīti** idāni ko

saṅṭhapessati, sodhetvā ujuṃ karissatīti.

Athassa mātā bahuṃ vilapitvā tassa ure hatthaṃ ṭhapetvā santāpaṃ upadhārentī “puttassa me santāpo pavattatiyeva, visavegena visaññitaṃ āpanno bhavissati, nibbisabhāvatthāya cassa saccakiriyaṃ karissāmī”ti cintetvā saccakiriya-makāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

381. “Disvāna (6.0112) patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
aṭṭitā puttasokena, mātā saccaṃ abhāsatha.

382. “Yena saccenayaṃ sāmo, dhammacārī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

383. “Yena saccenayaṃ sāmo, brahmacārī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

384. “Yena saccenayaṃ sāmo, saccavādī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

385. “Yena saccenayaṃ sāmo, mātāpettibharo ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

386. “Yena saccenayaṃ sāmo, kule jeṭṭhāpacāyiko;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

387. “Yena saccenayaṃ sāmo, pāṇā piyataro mama;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

388. “Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva pitucca te;
sabbena tena kusalena, visaṃ sāmāssa haññatū”ti.

Tattha **yena saccenāti** yena bhūtena sabhāvena. **Dhammacārīti** dasakusalakammāpathadhammacārī. **Saccavādīti** hasitavasēnapi musāvādaṃ na vadati. **Mātāpettibharoti** analaso hutvā rattindivaṃ mātāpitāro bhari. **Kule jeṭṭhāpacāyikoti** jeṭṭhānaṃ mātāpitūnaṃ sakkārakārako hoti.

Evaṃ mātārā sattahi gāthāhi saccakiriyaṃ katāya sāmo parivattitvā nipajji. Athassa pitā “jīvati me putto, ahampissa saccakiriyaṃ karissāmī”ti tatheva saccakiriya-makāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

389. “Disvāna patitaṃ sāmaṃ, puttakaṃ paṃsukunthitaṃ;
aṭṭito puttasokena, pitā saccaṃ abhāsatha.

390. “Yena (6.0113) saccenayaṃ sāmo, dhammacārī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

391. “Yena saccenayaṃ sāmo, brahmacārī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

392. “Yena saccenayaṃ sāmo, saccavādī pure ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

393. “Yena saccenayaṃ sāmo, mātāpettibharo ahu;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

394. “Yena saccenayaṃ sāmo, kule jeṭṭhāpacāyiko;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

395. “Yena saccenayaṃ sāmo, pāṇā piyataro mama;
etena saccavajjena, visaṃ sāmāssa haññatu.

396. “Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva mātucca te;
sabbena tena kusalena, viṣaṃ sāmassa haññatū” ti.

Evaṃ pitari saccakiriyaṃ karonte mahāsatto parivattitvā itarena passena nipajji.
Athassa tatiyaṃ saccakiriyaṃ devatā akāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā aha-

397. “Sā devatā antarahitā, pabbate gandhamādane;
sāmassa anukampāya, imaṃ saccaṃ abhāsatha.

398. “Pabbatyāhaṃ gandhamādane, cirarattanivāsini;
na me piyataro koci, añño sāmena vijjati;
etena saccavajjena, viṣaṃ sāmassa haññatu.

399. “Sabbe vanā gandhamayā, pabbate gandhamādane;
etena saccavajjena, viṣaṃ sāmassa haññatu.

400. “Tesaṃ lālappamānānaṃ, bahuṃ kāruññasañhitāṃ;
khippaṃ sāmo samuṭṭhāsi, yuvā kalyāṇadassano” ti.

Tattha (6.0114) **pabbatyāhanti** pabbate ahaṃ. **Sabbe vanā gandhamayāti**
sabbe rukkhā gandhamayā. Na hi tattha agandho nāma koci rukkho atthi. **Tesanti**
bhikkhave, tesaṃ ubhinnaṃ lālappamānānaññeva devatāya saccakiriyaṃ pariyo-
sāne khippaṃ sāmo uṭṭhāsi, padumapattato udakaṃ viyassa viṣaṃ vinivattitvā
ābādho vigato, idha nu kho viddho, ettha nu kho viddhoti viddhaṭṭhānampi na
paññāyi.

Iti mahāsattassa nirogabhāvo, mātāpitūnañca cakkhupaṭilābho, aruṇuggama-
nañca, devatānubhāvena tesaṃ catunnaṃ assameyeva pākaṭabhāvo cāti sabbaṃ
ekakkaṇḍeyeva ahoṣi. Mātāpitāro “cakkhūni no laddhāni, suvaṇṇasāmo ca arogo
jāto” ti atirekataraṃ tussimsu. Atha ne sāmapaṇḍito gāthaṃ abhāsi-

401. “Sāmohamasmi bhaddaṃ vo, sotthināmi samuṭṭhito;
mā bālhaṃ paridevetha, mañcunābhivadetha maṃ” ti.

Tattha **sotthināmi samuṭṭhitoti** sotthinā sukhena uṭṭhito amhi bhavāmi. **Mañju-**
nāti madhurassarena maṃ abhivadetha.

Atha so rājānaṃ disvā paṭisanthāraṃ karonto āha-

402. “Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;
issarosi anuppatto, yaṃ idhatthi pavedaya.

403. “Tindukāni piyālāni, madhuke kāsumāriyo;
phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varaṃ varaṃ.

404. “Atthi me pāniyaṃ sītaṃ, ābhataṃ girigabbharā;
tato piva mahārāja, sace tvaṃ abhikaṅkhasī” ti.

Rājāpi taṃ acchariyaṃ disvā āha-

405. “Sammuyhāmi pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā;
petāṃ taṃ sāma maddakkhiṃ, ko nu tvaṃ sāma jīvasī” ti.

Tattha (6.0115) **petanti** sāma ahaṃ taṃ mataṃ addasaṃ. **Ko nu tvanti** kathaṃ
nu tvaṃ jīvitaṃ paṭilabhasīti pucchi.

Mahāsatto “ayaṃ rājā maṃ ‘mato’ ti sallakkhesi, amatabhāvamassa pakāsessā-
mi” ti cintitvā āha-

406. “Api jīvaṃ mahārāja, purisaṃ gāḷhavedanaṃ;
upanītamanasaṅkappaṃ, jīvantaṃ maññate mataṃ.

407. “Api jīvaṃ mahārāja, purisaṃ gāḷhavedanaṃ;
taṃ nirodhagataṃ santaṃ, jīvantaṃ maññate matan”ti.

Tattha **api jīvanti** jīvamānaṃ api. **Upanītamanasaṅkappanti** bhavaṅga-otiṇṇacittācāraṃ. **Jīvantanti** jīvamānameva “eso mato”ti maññati. **Nirodhagatanti** assāsa-passāsanirodhaṃ samāpannaṃ santaṃ vijjamaṇaṃ maṃ evaṃ loko mataṃ viya jīvantameva maññati.

Evañca pana vatvā mahāsatto rājānaṃ atthe yojetukāmo dhammaṃ desento puna dve gāthā abhāsi-

408. “Yo mātaraṃ pitaraṃ vā, macco dhammena posati;
devāpi naṃ tikicchanti, mātāpettibharaṃ naraṃ.

409. “Yo mātaraṃ pitaraṃ vā, macco dhammena posati;
idheva naṃ pasaṃsanti, pecca sagge pamodati”ti.

Taṃ sutvā rājā “acchariyaṃ vata, bho, mātāpettibharassa jantuno uppanna-rogaṃ devatāpi tikicchanti, ativiya ayaṃ sāmo sobhati”ti añjaliṃ paggayha yācanto āha-

410. “Esa bhiyyo pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā;
saraṇaṃ taṃ sāma gacchāmi, tvañca me saraṇaṃ bhavā”ti.

Tattha **bhiyyoti** yasmā tādise parisuddhasīlaguṇasampanne tayi aparajjhīṃ, tasmā atirekataraṃ sammuyhāmi. **Tvañca me saraṇaṃ bhavāti** saraṇaṃ gacchantassa me tvaṃ saraṇaṃ bhava, patitṭhā hohi, devalokagāmmimaggāṃ karohīti.

Atha (6.0116) naṃ mahāsatto “sacepi, mahārāja, devalokaṃ gantukāmosi, mahantaṃ dibbasampattiṃ paribhuñjitukāmosi, imāsu dasarājadhammacariyāsu vattassū”ti tassa dhammaṃ desento dasa

rājadhammacariyagāthā abhāsi-

411. “Dhammaṃ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
412. “Dhammaṃ cara mahārāja, puttadāresu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
413. “Dhammaṃ cara mahārāja, mittāmaccesu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
414. “Dhammaṃ cara mahārāja, vāhanesu balesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
415. “Dhammaṃ cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
416. “Dhammaṃ cara mahārāja, raṭṭhesu janapadesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
417. “Dhammaṃ cara mahārāja, samaṇabrāhmaṇesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
418. “Dhammaṃ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
419. “Dhammaṃ cara mahārāja, dhammo ciṇṇo sukhāvaho;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
420. “Dhammaṃ cara mahārāja, sa-indā devā sabrahmakā;
suciṇṇena divaṃ pattā, mā dhammaṃ rāja pāmado”ti.

Tāsaṃ (6.0117) attho **tesakuṇajātake** (jā. 2.17.1 ādayo) vitthāritova. Evaṃ mahāsatto tassa dasa rājadhamme desetvā uttariṇi ovaditvā pañca silāni adāsi. So tassa ovādaṃ siraṣā sampañcchitvā mahāsattaṃ vanditvā khamāpetvā bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi. Bodhisattopi yāva-jīvaṃ mātāpitāro paricaritvā mātāpitūhi saddhiṃ pañca abhiññā ca aṭṭha samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā idaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave, mātāpitūnaṃ posanaṃ nāma paṇḍitānaṃ vaṃso”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphalaṃ pāpuṇi.

Tadā rājā ānando ahoṣi, devadhītā uppalavaṇṇā, sakko anuruddho, dukūlapaṇḍito mahākassapo, pārikā bhaddakāpilāni bhikkhunī, suvaṇṇasāmapaṇḍito pana ahameva sammāsambuddho ahoṣinti.

Suvaṇṇasāmajātakavaṇṇanā tatiyā.

[541] 4. Nimijātakavaṇṇanā

Accheraṃ (6.0119) **vata lokasminti** idaṃ satthā mithilaṃ upanissāya maghadeva-ambavane viharanto sitapātukammaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi satthā sāyanhasamaye sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ tasmim ambavane cārikaṃ caramāno ekaṃ ramaṇiyaṃ bhūmippadesaṃ disvā attano pubbacariyaṃ kathetu-

kāmo hutvā sitapātukammaṃ katvā āyasmatā ānandattherena sitapātukammakāraṇaṃ puṭṭho “ānanda, ayaṃ bhūmippadeso pubbe mayā maghadevarājakāle jhānakīlhaṃ kīlantaṃ ajjhāvūṭṭhapubbo”ti vatvā tena yācito paññattāsane nisīditvā atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilanagare maghadevo nāma rājā rajjaṃ kāresi. So caturāsītivassasahassāni kumārakīlhaṃ kīli, caturāsītivassasahassāni uparajjaṃ kāresi, caturāsītivassasahassāni rajjaṃ kārento “yadā me samma kappaka, sirasmiṃ palitāni passeyyāsi, tadā me āroceyyāsi”ti āha. Aparabhāge kappako palitāni disvā rañño ārocesi. Rājā palitaṃ suvaṇṇasaṇḍāsena uddharāpetvā hatthatale patiṭṭhāpetvā palitaṃ oloketvā maccurājena āgantvā nalāṭe laggaṃ viya maraṇaṃ sampassamāno “idāni me pabbajitakālo”ti kappakassa gāmvaramṃ datvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā “tāta, rajjaṃ paṭiccha, ahaṃ pabbajissāmi”ti vatvā “kiṃ kāraṇā devā”ti vutte-

“Uttamaṅgaruhā mayhaṃ, ime jātā vayoharā;

pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti.-

Vatvā puttaṃ rajje abhisiñcitvā “tāta, tvampi evarūpaṃ palitaṃ disvāva pabbajeyyāsi”ti taṃ ovaditvā nagarā nikkhamitvā ambavane isipabbajjaṃ pabbajitvā caturāsītivassasahassāni cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti. Puttopissa eteneva upāyena pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tathā tassa putto, tathā tassa puttoti evaṃ dvīhi ūnāni caturāsītikhattiyasahassāni sīse palitaṃ disvāva imasmiṃ ambavane (6.0120) pabbajitvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbattiṃsu.

Tesaṃ sabbapaṭṭhamāṃ nibbatto maghadevarājā brahmaloke ṭhitova attano vaṃsaṃ olokeno dvīhi ūnāni caturāsītikhattiyasahassāni pabbajitāni disvā tuṭṭhamānaso hutvā “ito nu kho paraṃ pavattissati, na pavattissati”ti olokeno appavattanabhāvaṃ ṇatvā “mama vaṃsaṃ ahameva ghaṭessāmi”ti cintetvā tato cavitvā mithilanagare rañño aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā dasamāsa-cayena mātu kucchito nikkhami. Rājā tassa nāmaggaṇadivase nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchi. Te tassa lakkhaṇāni oloketvā “mahārāja, ayaṃ kumāro tumhākaṃ vaṃsaṃ ghaṭento uppanno. Tumhākañhi vaṃso pabbajitavaṃso, imassa parato nāgamissati”ti vadiṃsu. Taṃ sutvā rājā “ayaṃ kumāro rathacakkanemi viya mama vaṃsaṃ ghaṭento jāto, tasmā tassa ‘nimikumāro’ti nāmaṃ karissāmi”ti cintetvā “nimikumāro”tissa nāmaṃ akāsi.

So daharakālato paṭṭhāya dāne sīle uposathakamme ca abhirato ahosi. Athassa pitā purimanayeneva palitaṃ disvā kappakassa gāmvaramṃ datvā puttassa rajjaṃ niyyādetvā ambavane pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Nimirājā pana dānajjhāsayatāya catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe cāti pañcasu ṭhānesu pañca dānasālāyo kārapetvā mahādānaṃ pavattesi. Ekekāya dānasālāya satahassamṃ satahassamṃ katvā devasikaṃ pañca pañca kahāpaṇasatahassāni pariccaji, niccaṃ pañca sīlāni rakkhi, pakkhadivasesu uposathaṃ samādiyi, mahājanampi dānādīsu puññesu samādapesi, saggamaggaṃ ācikkhitvā nirayabhayena tajjetvā dhammaṃ desesi. Tassa ovāde ṭhitā manussā

dānādīni puññāni katvā tato cutā devaloke nibbattiṃsu, devaloko paripūri, nirayo tuccho viya ahosi. Tadā tāvatīṃsabhavane devasaṅghā sudhammāyaṃ devasa- bhāyaṃ sannipatitvā “aho, vata amhākaṃ ācariyo nimirājā, taṃ nissāya mayaṃ imaṃ buddhaññaṇenapi aparicchindaniyaṃ dibbasampattiṃ anubhavāmā”ti vatvā mahāsattassa guṇe vaṇṇayiṃsu (6.0121). Manussalokepi mahāsamudda- piṭṭhe āsittatelaṃ viya mahāsattassa guṇakathā patthari. Satthā tamatthaṃ āvi- bhūtaṃ katvā bhikkhusaṅghassa kathento āha-

421. “Accheraṃ vata lokasmiṃ, uppajjanti vicakkhaṇā;
yadā ahu nimirājā, paṇḍito kusalatthiko.

422. “Rājā sabbavidehānaṃ, adā dānaṃ arindamo;
tassa taṃ dadato dānaṃ, saṅkappo udapajjatha;
dānaṃ vā brahmacariyaṃ vā, katamaṃ su mahapphalan”ti.

Tattha **yadā ahūti** bhikkhave, yadā paṇḍito attano ca paresaṅca kusalatthiko nimirājā ahosi, tadā devamanussā “accheraṃ vata, bho, evarūpāpi nāma anu- ppanne buddhaññaṇe mahājanassa buddhakiccaṃ sādhayamānā lokasmiṃ vica- kkaṇā uppajjanti”ti evaṃ tassa guṇakathaṃ kathesunti attho. “Yathā ahū”tipi pāṭho. Tassattho- yathā ahu nimirājā paṇḍito kusalatthikoyeva, tathārūpā mahāja- nassa buddhakiccaṃ sādhayamānā uppajjanti vicakkhaṇā. Yaṃ tesam uppannaṃ, taṃ accheraṃ vata lokasminti. Iti satthā sayameva acchariyajāto evamāha. **Sabba- videhānanti** sabbavideharaṭṭhavāsīnaṃ. **Katamaṃ sūti** etesu dvīsu katamaṃ nu kho mahapphalanti attho.

So kira pannarasī-uposathadivase uposathiko hutvā sabbābharaṇāni omuñcitvā sirisayanapiṭṭhe nipannova dve yāme niddaṃ okkamitvā pacchimayāme pabuddho pallaṅkaṃ ābhujitvā “ahaṃ mahājanassa aparimāṇaṃ dānampi demi, sīlampi rakkhāmi, dānassa nu kho mahantaṃ phalaṃ, udāhu brahmacariyassā”ti cintetvā attano kaṅkhaṃ chindituṃ nāsakkhi. Tasmīṃ khaṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento taṃ tathā vitakkentaṃ disvā “kaṅkhamassa chindissāmi”ti ekakova sīghaṃ āgantvā sakalanivesanaṃ ekobhāsaṃ katvā siri- gabbhaṃ pavisitvā obhāsaṃ pharitvā ākāse ṭhatvā tena puṭṭho byākāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

423. “Tassa (6.0122) saṅkappamaññāya, maghavā devakuñjaro;
sahassanetto pāturahu, vaṇṇena vihanaṃ tamaṃ.

424. “Salomahaṭṭho manujindo, vāsavaṃ avacā nimi;
devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado.

425. “Na ca me tādiso vaṇṇo, diṭṭho vā yadi vā suto;
ācikkha me tvaṃ bhaddante, kathaṃ jānemu taṃ mayaṃ.

426. “Salomahaṭṭhaṃ ñatvāna, vāsavo avacā nimiṃ;
sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike;
alomahaṭṭho manujinda, puccha pañhaṃ yamicchasi.

427. “So ca tena katokāso, vāsavaṃ avacā nimi;
pucchāmi taṃ mahārāja, sabbabhūtānamissara;
'dānaṃ vā brahmacariyaṃ vā, katamaṃsu mahapphalaṃ'.

428. “So puṭṭho naradevena, vāsavo avacā nimim;
vipākaṃ brahmacariyassa, jānaṃ akkhāsijānato.
429. “Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati;

majjhimena ca devattaṃ, uttamaṃ visujjhati.

430. “Na hete sulabhā kāyā, yācayogena kenaci;
ye kāye upapajjanti, anāgārā tapassino” ti.

Tattha **salomahaṭṭho**ti bhikkhave, so nimirājā obhāsaṃ disvā ākāsaṃ olokeno taṃ dibbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ disvāva bhayena lomahaṭṭho hutvā “**devatā nusi gandhabbo**” ti-ādinā pucchi. **Alomahaṭṭho**ti nibbhayo ahaṭṭhalomo hutvā puccha, mahārājāti. **Vāsavaṃ avacā**ti tuṭṭhamānaso hutvā sakkaṃ avoca. **Jānaṃ akkhāsi-jānato**ti bhikkhave, so sakko atīte attanā paccakkhato diṭṭhapubbaṃ brahmacariyassa vipākaṃ jānanto tassa ajānato akkhāsi.

Hīnenāti-ādīsu puthutitthāyatane methunaviratimattaṃ sīlaṃ hīnaṃ nāma, tena khattiyakule upapajjati. Jhānassa upacāramattaṃ majjhimaṃ nāma, tena (6.0123) devattaṃ upapajjati. Aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ pana uttamaṃ nāma, tena brahmaloke nibbattati, taṃ bāhirakā nibbānanti kathenti. Tenāha “visujjhati” ti. Imasmiṃ pana buddhasāsane parisuddhasīlassa bhikkhuno aññataraṃ devanikāyaṃ patthentassa brahmacariyacetanā hīnatāya hīnaṃ nāma, tena yathāpatthite devaloke nibbattati. Parisuddhasīlassa bhikkhuno aṭṭhasamāpattinibbattanaṃ majjhimaṃ nāma, tena brahmaloke nibbattati. Parisuddhasīlassa vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattuppatti uttamaṃ nāma, tena visujjhatīti. Iti sakko “mahārāja, dānato sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena brahmacariyavāsova mahapphalo” ti vaṇṇeti. **Kāyā**ti brahmaghaṭā. **Yācayogenā**ti yācanayuttakena yaññayuttakena vāti ubhayatthāpi dāyakassevettaṃ nāmaṃ. **Tapassinoti** tapani-ssitakā.

Imāya gāthāya brahmacariyavāsasseva mahapphalabhāvaṃ dīpetvā idāni ye atīte mahādānaṃ datvā kāmāvacaraṃ atikkamituṃ nāsakkhiṃsu, te rājāno dassento āha-

431. “Dudīpo sāgaro selo, mujakindo bhagīraso;
usindaro kassapo ca, asako ca puthujjano.

432. “Ete caññe ca rājāno, khattiyā brāhmaṇā bahū;
puthuyaññaṃ yajitvāna, petattaṃ nātivattisun” ti.

Tassattho- mahārāja, pubbe bārāṇasiyaṃ dudīpo nāma rājā dānaṃ datvā maraṇacakkena chinno kāmāvacareyeva nibbatti. Tathā sāgarādayo aṭṭhāti ete ca aññe ca bahū rājāno ceva khattiyā brāhmaṇā ca puthuyaññaṃ yajitvāna aneka-ppakāraṃ dānaṃ datvā kāmāvacarabhūmisañkhātaṃ petattaṃ nātivattiṃsūti attho. Kāmāvacaradevatā hi rūpādino kilesavatthussa kāraṇā paraṃ paccāsīsanato kapaṇatāya “petā” ti vuccanti. Vuttampi cettaṃ-

“Ye (6.0124) adutiyā na ramanti ekikā, vivekajaṃ ye na labhanti pītiṃ;
kiñcāpi te indasamānabhogā, te ve parādhīnasukhā varākā” ti.

Evampi dānaphalato brahmacariyaphalasseva mahantabhāvaṃ dassetvā idāni brahmacariyavāsena petabhavanaṃ atikkamitvā brahmaloke nibbattatāpase dassento āha-

433. “Atha yīme avattiṃsu, anāgārā tapassino;
sattisayo yāmahanu, somayāmo manojavo.

434. “Samuddo māgho bharato ca, isi kālapurakkhato;
aṅgīraso kassapo ca, kisavaccho akatti cā”ti.

Tattha **avattiṃsūti** kāmāvacaraṃ atikkamiṃsu. **Tapassinoti** sīlatapañceva samāpattitapañca nissitā. **Sattisayoti** yāmahanu-ādayo satta bhātarova sandhāyāha. Aṅgīrasādīhi catūhi saddhiṃ ekādasete avattiṃsu atikkamiṃsūti attho.

Evaṃ tāva sutavaseneva dānaphalato brahmacariyavāsasseva mahapphalataṃ vaṇṇetvā idāni attanā diṭṭhapubbaṃ āharanto āha-

435. “Uttarena nadī sīdā, gambhīrā duratikkamā;
naḷaggivaṇṇā jotanti, sadā kañcanapabbatā.

436. “Parūḷhakacchā tagarā, rūḷhakacchā vanā nagā;
tatrāsuaṃ dasasahassā, porāṇā isayo pure.

437. “Ahaṃ seṭṭhosmi dānena, saṃyamena damena ca;
anuttaraṃ vataṃ katvā, pakiracārī samāhite.

438. “Jātimantaṃ ajaccañca, ahaṃ ujugataṃ naraṃ;
ativilaṃ namassissaṃ, kammabandhū hi māṇavā.

439. “Sabbe (6.0125) vaṇṇā adhammaṭṭhā, patanti nirayaṃ adho;
sabbe vaṇṇā visujjhanti, caritvā dhammamuttaman”ti.

Tattha **uttarenāti** mahārāja, atīte uttarahimavante dvinnaṃ suvaṇṇapabbatānaṃ antare pavattā sīdā nāma nadī gambhīrā nāvāhipi duratikkamā ahosi. Kiṃ kāraṇā? Sā hi atisukhumodakā, sukhumattā udakassa antamaso morapiñcha-mattampi tattha patitaṃ naṃ saṅṭhāti, osīditvā heṭṭhātalameva gacchati. Teneva sā sīdā nāma ahosi. Te pana tassā tīresu kañcanapabbatā sadā naḷaggivaṇṇā hutvā jotanti obhāsanti. **Parūḷhakacchā tagarāti** tassā pana nadiyā tīre kacchā parūḷhatarā ahesuṃ tagaragandhasugandhino. **Rūḷhakacchā vanā nagāti** ye tattha aññepi pabbatā, tesampi antare kacchā rūḷhavanā ahesuṃ, pupphaphalūpagarukkhasañchannāti attho. **Tatrāsunti** tasmīṃ evaṃ ramaṇīye bhūmibhāge dasasahassā isayo ahesuṃ. Te sabbepi abhiññāsamāpattilābhino. Tesu bhikkhācārelāya keci uttarakuruṃ gacchanti, keci mahājambudīpe jambuphalaṃ āharanti, keci himavanteyeva madhuraphalāphalāni āharitvā khādanti, keci jambudīpatale taṃ taṃ nagaraṃ gacchanti. Ekopi rasataṇhābhībūto natthi, jhānasukheneva vītināmenti. Tadā eko tāpaso ākāsenā bārāṇasiṃ gantvā sunivattho supāruto piṇḍāya caranto purohitassa gehadvāraṃ pāpuṇi. So tassa upasame pasīditvā antonivesanaṃ ānetvā bhojetvā katipāhaṃ paṭijagganto vissāse uppanne “bhante, tumhe kuhiṃ vasathā”ti pucchi. “Asukaṭṭhāne nāmāvuso”ti. “Kiṃ pana tumhe ekakova tattha vasatha, udāhu aññepi atthi”ti? “Kiṃ vadesi, āvuso, tasmīṃ padese dasasahassā isayo vasanti, sabbeva abhiññāsamāpattilābhino”ti. Tassa tesuṃ guṇaṃ sutvā pabbajjāya cittaṃ nami. Atha naṃ so āha- “bhante, mampi tattha netvā pabbājetthā”ti. “Āvuso, tvaṃ rājapuriso, na taṃ sakkā pabbājetun”ti. “Tena hi, bhante, ajjāhaṃ rājānaṃ āpucchissāmi, tumhe svepi āgaccheyyāthā”ti. So adhvāsesi.

Itaropi bhuttapātarāso rājānaṃ upasaṅkamitvā “icchāmahaṃ, deva, pabbajitun”ti āha. “Kiṃ kāraṇā pabbajissasi”ti? “Kāmesu dosaṃ nekkhamme ca (6.0126) āni-

samsaṃ disvā”ti. “Tena hi pabbajāhi, pabbajitopi maṃ dasseyyāsī”ti. So “sādhū”ti sampañcchitvā attano gehaṃ gantvā puttadāraṃ anusāsitvā sabbaṃ sāpateyyaṃ dassetvā attano pabbajitaparikkhāraṃ gahetvā tāpasassa āgamana-maggaṃ oloketova nisīdi. Tāpasopi tatheva ākāsenāgantvā antonagaraṃ pavisitvā tassa gehaṃ pāvisi. So taṃ sakkaccaṃ parivisitvā “bhante, mayā kathaṃ kātabban”ti āha. So taṃ bahinagaraṃ netvā hatthe ādāya attano ānubhāvena tattha netvā pabbājetvā punadivase taṃ tattheva ṭhapetvā bhattaṃ āharitvā datvā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. So katipāheneva abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā sayameva piṇḍāya carati.

So aparabhāge “ahaṃ rañño attānaṃ dassetuṃ paṭiññaṃ adāsīṃ, dassessā-massa attānaṃ”ti cintetvā tāpase vanditvā ākāsenā bārāṇasiṃ gantvā bhikkhaṃ caranto rājadvāraṃ pāpuṇi. Rājā taṃ disvā sañjānitvā antonivesanaṃ pavesetvā sakkāraṃ katvā “bhante, kuhiṃ vasathā”ti pucchi. “Uttarahimavantapadesa kañcana-pabbatantare pavattāya sīdānadiyā tīre, mahārājā”ti. “Kiṃ pana, bhante, ekakova tattha vasatha, udāhu aññepi atthī”ti. “Kiṃ vadesi, mahārāja, tattha dasasahassā isayo vasanti, sabbeva abhiññāsamāpattilābhino”ti? Rājā tesam guṇaṃ sutvā sabbesaṃ bhikkhaṃ dātukāmo ahosi. Atha naṃ rājā āha- “bhante, ahaṃ tesam isīnaṃ bhikkhaṃ dātukāmomhi, kiṃ karomī”ti? “Mahārāja, te isayo jivhāviññeyyarase agiddhā, na sakkā idhānetun”ti. “Bhante, tumhe nissāya te bhojessāmi, upāyaṃ me ācikkhathā”ti. “Tena hi, mahārāja, sace tesam dānaṃ dātukāmosi, ito nikkhamitvā sīdānadītīre vasanto tesam dānaṃ dehi”ti.

So “sādhū”ti sampañcchitvā sabbūpakaraṇāni gāhāpetvā caturaṅginīyā senāya saddhiṃ nikkhamitvā attano rajjasīmaṃ pāpuṇi. Atha naṃ tāpaso attano ānubhāvena saddhiṃ senāya sīdānadītīraṃ netvā nadītīre khandhāvāraṃ kārapetvā ākāsenā attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā punadivase paccāgami. Atha naṃ rājā sakkaccaṃ bhojetvā “sve, bhante, dasasahassee isayo ādāya idheva āgacchathā”ti āha. So “sādhū”ti (6.0127) sampañcchitvā gantvā punadivase bhikkhācāravelāya tesam isīnaṃ ārocesi “mārisā, bārāṇasirājā ‘tumhākaṃ bhikkhaṃ dassāmī’ti āgantvā sīdānadītīre nisīno sve vo nimanteti, tassānukampāya khandhāvāraṃ gantvā bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā ākāsenā gantvā khandhāvārassa avidūre otariṃsu. Rājā te disvā paccuggamaṃ katvā khandhāvāraṃ pavesetvā paññattāsanesu nisīdāpetvā isigaṇaṃ paṇītenāhārena santappetvā tesam iriyāpathe pasanno svātanāyapi nimantesi. Etenupāyena dasannaṃ tāpasasahassānaṃ dasavassasahassāni dānaṃ adāsī. Dadanto ca tasmīmyeva padese nagaraṃ māpetvā sassakammaṃ kāresi. Na kho pana, mahārāja, tadā so rājā añño ahosi, atha kho **ahaṃ seṭṭhosmi dānena**, ahameva hi tadā dānena seṭṭho hutvā taṃ mahādānaṃ datvā imaṃ petalokaṃ atikkamitvā brahmaloke nibbattituṃ nāsakkhiṃ. Mayā dinnāṃ pana dānaṃ bhuñjitvā sabbeva te tāpasā kāmāvacaraṃ atikkamitvā brahmaloke nibbattā, imināpetam veditabbaṃ “brahmācariyavāsova mahapphalo”ti.

Evam dānena attano seṭṭhabhāvaṃ pakāsetvā itarehi tīhi padehi tesam isīnaṃ guṇaṃ pakāseti. Tattha **samyamenāti** sīlena. **Damenāti** indriyadāmena. **Anutta-**

ranti etehi guṇehi nirantaraṃ uttamaṃ vataṃ samādānaṃ caritvā. **Pakiracārīti** gaṇaṃ pakiritvā paṭikkhipitvā pahāya ekacārike, ekībhāvaṃ gateti attho. **Samāhiteti** upacārappanāsamādhīhi samāhitacitte. Evarūpe ahaṃ tapassino upaṭṭhahinti dasseti. **Ahaṃ ujugatanti** ahaṃ, mahārāja, tesaṃ dasasahassānaṃ isīnaṃ antare kāyavaṅkādīnaṃ abhāvena ujugataṃ ekampi naraṃ hīnajacco vā hotu jātisampanno vā, jātiṃ avicāretvā tesaṃ guṇesu pasannamānaso hutvā sabbameva ativelaṃ namassissaṃ, niccakālameva namassissanti vadati. Kiṃ kāraṇā? **Kamma-bandhū hi māṇavāti**, sattā hi nāmete kammabandhū kammaapaṭisaraṇā, teneva kāraṇena sabbe vaṇṇāti veditabbā.

Evañca (6.0128) pana vatvā “kiñcāpi, mahārāja, dānato brahmacariyameva mahapphalaṃ, dvepi panete mahāpurisavitakkāva, tasmā dvīsūpi appamattova hutvā dānañca dehi, sīlañca rakkhāhī”ti taṃ ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

440. “Idaṃ vatvāna maghavā, devarājā sujampati;
vedehamanusāsivā, saggakāyaṃ apakkamī” ti.

Tattha **apakkamī**ti pakkami, sudhammādevasabhāyaṃ nisinnaeva attānaṃ dassesīti attho.

Atha naṃ devagaṇā āhaṃsu “mahārāja, nanu na paññāyittha, kuhiṃ gata-tthā” ti? “Mārisā mithilāyaṃ nimirañño ekā kaṅkhā uppajji, tassa pañhaṃ kathetvā taṃ rājānaṃ nikkaṅkhaṃ katvā āgatomhī” ti vatvā puna taṃ kāraṇaṃ gāthāya kathetuṃ āha-

441. “Imaṃ bhonto nisāmetha, yāvattettha samāgatā;
dhammikānaṃ manussānaṃ, vaṇṇaṃ uccāvacaṃ bahuṃ.

442. “Yathā ayaṃ nimirājā, paṇḍito kusalatthiko;
rājā sabbavidehānaṃ, adā dānaṃ arindamo.

443. “Tassa taṃ dadato dānaṃ, saṅkappo udapajjatha;
dānaṃ vā brahmacariyaṃ vā, katamaṃ su mahapphalan” ti.

Tattha **imanti** dhammikānaṃ kalyāṇadhammānaṃ manussānaṃ mayā vuccamānaṃ sīlavasena uccaṃ dānavasena avacaṃ bahuṃ imaṃ vaṇṇaṃ nisāmetha suṇāthāti attho. **Yathā ayanti** ayaṃ nimirājā yathā ativiya paṇḍitoti.

Iti so aparihāpetvā rañño vaṇṇaṃ kathesi. Taṃ sutvā devasaṅghā rājānaṃ daṭṭhukāmā hutvā “amhākaṃ nimirājā ācariyo, tassovāde ṭhatvā taṃ nissāya amhehi ayaṃ dibbasampatti laddhā, mayaṃ daṭṭhukāmamhā, taṃ pakkosāpehi, mahārājā” ti vadiṃsu. Sakko “sādhū” ti sampāṭicchitvā mātaliṃ pakkosāpetvā “samma mātali, vejayantarathaṃ yojetvā mithilaṃ gantvā nimirājānaṃ dibbayāne āropetvā ānehi” ti āha. So “sādhū” ti sampāṭicchitvā rathaṃ yojetvā pāyāsi. Sakkassa (6.0129) pana devehi saddhiṃ kathentassa mātaliṃ āṇāpentassa ca rathaṃ yojentassa ca manussagaṇanāya māso atikkanto. Iti nimirañño puṇṇamāyaṃ uposathikassa pācīnasīhapañjaraṃ vivarivā mahātale nisīditvā amaccagaṇaparivutassa sīlaṃ paccavekkhantassa pācīnalokadhātuto uggacchantena candamaṇḍalena saddhiṃyeva so ratho paññāyati. Manussā bhuttasāyamāsā gharadvāresu nisīditvā sukhakathaṃ kathentā “ajja dve candā uggatā” ti āhaṃsu. Atha nesam sallapantānaññeva ratho pākaṭo ahosi. Mahājano “nāyaṃ, cando, ratho” ti vatvā anukkamena sindhavasahassayutte mātalisaṅgāhake vejayantarathe ca pākaṭe jāte “kassa nu kho idaṃ dibbayānaṃ āgacchatī” ti cintetvā “na kassaci aññassa, amhākaṃ rājā dhammiko, sakkena vejayantaratho pesito bhavissati, amhākaṃ rañño va anucchaviko” ti tuṭṭhappahaṭṭho gāthamāha-

444. “Abbhuto vata lokasmiṃ, uppajji lomahaṃsano;
dibbo ratho pāturahu, vedehassa yasassino” ti.

Tattha **abbhutoti** abhūtapubbo. Acchariyoti te vimhayavasenevamāhaṃsu.

Tassa pana mahājanassa evaṃ kathentasseva mātali vātavegena āgantvā rathaṃ nivattetvā sīhapañjara-ummāre pacchābhāgena ṭhapetvā ārohaṇasajjaṃ katvā ārohaṇatthāya rājānaṃ nimantesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

445. “Devaputto mahiddhiko, mātali devasārathi;
nimantayittha rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ.

446. “Ehimaṃ rathamāruya, rājaseṭṭha disampati;
devā dassanakāmā te, tāvatiṃsā sa-indakā;
saramānā hi te devā, sudhammāyaṃ samacchare” ti.

Tattha **mithilaggahanti** mithilāyaṃ patiṭṭhitagehaṃ, catūhi vā saṅgahavatthūhi mithilāyaṃ saṅgāhakaṃ. **Samacchareti** taveva guṇakathaṃ kathentā nisinnāti.

Taṃ (6.0130) sutvā rājā “adiṭṭhapubbaṃ devalokañca passissāmi, mātālissa ca me saṅgaho kato bhavissati, gacchissāmi” ti cintetvā antepurañca mahājanañca āmantetvā “ahaṃ nacirasseva āgamissāmi, tumhe appamattā dānādīni puññāni karothā” ti vatvā rathaṃ abhiruhi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

447. “Tato rājā taramāno, vedeho mithilaggaho;
āsanā vuṭṭhahitvāna, pamukho rathamāruhi.

448. “Abhirūḷhaṃ rathaṃ dibbaṃ, mātali etadabravi;
kena taṃ nemi maggena, rājaseṭṭha disampati;
yena vā pāpakammantā, puññakammā ca ye narā” ti.

Tattha **pamukhoti** uttamo, abhimukho vā, mahājanassa piṭṭhiṃ datvā ārūḷhoti attho. **Yena vāti** yena maggena gantvā yattha pāpakammantā vasanti, taṃ ṭhānaṃ sakkā daṭṭhuṃ, yena vā gantvā ye puññakammā narā vasanti, tesam ṭhānaṃ sakkā daṭṭhuṃ, etesu dvīsu kena maggena taṃ nemi. Idaṃ so sakkena anāṇa-
ttopi attano dūtavisesadassanattaṃ āha.

Atha naṃ rājā “mayā dve ṭhānāni adiṭṭhapubbāni, dvepi passissāmi” ti cintetvā āha-

449. “Ubhayeneva maṃ nehi, mātali devasārathi;
yena vā pāpakammantā, puññakammā ca ye narā” ti.

Tato mātali “dvepi ekapahārenea na sakkā dassetuṃ, pucchissāmi nan” ti pucchanto puna gāthamāha-

450. “Kena taṃ paṭhamaṃ nemi, rājaseṭṭha disampati;
yena vā pāpakammantā, puññakammā ca ye narā” ti.

Nirayakaṇḍaṃ

Tato rājā “ahaṃ avassaṃ devalokaṃ gamissāmi, nirayaṃ tāva passissāmi” ti cintetvā anantaraṃ gāthamāha-

451. “Niraye tāva passāmi, āvāse pāpakammaṃ;
ṭhānāni luddakammānaṃ, dussilānañca yā gatī” ti.

Tattha (6.0131) **yā gatīti** yā etesaṃ nibbatti, tañca passāmīti.

Athassa veteraṇiṃ nadiṃ tāva dassesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

452. “Dassesi mātali rañño, duggaṃ veteraṇiṃ nadiṃ;
kuthitaṃ khārasaṃyuttaṃ, tattaṃ aggisikhūpaman” ti.

Tattha **veteraṇinti** bhikkhave, mātali rañño kathaṃ sutvā nirayābhimukhaṃ rathaṃ pesetvā kammaṃpaccaye utunā samuṭṭhitaṃ veteraṇiṃ nadiṃ tāva dassesi. Tattha nirayapālā jalitāni asisattitomarabhindivālamuggarādīni āvudhāni gahetvā nerayikasatte paharanti vijjhanti viheṭṭenti. Te taṃ dukkhaṃ asahantā

vetaraṇiyaṃ patanti. Sā upari bhindivālappamāṇāhi sakaṇṭakāhi vettalatāhi sañchannā. Te tattha bahūni vassasahassāni paccim̐su. Tesu pajjalantesu khuradhārātikhiṇesu kaṇṭakesu khaṇḍākhaṇḍikā honti. Tesam̐ heṭṭhā tālakkhandhappamāṇāni pajjalita-ayasūlāni uṭṭhahanti. Nerayikasattā bahum̐ addhānam̐ vītināmetvā vettalatāhi gaḷitvā sūlesu patitvā viddhasarīrā sūlesu āvuṇitamacchā viya ciraṃ paccanti. Tāni sūlānīpi pajjalanti, nerayikasattāpi pajjalanti. Sūlānam̐ heṭṭhā udakapiṭṭhe jalitāni khuradhārāsadisāni tikhiṇāni ayopokkharapattāni honti. Te sūlehi gaḷitvā ayapokkharapattesu patitvā ciraṃ dukkhavedanam̐ anubhavanti. Tato khārodake patanti, udakam̐ pajjalati, nerayikasattāpi pajjalanti, dhūmopi uṭṭhahati. Udakassa pana heṭṭhā naditalam̐ khuradhārāhi sañchannam̐. Te “heṭṭhā nu kho kīdisan”ti udake nimujjitvā khuradhārāsu khaṇḍākhaṇḍikā honti. Te taṃ mahādukkham̐ adhivāsetum̐ asakkontā mahantaṃ bheravam̐ viravantā vicaranti. Kadāci anusotaṃ vuyhanti, kadāci paṭisotaṃ. Atha ne tīre ṭhitā nirayapālā ususattitomarādīni ukkhipitvā macche viya vijjhanti. Te dukkhavedanāppattā mahāvīravam̐ ravanti. Atha ne pajjalitehi ayabaḷisehi uddharitvā parikaḍḍhitvā pajjalita-ayapathaviyam̐ nipajjāpetvā tesam̐ mukhe tattam̐ ayoguḷham̐ pakkhipanti.

Iti nimirājā vetaraṇiyaṃ mahādukkhapīḷite nerayikasatte disvā bhītatasito saṅkaṃpitahadayo hutvā “kiṃ nāmete sattā pāpakammaṃ (6.0132) akaṃsū”ti mātaliṃ pucchi. Sopissa byākāsi. Tamattham̐ pakāsento āha-

453. “Nimī have mātaliṃmajjhabhāsatha, disvā janaṃ patamānam̐ vidugge; bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi; ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā vetaraṇiṃ patanti.

454. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi; vipākaṃ pāpakammānam̐, jānam̐ akkhāsijānato.

455. “Ye dubbale balavantā jīvaloke, hiṃ santi rosentī supāpadhammā; te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā vetaraṇiṃ patanti”ti.

Tattha **vindatī**ti ahaṃ attano anissaro hutvā bhayasantako viya jāto. **Disvā**ti patamānam̐ disvā. **Jānanti** bhikkhave, so mātali sayam̐ jānanto tassa ajānato akkhāsi. **Dubbaleti** sarīrabalabhogabala-āṇābalavirahite. **Balavantā**ti tehi balehi samannāgatā. **Hiṃsantī**ti pāṇippahārādīhi kilamenti. **Rosentī**ti nānappakārehi akkosavattūhi akkosanti ghaṭenti. **Pasavetvā**ti janetvā, katvāti attho.

Evam̐ mātali tassa pañham̐ byākaritvā raññā vetaraṇiniraye diṭṭhe taṃ padesaṃ antaradhāpetvā purato ratham̐ pesetvā sunakhādīhi khādanaṭṭhānam̐ dassetvā taṃ disvā bhītena raññā pañham̐ puṭṭho byākāsi. Tamattham̐ pakāsento satthā āha-

456. “Sāmā (6.0133) ca soṇā sabalā ca

gijjhā, kākolasaṅghā adanti bheravā;

bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kiṃmakamsu pāpaṃ, yeme jane kākolasaṅghā adanti.

457. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

458. “Ye kecime maccharino kadariyā, paribhāsakā samaṇabrāhmaṇānaṃ;
hiṃ santi rosentī supāpadhammā, te luddakammā pasavetva pāpaṃ;
teme jane kākolasaṅghā adanti” ti.

Ito paresu pañhesu ceva byākaraṇesu ca eseva nayo. Tattha **sāmā**ti rattavaṇṇā.

Soṇāti sunakhā. **Sabalā cāti** kabaravaṇṇā ca, setakāḷapītalohitavaṇṇā cāti evaṃ pañcavaṇṇasunakhe dasseti. Te kira mahāhatthippamāṇā jalita-ayapathaviyaṃ nerayikasatte mige viya anubandhitvā piṇḍikamaṃsesu ḍaṃsitvā tesam tigāvuta-ppamāṇaṃ sarīraṃ jalita-ayapathaviyaṃ pātetvā mahāravaṃ ravantānaṃ dvīhi purimapādehi uraṃ akkamitvā aṭṭhimeva sesetvā maṃsaṃ luñcitvā khādanti. **Gijjhāti** mahābhaṇḍasakaṭappamāṇā lohatuṇḍā gijjhā. Ete tesam kaṇayasadisehi tuṇḍehi aṭṭhīni bhinditvā aṭṭhimiñjaṃ khādanti. **Kākolasaṅghāti** lohatuṇḍakāka-ḡaṇā. Te ativiya bhayānakā diṭṭhe diṭṭhe khādanti. **Yeme janeti** ye ime nerayika-satte kākolasaṅghā khādanti, ime nu maccā kiṃ nāma pāpaṃ akaṃsūti pucchi. **Maccharinoti** añṇesaṃ adāyakā. **Kadariyāti** pare dentepi paṭisedhakā thaddhamaccharino. **Samaṇabrāhmaṇānanti** samitabāhitapāpānaṃ.

459. “Sajotibhūtā (..0134) pathaviṃ kamanti, tattehi khandhehi ca pothayanti;
bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakamsu pāpaṃ, yeme janā khandhahatā sayanti.

460. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

461. “Ye jīvalokasmi supāpadhammino, narañca nāriñca apāpadhammaṃ;
hiṃ santi rosentī supāpadhammā, te luddakammā pasavetva pāpaṃ;
teme janā khandhahatā sayanti” ti.

Tattha **sajotibhūtāti** pajjalitasarīrā. **Pathavinti** pajjalitaṃ navayojanabahalaṃ aya-pathaviṃ. **Kamantīti** akkamanti. **Khandhehi ca pothayantīti** nirayapālā anubandhitvā tālappamāṇehi jalita-ayakkhandhehi jaṅghādīsu paharivā pātetvā teheva khandhehi pothayanti, cuṇṇavicuṇṇaṃ karonti. **Supāpadhamminoti** attanā suṭṭhu pāpadhammā hutvā. **Apāpadhammanti** silācārādisampannaṃ, niraparādhaṃ vā.

462. “Aṅgārakāsuṃ apare phuṇanti, narā rudantā paridaḍḍhagattā;
bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kiṃ makamsu pāpaṃ, yeme janā aṅgārakāsuṃ phuṇanti.

463. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

464. “Ye keci (6.0135) pūgāya dhanassa hetu, sakkhiṃ karitvā iṇaṃ jāpayanti;
te jāpayitvā janataṃ janinda, te luddakammā pasavetva pāpaṃ;
teme janā aṅgārakāsuṃ phuṇanti” ti.

Tattha **aṅgārakāsunti** samma mātali, ke nāmete apare vajaṃ apavisantiyo gāvo

viya samparivāretvā nirayapālehi jalita-ayaguḷehi pothiyamānā aṅgārakāsuṃ patanti. Tatra ca nesam yāva kaṭippamāṇā nimuggānaṃ mahatīhi ayapacchīhi ādāya upari-aṅgāre okiranti, atha ne aṅgāre sampaṭicchitum asakkontā rodantā daḍḍhagattā phuṇanti vidhunanti, kammabalena vā attano sīse aṅgāre phuṇanti okirantīti attho. **Pūgāya dhanassāti** okāse sati dānaṃ vā dassāma, pūjaṃ vā pavattessāma, vihāraṃ vā karissāmāti samkaḍḍhitvā ṭhapitassa pūgasantakassa dhanassa hetu. **Jāpayantīti** taṃ dhanam yathārucci khāditvā gaṇajetṭhakānaṃ lañjaṃ datvā “asukaṭṭhāne ettakaṃ vayakaraṇaṃ gataṃ, asukaṭṭhāne amhehi ettakaṃ dinnan”ti kūṭasakkhiṃ karitvā taṃ iṇaṃ jāpayanti vināsenti.

465. “Sajotibhūtā jalitā padittā, padissati mahatī lohakumbhī;
bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā avamsirā lohakumbhiṃ patanti.

466. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

467. “Ye sīlavantaṃ samaṇaṃ brāhmaṇaṃ vā, hiṃsanti rosentī supāpadhammā;
te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā avamsirā lohakumbhiṃ patanti”ti.

Tattha (6.0136) **padittāti-ādittā. Mahatīti** pabbatappamāṇā kappena saṅghitaloharasena sampuṇṇā. **Avamsirāti** bhayānakehi nirayapālehi uddhampāde adhosire katvā khipiyamānā taṃ lohakumbhiṃ patanti. **Sīlavantanti** sīla-ācāraguṇasaṃpannaṃ.

468. “Luñcanti gīvaṃ atha veṭṭhayitvā, uṇhodakasmim pakiledayitvā;
bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā luttasirā sayanti.

469. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

470. “Ye jīvalokasmi supāpadhammino, pakkhī gahetvāna viheṭṭhayanti te;
viheṭṭhayitvā sakuṇaṃ janinda, te luddakammā pasavetva pāpaṃ;
teme janā luttasirā sayan”ti.

Tattha **luñcantīti** uppāṭenti. **Atha veṭṭhayitvāti** jalitalohayottehi adhomukhaṃ veṭṭhayitvā. **Uṇhodakasminti** kappena saṅghitaloha-udakasmim. **Pakiledayitvāti** temetvā khipitvā. Idaṃ vuttaṃ hoti- samma mātali, yesaṃ ime nirayapālā jalitalohayottehi gīvaṃ veṭṭhetvā tigāvutappamāṇaṃ sarīraṃ onāmetvā taṃ gīvaṃ samparivattakaṃ luñcitvā jalita-ayadaṇḍehi ādāya ekasmim jalitaloharase pakkhipitvā tuṭṭhahaṭṭhā honti, tāya ca gīvāya luñcitāya puna sīsena saddhiṃ gīvā uppajjatiyeva. Kiṃ nāmete kammaṃ kariṃsu? Ete hi me disvā bhayaṃ uppajjatīti. **Pakkhī gahetvāna viheṭṭhayantīti** mahārāja, ye jīvalokasmim sakuṇe gahetvā pakkhe luñcitvā gīvaṃ veṭṭhetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā khādanti vā vikkiṇanti vā, te ime luttasirā sayantīti.

471. “Pahūtatoya (6.0137) anigādhakūlā, nadī ayaṃ sandati suppatitthā;

ghammābhitattā manujā pivanti, pītañca tesaṃ bhusa hoti pāni.

472. “Bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, pītañca tesaṃ bhusa hoti pāni.

473. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

474. “Ye suddhadhaññaṃ palāsena missaṃ, asuddhakammā kayino dadanti;
ghammābhitattāna pipāsītānaṃ, pītañca tesaṃ bhusa hoti pāni” ti.

Tattha **anigādhakūlā**ti agambhīratīrā. **Suppatitthā**ti sobhanehi titthehi upetā.

Bhusa hotīti vīhibhusaṃ sampajjati. **Pānī**ti pānīyaṃ. Tasmaṃ kira padese pahūta-
salilā ramaṇīyā nadī sandati, nerayikasattā aggisantāpena tattā pipāsaṃ sandhā-
retuṃ asakkontā bāhā paggayha jalitalohapathaviṃ maddantā taṃ nadiṃ ota-
ranti, tañkhaṇaṇṇeva tīrā pajjalanti, pānīyaṃ bhusapalāsabhāvaṃ āpajjitvā pajja-
lati. Te pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkontā taṃ jalitaṃ bhusapalāsaṃ khādanti. Taṃ
tesaṃ sakalasarīraṃ jhāpetvā adhobhāgena nikkhamati. Te taṃ dukkhaṃ adhivā-
setuṃ asakkontā bāhā paggayha kandanti. **Suddhadhaññanti** vīhi-ādisattavidhaṃ
parisuddhadhaññaṃ. **Palāsena missanti** palāsena vā bhusena vā vālukāmattikā-
dīhi vā missakaṃ katvā. **Asuddhakammā**ti kiliṭṭhakāyavacīmanokammā. **Kayinoti**
“suddhadhaññaṃ dassāmi” ti kayikassa hatthato mūlaṃ gahetvā tathārūpaṃ asu-
ddhadhaññaṃ dadanti.

475. “Usūhi (6.0138) sattīhi ca tomarehi, dubhayāni passāni tudanti kandataṃ; bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi; ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā sattihatā sayanti.

476. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi; vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

477. “Ye jīvalokasmiṃ asādhukammīno, adinnamādāya karonti jīvikaṃ; dhaññaṃ dhanaṃ rajataṃ jātarūpaṃ, ajeḷakañcāpi pasuṃ mahiṃsaṃ; te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā sattihatā sayanti” ti.

Tattha **dubhayānīti** ubhayāni. **Tudantīti** vijjhanti. **Kandatanti** kandantānaṃ. Pharusā nirayapālā araññe luddā migaṃ viya samparivāretvā usu-ādīhi nānāvudhehi dve passāni tudanti, sarīraṃ chiddāvachiddaṃ purāṇapaṇṇaṃ viya khāyati. **Adinnamādāyāti** parasantakaṃ saviññāṇakāviññāṇakaṃ sandhicchedādīhi ceva vañcanāya ca gahetvā jīvikaṃ kappenti.

478. “Gīvāya baddhā kissa ime puneke, aññe vikantā bilakatā sayanti; bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi; ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā bilakatā sayanti.

479. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi; vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

480. “Orabbhikā (..0139) sūkarikā ca macchikā, pasuṃ mahiṃsañca ajeḷakañca. hantvāna sūnesu pasārayiṃsu, te luddakammā pasavetva pāpaṃ; teme janā bilakatā sayanti” ti.

Tattha **gīvāya baddhāti** mahantehi jalitalohayottehi gīvāya bandhitvā ākaḍḍhitvā ayapathaviyaṃ pātetvā nānāvudhehi koṭṭiyamāne disvā pucchi. **Aññe vikantāti** aññe pana khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinnā. **Bilakatāti** jalitesu ayaphalakesu ṭhapetvā maṃsaṃ viya potthaniyā koṭṭetvā puñjakatā hutvā sayanti. **Macchikāti** macchaghātakā. **Pasunti** gāviṃ. **Sūnesu pasārayiṃsūti** maṃsaṃ vikkiṇitvā jīvikakappanattaṃ sūnāpaṇesu ṭhapesuṃ.

481. “Rahado ayaṃ muttakarīsapūro, duggandharūpo asuci pūti vāti; khudāparetā manujā adanti, bhayañhi maṃ vindati sūta disvā; pucchāmi taṃ mātali devasārathi, ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ; yeme janā muttakarīsabhakkhā.

482. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi; vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsi jānato.

483. “Ye kecime kāraṇikā virosakā, paresaṃ hiṃsāya sadā nivīṭṭhā; te luddakammā pasavetva pāpaṃ, mittadduno mīḷhamadanti bālā” ti;

Tattha **khudāparetā manujā adantīti** ete nerayikā sattā chātakena phuṭṭhā khudaṃ sahituṃ asakkontā pakkuthitaṃ dhūmāyantaṃ pajjalantaṃ kappena saṅṭhitaṃ purāṇamīḷhaṃ piṇḍaṃ piṇḍaṃ katvā adanti khādanti. **Kāraṇikāti** (6.0140) kāraṇakārakā. **Virosakāti** mittasuhajjānampi viheṭṭhakā. **Mittaddunoti** ye tesaññeva gehe khāditvā bhuñjitvā paññattāsane nisīditvā sayitvā puna māsakahāpaṇaṃ nāma āharāpentī, lañjaṃ gaṇhanti, te mittadūsakā bālā evarūpaṃ mīḷhaṃ khādanti, mahārājāti.

484. “Rahado ayaṃ lohitapubbapūro, duggandharūpo asuci pūti vāti;
ghammābhitattā manujā pivanti, bhayañhi maṃ vindati sūta disvā;
pucchāmi taṃ mātali devasārathi, ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ;
yeme janā lohitapubbabhakkhā.

485. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

486. “Ye mātaraṃ vā pitaraṃ vā jīvaloke, pārājikā arahante hananti;
te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā lohitapubbabhakkhā”ti.

Tattha **ghammābhitattā**ti santāpena piḷitā. **Pārājikā**ti parājitā jarājiṇṇe mātāpitaro ghātetvā gihibhāveyeva pārājikaṃ pattā. **Arahante**ti pūjāvisesassa anucchavike. **Hanantī**ti dukkarakārake mātāpitaro mārenti. Apica “arahante”ti padena buddhasāvakepi saṅgaṇhāti.

Aparasmimpi ussadaniraye nirayapālā nerayikānaṃ tālappamāṇena jalita-aya-
baḷisena jivhaṃ vijjhivā ākaḍḍhitvā te satte jalita-ayapathaviyaṃ pātetvā usabha-
cammaṃ viya pattharivā saṅkusatena hananti. Te thale khittamacchā viya
phandanti, tañca dukkhaṃ sahituṃ asakkontā rodantā paridevantā mukhena
kheḷaṃ muñcanti. Tasmim rājā mātalinā dassite āha-

487. “Jivha (6.0141) ca passa baḷisena viddhaṃ, vihataṃ yathā saṅkusatena
cammaṃ;

phandanti macchāva thalamhi khittā, muñcanti kheḷaṃ rudamānā kimete.

488. “Bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā vaṅkaghastā sayanti”ti.

489. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

490. “Ye keci sandhānagatā manussā, agghena agghaṃ kayaṃ hāpayanti;
kūṭena kūṭaṃ dhanalobhahetu, channaṃ yathā vāricaraṃ vadhāya.

491. “Na hi kūṭakārissa bhavanti tāṇā, sakehi kammehi purakkhatassa;
te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā vaṅkaghastā sayanti”ti.

Tattha **kimeteti** kiṃkāraṇā ete. **Vaṅkaghastā**ti gilitabaḷisā. **Sandhānagatā**ti
sandhānaṃ mariyādaṃ gatā, agghāpanakaṭṭhāne ṭhitāti attho. **Agghena agghanti**
taṃ taṃ agghaṃ lañjaṃ gahetvā hatthi-assādīnaṃ vā jātarūparajatādīnaṃ vā
tesaṃ tesaṃ saviññāṇakāviññāṇakānaṃ agghaṃ hāpentī. **Kayanti** taṃ hāpentā
kāyikānaṃ kayaṃ hāpentī, sate dātabbe paṇṇāsaṃ dāpentī, itaraṃ tehi saddhiṃ
vibhajivā gaṇhanti. **Kūṭena kūṭanti** tulākūṭādīsu taṃ taṃ kūṭaṃ. **Dhanalobhahe-**
tūti dhanalobhena etaṃ kūṭakammaṃ karonti. **Channaṃ yathā vāricaraṃ vadhā-**
yāti taṃ pana kammaṃ karontāpi madhuravācāya tathā katabhāvaṃ paṭi-
cchannaṃ katvā yathā (6.0142) vāricaraṃ macchaṃ vadhāya upagacchantā
baḷisaṃ āmisena paṭicchannaṃ katvā taṃ vadhenti, evaṃ paṭicchannaṃ katvā
taṃ kammaṃ karonti. **Na hi kūṭakārissā**ti paṭicchannaṃ mama kammaṃ, na taṃ
koci jānātīti maññamānassa hi kūṭakārissa tāṇā nāma na honti. So tehi kammehi
purakkhato patiṭṭhaṃ na labhati.

492. “Nārī imā samparibhinnagattā, paggayha kandanti bhuje dujaccā;

sammakkhitā lohitapubbalittā, gāvo yathā āghātane vikantā;
tā bhūmibhāgasmim sadā nikhātā, khandhātivattanti sajotibhūtā.

493. “Bhayañhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
imā nu nāriyo kimakaṃsu pāpaṃ, yā bhūmibhāgasmim sadā nikhātā;
khandhātivattanti sajotibhūtā.

494. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

495. “Kolitthiyāyo idha jīvaloke, asuddhakammā asataṃ acāruṃ;
tā dittarūpā pati vippahāya, aññaṃ acāruṃ ratikhiḍḍahetu;
tā jīvalokasmim ramāpayitvā, khandhātivattanti sajotibhūtā”ti.

Tattha **nārī**ti itthiyo. **Samparibhinnagattā**ti suṭṭhu samantato bhinnasarīrā. **Du-
ccā**ti dujjātikā virūpā jegucchā. **Āghātaneti** gāvaghātaṭṭhāne. **Vikantā**ti chinnaśīsā

gāvo viya pubbalohitalittā hutvā (6.0143). **Sadā nikhātāti** niccaṃ jalita-ayapatha-viyaṃ kaṭimattaṃ pavesetvā nikhaṇṭvā ṭhapitā viya ṭhitā. **Khandhātivattanti** samma mātali, tā nāriyo ete pabbatakkhandhā atikkamanti. Tāsaṃ kira evaṃ kaṭippamāṇaṃ pavisitvā ṭhitakāle puratthimāya disāya jalita-ayapabbato samuṭṭhahitvā asani viya viravanto āgantvā sarīraṃ saṅhakaṇṭi viya pisanto gacchati. Tasmim̐ ativattitvā pacchimapassee ṭhite puna ca tāsaṃ sarīraṃ pātu bhavati. Tā dukkhaṃ adhvāsetuṃ asakkantiyo bāhā paggayha kandanti. Sesadisāsu vuṭṭhitesu jalitapabbatesupi eseva nayo. Dve pabbatā samuṭṭhāya ucchughaṭikaṃ viya piḷenti, lohitaṃ pakkuthitaṃ sandati. Kadāci tayo pabbatā samuṭṭhāya piḷenti. Kadāci cattāro pabbatā samuṭṭhāya tāsaṃ sarīraṃ piḷenti. Tenāha “khandhātivattanti” ti.

Kolittiyāyoti kule patiṭṭhitā kuladhītarō. **Asataṃ acārunti** asaṅṅātakammaṃ kariṃsu. **Dittarūpāti** saṅharūpā dhuttajātikā hutvā. **Pati vippahāyāti** attano patiṃ pajahitvā. **Acārunti** agamaṃsu. **Ratikhiḍḍahetūti** kāmaratihetu ceva khiḍḍāhetu ca. **Ramāpayitvāti** parapurisehi saddhiṃ attano cittaṃ ramāpayitvā idha upapannā. Atha tāsaṃ sarīraṃ ime khandhātivattanti sajotibhūtāti.

496. “Pāde gahetvā kissa ime puneke, avaṃsirā narake pātayanti;
bhayaṅhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā avaṃsirā narake pātayanti.

497. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

498. “Ye (6.0144) jīvalokasmim̐ asādhukammīno, parassa dārāni atikkamanti;
te tādisā uttamabhaṇḍathenā, teme janā avaṃsirā narake pātayanti.

499. “Te vassapūgāni bahūni tattha, nirayesu dukkhaṃ vedanaṃ vedayanti;
na hi pāpakārissa bhavanti tāṇā, sakehi kammehi purakkhatassa;
te luddakammā pasavetva pāpaṃ, teme janā avaṃsirā narake pātayanti” ti.

Tattha **naraketi** jalita-aṅgārapuṅṅe mahā-āvāṭe. Te kira vajaṃ apavisantiyo gāvo viya nirayapālehi nānāvudhāni gahetvā vijjhiyamānā pothiyamānā yadā taṃ naraṃ upagacchanti, atha te nirayapālā uddhaṃpāde katvā tattha pātayanti khipanti. Evaṃ te pātiyamāne disvā pucchanto evamāha. **Uttamabhaṇḍathenāti** manussehi piyāyitassa varabhaṇḍassa thenakā.

Evaṅca pana vatvā mātalisaṅgāhako taṃ nirayaṃ antaradhāpetvā rathaṃ purato pesetvā micchādiṭṭhikānaṃ paccanaṭṭhānaṃ nirayaṃ dassesi. Tena puṭṭho cassa viyākāsi.

500. “Uccāvacāme vividhā upakkamā, nirayesu dissanti sughorarūpā;
bhayaṅhi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu pāpaṃ, yeme janā adhimattā dukkhā tibbā;
kharā kaṭukā vedanā vedayanti.

501. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

502. “Ye (6.0145) jīvalokasmim̐ supāpadiṭṭhino, vissāsakammāni karonti mohā;
paraṅca diṭṭhīsu samādapenti, te pāpadiṭṭhiṃ pasavetva pāpaṃ;

teme janā adhimattā dukkhā tibbā, kharā kaṭukā vedanā vedayanti”ti.

Tattha **uccāvacāmeti** uccā avacā ime, khuddakā ca mahantā cāti attho. **Upakkamāti** kāraṇappayogā. **Supāpadiṭṭhinoti** “natthi dinnan”ti-ādikāya dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā suṭṭhu pāpadiṭṭhino. **Vissāsakammānīti** tāya diṭṭhiyā vissāsenā tannissitā hutvā nānāvidhāni pāpakammāni karonti. **Temeti** te ime janā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavanti.

Iti rañño micchādiṭṭhikānaṃ paccananirayaṃ ācikkhi. Devalokepi devagaṇā rañño āgamanamaggaṃ olokayamānā sudhammāyaṃ devasabhāyaṃ nisīdiṃsu-yeva. Sakkopi “kiṃ nu kho, mātali, cirāyatī”ti upadhārento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “mātali, attano dūtavisesaṃ dassetuṃ ‘mahārāja, asukakammaṃ katvā asukani-
raye nāma paccanti’ti niraye dassento vicarati, nimirañño pana appameva āyu khīyetha, nirayadassanaṃ nāssa pariyantaṃ gaccheyyā”ti ekaṃ mahājavaṃ devaputtaṃ pesesi “tvam ‘sīghaṃ rājānaṃ gahetvā āgacchatū’ti mātaliṃ vadehi”-
ti. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā javena gantvā ārocesi. Mātali, tassa vacanaṃ sutvā “na sakkā cirāyitun”ti rañño ekapahāreneva catūsu disāsu bahū niraye dassetvā gāthamāha-

503. “Viditāni te mahārāja, āvāsaṃ pāpakammaṃ;
ṭhānāni luddakammaṃ, dussīlānañca yā gati;
uyyāhi dāni rājīsi, devarājassa santike”ti.

Tassattho- mahārāja, imaṃ pāpakammaṃ sattānaṃ āvāsaṃ disvā luddakammaṃ nañca ṭhānāni tayā viditāni. Dussīlānañca yā gati nibbatti, sāpi te (6.0146) viditā. Idāni devarājassa santike dibbasampattiṃ dassanattaṃ uyyāhi gacchāhi, mahārājāti.

Nirayakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Saggakaṇḍaṃ

Evañca pana vatvā mātali devalokābhimukhaṃ rathaṃ pesesi. Rājā devalokaṃ gacchanto dvādasayojanikaṃ maṇimayaṃ pañcathūpikaṃ sabbālaṅkārapaṭima-
ṇḍitaṃ uyyānapokkharāṇisampannaṃ kapparukkhaparivutaṃ biraṇiyā devadhī-
tāya ākāsaṭṭhakavimānaṃ disvā, tañca devadhītaraṃ antokūṭāgāre sayanapiṭṭhe
nisinnaṃ accharāsahassaparivutaṃ maṇisīhapañjaraṃ vivarivā olokentiṃ disvā
mātaliṃ pucchanto gāthamāha. Itaropissa byākāsi.

504. “Pañcathūpaṃ dissatidaṃ vimānaṃ, mālāpiḷandhā sayanassa majjhe;
tatthacchati nārī mahānubhāvā, uccāvacāṃ iddhi vikubbamānā.

505. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu nārī kimakāsi sādhuṃ, yā modati saggapattā vimāne.

506. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puñṇakammaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

507. “Yadi te sutā biraṇī jivaloke, āmāyadāsī ahu brāhmaṇassa;

sā pattakālaṃ atithiṃ viditvā, mātāva puttaṃ sakimābhinandi;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, sā vimānasmi modatī”ti.

Tattha **pañcathūpanti** pañcahi kūṭāgārehi samannāgataṃ. **Mālāpiḷandhāti** mālā-
dīhi sabbābharaṇehi paṭimaṇḍitāti attho. **Tatthacchatīti** tasmiṃ (6.0147) vimāne
acchati. **Uccāvacaṃ iddhi vikubbamānāti** nānappakāraṃ deviddhiṃ dassaya-
mānā. **Disvāti** etaṃ disvā ṭhitaṃ maṃ vitti vindati paṭilabhati, vittisantako viya
homi tuṭṭhiyā atibhūtattāti attho. **Āmāyadāsīti** gehadāsiyā kucchimhi jātadāsī. **Ahu**
brāhmaṇassāti sā kira kassapadasabalassa kāle ekassa brāhmaṇassa dāsī
ahosi. **Sā pattakālanti** tena brāhmaṇena aṭṭha salākabhattāni saṅghassa paricca-
ttāni ahesuṃ. So gehaṃ gantvā “sve paṭṭhāya ekekassa bhikkhussa ekekaṃ
kahāpaṇagghanakaṃ katvā aṭṭha salākabhattāni sampādeyyāsī”ti brāhmaṇiṃ
āha. Sā “sāmi, bhikkhu nāma dhutto, nāhaṃ sakkhissāmi”ti paṭikkhipi. Dhītarop-
pissa paṭikkhipiṃsu. So dāsīṃ “sakkhissasi ammā”ti āha. Sā “sakkhissāmi ayyā”-
ti sampaṭicchitvā sakkaccaṃ yāgukhajjakabhattādīni sampādetvā salākaṃ
labhitvā āgataṃ pattakālaṃ atithiṃ viditvā haritagomayupalitte katapupphupahāre
supaññattāsane nisīdāpetvā yathā nāma vippavāsā āgataṃ puttaṃ mātā sakiṃ
abhinandati, tathā niccakālaṃ abhinandati, sakkaccaṃ parivisati, attano santa-
kampi kiñci deti. **Saṃyamā saṃvibhāgā cāti** sā silavatī ahosi cāgavatī ca, tasmā
tena sīlena ceva cāgena ca imasmiṃ vimāne modati. Atha vā **saṃyamāti** indriya-
damanā.

Evañca pana vatvā mātali purato rathaṃ pesetvā soṇadinnadevaputtassa satta
kanakavimānāni dassesi. So tāni ca tassa ca sirisampattiṃ disvā tena kata-
kammaṃ pucchi. Itaropissa byākāsi.

508. “Daddallamānā ābhenti, vimānā satta nimmitā;
tattha yakkho mahiddhiko, sabbābharaṇabhūsito;
samantā anupariyāti, nārīgaṇapurakkhato.

509. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu macco kimakāsi sādhuṃ, yo modati saggapatto vimāne.

510. “Tassa (6.0148) puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

511. “Soṇadinno gahapati, esa dānapatī ahu;

esa pabbajituddissa, vihāre satta kārayi.

512. “Sakkaccaṃ te upaṭṭhāsi, bhikkhavo tattha vāsike;
acchādanañca bhattañca, senāsanam padīpiyam;
adāsi ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

513. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhami;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

514. “Uposatham upavasī, sadā sīlesu saṃvuto;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, so vimānasmi modatī” ti.

Tattha **daddallamānā**ti jalamānā. **Ābhentī**ti taruṇasūriyo viya obhāsanti.

Tatthāti tesu paṭipāṭiyā ṭhitesu sattasu vimānesu. **Yakkhoti** eko devaputto. **Soṇadi-**
nnoti mahārāja, ayam pubbe kassapadasabalassa kāle kāsiraṭṭhe aññatarasmim
nigame soṇadinno nāma gahapati dānapati ahosi. So pabbajite uddissa satta vihā-
rakuṭiyo kāretvā tattha vāsike bhikkhū catūhi paccayehi sakkaccaṃ upaṭṭhāsi, upo-
sathañca upavasī, niccaṃ sīlesu ca saṃvuto ahosi. So tato cavitvā idhūpapanno
modatīti attho. Ettha ca **pāṭihāriyapakkhanti** idaṃ pana aṭṭhami-uposathassa
paccuggamanānugamanavasena sattaminavamiyo, cātuddasīpannarasīnam
paccuggamanānugamanavasena terasīpāṭipade ca sandhāya vuttaṃ.

Evam soṇadinnassa katakammaṃ kathetvā purato ratham pesetvā phalikavi-
mānam dassesi. Taṃ ubbedhato pañcavīsatiyojanaṃ anekasatehi sattaratanama-
yatthambhehi samannāgataṃ, anekasatakūṭāgārapaṭimaṇḍitaṃ, kiṅkiṇikajālāpari-
kkhittaṃ, samussitasuvaṇṇarajatamayadhajaṃ, nānāpupphavicitta-uyyānavanavi-
bhūsitam, ramaṇiyapokkharāṇisamannāgataṃ, naccagītavāditādīsu chekāhi
accharāhi samparikiṇṇam. Taṃ disvā rājā tāsam accharānam katakammaṃ
pucchi, itaropissa byākāsi.

515. “Pabhāsati (6.0149) midam byamham, phalikāsu sunimmitam;
nārivaragaṇākiṇṇam, kūṭāgāvararocitam;
upetaṃ annapānehi, naccagītehi cūbhayaṃ.

516. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu sādhum, yā modare saggapattā vimāne.

517. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānam, jānam akkhāsijānato.

518. “Yā kāci nāriyo idha jīvaloke, sīlavantiyo upāsikā;
dāne ratā niccaṃ pasannacittā, sacce ṭhitā uposathe appamattā;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, tā vimānasmi modare” ti.

Tattha **byamhanti** vimānam, pāsādoti vuttaṃ hoti. **Phalikāsū**ti phalikabhittīsu.

Nārivaragaṇākiṇṇanti varanārigaṇehi ākiṇṇam. **Kūṭāgāvararocitanti** varakūṭāgā-
rehi ocitam samocitam, vadḍhitanti attho. **Ubhayanti** ubhayehi. “**Yā kāci**” ti idaṃ
kiñcāpi aniyamtvā vuttaṃ, tā pana kassapabuddhasāsane bārāṇasiyam upāsikā
huvā gaṇabandhanena etāni vuttappakārāni puññāni katvā taṃ dibbasampattim
pattāti veditabbā.

Athassa so purato ratham pesetvā ekaṃ ramaṇiyam maṇivimānam dassesi.
Taṃ same bhūmibhāge patiṭṭhitaṃ ubbedhasampannam maṇipabbato viya obhā-

samānaṃ tiṭṭhati, dibbagītavāditaninnāditam bahūhi devaputtehi samparikiṇṇam. Taṃ disvā rājā tesam devaputtānaṃ katakammaṃ pucchi, itaropissa byākāsi.

519. “Pabhāsati midam byamham, veḷuriyāsu nimmitam;
upetaṃ bhūmibhāgehi, vibhattam bhāgaso mitam.

520. “Āḷambarā (6.0150) mudiṅgā ca, naccagītā suvādītā;
dibbā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

521. “Nāham evaṃgataṃ jātu, evaṃsuruciram pure;
saddam samabhijānāmi, diṭṭham vā yadi vā sutam.

522. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu sādhum, ye modare saggapattā vimāne.

523. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

524. “Ye keci maccā idha jīvaloke, sīlavantā upāsakā;
ārāme udapāne ca, papā saṅkamanāni ca;
arahante sītibhūte, sakkaccaṃ paṭipādayum.

525. “Cīvaram piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsanam;
adaṃsu ujubhūtesu, vipasannena cetasā.

526. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhami;
paṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

527. “Uposatham upavasum, sadā sīlesu saṃvutā;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, te vimānasmi modare” ti.

Tattha **veḷuriyāsūti** veḷuriyabhittisu. **Bhūmibhāgehīti** ramaṇīyehi bhūmibhāgehi upetaṃ. **Āḷambarā mudiṅgā cāti** ete dve ettha vajjanti. **Naccagītā suvādītāti** nānappakārāni naccāni ceva gītāni ca aparesampi tūriyānaṃ suvādītāni cettha pavattanti. **Evaṃgatanti** evaṃ manoramabhāvaṃ gataṃ. “**Ye keci**” ti idampi kāmaṃ aniyamētvā vuttaṃ, te pana kassapabuddhakāle bārāṇasivāsino upāsakā hutvā gaṇabandhanena etāni puññāni katvā taṃ sampattiṃ pattāti veditabbā. Tattha **paṭipādayanti** (6.0151) paṭipādayiṃsu, tesam adaṃsūti attho. **Paccayanti** gilānapaccayaṃ. **Adaṃsūti** evaṃ nānappakārakaṃ dānaṃ adaṃsūti.

Itissa so tesam katakammaṃ ācikkhitvā purato ratham pesetvā aparampi phalīkavimānaṃ dassesi. Taṃ anekakūṭāgārapaṭimaṇḍitaṃ, nānākusumasañchanna-dibbataruṇavanapaṭimaṇḍitatīrāya, vividhavihaṅgamaninnāditāya nimmalasalilāya nadiyā parikkhittaṃ, accharāgaṇaparivutassekassa puññavato nivāsabhūtaṃ. Taṃ disvā rājā tassa katakammaṃ pucchi, itaropissa byākāsi.

528. “Pabhāsati midam byamham, phalikāsu sunimmitam;
nārivaragaṇākiṇṇam, kūṭāgāvararocitam.

529. “Upetaṃ annapānehi, naccagītehi cūbhayaṃ;
najjo cānupariyāti, nānāpupphadumāyutā.

530. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu macco kiṃmakāsi sādhum, yo modatī saggapatto vimāne.

531. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

532. “Mithilāyaṃ gahapati, esa dānapatī ahu;
ārāme udapāne ca, papā saṅkamanāni ca;
arahante sītibhūte, sakkaccaṃ paṭipādayi.

533. “Cīvaraṃ piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsanam;
adāsi ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

534. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhami;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

535. “Uposathaṃ (6.0152) upavasī, sadā sīlesu saṃvuto;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, so vimānasmi modatī”ti.

Tattha **najjoti** vacanavipallāso, ekā nadī taṃ vimānaṃ parikkhipitvā gatāti attho.

Nānāpupphadumāyutāti sā nadī nānāpupphehi dumehi āyutā. **Mithilāyanti** esa mahārāja, kassapabuddhakāle mithilanagare eko gahapati dānapati ahosi. So etāni ārāmaropanādīni puññāni katvā imaṃ sampattiṃ pattoti.

Evamassa tena katakammaṃ ācikkhitvā purato rathaṃ pesetvā aparampi phalika-
vimānaṃ dassesi. Taṃ purimavimānato atirekāya nānāpupphaphalasañcha-
nnāya taruṇavanaghaṭāya samannāgataṃ. Taṃ disvā rājā tāya sampattiyā sama-
nnāgatassa devaputtassa katakammaṃ pucchi, itaropissa byākāsi.

536. “Pabhāsati midam byamham, phalikāsu sunimmitam;
nārivaragaṇākiṇṇam, kūṭāgāvarocitam.

537. “Upetaṃ annapānehi, naccagītehi cūbhayaṃ;
najjo cānupariyāti, nānāpupphadumāyutā.

538. “Rājāyatanā kapitthā ca, ambā sālā ca jambuyo;
tindukā ca piyālā ca, dumā niccaphalā bahū.

539. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu macco kimakāsi sādhuṃ, yo modatī saggapatto vimāne.

540. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

541. “Mithilāyaṃ gahapati, esa dānapatī ahu;
ārāme udapāne ca, papā saṅkamanāni ca;
arahante sītibhūte, sakkaccaṃ paṭipādayi.

542. “Cīvaraṃ (6.0153) piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsanāṃ;
adāsi ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

543. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

544. “Uposathaṃ upavasī, sadā sīlesu saṃvuto;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, so vimānasmi modatī”ti.

Tattha **mithilāyanti** esa, mahārāja, kassapabuddhakāle videharaṭṭhe mithilana-
gare eko gahapati dānapati ahosi. So etāni puññāni katvā imaṃ sampattiṃ
pattoti.

Evamassa tena katakammaṃ ācikkhitvā purato rathaṃ pesetvā purimasadisā-
meva aparampi veḷuriyavimānaṃ dassetvā tattha sampattiṃ anubhavantassa
devaputtassa katakammaṃ puṭṭho ācikkhi.

545. “Pabhāsati midāṃ byamaṃ, veḷuriyāsu nimmitaṃ;
upetaṃ bhūmibhāgehi, vibhattaṃ bhāgaso mitaṃ.

546. “Āḷambarā mudinḅā ca, naccagītā suvādītā;
dibyā saddā niccharanti, savanīyā manoramā.

547. “Nāhaṃ evaṃgataṃ jātu, evaṃsuruciraṃ pure;
saddaṃ samabhijānāmi, diṭṭhaṃ vā yadi vā sutāṃ.

548. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu macco kimakāsi sādhuṃ, yo modatī saggapatto vimāne.

549. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

550. “Bārāṇasiyaṃ gahapati, esa dānapatī ahu;
ārāme udapāne ca, papā saṅkamanāni ca;
arahante sītibhūte, sakkaccaṃ paṭipādayi.

551. “Cīvaraṃ (6.0154) piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsanāṃ;
adāsi ujubhūtesu, vippasannena cetasā.

552. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

553. “Uposathaṃ upavasī, sadā sīlesu saṃvuto;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, so vimānasmi modatī”ti.

Athassa purato rathaṃ pesetvā bālasūriyasannibhaṃ kanakavimānaṃ
dassetvā tattha nivāsino devaputtassa sampattiṃ puṭṭho ācikkhi.

554. “Yathā udayamādicco, hoti lohitaḅo mahā;
tathūpamaṃ idaṃ byamaṃ, jātarūpassa nimmitaṃ.

555. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ayaṃ nu macco kimakāsi sādhuṃ, yo modatī saggapatto vimāne.

556. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

557. “Sāvattiyaṃ gahapati, esa dānapatī ahu;
ārāme udapāne ca, papā saṅkamanāni ca;
arahante sītibhūte, sakkaccaṃ paṭipādayi.

558. “Cīvaraṃ piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsaṇaṃ;
adāsi ujubhūtesu, vippasanna cetasā.

559. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

560. “Uposathaṃ upavasī, sadā sīlesu saṃvuto;
saṃyamā saṃvibhāgā ca, so vimānasmi modatī”ti.

Tattha (6.0155) **udayamādiccoti** uggacchanto ādicco. **Sāvattiyanti** kassapabuddhakāle sāvattinagare eko gahapati dānapati ahosi. So etāni puññāni katvā imaṃ sampattiṃ pattoti.

Evam tena imesaṃ aṭṭhannaṃ vimānānaṃ kathitakāle sakko devarājā “mātali, ativiya cirāyatī”ti aparampi javanadevaputtaṃ pesesi. So vegena gantvā ārocesi. So tassa vacanaṃ sutvā “na sakkā idāni cirāyitun”ti catūsu disāsu ekappahāre neva bahūni vimānāni dassesi. Raññā ca tattha sampattiṃ anubhavantānaṃ devaputtānaṃ katakammaṃ puṭṭho ācikkhi.

561. “Vehāyasāme bahukā, jātarūpassa nimmitā;
daddallamānā ābhenti, vijjuvabbhaghanantare.

562. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
ime nu maccā kimakaṃsu sādhuṃ, ye modare saggapattā vimāne.

563. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

564. “Saddhāya suniviṭṭhāya, saddhamme suppavedite;
akaṃsu satthu vacanaṃ, sammāsambuddhasāsane;
tesaṃ etāni ṭhānāni, yāni tvaṃ rāja passasī”ti.

Tattha **vehāyasāmeti** vehāyasā ime ākāseyeva saṅṭhitā. Ākāsaṭṭhakavimānā imeti vadati. **Vijjuvabbhaghanantareti** ghanavalāhakantare jalamānā vijju viya. **Suniviṭṭhāyāti** maggena āgatattā suppatiṭṭhitāya. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, ete pure niyyānike kassapabuddhasāsane pabbajitvā parisuddhasīlā samaṇadhammaṃ karontā sotāpatti phalaṃ sacchikatvā arahattaṃ nibbattetuṃ asakkontā tato cutā imesu kanakavimānesu uppanā. Etesaṃ kassapabuddhasāvakaṇaṃ tāni ṭhānāni, yāni tvaṃ, mahārāja, passasīti.

Evamassa (6.0156) ākāsaṭṭhakavimānāni dassetvā sakkassa santikaṃ gamanaṭṭhāya ussāhaṃ karonto āha-

565. “Viditāni te mahārāja, āvāsaṃ pāpakammaṃ;
atho kalyāṇakammānaṃ, ṭhānāni viditāni te;
uyyāhi dāni rājisi, devarājassa santike”ti.

Tattha **āvāsanti** mahārāja, tayā paṭhamameva nerayikānaṃ āvāsaṃ disvā pāpa-kammānaṃ ṭhānāni viditāni, idāni pana ākāsaṭṭhakavimānāni passantena atho kalyāṇakammānaṃ ṭhānāni viditāni, idāni devarājassa santike sampattiṃ daṭṭhuṃ uyyāhi gacchāhīti.

Evañca pana vatvā purato rathaṃ pesetvā sineruṃ parivāretvā ṭhite satta pari-bhaṇḍapabbate dassesi. Te disvā raññā mātaliṃ puṭṭhabhāvaṃ āvikaronto satthā āha-

566. “Sahassayuttaṃ hayavāhiṃ, dibbayānamadhiṭṭhito;
yāyamāno mahārājā, addā sīdantare nage;
disvānāmantayī sūtaṃ, ime ke nāma pabbatā”ti.

Tattha **hayavāhinti** hayehi vāhiyamānaṃ. **Dibbayānamadhiṭṭhitoti** dibbayāne ṭhito hutvā. **Addāti** addasa. **Sīdantareti** sīdāmahāsamuddassa antare. Tasmīṃ kira mahāsamudde udakaṃ sukhumāṃ, morapiñchamattampi pakkhittaṃ patiṭṭhātumaṃ na sakkoti sīdateva, tasmā so “sīdāmahāsamuddo”ti vuccati. Tassa antare. **Nageti** pabbate. **Ke nāmāti** ke nāma nāmena ime pabbatāti.

Evaṃ nimiraññā puṭṭho mātali devaputto āha-

568. “Sudassano karavīko, īsadharo yugandharo;
nemindharo vinatako, assakaṇṇo girī brahā.

569. “Ete sīdantare nagā, anupubbāsamuggatā;
mahārājānamāvāsā, yāni tvaṃ rāja passasī”ti.

Tattha **sudassanoti** ayam, mahārāja, etesaṃ sabbabāhiro sudassano pabbato nāma, tadanantare karavīko nāma, so sudassanato uccataro (6.0157). Ubhinampi pana tesam antare ekopi sīdantaramahāsamuddo. Karavīkassa anantare īsadharo nāma, so karavīkato uccataro. Tesampi antare eko sīdantaramahāsamuddo. Īsadharassa anantare yugandharo nāma, so īsadharato uccataro. Tesampi antare eko sīdantaramahāsamuddo. Yugandharassa anantare nemindharo nāma, so yugandharato uccataro. Tesampi antare eko sīdantaramahāsamuddo. Nemindharassa anantare vinatiko nāma, so nemindharato uccataro. Tesampi antare eko sīdantaramahāsamuddo. Vinatakassa anantare assakaṇṇo nāma, so vinatakato uccataro. Tesampi antare eko sīdantaramahāsamuddo. **Anupubbasmuggatā**ti ete sīdantaramahāsamudde satta pabbatā anupaṭipāṭiyā samuggatā sopānasadisā hutvā ṭhitā. **Yānī**ti ye tvaṃ, mahārāja, ime pabbate passasi, ete catuṅṇaṃ mahārājānaṃ āvāsāti.

Evamassa cātumahārājikadevalokaṃ dassetvā purato rathaṃ pesetvā tāvatiṃsabhavanassa cittakūṭadvārakoṭṭhakaṃ parivāretvā ṭhitā indapaṭimā dassesi. Taṃ disvā rājā pucchi, itaropissa byākāsi.

570. “Anekarūpaṃ ruciraṃ, nānācitraṃ pakāsati;
ākiṇṇaṃ indasadisehi, byaggheheva surakkhitaṃ.

571. “Vittī hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;
imaṃ nu dvāraṃ kimabhaññamāhu, manoramaṃ dissati dūratova.

572. “Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;
vipākaṃ puññakammānaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

573. “Citrakūṭo’ti yaṃ āhu, devarājapavesanaṃ;
sudassanassa girino, dvārañhetam pakāsati.

574. “Anekarūpaṃ (6.0158) ruciraṃ, nānācitraṃ pakāsati;
ākiṇṇaṃ indasadisehi, byaggheheva surakkhitaṃ;
pavisetena rājīsi, arajaṃ bhūmimakkamā”ti.

Tattha **anekarūpanti** anekajātikaṃ. **Nānācitranti** nānāratanacitraṃ. **Pakāsātī**ti kiṃ nāma etaṃ paññāyati. **Ākiṇṇanti** samparipuṅṇaṃ. **Byaggheheva surakkhī**nti yathā nāma byagghehi vā sīhehi vā mahāvanaṃ, evaṃ indasadiseheva surakkhitaṃ. Tāsañca pana indapaṭimānaṃ ārakkhaṇatthāya ṭhapitabhāvo ekakani-pāte **kulāvakajātike** (jā. 1.1.31) vuttanayena gahetabbo. **Kiṃmabhaññamāhū**ti kinnāmaṃ vadanti. **Pavesananti** nikkhamanappavesanatthāya nimmitaṃ. **Sudassan**assāti sobhanadassanassa sinerugirino. **Dvāraṃ hetanti** etaṃ sinerumatthake patiṭṭhitassa dasasahassayojanikassa devanagarassa dvāraṃ pakāsati, dvārakoṭṭhako paññāyatīti attho. **Pavisetenā**ti etena dvārena devanagaraṃ pavisa. **Arajaṃ bhūmimakkamā**ti arajaṃ suvaṇṇarajatamaṇimayaṃ nānāpupphehi samākiṇṇaṃ dibbabhūmiṃ dibbayānena akkama, mahārājāti.

Evañca pana vatvā mātali rājānaṃ devanagaraṃ pavesesi. Tena vuttaṃ-

575. “Sahassayuttaṃ hayavāhiṃ, dibbayānamadhiṭṭhito;
yāyamāno mahārājā, addā devasabhaṃ idan”ti.

So dibbayāne ṭhitova gacchanto sudhammādevasabhaṃ disvā mātaliṃ pucchi,

sopissa ācikkhi.

576. “Yathā sarade ākāse, nilobhāso padissati;

tathūpamaṃ idaṃ byamaṃ, veḷuriyāsu nimmitaṃ.

577. “Vitti hi maṃ vindati sūta disvā, pucchāmi taṃ mātali devasārathi;

imaṃ nu byamaṃ kimabhaññaṃ māhu, manoramaṃ dissati dūratova.

578. “Tassa (6.0159) puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi;

vipākaṃ puññakammaṃ, jānaṃ akkhāsijānato.

579. “‘Sudhammā’ iti yaṃ āhu, passesā dissate sabhā;

veḷuriyārucirā citrā, dhārayanti sunimmitā.

580. “Aṭṭhaṃsā sukatā thambhā, sabbe veḷuriyāmayā;

yattha devā tāvatimsā, sabbe indapurohitā.

581. “Atthaṃ devamanussānaṃ, cintayantā samacchare;

pavisetena rājīsi, devānaṃ anumodananti.

Tattha **idanti** nipātamattaṃ, devasabhaṃ addasāti attho. **Passesāti** passa esā.

Veḷuriyā rucirāti ruciraveḷuriyā. **Citrāti** nānāratanavicitrā. **Dhārayantīti** imaṃ

sabhaṃ ete aṭṭhaṃsādibhedā sukatā thambhā dhārayanti. **Indapurohitāti** indaṃ

purohitaṃ purecārikaṃ katvā parivāretvā ṭhitā devamanussānaṃ atthaṃ cinta-

yantā acchanti. **Pavisetenāti** iminā maggena yattha devā aññamaññaṃ anu-

modantā acchanti, taṃ ṭhānaṃ devānaṃ anumodanaṃ pavisa.

Devāpi kho tassāgamanamaggaṃ oloketvā nisīdiṃsu. Te “rājā āgato”ti sutvā

dibbagandhavāsapupphahatthā yāva cittaṃ uṭṭadvārakoṭṭhakā paṭimaggam gantvā

mahāsattaṃ dibbagandhamālādīhi pūjayantā sudhammādevasabhaṃ ānayaṃsu.

Rājā rathā otarivā devasabhaṃ pāvīsi. Devā āsanena nimantayaṃsu. Sakkopi

āsanena ceva kāmehi ca nimantesi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

582. “Taṃ devā paṭinandimaṃsu, disvā rājānamāgataṃ;

svāgataṃ te mahārāja, attho te adurāgataṃ;

nisīda dāni rājīsi, devarājassa santike.

583. “Sakkopi paṭinandittha, vedehaṃ mithilaggahaṃ;

nimantayittha kāmehi, āsanena ca vāsavo.

584. “Sādhu (6.0160) khosi anuppatto, āvāsaṃ vasavattinaṃ;

vasa devesu rājīsi, sabbakāmasamiddhisu;

tāvatimsesu devesu, bhujā kāme amānuse”ti.

Tattha **paṭinandimsūti** sampiyāyimaṃsu, haṭṭhatuṭṭhāva hutvā sampaṭicchimaṃsu.

Sabbakāmasamiddhisūti sabbesaṃ kāmānaṃ samiddhiyuttessa.

Evaṃ sakkopi nibbānaṃ āsanena ca nimantito rājā paṭikkhipanto āha-

585. “Yathā yācitakaṃ yānaṃ, yathā yācitakaṃ dhanaṃ;

evaṃ sampadamevetam, yaṃ parato dānapaccayā.

586. “Na cāhametamicchāmi, yaṃ parato dānapaccayā;

sayamkatāni puññāni, taṃ me āveṇikaṃ dhanaṃ.

587. “Sohaṃ gantvā manussesu, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;

dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca;

yaṃ katvā sukhito hoti, na ca pacchānutappatī”ti.

Tattha **yaṃ parato dānapaccayā**ti yaṃ parato tassa parassa dānapaccayā tena dinnattā labbhati, taṃ yācitakasadiyaṃ hoti, tasmā nāhaṃ etaṃ icchāmi. **Sayaṃka-**
tānīti yāni pana mayā attanā katāni puññāni, tameva mama parehi asādhāraṇattā
āveṇikaṃ dhaṇaṃ anugāmiyadhanaṃ. **Samacariyā**ti tihi dvārehi samacariyāya.
Samyamenāti sīlarakkhaṇena. **Damenā**ti indriyadadena.

Evam mahāsatto devānaṃ madhurasaddena dhammaṃ desesi. Dhammaṃ
desentoyeva manussagaṇanāya satta divasāni ṭhatvā devagaṇaṃ kosetvā deva-
gaṇamajjhe ṭhitova mātālissa guṇaṃ kathento āha-

588. “Bahūpakāro no bhavaṃ, mātali devasārathi;

yo me kalyāṇakammānaṃ, pāpānaṃ paṭidassayī”ti.

Tattha (6.0161) **yo me kalyāṇakammānaṃ, pāpānaṃ paṭidassayī**ti yo esa
mayhaṃ kalyāṇakammānaṃ devānañca ṭhānāni pāpakammānaṃ nerayikānañca
pāpāni ṭhānāni dassesīti attho.

Saggakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Atha rājā sakkaṃ āmantetvā “icchāmahaṃ, mahārāja, manussalokaṃ ga-
n”ti āha. Sakko “tena hi, samma mātali, nimirājānaṃ tattheva mithilaṃ nehi”ti āha.
So “sādhū”ti sampaṭicchitvā rathaṃ upaṭṭhāpesi. Rājā devagaṇehi saddhiṃ
sammoditvā deve nivattāpetvā rathaṃ abhiruhi. Mātali rathaṃ pesento pācīnadisā-
bhāgena mithilaṃ pāpuṇi. Mahājano dibbarathaṃ disvā “rājā no āgato”ti pamu-
dito ahosi. Mātali mithilaṃ padakkhiṇaṃ katvā tasmimyeva sīhapañjare mahā-
sattaṃ otāretvā “gacchāmahaṃ, mahārājā”ti āpucchitvā sakaṭṭhānameva gato.
Mahājanopi rājānaṃ parivāretvā “kīdiso, deva, devaloko”ti pucchi. Rājā devatā-
nañca sakkassa ca devarañño sampattiṃ vaṇṇetvā “tumhepi dānādīni puññāni
karotha, evaṃ tasmim devaloke nibbattissathā”ti mahājanassa dhammaṃ desesi.

So aparabhāge kappakena palitassa jātabhāve ārocite palitaṃ suvaṇṇasaṇḍā-
sena uddharāpetvā hatthe ṭhapetvā kappakassa gāmaṃ datvā pabbajitu-
kāmo hutvā puttassa rajjaṃ paṭicchāpesi. Tena ca “kasmā, deva, pabbajissasi”ti
vutte-

“Uttamaṅgaruhā mayhaṃ, ime jātā vayoharā;

pāhubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti.-

Gāthaṃ vatvā purimarājāno viya pabbajitvā tasmimyeva

ambavane viharanto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi. Tassevaṃ pabbajitabhāvaṃ āvikaronto satthā osānagāthamāha-

589. “Idaṃ vatvā nimirājā, vedeho mithilaggaho;
puthuyaññaṃ yajitvāna, saṃyamaṃ ajjhupāgamī”ti.

Tattha (6.0162) **idaṃ vatvā**ti “uttamaṅgaruhā mayhan”ti imaṃ gāthaṃ vatvā. **Puthuyaññaṃ yajitvānā**ti mahādānaṃ datvā. **Saṃyamaṃ ajjhupāgamī**ti silasaṃyamaṃ upagato.

Putto panassa kāḷārajanako nāma taṃ vaṃsaṃ upacchindi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā sakko anuruddho ahosi, mātali ānando, caturāsīti khattiyasahassāni buddhaparisā, nimirājā pana ahameva sammāsambuddho ahosin”ti.

Nimijātakavaṇṇanā catutthā.

[542] 5. Umaṅgajātakavaṇṇanā

Pañcālo (6.0163) **sabbasenāyā**ti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā tathāgata tassa paññāpāramiṃ vaṇṇayantā nisīdiṃsu “mahāpañño, āvuso, tathāgato puthupañño gambhīrapañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño parappavādamaddano, attano paññānubhāvena kūṭadantādayo brāhmaṇe, sabhiyādayo paribbājake, aṅgulimālādayo core, āḷavakādayo yakkhe, sakkādayo deve, bakādayo brahmāno ca dametvā nibbisevane akāsi, bahujanakāye pabbajjaṃ datvā maggaphalesu patiṭṭhāpesi, evaṃ mahāpañño, āvuso, satthā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva paññavā, atītepi aparipakke ñāṇe bodhiññāṇatthāya cariyaṃ carantopi paññavāyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ vedeho nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa atthadhammānusāsakā cattāro paṇḍitā ahesuṃ senako, pukkuso, kāmino, devindo cāti. Tadā rājā bodhisattassa paṭisandhiggahaṇadivase paccūsakāle evarūpaṃ supinaṃ addasa- rājaṅgaṇe catūsu koṇesu cattāro aggikkhandhā mahāpākārapamāṇā uṭṭhāya pajjalanti. Tesaṃ majjhe khajjopanakappamaṇo aggikkhando uṭṭhahitvā taṅkhaṇaṇṇeva cattāro aggikkhandhe atikkamitvā yāva brahmalokā uṭṭhāya sakalacakkavāḷaṃ obhāsetvā ṭhito, bhūmiyaṃ patito sāsapabījamattampi paññāyati. Taṃ sadevakā lokā samārakā sabrahmakā gandhamālādīhi pūjenti, mahājano jālantareneva carati, lomakūpamattampi uṇhaṃ na gaṇhāti. Rājā imaṃ supinaṃ disvā bhītatasito uṭṭhāya “kiṃ nu kho me bhavissati”ti cinto nisinnakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi.

Cattāropi paṇḍitā pātovāgantvā “kacci, deva, sukhaṃ sayitthā”ti sukhasēyyaṃ pucchīsu. So “kuto me sukhasēyyaṃ laddhan”ti vatvā “evarūpo (6.0164) me supino diṭṭho”ti sabbaṃ kathesi. Atha naṃ senakapaṇḍito “mā bhāyi, mahārāja,

maṅgalasupino esa, vuddhi vo bhavissati”ti vatvā “kiṃ kāraṇā ācariyā”ti vutte “mahārāja, amhe cattāro paṇḍite abhibhavitvā añño vo pañcamo paṇḍito uppajjissati, mayaṅhi cattāro paṇḍitā cattāro aggikkhandhā viya, tesam majjhe uppanno aggikkhandho viya añño pañcamo paṇḍito uppajjissati, so sadevake loke asadiso bhavissati”ti vatvā “idāni panesa kuhin”ti vutte “mahārāja, ajja tassa paṭisandhi-ggahaṇena vā mātukucchito nikkhamanena vā bhavitabban”ti attano sippabalena dibbacakkhunā diṭṭho viya byākāsi. Rājāpi tato paṭṭhāya taṃ vacanaṃ anussari.

Mithilāyaṃ pana catūsu dvāresu pācīnayavamajjhako, dakkhiṇayavamajjhako, pacchimayavamajjhako, uttarayavamajjhakoti cattāro gāmā ahesuṃ. Tesu pācīnayavamajjhake sirivaḍḍhano nāma seṭṭhi paṭivasati, sumanadevī nāmassa bhariyā ahosi. Mahāsatto taṃ divasaṃ raññā supinassa diṭṭhavelāya tāvatimsabhavanato cavitvā tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tasmīṃyeva kāle aparepi devaputtasahassā tāvatimsabhavanato cavitvā tasmīṃyeva gāme seṭṭhānuseṭṭhinaṃ kulesu paṭisandhiṃ gaṇhiṃsu. Sumanadevīpi dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttamaṃ vijāyi. Tasmīṃ khaṇe sakko manussalokaṃ olokento mahāsattassa mātukucchito nikkhamanabhāvaṃ ṇatvā “imaṃ buddhaṅkuraṃ sadevake loke pākaṭaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti mahāsattassa mātukucchito nikkhantakkaṇe adissamānakāyena gantvā tassa hatthe ekaṃ osadhaghaṭikaṃ ṭhapetvā sakaṭṭhānameva gato. Mahāsatto taṃ muṭṭhiṃ katvā gaṇhi. Tasmīṃ pana mātukucchito nikkhante mātu appamattakampi dukkhaṃ nāhosi, dhamakaraṇato udakamiva sukkena nikkhami.

Sā tassa hatthe osadhaghaṭikaṃ disvā “tāta, kiṃ te laddhan”ti āha. “Osadhaṃ, amma”ti dibbosadhaṃ mātu hatthe ṭhapesi. Ṭhapetvā ca pana “amma, idaṃ osadhaṃ yena kenaci ābādhena ābādhikānaṃ dethā”ti āha. Sā tuṭṭhapahaṭṭhā sirivaḍḍhanaseṭṭhino ārocesi. Tassa pana sattavassiko sīsābādhō atthi. So tuṭṭhapahaṭṭho hutvā “ayaṃ mātukucchito (6.0165) jāyamāno osadhaṃ gahetvā āgato, jātakkaṇeyeva mātaraṃ saddhiṃ kathesi, evarūpena puñṇavatā dinnaṃ osadhaṃ mahānubhāvaṃ bhavissati”ti cintetvā taṃ osadhaṃ gahetvā nisadāyaṃ ghaṃsitvā thokaṃ nalāṭe makkhesi. Tasmīṃ khaṇe tassa sattavassiko sīsābādhō padumapattato udakaṃ viya nivattitvā gato. So “mahānubhāvaṃ osadhan”ti somanassappatto ahosi. Mahāsattassa osadhaṃ gahetvā āgatabhāvo sabbattha pākaṭo jāto. Ye keci ābādhikā, sabbe seṭṭhissa gehaṃ gantvā osadhaṃ yācanti. Sabbesaṃ nisadāyaṃ ghaṃsitvā thokaṃ gahetvā udakena āloletvā deti. Dibbosadhena sarīre makkhitamatteyeva sabbābādhā vūpasammanti. Sukhitā manussā “sirivaḍḍhanaseṭṭhino gehe osadhassa mahanto ānubhāvo”ti vaṇṇayantā pakkaṃmiṃsu. Mahāsattassa pana nāmaggaḥaṇadivase mahāseṭṭhi “mama puttassa ayyakādīnaṃ na nāmena attho atthi, jāyamānassa osadhaṃ gahetvā āgatattā osadhanāmakova hotū”ti vatvā “mahosadhakumāro”tvevassa nāmamakāsi.

Idaṅcassa ahosi “mama putto mahāpuñño, na ekakova nibbattissati, iminā saddhiṃ jātadārakehi bhavitabban”ti. So olokāpento dāraḥasahassānaṃ nibbatta-bhāvaṃ sutvā sabbesampi kumārakānaṃ piḷandhanāni datvā dhātiyo dāpesi “puttassa me upaṭṭhākā bhavissantī”ti. Bodhisattena saddhiṃyeva tesam maṅgalatṭhāne maṅgalaṃ kāresi. Dārake alaṅkaritvā mahāsattassa upaṭṭhātumaṃ ānenti.

Bodhisatto tehi saddhiṃ kiḷanto vaḍḍhitvā sattavassikakāle suvaṇṇapaṭimā viya abhirūpo ahosi. Athassa gāmamajjhe tehi saddhiṃ kiḷantassa hatthi-assādīsu āgacchantesu kiḷāmaṇḍalaṃ bhijjati. Vātātapapaharaṇakāle dārakā kilamanti. Ekadivasañca tesam kiḷantānaṃyeva akālamegho utṭhahi. Taṃ disvā nāgabalo bodhisatto dhāvitvā ekasālaṃ pāvisi. Itare dārakā pacchato dhāvanta aññamaññaṃssa pādesu paharivā upakkhalivā patitā jaṇṇukabhedādīni pāpuṇiṃsu. Bodhisattopi “imasmim ṭhāne kiḷāsālaṃ kātuṃ vaṭṭati, evaṃ vāte vā vasse (6.0166) vā ātape vā āgate na kilamissāmā”ti cintetvā te dārake āha- “sammā, imasmim ṭhāne vāte vā vasse vā ātape vā āgate ṭhānanisajjasayanakkhamaṃ ekaṃ sālaṃ kāressāma, ekekaṃ kahāpaṇaṃ āharathā”ti. Te tathā kariṃsu.

Mahāsatto mahāvaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā “imasmim ṭhāne sālaṃ karohi”ti sahassaṃ adāsi. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sahassaṃ gahetvā khāṇukaṇṭake koṭṭetvā bhūmim samaṃ kāretvā suttaṃ pasāresi. Mahāsatto tassa suttapasāraṇavidhānaṃ anārādhento “ācariya, evaṃ apasāretvā sādhukaṃ pasārehi”ti āha. Sāmi, ahaṃ attano sippānurūpena pasāresim, ito aññaṃ na jānāmi. ‘Ettakaṃ ajānanto tvaṃ amhākaṃ dhaṇaṃ gahetvā sālaṃ kathaṃ karissasi, āhara, suttaṃ pasāretvā te dassāmi”ti āharāpetvā sayaṃ suttaṃ pasāresi. Taṃ vissakammadevapputtassa pasāritaṃ viya ahosi. Tato vaḍḍhakiṃ āha “evaṃ pasāretuṃ sakkhissasi”ti? “Na sakkhissāmi”ti. “Mama vicāraṇāya pana kātuṃ sakkhissasi”ti. “Sakkhissāmi, sāmi”ti. Mahāsatto yathā tassā sālāya ekasmim padese anāthānaṃ vasanaṭṭhānaṃ hoti, ekasmim anāthānaṃ itthīnaṃ vijāyanaṭṭhānaṃ, ekasmim āgantukasamaṇabrāhmaṇānaṃ vasanaṭṭhānaṃ, ekasmim āgantukamanussānaṃ vasanaṭṭhānaṃ, ekasmim āgantukavāṇijānaṃ bhaṇḍaṭṭhapanatṭhānaṃ hoti, tathā sabbāni ṭhānāni bahimukhāni katvā sālaṃ vicāresi. Tattheva kiḷāmaṇḍalaṃ, tattheva vinicchayaṃ, tattheva dhammasabhaṃ kāresi. Katipāheneva niṭṭhitāya sālāya cittaṃ pakkosāpetvā sayaṃ vicāretvā ramaṇīyaṃ cittaṃ kammaṃ kāresi. Sālā sudhammādevasabhāpaṭibhāgā ahosi.

Tato “na ettakena sālā sobhati, pokkharaṇim pana kāretuṃ vaṭṭati”ti pokkharaṇim khāṇāpetvā iṭṭhakavaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā sayaṃ vicāretvā sahassaṃ vaṅkaṃ satatitthaṃ pokkharaṇim kāresi. Sā pañcavidhapadumasañchannā nandāpokkharaṇi viya ahosi. Tassā tīre pupphaphaladhare nānārukkhe ropāpetvā nandanavanakappaṃ uyyānaṃ kāresi. Tameva ca sālaṃ nissāya dhammikasamaṇabrāhmaṇānañceva āgantukagamikādīnañca dānavattaṃ paṭṭhapesi. Tassa sā kiriyā sabbattha pākaṭā ahosi (6.0167). Bahū manussā osaranti. Mahāsatto sālāya nisīditvā sampattasampattānaṃ kāraṇākāraṇaṃ yuttāyuttaṃ kathesi, vinicchayaṃ ṭhapesi, buddhuppādakālo viya ahosi.

Vedeharājāpi sattavassaccayena “cattāro paṇḍitā ‘amhe abhibhavitvā pañcamo paṇḍito uppajjissati’ti me kathayimṃsu, kattha so etarahi”ti saritvā “tassa vasanaṭṭhānaṃ jānāthā”ti catūhi dvārehi cattāro amacce pesesi. Sesadvārehi nikkhantā amaccā mahāsattaṃ na passiṃsu. Pācīnadvārena nikkhanto amacco pana sālādīni disvā “paṇḍitena nāma imissā sālāya kārakena vā kārāpakena vā bhavitabban”ti cintetvā manusse pucchi “ayaṃ sālā kataravaḍḍhakinā katā”ti? Manussā

“nāyaṃ vaḍḍhakinā katā, sirivaḍḍhanasetṭhiputtena mahosadhapaṇḍitena attano paññābalena vicāretvā katā”ti vadimṣu. “Kativasso pana paṇḍito”ti? “Paripuṇṇasattavasso”ti. Amacco raññā diṭṭhasupinadivasato paṭṭhāya vassaṃ gaṇetvā “rañño diṭṭhasupinena sameti, ayameva so paṇḍito”ti rañño dūtaṃ pesesi “deva, pācīnayavamajjhakagāme sirivaḍḍhanasetṭhiputto mahosadhapaṇḍito nāma sattavassikova samāno evarūpaṃ nāma sālaṃ vicāresi, pokkharaniṃ uyyānañca kāresi, imaṃ paṇḍitaṃ gaṇetvā ānemī”ti. Rājā taṃ kathaṃ sutvāva tuṭṭhacitto hutvā senakaṃ pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “kiṃ, ācariya, ānema paṇḍitaṃ”ti pucchi. So lābhaṃ maccharāyanto “mahārāja, sālādīnaṃ kārāpitamattena paṇḍito nāma na hoti, yo koci etāni kāreti, appamattakaṃ etan”ti āha. So tassa kathaṃ sutvā “bhavitabbamettha kāraṇenā”ti tuṅhī hutvā “tattheva vasanto paṇḍitaṃ vīmaṃsatū”ti amaccassa dūtaṃ paṭipesesi. Taṃ sutvā amacco tattheva vasanto paṇḍitaṃ vīmaṃsi.

Sattadārakapañho

Tatridaṃ vīmaṃsanuddānaṃ-

“Maṃsaṃ goṇo ganthi suttaṃ, putto goto rathena ca;
daṇḍo sīsaṃ ahī ceva, kukkuṭo maṇi vijāyanaṃ;
odaṇaṃ vālukañcāpi, taḷākuyyānaṃ gadrabho maṇī”ti.

Tattha (6.0168) **maṃsanti** ekadivasāṃ bodhisatte kīlāmaṇḍalaṃ gacchante eko seno sūnaphalakato maṃsapesiṃ gaṇetvā ākāsaṃ pakkhandi. Taṃ disvā dārakā “maṃsapesiṃ chaḍḍāpessāmā”ti senaṃ anubandhimṣu. Seno ito cito ca dhāvati. Te uddhaṃ oloketvā tassa pacchato pacchato gacchantā pāsāṇādīsu upakkhalitvā kilamanti. Atha ne paṇḍito āha “chaḍḍāpessāmi nan”ti. “Chaḍḍāpehi sāmī”ti. “Tena hi passathā”ti so uddhaṃ anoloketvāva vātavegena dhāvitvā senassa chāyaṃ akkamitvā

pāṇiṃ paharivā mahāravamaṃ ravi. Tassa tejena so saddo senassa kucchiyaṃ vini-
vijjhivā nicchārito viya ahosi. So bhīto maṃsaṃ chaḍḍesi. Mahāsatto chaḍḍita-
bhāvaṃ ñatvā chāyaṃ oloketova bhūmiyaṃ patituṃ adatvā ākāseyeva sampa-
ṭicchi. Taṃ acchariyaṃ disvā mahājano nadanto vagganto apphoṭento mahā-
saddaṃ akāsi. Amacco taṃ pavattiṃ ñatvā rañño dūtaṃ pesesi “paṇḍito iminā
upāyena maṃsapesiṃ chaḍḍāpesi, idaṃ devo jānātū”ti. Taṃ sutvā rājā senakaṃ
pucchi “kiṃ, senaka, ānema paṇḍitaṃ”ti? So cintesi “tassa idhāgatakālato
paṭṭhāya mayaṃ nippabhā bhavissāma, atthibhāvampi no rājā na jānissati, na taṃ
ānetuṃ vaṭṭati”ti. So balavalābhamacchariyatāya “mahārāja, ettakena paṇḍito
nāma na hoti, appamattakaṃ kiñci etan”ti āha. Rājā majjhattova hutvā “tattheva
naṃ vīmaṃsatū”ti puna pesesi.

Goṇoti eko pācīnayavamajjhakagāmaṃ puriso “vasse patite kasissāmi”ti
gāmantarato goṇe kiṇitvā ānetvā gehe vasāpetvā punadivase gocarathāya tiṇa-
bhūmiṃ ānetvā goṇapiṭṭhe nisinno kilantarūpo otarivā rukkhamaṃle nipanna
niddaṃ okkami. Tasmīṃ khaṇe eko coro goṇe gahetvā palāyi. So pabujjhivā
goṇe apassanto ito cito ca oloketvā goṇe gahetvā palāyantaṃ coraṃ disvā
vegena pakkhandivā “kuhiṃ me goṇe nesī”ti āha. “Mama goṇe attano icchita-
ṭṭhānaṃ nemi”ti. Tesāṃ vivādaṃ sutvā mahājano sannipati. Paṇḍito tesāṃ sālā-
dvārena gacchantānaṃ saddaṃ sutvā ubhopi pakkosāpetvā tesāṃ kiriyaṃ
disvāva “ayaṃ (6.0169) coro, ayaṃ goṇasāmiko”ti jānāti. Jānantopi “kasmā viva-
dathā”ti pucchi. Goṇasāmiko āha- “sāmi, ime ahaṃ asukagāmato asukassa nāma
hatthato kiṇitvā ānetvā gehe vasāpetvā gocarathāya tiṇabhūmiṃ nesīṃ, tattha
mama pamādaṃ disvā ayaṃ goṇe gahetvā palāyi. Svāhaṃ ito cito ca oloketto
imaṃ disvā anubandhitvā gaṇhiṃ, asukagāmaṃ mayā etesaṃ kiṇitvā gahita-
bhāvaṃ jānanti”ti. Coro pana “mamete gharajātikā, ayaṃ musā bhaṇati”ti āha.

Atha ne paṇḍito “ahaṃ vo aḍḍaṃ dhammena vinicchinissāmi, ṭhassatha me
vinicchaye”ti pucchivā “āma, sāmi, ṭhassamā”ti vutte “mahājanassa manaṃ
gaṇhituṃ vaṭṭati”ti paṭṭhamaṃ coraṃ pucchi “tayā ime goṇā kiṃ khādāpitā kiṃ
pāyitā”ti? “Yāguṃ pāyitā tilapiṭṭhañca māse ca khādāpitā”ti. Tato goṇasāmikaṃ
pucchi. So āha- “sāmi, kuto me duggatassa yāgu-ādīni laddhāni, tiṇameva khādā-
pitā”ti. Paṇḍito tesāṃ kathaṃ parisāṃ gāhāpetvā piyaṅgupattāni āharāpetvā koṭṭā-
petvā udakena maddāpetvā goṇe pāyesi. Goṇā tiṇameva chaḍḍayimsu. Paṇḍito
“passathetan”ti mahājanassa dassetvā coraṃ pucchi “tvaṃ corosi, na corosi”ti?
So “coromhī”ti āha. “Tena hi tvaṃ ito paṭṭhāya mā evarūpamakāsi”ti ovadi. Bodhi-
sattassa parisāṃ pana taṃ hatthapādehi koṭṭetvā dubbalamakāsi. Atha naṃ
paṇḍito “diṭṭhadhammeyeva tāva imaṃ dukkhaṃ labhasi, samparāye pana nirayā-
dīsu mahādukkhaṃ anubhavissasi, samma, tvaṃ ito paṭṭhāya pajahetaṃ kamman”-
ti vatvā tassa pañca sīlāni adāsi. Amacco taṃ pavattiṃ yathābhūtaṃ rañño ārocā-
pesi. Rājā senakaṃ pucchi “kiṃ, senaka, ānema paṇḍitaṃ”ti. “Goṇa-aḍḍaṃ nāma,
mahārāja, ye keci vinicchinanti, āgamehi tāvā”ti vutte rājā majjhatto hutvā puna
tattheva sāsanaṃ pesesi. Sabbatṭhānesupi evaṃ veditabbaṃ. Ito paraṃ pana
uddānamattameva vibhajivā dassayissāmāti.

Ganthīti ekā duggatitthī nānāvaṇṇehi suttehi ganthike bandhitvā kataṃ suttaga-
nthati paṇḍitena kāritapokkharāṇi otari. Aparā taruṇitthī taṃ disvā lobhaṃ uppādetvā
ukkipitvā “amma, ativiya sobhanaṃ idaṃ kittakena te kataṃ, ahampi attano eva-
rūpaṃ karissāmi, gīvāya piṇḍhitvā pamāṇaṃ tāvassa upadhāremī”ti vatvā tāya
ujucittatāya “upadhārehi”ti vutte gīvāya piṇḍhitvā pakkāmi. Itarā taṃ disvā
siṅhaṃ uttaritvā sātakaṃ nivāsetvā upadhāvitvā “kahaṃ me piṇḍhanaṃ
gahetvā palāyissasi”ti sātakaṃ gaṇhi. Itarā “nāhaṃ tava santakaṃ gaṇhāmi, mama
gīvāyameva piṇḍhanaṃ”ti āha. Mahājano taṃ sutvā sannipati. Paṇḍito dārakehi
saddhiṃ kiṇṭanto tāsāṃ kalahaṃ katvā sālādvārena gacchantīnaṃ saddaṃ sutvā
“kiṃ saddo eso”ti pucchitvā ubhinnaṃ kalahakāraṇaṃ sutvā pakkosāpetvā ākāre-
neva coriṇca acoriṇca ṇatvāpi tamatthaṃ pucchitvā “ahaṃ vo dhammena vini-
cchinissāmi, mama vinicchaye tḥassathā”ti vatvā “āma, tḥassāma, sāmī”ti vutte
paṭhamaṃ coriṃ pucchi “tvaṃ imaṃ piṇḍhanaṃ piṇḍhantī kataragandhaṃ vilim-
pasī”ti? “Ahaṃ niccaṃ sabbasaṃhāraṃ vilimpāmi”ti. Sabbasaṃhāraṃ nāma
sabbagandhehi yojetvā katagandho. Tato itaraṃ pucchi. Sā āha “kuto, sāmī,
laddho duggatāya mayhaṃ sabbasaṃhāraṃ, ahaṃ niccaṃ piyaṅgupupphaga-
ndhameva vilimpāmi”ti. Paṇḍito udakapātiṃ āharāpetvā taṃ piṇḍhanaṃ tattha
pakkhipāpetvā gandhikaṃ pakkosāpetvā “etaṃ gandhaṃ upasiṅghitvā asukaga-
ndhabhāvaṃ jānāhi”ti āha. So upasiṅghanto piyaṅgupupphabhāvaṃ ṇatvā imaṃ
ekakanipāte gāthamāha-

“Sabbasaṃhāraṃ natthi, suddhaṃ kaṅgu pavāyati;

alikaṃ bhāsatiyaṃ dhuttī, saccamāhu mahallikā”ti. (jā. 1.1.110);

Tattha **dhuttīti** dhuttikā. **Āhūti** āha, ayameva vā pāṭho.

Evam mahāsatto taṃ kāraṇaṃ mahājanaṃ jānāpetvā “tvaṃ corisi, na corisi”ti
pucchitvā coribhāvaṃ paṭijānāpesi. Tato paṭṭhāya mahāsattassa paṇḍitabhāvo
pākaṭo jāto.

Suttanti ekā kappāsakkhettarakkhikā itthī kappāsakkhettaṃ rakkhantī tattheva
parisuddhaṃ kappāsaṃ gahetvā sukhumasuttaṃ kantitvā guḷaṃ katvā ucchaṅge
(6.0171) tḥapetvā gāmaṃ āgacchantī “paṇḍitassa pokkharāṇiyaṃ nhāyissāmi”ti
tīraṃ gantvā sātakaṃ muñcitvā sātakassa upari suttaguḷaṃ tḥapetvā otaritvā
pokkharāṇiyaṃ nhāyati. Aparā taṃ disvā luddhacittatāya taṃ gahetvā “aho
manāpaṃ suttaṃ, amma, tayā katan”ti accharaṃ paharivā oloketī viya
ucchaṅge katvā pakkāmi. Sesāṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Paṇḍito
paṭhamaṃ coriṃ pucchi “tvaṃ guḷaṃ karontī anto kiṃ pakkhipitvā akāsī”ti?
“Kappāsaphalaṭṭhimeva sāmī”ti. Tato itaraṃ pucchi. Sā “sāmī timbaru-aṭṭhin”ti
āha. So ubhinnaṃ vacanaṃ parisāṃ gāhāpetvā suttaguḷaṃ nibbeṭhāpetvā timba-
ru-aṭṭhiṃ disvā taṃ coribhāvaṃ saṃpaṭicchāpesi. Mahājano haṭṭhatuṭṭho “suvini-
cchito aḍḍo”ti sādhu kārasahassāni pavattesi.

Puttoti ekadivasaṃ ekā itthī puttaṃ ādāya mukhadhovanatthāya paṇḍitassa
pokkharāṇiṃ gantvā puttaṃ nhāpetvā attano sātakaṃ nisīdāpetvā attano mukhaṃ
dhovituṃ otari. Tasmaṃ khaṅge ekā yakkhinī taṃ dāraṃ disvā khāditukāmā

hutvā itthivesaṃ gahetvā “sahāyike, sobhati vatāyaṃ dārako, taveso putto”ti pucchitvā “āmā”ti vutte “pāyemi nan”ti vatvā “pāyehi”ti vuttā taṃ gahetvā thokaṃ kīlāpetvā ādāya palāyi. Itarā taṃ disvā dhāvitvā “kuhiṃ me puttaṃ nesī”ti gaṇhi. Yakkhinī “kuto tayā putto laddho, mameso putto”ti āha. Tā kalahaṃ karontiyo sālādvārena gacchanti. Paṇḍito taṃ kalahasaddaṃ sutvā pakkosāpetvā “kimetan”ti pucchi. Tā tassa etamatthaṃ ārocesuṃ. Taṃ sutvā mahāsatto akkhīnaṃ animisatāya ceva rattatāya ca nirāsaṅkatāya ca chāyāya abhāvatāya ca “ayaṃ yakkhinī”ti ṅatvāpi “mama vinicchaye ṭhassathā”ti vatvā “āma, ṭhassāmā”ti vutte bhūmiyaṃ lekhaṃ kaḍḍhayitvā lekhāmajjhe dārakaṃ nipajjāpetvā yakkhiṇiṃ hatthesu, mātaraṃ pādesu gāhāpetvā “dvepi kaḍḍhitvā gaṇhatha, kaḍḍhituṃ sakkontiyā eva putto”ti āha.

Tā ubhopi kaḍḍhiṃsu. Dārako kaḍḍhiyamāno dukkhappatto hutvā viravi. Mātā hadayena phalitena viya hutvā puttaṃ muñcitvā rodamānā aṭṭhāsi. Paṇḍito mahājanaṃ pucchi “ambho, dārake, mātu hadayaṃ mudukaṃ hoti, udāhu amātū”ti. “Mātu hadayaṃ mudukaṃ hoti”ti. “Kiṃ dāni dārakaṃ (6.0172) gahetvā ṭhitā mātā hoti, udāhu vissajjetvā ṭhitā”ti? “Vissajjetvā ṭhitā paṇḍitā”ti. “Imaṃ pana dārakacorīṃ tumhe jānāthā”ti? “Na jānāma, paṇḍitā”ti. Atha ne paṇḍito āha- “yakkhinī esā, etaṃ khādituṃ gaṇhī”ti. “Kathaṃ jānāsi, paṇḍitā”ti. “Akkhīnaṃ animisatāya ceva rattatāya ca nirāsaṅkatāya ca chāyāya abhāvena ca nikkaruṇatāya cā”ti. Atha naṃ pucchi “kāsi tvan”ti? “Yakkhinīmihi sāmī”ti. “Kasmā imaṃ dārakaṃ gaṇhī”ti? “Khādituṃ gaṇhāmi, sāmī”ti. “Andhabāle, tvaṃ pubbepi pāpakammaṃ katvā yakkhinī jātāsi, idāni punapi pāpaṃ karosi, aho andhabālāsī”ti vatvā taṃ pañcasīlesu patiṭṭhāpetvā “ito paṭṭhāya evarūpaṃ pāpakammaṃ mā akāsi”ti vatvā taṃ uyyojesi. Dārakamātāpi dārakaṃ labhitvā “ciraṃ jīvatu sāmī”ti paṇḍitaṃ thometvā puttaṃ ādāya pakkāmi.

Gototi eko kira lakuṇḍakattā goto, kālavaṇṇatā ca kāloti gotakāḷo nāma puriso sattasaṃvaccharāni kammaṃ katvā bhariyaṃ labhi. Sā nāmena dīghatālā nāma. So ekadivasāṃ taṃ āmantetvā “bhadde, pūvakhādaniyaṃ pacāhi, mātāpitara daṭṭhuṃ gamissāmā”ti vatvā “kiṃ te mātāpitūhi”ti tāya paṭikkhittopi yāvatatiyaṃ vatvā pūvakhādaniyaṃ pacāpetvā pātheyyañceva paṇṇākārañca ādāya tāya saddhiṃ maggaṃ paṭipanno antarāmagge uttānavāhiniṃ ekaṃ nadiṃ addasa. Te pana dvepi udakabhīrukajātikāva, tasmā taṃ uttarituṃ avisahantā tīre aṭṭhaṃsu. Tadā dīghapiṭṭhi nāmeko duggatapuriso anuvicaranto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Atha naṃ te disvā pucchiṃsu “samma, ayaṃ nadī gambhīrā uttānā”ti. So tesāṃ kathaṃ sutvā udakabhīrukabhāvaṃ ṅatvā “samma, ayaṃ nadī gambhīrā bahucaṇḍama-cchākiṇṇā”ti āha. “Samma, kathaṃ tvaṃ gamissasi”ti? So āha- “saṃsumāramakarānaṃ amhehi paricayo atthi, tena te amhe na viheṭhenti”ti. “Tena hi, samma, amhepi nehī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchī. Athassa te khajjabhojanaṃ adaṃsu. So katabhattakicco “samma, kaṃ paṭhamaṃ nemī”ti pucchi. So āha- “tava sahāyikaṃ paṭhamaṃ nehī, maṃ pacchā nehī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ khandhe katvā pātheyyañceva paṇṇākārañca gahetvā nadiṃ otarivā thokaṃ gantvā ukkuṭiko nisīditvā pakkāmi.

Gotakāḷo (6.0173) tīre ṭhitova “gambhīrāvātāyaṃ nadī, evaṃ dīghassapi nāma evarūpā, mayhaṃ pana apasayhāva bhavissati”ti cintesi. Itaropi taṃ nadīmajjhaṃ netvā “bhadde, ahaṃ taṃ poṣṣāmi, sampannavattahālaṅkāra dāsīdāsaparivutā vicarissasi, kiṃ te ayaṃ lakaṇḍakavāmanako karissati, mama vacanaṃ karohī”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvāva attano sāmike sinehaṃ bhinditvā taṃkhaṇa-ññeva tasmīṃ paṭibaddhacittā hutvā “sāmi, sace maṃ na chaḍḍessasi, karissāmi te vacanaṃ”ti sampaṭicchi. “Bhadde, kiṃ vadesi, ahaṃ taṃ poṣṣāmi”ti. Te paratīraṃ gantvā ubhopi samaggā sammodamānā “gotakāḷaṃ pahāya tiṭṭha tvan”ti vatvā tassa passantasseva khādaniyaṃ khādantā pakkamiṃsu. So disvā “ime ekato hutvā maṃ chaḍḍetvā palāyanti maññe”ti aparāparaṃ dhāvanto thokaṃ otarītvā bhayena nivattitvā puna tesu kopena “jīvāmi vā marāmi vā”ti ullaṅghitvā nadiyaṃ patito uttānabhāvaṃ ñatvā nadiṃ uttaritvā vegena taṃ pāpuṇitvā “ambho duṭṭhacora, kuhiṃ me bhariyaṃ nesī”ti āha. Itaropi taṃ “are duṭṭhavāmanaka, kuto tava bhariyā, mamesā bhariyā”ti vatvā gīvāyaṃ gahetvā khipi. So dīghatālaṃ hatthe gahetvā”tiṭṭha tvaṃ kuhiṃ gacchasi, satta saṃvaccharāni kammaṃ katvā laddhabhariyā mesi”ti vatvā tena saddhiṃ kalahaṃ karonto sālāya santikaṃ pāpuṇi. Mahājano sannipati.

Paṇḍito “kiṃ saddo nāmeso”ti pucchitvā te ubhopi pakkosāpetvā vacanappaṭi-vacanaṃ sutvā “mama vinicchaye ṭhassathā”ti vatvā “āma, ṭhassāmā”ti vutte paṭhamāṃ dīghapitṭhiṃ pakkosāpetvā “tvaṃ konāmosi”ti pucchi. “Dīghapitṭhiko nāma, sāmī”ti. “Bhariyā te kā nāmā”ti? So tassā nāmaṃ ajānanto aññaṃ kathesi. “Mātāpitaro te ke nāmā”ti? “Asukā nāmā”ti. “Bhariyāya pana te mātāpitaro ke nāmā”ti? So ajānitvā aññaṃ kathesi. Tassa kathaṃ parisāṃ gāhāpetvā taṃ apanetvā itaraṃ pakkosāpetvā purimanayeneva sabbesaṃ nāmāni pucchi. So yathābhūtaṃ jānanto avirajjhītvā kathesi. Tampi apanetvā dīghatālaṃ pakkosāpetvā “tvaṃ kā nāmā”ti pucchi. “Dīghatālā nāma sāmī”ti. “Sāmiko te konāmo”ti? Sā ajānantī aññaṃ

kathesi. “Mātāpitaro te ke nāmā”ti. “Asukā nāma sāmī”ti. “Sāmikassa pana te mātāpitaro ke nāmā”ti? Sāpi vilapantī aññaṃ kathesi (6.0174). Itare dve pakkosāpetvā mahājanam pucchi “kiṃ imissā dīghapitṭhissa vacanena sameti, udāhu gotakāḷassā”ti. “Gotakāḷassa paṇḍitā”ti. “Ayaṃ etissā sāmiko, itaro coro”ti. Atha naṃ “corosi, na corosī”ti pucchi. “Āma, sāmī, coromhī”ti corabhāvaṃ sampaṭicchi. Paṇḍitassa vinicchayena gotakāḷo attano bhariyaṃ labhitvā mahāsattam thometvā taṃ ādāya pakkāmi. Paṇḍito dīghapitṭhimāha “mā puna evamakāsī”ti.

Rathena cāti ekadivasaṃ eko pana puriso rathe nisīditvā mukhadhovanatthāya nikkhami. Tasmim̐ khaṇe sakko āvajjento paṇḍitaṃ disvā “mahosadhabuddhaṅkurassa paññānubhāvaṃ pākaṃ karissāmī”ti cintetvā manussavesenāgantvā rathassa pacchābhāgaṃ gahetvā pāyāsi. Rathe nisinno puriso “tāta, kenatthenāgatosī”ti pucchitvā “tumhe upatṭhātun”ti vutte “sādhū”ti sampaṭicchitvā yānā oruyha sarīrakiccatthāya gato. Tasmim̐ khaṇe sakko rathaṃ abhiruhitvā vegena pājesi. Rathasāmiko pana sarīrakiccaṃ katvā nikkhanto sakkaṃ rathaṃ gahetvā palāyantaṃ disvā vegena gantvā “tiṭṭha tiṭṭha, kuhiṃ me rathaṃ nesi”ti vatvā “tava ratho añño bhavissati, ayaṃ pana mama ratho”ti vutte tena saddhiṃ kalahaṃ karonto sālādvāraṃ patto. Paṇḍito “kiṃ nāmetan”ti pucchitvā te pakkosāpetvā āgacchante disvā nibbhayatāya ceva akkhīnaṃ animisatāya ca “ayaṃ sakko, ayaṃ rathasāmiko”ti aññāsi, evaṃ santepi vivādakāraṇaṃ pucchitvā “mama vinicchaye ṭhassathā”ti vatvā “āma, ṭhassāmā”ti vutte “ahaṃ rathaṃ pājessāmi, tumhe dvepi rathaṃ pacchato gahetvā gacchatha, rathasāmiko na vissajjessati, itaro vissajjessati”ti vatvā purisaṃ aṇāpesi “rathaṃ pājehi”ti. So tathā akāsī.

Itarepi dve pacchato gahetvā gacchanti. Rathasāmiko thokaṃ gantvā vissajjetvā ṭhito, sakko pana rathena saddhiṃ gantvā ratheneva saddhiṃ nivatti. Paṇḍito manusse ācikkhi “ayaṃ puriso thokaṃ gantvā rathaṃ vissajjetvā ṭhito, ayaṃ pana rathena saddhiṃ dhāvitvā ratheneva saddhiṃ nivatti, nevassa sarīre sedabindumattampi atthi, assāsapassāsopi natthi, (..0175) abhīto animisanetto, esa sakko devarājā”ti. Atha naṃ “sakko devarājāsī”ti pucchitvā “āma, paṇḍitā”ti vutte “kasmā āgatosī”ti vatvā “taveva paññāpakāsanatthaṃ paṇḍitā”ti vutte “tena hi mā puna evamakāsī”ti ovadati. Sakkopi sakkānubhāvaṃ dassento ākāse ṭhatvā “suvinicchito paṇḍitena aḍḍo”ti paṇḍitassa thutiṃ katvā sakaṭṭhānameva gato. Tadā so amacco sayameva rañño santikaṃ gantvā “mahārāja, paṇḍitena evaṃ ratha-aḍḍo suvinicchito, sakkopi tena parājito, kasmā purisavisesaṃ na jānāsi, devā”ti āha. Rājā senakaṃ pucchi “kiṃ, senaka, ānema paṇḍitan”ti. So lābhamaccharena “mahārāja, ettakena paṇḍito nāma na hoti, āgametha tāva vīmaṃsitvā jānissāmā”ti āha.

Sattadārakapaṅho niṭṭhito.

Gadrabhapaṅho

Daṇḍoti athekadivasam rājā “paṇḍitaṃ vīmaṃsissāmā”ti khadiradaṇḍaṃ āharāpetvā tato vidatthiṃ gaheṭvā cundakāre pakkosāpetvā suṭṭhu likhāpetvā pācīnaya-vamajjhakagāmaṃ pesesi “pācīnayavamajjhakagāmavāsino kira paṇḍitā, ‘imassa khadiradaṇḍassa idaṃ aggaṃ, idaṃ mūlan’ti jānantu, ajānantānaṃ sahasadaṇḍo”ti. Gāmvāsino sannipativā jānituṃ asakkontā seṭṭhino kathayiṃsu “kadāci mahosadhapaṇḍito jāneyya, pakkosāpetvā taṃ pucchathā”ti. Seṭṭhi paṇḍitaṃ kilāmaṇḍalā pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “tāta, mayaṃ jānituṃ na sakkoma, api nu tvaṃ sakkhissasi”ti pucchi. Taṃ sutvā paṇḍito cintesi “rañño imassa aggena vā mūlena vā payojanaṃ natthi, mama vīmaṃsanatthāya pesitaṃ bhavissati”ti. Cintetvā ca pana “āharatha, tāta, jānissāmī”ti āharāpetvā hatthena gaheṭvāva “idaṃ aggaṃ idaṃ mūlan”ti ṇatvāpi mahājanassa hadayaggahaṇatthaṃ udakapātiṃ āharāpetvā khadiradaṇḍakassa majjhe suttena bandhitvā suttakoṭṭiyam gaheṭvā khadiradaṇḍakaṃ udakapiṭṭhe ṭhapesi. Mūlam bhāriyatāya paṭhamaṃ udake nimujji. Tato mahājanaṃ pucchi “rukkhassa nāma mūlam bhāriyaṃ hoti, udāhu aggan”ti? “Mūlam paṇḍitā”ti. Tena hi imassa paṭhamaṃ nimuggaṃ passatha, etaṃ mūlanti imāya saññāya (6.0176) aggañca mūlañca ācikkhi. Gāmvāsino “idaṃ aggaṃ idaṃ mūlan”ti rañño paṇiṃsu. Rājā “ko imaṃ jānāti”ti pucchitvā “sirivaḍḍhanaseṭṭhino putto mahosadhapaṇḍito”ti sutvā “kiṃ, senaka, ānema paṇḍitan”ti pucchi. Adhivāsehi, deva, aññenapi upāyena naṃ vīmaṃsissāmāti.

Sīsanti athekadivasam itthiyā ca purisassa cāti dve sīsāni āharāpetvā “idaṃ itthisīsam, idaṃ purisasīsanti jānantu, ajānantānaṃ sahasadaṇḍo”ti paṇiṃsu. Gāmvāsino ajānantā paṇḍitaṃ pucchiṃsu. So disvāva aññāsi. Kathaṃ jānāti? Purisasīse kira sibbinī ujukāva hoti, itthisīse sibbinī vaṅkā hoti, parivattitvā gacchati. So iminā abhiññāṇena “idaṃ itthiyā sīsam, idaṃ purisassa sīsan”ti ācikkhi. Gāmvāsino pi rañño paṇiṃsu. Sesam purimasadisameva.

Ahīti athekadivasam sappañca sappiniñca āharāpetvā “ayaṃ sappo, ayaṃ sappinīti jānantu, ajānantānaṃ sahasadaṇḍo”ti vatvā gāmvāsīnaṃ pesesum. Gāmvāsino ajānantā paṇḍitaṃ pucchiṃsu. So disvāva jānāti. Sappassa hi naṅgutṭhaṃ thūlam hoti, sappiniyā tanukaṃ hoti, sappassa sīsam puthulam hoti, sappiniyā tanukaṃ hoti, sappassa akkhīni mahantāni, sappiniyā khuddakāni, sappassa sovattiko parābaddho hoti, sappiniyā vicchinnako. So imehi abhiññāṇehi “ayaṃ sappo, ayaṃ sappinī”ti ācikkhi. Sesam vuttanayameva.

Kukkuṭoti athekadivasam “pācīnayavamajjhakagāmavāsino amhākaṃ sabbasetam pādavisāṇam sīsakakudham tayo kāle anatikkamitvā nadantaṃ usabham pesentu, no ce pesenti, sahasadaṇḍo”ti paṇiṃsu. Te ajānantā paṇḍitaṃ pucchiṃsu. So āha- “rājā vo sabbasetam kukkuṭam āharāpesi, so hi pādanakhasikhatāya pādavisāṇo nāma, sīsacūlatāya sīsakakudho nāma, tikkhattum vassanato tayo kāle anatikkamitvā nadati nāma, tasmā evarūpaṃ kukkuṭam pesethā”ti āha. Te pesayiṃsu.

Maṇīti (6.0177) sakkena kusarañño dinno maṇikkhandho aṭṭhasu ṭhānesu vaṅko hoti. Tassa purāṇasuttaṃ chinnaṃ, koci purāṇasuttaṃ niharitvā navasuttaṃ

pavesetum na sakkoti, tasmā ekadivasam “imasmā maṇikkhandhā purāṇasuttam nīharitvā navasuttam pavesentū”ti pesayiṃsu. Gā mavāsino purāṇasuttam nīharitvā navasuttam pavesetum asakkontā paṇḍitassa ācikkhiṃsu. So “mā cintayittha, madhum āharathā”ti āharāpetvā maṇino dvīsu passesu madhunā chiddam makkhetvā kambalasuttam vaṭṭetvā koṭiyam madhunā makkhetvā thokam chidde pavesetvā kipillikānam nikkhamanaṭṭhāne ṭhapesi. Kipillikā madhugandhena nikkhamitvā maṇimhi purāṇasuttam khādamānā gantvā kambalasuttakoṭiyam ḍaṃsitvā kaḍḍhantā ekena passena nīhariṃsu. Paṇḍito pavesitabhāvam ṇatvā “rañño dethā”ti gā mavāsīnam adāsi. Te rañño pesayiṃsu. So pavesita-upāyam sutvā tussi.

Vijāyananti athekadivasam rañño maṅgala-usabham bahū māse khādāpetvā mahodaram katvā visāṇāni dhovitvā telena makkhetvā haliddiyā nhāpetvā gā mavāsīnam paṇiṃsu “tumhe kira paṇḍitā, ayañca rañño maṅgala-usabho patiṭṭhita-gabbho, etaṃ vijāyāpetvā savacchakam pesetha, apesentānam saḥassadaṇḍo”ti. Gā mavāsino “na sakkā idaṃ kātum, kiṃ nu kho karissāmā”ti paṇḍitam pucchiṃsu. So “iminā ekena pañhapaṭibhāgena bhavitabban”ti cintetvā “sakkhissatha panekam raññā saddhiṃ kathanasamattham visāradam purisam laddhun”ti pucchi. “Na garu etaṃ, paṇḍitā”ti. “Tena hi nam pakkosathā”ti. Te pakkosiṃsu. Atha nam mahāsatto “ehi, bho purisa, tvaṃ tava kese piṭṭhiyam vikiritvā nānappakāram balavaparidevam paridevanto rājadvāram gaccha, aññehi pucchitopi kiñci avatvāva parideva, raññā pana pakkosāpetvā paridevakāraṇam pucchitova samāno ‘pitā me deva vijāyitum na sakkoti, ajja sattamo divaso, paṭisaraṇam me hohi, vijāyanupāyamassa karohī”ti vatvā raññā ‘kiṃ vilapasi aṭṭhānametaṃ, purisā nāma vijāyantā natthī”ti vutte ‘sace deva, evaṃ natthi, atha kasmā (6.0178) pācīnayavamajjhakagā mavāsino katham maṅgala-usabham vijāyāpessanti”ti vadeyyāsi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā akāsi. Rājā “kenidaṃ pañhapaṭibhāgam cintitan”ti pucchitvā “mahosadhapaṇḍitenā”ti sutvā tussi.

Odananti aparasmim divase “paṇḍitam vīmaṃsissāmā”ti “pācīnayavamajjhakagā mavāsino amhākam aṭṭhaṅgasamannāgataṃ ambulodanam pacitvā pesentu. Tatrimāni aṭṭhaṅgāni- na taṇḍulehi, na udakena, na ukkhaliyā, na uddhanena, na agginā, na dārūhi, na itthiyā na purisena, na maggenāti. Apesentānam saḥassadaṇḍo”ti paṇiṃsu. Gā mavāsino taṃ kāraṇam ajānantā paṇḍitam pucchiṃsu. So “mā cintayitthā”ti vatvā “na taṇḍulehīti kaṇikam gāhāpetvā, na udakenāti himam gāhāpetvā, na ukkhaliyāti aññam navamattikābhājanam gāhāpetvā, na uddhanenāti khāṇuke koṭṭāpetvā, na aggināti pakati-aggiṃ pahāya araṇi-aggiṃ gāhāpetvā, na dārūhīti paṇṇāni gāhāpetvā ambulodanam pacāpetvā navabhājane pakkhipitvā lañchitvā, na itthiyā na purisenāti paṇḍakena ukkhipāpetvā, na maggenāti mahāmaggaṃ pahāya jaṅghamaggena rañño pesethā”ti āha. Te tathā kariṃsu. Rājā “kena panesa paṇho ṇāto”ti pucchitvā “mahosadhapaṇḍitenā”ti sutvā tussi.

Vālukanti aparasmim divase paṇḍitassa vīmaṃsanattham gā mavāsīnam paṇiṃsu “rājā dolāya kiṭitukāmo, rājakule purāṇayottaṃ chinnaṃ, ekaṃ vālukayottaṃ vaṭṭetvā pesentu, apesentānam saḥassadaṇḍo”ti. Te paṇḍitam pucchiṃsu.

Paṇḍito “imināpi pañhapaṭibhāgeneva bhavitabban”ti gā mavāsino assāsetvā vacanakusale dve tayo purise pakkosāpetvā “gacchatha tumhe, rājānaṃ vadetha ‘deva, gā mavāsino tassa yottassa tanukaṃ vā thūlaṃ vā pamāṇaṃ na jānanti, purāṇavālukayottato vidatthimattaṃ vā caturaṅgulamattaṃ vā khaṇḍaṃ pesetha, taṃ oloketvā tena pamāṇena vaṭṭessanti”ti. Sace, vo rājā ‘amhākaṃ ghare vālukayottaṃ nāma na kadāci sutapubban’ti vadati, atha naṃ ‘sace, mahārāja, vo eva-rūpaṃ na sakkā kātuṃ, pācīnayavamajjhakagā mavāsino kathaṃ karissanti’ti vadeyyāthā”ti pesesi. Te tathā kariṃsu. Rājā “kena (6.0179) cintitaṃ pañhapaṭi-bhāgan”ti pucchitvā “mahosadhapaṇḍitena”ti sutvā tussi.

Taḷākanti aparasmīṃ divase paṇḍitassa vīmaṃsanatthaṃ “rājā udakakīlaṃ kīli-tukāmo, pañcavidhapadumasacchannaṃ pokkharaṇiṃ pesentu, apesentānaṃ sahasadaṇḍo”ti gā mavāsīnaṃ pesayiṃsu. Te paṇḍitassa ārocesuṃ. So “imi-nāpi pañhapaṭibhāgeneva bhavitabban”ti cintetvā vacanakusale katipaye manusse pakkosāpetvā “etha tumhe udakakīlaṃ kīlitvā akkhīni rattāni katvā alla-kesā allavatthā kaddamamakkhitasarīrā yottadaṇḍaledḍuhatthā rājadvāraṃ gantvā dvāre ṭhitabhāvaṃ rañño ārocāpetvā katokāsā pavisitvā ‘mahārāja, tumhehi kira pācīnayavamajjhakagā mavāsino pokkharaṇiṃ pesentūti pahitā mayaṃ tumhākaṃ anucchavikaṃ mahantaṃ pokkharaṇiṃ ādāya āgatā. Sā pana araṇṇavāsikattā nagaraṃ disvā dvārapākāraparikhā-aṭṭālakādīni oloketvā bhītata-sitā yottāni chinditvā palāyitvā araṇṇameva pavitṭhā, mayaṃ leḍḍudaṇḍādīhi pothentāpi nivattetuṃ na sakkhimhā, tumhākaṃ araṇṇā ānītaṃ purāṇapokkha-raṇiṃ pesetha, tāya saddhiṃ yojetvā harissāmā’ti vatvā rañṇāna kadāci mama araṇṇato ānītapokkharaṇi nāma bhūtapubbā, na ca mayā kassaci yojetvā āharaṇa-tthāya pokkharaṇi pesitapubbā’ti vutte ‘sace, deva, vo evaṃ na sakkā kātuṃ, pācī-nayavamajjhakagā mavāsino kathaṃ pokkharaṇiṃ pesessanti’ti vadeyyāthā”ti vatvā pesesi. Te tathā kariṃsu. Rājā paṇḍitena ṇātabhāvaṃ sutvā tussi.

Uyyānanti punekadivasam “mayaṃ uyyānakīlaṃ kīlitukāmā, amhākañca purā-ṇa-uyyānaṃ pariṇṇaṃ, obhaggaṃ jātaṃ,

pācīnayavamajjhakagāmaṁvāsino supupphitataruṇarukkhasañchannaṁ nava-uyyānaṁ pesentū”ti paṇiṁsu. Gāmaṁvāsino paṇḍitassa ārocesuṁ. Paṇḍito “imīnāpi pañhapaṭibhāgeneva bhavitabban”ti te samassāsetvā manusse pesetvā purimanayeneva kathāpesi.

Tadāpi (6.0180) rājā tussitvā senakaṁ pucchi “kiṁ, senaka, ānema paṇḍitan”ti. So lābhamacchariyena “ettakena paṇḍito nāma na hoti, āgametha, devā”ti āha. Tassa taṁ vacanaṁ sutvā rājā cintesi “mahosadhapaṇḍito sattadārakapañhehi mama manaṁ gaṇhi, evarūpesupissa guyhapañhavissajjanesu ceva pañhapaṭibhāgesu ca buddhassa viya byākaraṇaṁ, senako evarūpaṁ paṇḍitaṁ ānetuṁ na deti, kiṁ me senakena, ānessāmi nan”ti. So mahantena parivārena taṁ gāmaṁ pāyāsi. Tassa maṅgala-assaṁ abhiruhitvā gacchantassa assassa pādo phalita-bhūmiyā antaraṁ pavisitvā bhijji. Rājā tatova nivattitvā nagaraṁ pāvīsi. Atha naṁ senako upasaṅkamitvā pucchi “mahārāja, paṇḍitaṁ kiṁ ānetuṁ pācīnayavamajjhakagāmaṁ agamitthā”ti. “Āma, paṇḍitā”ti. “Mahārāja, tumhe maṁ anathakāmaṁ katvā passatha, ‘āgametha tāvā’ti vuttepi atitritā nikkhamittha, paṭhamagamaneneva maṅgala-assassa pādo bhinno”ti.

So tassa vacanaṁ sutvā tuṅhī hutvā punekadivasaṁ tena saddhiṁ mantesi “kiṁ, senaka, ānema paṇḍitan”ti. Deva, sayaṁ agantvā dūtaṁ pesetha “paṇḍita, amhākaṁ tava santikaṁ āgacchantānaṁ assassa pādo bhinno, assataraṁ vā no pesetu seṭṭhataṁ vā”ti. “Yadi assataraṁ pesessati, sayaṁ āgamissati. Seṭṭhataṁ pesento pitaraṁ pesessati, ayameko no pañho bhavissati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā katvā dūtaṁ pesesi. Paṇḍito dūtassa vacanaṁ sutvā “rājā mamañceva pitarañca passitukāmo”ti cintetvā pitu santikaṁ gantvā vanditvā “tāta, rājā tumhe ceva mamañca daṭṭhukāmo, tumhe paṭhamataṁ seṭṭhisahassaparivutā gacchatha, gacchantā ca tucchahatthā agantvā navasappipūraṁ candanakaraṇḍakaṁ ādāya gacchatha. Rājā tumhehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā ‘gahapati patirūpaṁ āsanaṁ ñatvā nisīdāhī’ti vakkhati, atha tumhe tathārūpaṁ āsanaṁ ñatvā nisīdeyyātha. Tumhākaṁ nisinnakāle ahaṁ āgami ssāmi, rājā mayāpi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā ‘paṇḍita, tavānurūpaṁ āsanaṁ ñatvā nisīdā’ti vakkhati, athāhaṁ tumhe olokessāmi, tumhe tāya saññāya āsanā vuṭṭhāya ‘tāta mahosadha, imasmiṁ āsane nisīdā’ti vadeyyātha, ajja no eko pañho matthakaṁ pāpuṇissati”ti (6.0181) āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā vuttanayeneva gantvā attano dvāre ṭhitabhāvaṁ rañño ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṁ vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi.

Rājā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā “gahapati, tavaputto mahosadhapaṇḍito kuhin”ti pucchi. “Pacchato āgacchati, devā”ti. Rājā “pacchato āgacchati”ti sutvā tuṭṭhamānaso hutvā “mahāseṭṭhi attano yuttāsanā ñatvā nisīdā”ti āha. So attano yuttāsanā ñatvā ekamantaṁ nisīdi. Mahāsattopi alaṅkatapaṭiyatto dārakasahassaparivuto alaṅkatarathe nisīditvā nagaraṁ pavisanto parikhāpiṭṭhe caramānaṁ ekaṁ gadrabhaṁ disvā thāmasampanne māṇave pesesi “ambho, etaṁ gadrabhaṁ anubandhitvā yathā saddaṁ na karoti, evamassa mukhabandhanaṁ katvā kilañjena veṭhetvā tasmīṁ ekenattharaṇena paṭicchādetvā aṁsenādāya

āgacchathā”ti. Te tathā kariṃsu. Bodhisattopi mahantena parivārena nagaraṃ pāvīsi. Mahājano “esa kira sirivaḍḍhanaseṭṭhino putto mahosadhapaṇḍito nāma, esa kira jāyamāno osadhaghaṭikaṃ hatthena gahetvā jāto, iminā kira ettakānaṃ vīmaṃsanapañhānaṃ pañhapaṭibhāgo ñāto”ti mahāsattaṃ abhitthavanto oloketopi tittim na gacchati. So rājadvāraṃ gantvā paṭivedesi. Rājā sutvāva haṭṭha-tuṭṭho “mama putto mahosadhapaṇḍito khippaṃ āgacchatū”ti āha. So dāra-kasaha-ssaparivuto pāsādaṃ abhiruhitvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvāva somanassappatto hutvā madhurapaṭisanthāraṃ katvā “paṇḍita, patirūpaṃ āsanaṃ ñatvā nisīdā”ti āha. Atha so pitaraṃ olokesi. Athassa pitāpi olokitasa-ññāya uṭṭhāya “paṇḍita, imasmiṃ āsane nisīdā”ti āha. So tasmim āsane nisīdi.

Taṃ tattha nisinnaṃ disvāva senakapukkusakāmindadevinda ceva aññe ca andhabālā paṇim paharivā mahāhasitaṃ hasitvā “imaṃ andhabālaṃ ‘paṇḍito’ti vadimṃsu, so pitaraṃ āsanā vuṭṭhāpetvā sayaṃ nisīdati, imaṃ ‘paṇḍito’ti vattum ayuttan”ti parihāsaṃ kariṃsu. Rājāpi dummukho anattamano ahosi. Atha naṃ mahāsatto pucchi “kiṃ, mahārāja, dummukhatthā”ti (6.0182)? “Āma paṇḍita, dummukhomhi, savanameva te manāpaṃ, dassanaṃ pana amanāpaṃ jātan”ti. “Kiṃ kāraṇā, mahārājā”ti? “Pitaraṃ āsanā vuṭṭhāpetvā nisinnattā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ, mahārāja, ‘sabbatṭhānesu puttehi pitarova uttamā’ti maññasi”ti. “Āma, paṇḍitā”ti. Atha mahāsatto “nanu, mahārāja, tumhehi amhākaṃ ‘assataraṃ vā pesetu seṭṭhataraṃ vā’ti sāsanaṃ pahitan”ti vatvā āsanā vuṭṭhāya te māṇave oloketvā “tumhehi gahitaṃ gadrabhaṃ ānethā”ti āṇāpetvā rañño pādamaṃ nipajjāpetvā “mahārāja, ayaṃ gadrabho kiṃ agghatī”ti pucchi. “Paṇḍita, sace upakārako, aṭṭha kahāpaṇe agghatī”ti. “Imaṃ paṭicca jāto ājānīyavaḷavāya kucchimhi vuṭṭha-ssataro kiṃ agghatī”ti? “Anaggho paṇḍitā”ti. “Deva, kasmā evaṃ kathetha, nanu tumhehi idāneva vuttaṃ ‘sabbatṭhānesu puttehi pitarova uttamā’ti. Sace taṃ saccaṃ, tumhākaṃ vāde assatarato gadrabhova uttamo hoti, kiṃ pana, mahārāja, tumhākaṃ paṇḍitā ettakampi jānitum asakkontā paṇim paharivā hasanti, aho tumhākaṃ paṇḍitānaṃ paññāsampatti, kuto vo ete laddhā”ti cattāro paṇḍite parihavitvā rājānaṃ imāya ekakanipāte gāthāya ajjhabhāsi-

“Haṃci tvaṃ evamaññasi ‘seyyo, puttena pitā’ti rājaseṭṭha;

handassatarassa te ayaṃ, assatarassa hi gadrabho pitā”ti. (jā. 1.1.111);

Tassattho- yadi, tvaṃ rājaseṭṭha, sabbatṭhānesu seyyo puttena pitāti evaṃ maññasi, tava assataratopi ayaṃ gadrabho seyyo hotu. Kiṃ kāraṇā? Assatarassa hi gadrabho pitāti.

Evañca pana vatvā mahāsatto āha- “mahārāja, sace puttato pitā seyyo, mama pitaraṃ gaṇhatha. Sace pitito putto seyyo, maṃ gaṇhatha tumhākaṃ atthāyā”ti. Rājā somanassappatto ahosi. Sabbā rājaparisāpi “sukathito paṇḍitena paṇho”ti unnadantā sādhu-kārasahassāni adamsu, aṅguliphoṭā ceva celukkhepā ca pavattimṃsu (6.0183). Cattāro paṇḍitāpi dummukhā pajjhāyantāva ahesum. Nanu mātā-pitūnaṃ guṇaṃ jānanto bodhisattena sadiso nāma natthi, atha so kasmā evama-kāsīti? Na so pitu avamānanatthāya, raññā pana “assataraṃ vā pesetu seṭṭhataraṃ vā”ti pesitaṃ, tasmā tasseva pañhassa āvibhāvatthaṃ attano ca paṇḍita-

bhāvassa ñāpanattham catunnañca paṇḍitānaṃ appaṭibhānakaraṇattham evama-
kāsi.

Gadrabhapaṇho niṭṭhito.

Ekūnavīsati mapaṇho

Rājā tussitvā gandhodakapuṇṇaṃ suvaṇṇabhiṅkāraṃ ādāya “pācīnayavama-
jjhakagāmaṃ rājabhogena paribhuñjatū”ti seṭṭhissa hatthe udakaṃ pātetvā “sesa-
seṭṭhino etasseva upaṭṭhākā hontū”ti vatvā bodhisattassa mātu ca sabbālaṅkāre
pesetvā gadrabhapaṇhe pasanno bodhisattaṃ puttaṃ katvā gaṇhituṃ seṭṭhiṃ
avoca- “gahapati, mahosadhapaṇḍitaṃ mama puttaṃ katvā dehi”ti. “Deva, atita-
ruṇo ayaṃ, ajjāpissa mukhe khīragandho vāyati, mahallakakāle tumhākaṃ
santike bhavissati”ti. “Gahapati, tvaṃ ito paṭṭhāya etasmimṃ nirālayo hohi, ayaṃ
ajjatagge mama putto, ahaṃ mama puttaṃ poseṭuṃ sakkhissāmi, gaccha tvan”ti
taṃ uyyojesi. So rājānaṃ vanditvā paṇḍitaṃ āliṅgitvā ure nipajjāpetvā sise
cumbitvā “tāta, appamatto hohi”ti ovādamassa adāsi. Sopi pitaraṃ vanditvā “tāta,
mā cintayitthā”ti assāsetvā pitaraṃ uyyojesi. Rājā paṇḍitaṃ pucchi “tāta, antobha-
ttiko bhavissasi, udāhu bahibhattiko”ti. So “mahā me parivāro, tasmā bahibhatti-
kena mayā bhavituṃ vaṭṭati”ti cintetvā “bahibhattiko bhavissāmi, devā”ti āha.
Athassa rājā anurūpaṃ gehaṃ dāpetvā dārakasahassaṃ ādiṃ katvā paribbayaṃ
dāpetvā sabbaparibhoge dāpesi. So tato paṭṭhāya rājānaṃ upaṭṭhāsi.

Rājāpi naṃ vīmaṃsitukāmo ahosi. Tadā ca nagarassa dakkhiṇadvārato avidūre
pokkharāṇitīre ekasmimṃ tālarukkhe kākakulāvake maṇiratanaṃ ahosi. Tassa
chāyā pokkharāṇiyaṃ paññāyi. Mahājano “pokkharāṇiyaṃ (6.0184) maṇi atthī”ti
raṇṇo ārocesi. So senakaṃ āmantetvā “pokkharāṇiyaṃ kira maṇiratanaṃ paññā-
yati, kathaṃ taṃ gaṇhāpessāmā”ti pucchitvā “mahārāja, udakaṃ nīharāpetvā
gaṇhituṃ vaṭṭati”ti vutte “tena hi, ācariya, evaṃ karohi”ti tasseva bhāramakāsi. So
bahū manusse sannipātāpetvā udakañca kaddamañca nīharāpetvā bhūmiṃ
bhinditvāpi maṇiṃ nāddasa. Puna puṇṇāya pokkharāṇiyā maṇicchāyā paññāyi.
So punapi tathā katvā na ca addasa. Tato rājā paṇḍitaṃ āmantetvā “tāta, pokkha-
raṇiyaṃ eko maṇi paññāyati, senako udakañca kaddamañca nīharāpetvā bhūmiṃ
bhinditvāpi nāddasa, puna puṇṇāya pokkharāṇiyā paññāyati, sakkhissasi taṃ
maṇiṃ gaṇhāpetun”ti pucchi. So “netam, mahārāja, garu, etha dassessāmī”ti āha.
Rājā tassa vacanaṃ tussitvā “passissāmi ajja paṇḍitassa ñāṇabalan”ti mahājana-
parivuto pokkharāṇitīraṃ gato.

Mahāsatto tīre ṭhatvā maṇiṃ olokento “nāyaṃ maṇi pokkharāṇiyaṃ, tālarukkhe
kākakulāvake maṇinā bhavitabban”ti ṇatvā “natthi, deva, pokkharāṇiyaṃ maṇi”ti
vatvā “nanu udake paññāyati”ti vutte “tena hi udakapātiṃ āharā”ti udakapātiṃ
āharāpetvā “passatha, deva, nāyaṃ maṇi pokkharāṇiyaṃyeva paññāyati, pāti-
yampi paññāyati”ti vatvā “paṇḍita, kattha pana maṇinā bhavitabban”ti vutte “deva,

pokkharāṇiyampi pāṭiyampi chāyāva paññāyati, na maṇi, maṇi pana tālarukkhe kākakulāvake atthi, purisaṃ āṇāpetvā āharāpehi”ti āha. Rājā tathā katvā maṇiṃ āharāpesi. So āharitvā paṇḍitassa adāsi. Paṇḍito taṃ gahevā rañño hatthe ṭhapesi. Taṃ disvā mahājano paṇḍitassa sādhu-kāraṃ datvā senakaṃ paribhāsanto “maṇiratanam tālarukkhe kākakulāvake atthi, senakabālo bahū manusse pokkharāṇimeva bhindāpesi, paṇḍitena nāma mahosadhasadisena bhavitabban”-ti mahāsattassa thutimakāsi. Rājāpissa tuṭṭho attano gīvāya piḷandhanaṃ muttāhāraṃ datvā dāra-kasahassānampi muttāvaliyo dāpesi. Bodhisattassa ca parivā-rassa ca iminā parihārena upaṭṭhānaṃ anujānīti.

Ekūnavīsati-mapaṅho niṭṭhito.

Kakaṇṭakapaṅho

Punekadivasam (6.0185) rājā paṇḍitena saddhiṃ uyyānaṃ agamāsi. Tadā eko kakaṇṭako toraṇagge vasati. So rājānaṃ āgacchantaṃ disvā otarivā bhūmiyaṃ nipajji. Rājā tassa taṃ kiriyaṃ oloketvā “paṇḍita, ayaṃ kakaṇṭako kiṃ karoti”ti pucchi. Mahāsatto “mahārāja, tumhe sevati”ti āha. “Sace evaṃ amhākaṃ sevati, etassa mā nipphalo hotu, bhogamassa dāpehi”ti. “Deva, tassa bhogena kiccaṃ natthi, khādaniyamattaṃ alametassā”ti. “Kiṃ panesa, khādati”ti? “Maṃsaṃ devā”-ti. “Kittakaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Kākaṇṭikamattagghanakaṃ devā”ti. Rājā ekaṃ purisaṃ āṇāpesi “rājadāyo nāma kākaṇṭikamattaṃ na vaṭṭati, imassa nibaddhaṃ aḍḍhamāsagghanakaṃ maṃsaṃ āharitvā dehi”ti. So “sādhu”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya tathā akāsi. So ekadivasam uposathe māghāte maṃsaṃ alabhitvā tameva aḍḍhamāsakaṃ vijjhivā suttena āvunitvā tassa gīvāyaṃ piḷandhi. Athassa taṃ nissāya māno uppajji. Taṃ divasameva rājā puna mahosadhena saddhiṃ uyyānaṃ agamāsi. So rājānaṃ āgacchantaṃ disvāpi dhanam nissāya uppanna-mānavasena “vedeha, tvaṃ nu kho mahaddhano, ahaṃ nu kho”ti raññā saddhiṃ attānaṃ samaṃ karonto anotarivā toraṇaggeyeva sīsaṃ cālento nipajji. Rājā tassa taṃ kiriyaṃ oloketvā “paṇḍita, esa pubbe viya ajja na otarati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchanto

imaṃ gāthamāha-

“Nāyaṃ pure unnamati, toraṇagge kakaṇṭako;
mahosadha vijānāhi, kena thaddho kakaṇṭako” ti. (jā. 1.2.39);

Tattha **unnamati**ti yathā ajja anotaritvā toraṇaggeyeva sīsaṃ cāleno unnamati, evaṃ pure na unnamati. **Kena thaddhoti** kena kāraṇena thaddhabhāvaṃ āpannoti.

Paṇḍito tassa vacanaṃ sutvā “mahārāja, uposathe māghāte maṃsaṃ alabhantena rājapurisena gīvāya baddhaṃ aḍḍhamāsakaṃ nissāya tassa mānena bhavitabban” ti ñatvā imaṃ gāthamāha-

“Aladdhapubbaṃ laddhāna, aḍḍhamāsaṃ kakaṇṭako;
atimaññati rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahan” ti. (jā. 1.2.40);

Rājā (6.0186) tassa vacanaṃ sutvā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā pucchi. So yathābhūtaṃ rañño ārocesi. Rājā taṃ kathaṃ sutvā “kañci apucchitvāva sabbaññubuddhena viya paṇḍitena kakaṇṭakassa ajjhāsayo ñāto” ti ativiya pasīditvā paṇḍitassa catūsu dvāresu suṅkaṃ dāpesi. Kakaṇṭakassa pana kujjhivā vattaṃ hāretuṃ ārabhi. Paṇḍito pana “mā hārehi mahārājā” ti taṃ nivāresi.

Kakaṇṭakapañho niṭṭhito.

Sirikāḷakaṇṇipañho

Atheko mithilavāsī piṅguttaro nāma māṇavo takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṃ sikkhanto khippameva sikkhi. So anuyogaṃ datvā “gacchāmahan” ti ācariyaṃ āpucchi. Tasmaiṃ pana kule “sace vayappattā dhītā hoti, jeṭṭhantevāsikassa dātabbā” ti vattaṃva, tasmā tassa ācariyassa vayappattā ekā dhītā atthi, sā abhirūpā devaccharāpaṭibhāgā. Atha naṃ ācariyo “dhītaraṃ te, tāta, dassāmi, taṃ ādāya gamissasi” ti āha. So pana māṇavo dubbhago kāḷakaṇṇī, kumārikā pana mahāpuññā. Tassa taṃ disvā cittaṃ na alliyati. So taṃ arocentopi “ācariyassa vacanaṃ na bhindissāmi” ti sampaṭicchi. Ācariyo dhītaraṃ tassa adāsi. So rattibhāge alaṅkatasirisayane nipanno tāya āgantvā sayanaṃ abhiruḷhamattāya aṭṭiyamāno harāyamāno jigucchamāno pakampamāno otarivā bhūmiyaṃ nipajji. Sāpi otarivā tassa santikaṃ gantvā nipajji, so uṭṭhāya sayanaṃ abhiruhi. Sāpi puna sayanaṃ abhiruhi, so puna sayanā otarivā bhūmiyaṃ nipajji. Kāḷakaṇṇī nāma siriyā saddhiṃ na sameti. Kumārikā sayaneyeva nipajji, so bhūmiyaṃ sayi.

Evaṃ sattāhaṃ vītināmetvā taṃ ādāya ācariyaṃ vanditvā nikkhami, antarāmagge ālāpasallāpamattampi natthi. Anicchamānāva ubhopi mithilaṃ sampattā. Atha piṅguttaro nagarā avidūre phalasampannaṃ udumbararukkaṃ disvā khudāya pīḷito taṃ abhiruhitvā phalāni khādi. Sāpi chātajjhattā rukkhamaḷaṃ gantvā “sāmi, mayhampi phalāni pātethā” ti āha. Kiṃ tava hatthapādā natthi, sayamaṃ abhiruhitvā khādāti. Sā abhiruhitvā khādi. So tassā abhiruḷhabhāvaṃ (6.0187

ñatvā khippaṃ otarivā rukkhaṃ kaṇṭakehi parikkhipitvā “muttomhi kāḷakaṇṇiyā”ti vatvā palāyi. Sāpi otarituṃ asakkontī tattheva nisīdi. Atha rājā uyyāne kīḷitvā hatthikkhandhe nisinno sāyanhasamaye nagaraṃ pavisanto taṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā “sapariggahā, apariggahā”ti pucchāpesi. Sāpi “atthi me, sāmi, kuladattiko pati, so pana maṃ idha nisīdāpetvā chaḍḍetvā palāto”ti āha. Amacco taṃ kāraṇaṃ rañño ārocesi. Rājā “asāmikabhaṇḍaṃ nāma rañño pāpuṇāti”ti taṃ otāretvā hatthikkhandhaṃ āropetvā nivesanaṃ netvā abhisiñcitvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sā tassa piyā ahosi manāpā. Udumbararukkhe laddhattā “udumbaradevī”tvevassā nāmaṃ sañjāniṃsu.

Athekadivasam rañño uyyānagamanatthāya dvāragāmaṃ vāsikehi maggaṃ paṭija-ggāpesuṃ. Piṅguttaropi bhatim karonto kacchaṃ bandhitvā kuddālena maggaṃ tacchi. Magge anitṭhiteyeva rājā udumbaradeviyā saddhim rathe nisīditvā nikkhami. Udumbaradevī kāḷakaṇṇim maggaṃ tacchantaṃ disvā “evarūpaṃ sirim dhāretuṃ nāsakkhi ayaṃ kāḷakaṇṇi”ti taṃ olokontī hasi. Rājā hasamānaṃ disvā kujjhitvā “kasmā hasi”ti pucchi. Deva, ayaṃ maggatacchako puriso mayhaṃ porā-ṇakasāmiko, esa maṃ udumbararukkhaṃ āropetvā kaṇṭakehi parikkhipitvā gato, imāhaṃ oloketvā “evarūpaṃ sirim dhāretuṃ nāsakkhi kāḷakaṇṇi ayan”ti cintetvā hasinti. Rājā “tvam musāvādaṃ kathesi, aññaṃ kañci purisaṃ disvā tayā hasitaṃ bhavissati, taṃ māressāmi”ti asim aggahesi. Sā bhayappattā “deva, paṇḍite tāva pucchathā”ti āha. Rājā senakaṃ pucchi “senaka, imissā vacanaṃ tvam saddahasi”ti. “Na saddahāmi, deva, ko nāma evarūpaṃ itthiratanam pahāya gamissati”ti. Sā tassa kathaṃ sutvā atirekataram bhītā ahosi. Atha rājā “senako kiṃ jānāti, paṇḍitaṃ pucchissāmi”ti cintetvā taṃ pucchanto imaṃ gāthamāha-

“Itthi siyā rūpavatī, sā ca sīlavatī siyā;

puriso taṃ na iccheyya, saddahāsi mahosadhā”ti. (jā. 1.2.83);

Tattha **sīlavatī**ti ācāraguṇasampannā.

Taṃ (6.0188) sutvā paṇḍito gāthamāha-

“Saddahāmi mahārāja, puriso dubbhago siyā;

siri ca kāḷakaṇṇi ca, na samenti kudācana”ti. (jā. 1.2.84);

Tattha **na samentī**ti samuddassa orimatīrapārimatīrāni viya ca gaganatalapathavitalāni viya ca na samāgacchanti.

Rājā tassa vacanena taṃ kāraṇaṃ sutvā tassā na kujjhi, hadayamassa nibbāyi. So tassa tussitvā “sace paṇḍito nābhavissa, ajjāhaṃ bālasenakassa kathāya evarūpaṃ itthiratanam hīno assaṃ, taṃ nissāya mayā esā laddhā”ti satahassena pūjaṃ kāresi. Devīpi rājānaṃ vanditvā “deva, paṇḍitaṃ nissāya mayā jīvitaṃ laddhaṃ, imāhaṃ kaniṭṭhabhātikaṭṭhāne ṭhabetuṃ varaṃ yācāmi”ti āha. “Sādhu, devi, gaṇhāhi, dammi te varan”ti. “Deva, ajja paṭṭhāya mama kaniṭṭhaṃ vinā kiñci madhurarasaṃ na khādissāmi, ito paṭṭhāya velāya vā avelāya vā dvāraṃ vivarāpetvā imassa madhurarasaṃ pesetuṃ labhanakavaram gaṇhāmi”ti. “Sādhu, bhadde, imañca varaṃ gaṇhāhi”ti.

Sirikāḷakaṇṇipaṇho nitṭhito.

Meṇḍakapaṅho

Aparasmim divase rājā katapātarāso pāsādassa dīghantare caṅkamanto vāta-pānantarena olokeno ekaṃ eḷakañca sunakhañca mittasanthavaṃ karontaṃ addasa. So kira eḷako hatthisālaṃ gantvā hatthissa purato khittaṃ anāmaṭṭhatinaṃ khādi. Atha naṃ hatthigopakā pothetvā nīhariṃsu. So viravitvā palāyi. Atha naṃ eko puriso vegeṇāgantvā piṭṭhiyaṃ daṇḍena tiriyaṃ pahari. So piṭṭhiṃ onāmetvā vedanāppatto hutvā gantvā rājagehassa mahābhittiṃ nissāya piṭṭhikāya nipajji. Taṃ divasameva raṅṅo mahānase aṭṭhicammādīni khāditvā vaḍḍhitasunakho bhattakārake bhattaṃ sampādetvā bahiṭṭhatvā sarīre sedaṃ nibbāpente macchamaṃsagandhaṃ ghāyitvā taṇhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto mahānasaṃ (6.0189) pavisitvā bhājanapidhānaṃ pātetvā maṃsaṃ khādi. Atha bhattakāraḷo bhājanasaddena pavisitvā taṃ disvā dvāraṃ pidahitvā taṃ leḍḍudaṇḍādīhi pothesi. So khāditamaṃsaṃ mukheneva chaḍḍetvā viravitvā nikkhami. Bhattakārakopi tassa nikkhantabhāvaṃ ṅatvā anubandhitvā piṭṭhiyaṃ daṇḍena tiriyaṃ pahari. So vedanāppatto piṭṭhiṃ onāmetvā ekaṃ pādaṃ ukkhipitvā eḷakassa nipannaṭṭhānameva pāvisi. Atha naṃ eḷako “samma, kiṃ piṭṭhiṃ onāmetvā āgacchasi, kiṃ te vāto vijjhatī”ti pucchi. Sunakhopi “tvampi piṭṭhiṃ onāmetvā nipannosi, kiṃ te vāto vijjhatī”ti pucchi. Te aññamaññaṃ attano pavattiṃ ārocesuṃ.

Atha naṃ eḷako pucchi “kiṃ pana tvaṃ puna bhattagehaṃ gantuṃ sakkhissasi sammā”ti? “Na sakkhissāmi, samma, gatassa me jīvitaṃ natthī”ti. “Tvaṃ pana puna hatthisālaṃ gantuṃ sakkhissasi”ti. “Mayāpi tattha gantuṃ na sakkā, gatassa me jīvitaṃ natthī”ti. Te “kathaṃ nu kho mayaṃ idāni jīvissāmā”ti upāyaṃ cintesuṃ. Atha naṃ eḷako āha- “sace mayaṃ samaggavāsaṃ vasituṃ sakkoma, attheko upāyo”ti. “Tena hi kathehi”ti. “Samma, tvaṃ ito paṭṭhāya hatthisālaṃ yāhi, “nāyaṃ tiṇaṃ khādati”ti tayi hatthigopakā āsaṅkaṃ na karissanti, tvaṃ mama tiṇaṃ āhareyyāsi. Ahampi bhattagehaṃ pavisissāmi, “nāyaṃ maṃsakhādako”ti bhattakāraḷo mayi āsaṅkaṃ na karissati, ahaṃ te maṃsaṃ āharissāmī”ti. Te “sundaro upāyo”ti ubhopi sampatiḷchhiṃsu. Sunakho hatthisālaṃ gantvā tiṇakālāpaṃ ḍaṃsitvā āgantvā mahābhittipiṭṭhikāya ṭhapesi. Itaropi bhattagehaṃ gantvā maṃsakhaṇḍaṃ mukhapūraṃ ḍaṃsitvā ānetvā tattheva ṭhapesi. Sunakho maṃsaṃ khādi, eḷako tiṇaṃ khādi. Te iminā upāyena samaggā sammadamānā mahābhittipiṭṭhikāya vasanti. Rājā tesu mittasanthavaṃ disvā cintesi “adiṭṭhapubbaṃ vata me kāraṇaṃ diṭṭhaṃ, ime paccāmittā hutvāpi samaggavāsaṃ vasanti. Idaṃ kāraṇaṃ gahetvā paṅhaṃ katvā paṅca paṇḍite pucchissāmi, imaṃ paṅhaṃ ajānantaṃ raṭṭhā pabbājessāmi, taṃ jānantassa ‘evarūpo paṇḍito natthī’ti mahāsakkāraṃ karissāmi. Ajja tāva avelā, sve upaṭṭhānaṃ āgatakāle pucchissāmi”ti. So punadivase paṇḍitesu āgantvā nisennesu paṅhaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha-

“Yesaṃ (6.0190) na kadāci bhūtapubbaṃ, sakhyaṃ sattapadampimasmi

loke;

jātā amittā duve sahāyā, paṭisandhāya caranti kissa hetū”ti. (jā. 1.12.94);

Tattha **paṭisandhāyā**ti saddahitvā ghaṭitā hutvā.

Idaṅca pana vatvā puna evamāha-

“Yadi me ajja pātarāsakāle, pañhaṃ na sakkuṇeyyātha vattumetaṃ;

raṭṭhā pabbājayissāmi vo sabbe, na hi mattho duppaññajātikehī”ti. (jā. 1.

12.95);

Tadā pana senako aggāsane nisinno ahosi, paṇḍito pana pariyante nisinno. So taṃ pañhaṃ upadhārento tamatthaṃ adisvā cintesi “ayaṃ rājā dandhadhātuko imaṃ pañhaṃ cintetvā saṅkharituṃ asamattho, kiñcideva, tena diṭṭhaṃ bhavi-ssati, ekadivasam okāsam labhanto imaṃ pañhaṃ nīharissāmi, senako kenaci upāyena ajjekadivasamattaṃ adhivāsāpetū”ti. Itarepi cattāro paṇḍitā andhakāragabbhaṃ pavitṭhā viya na kiñci passiṃsu. Senako “kā nu kho mahosadhassa pavattī”ti bodhisattaṃ olokesi. Sopi taṃ olokesi. Senako bodhisattassa olokitākāreneva tassa adhippāyaṃ ñatvā “paṇḍitassapi na upaṭṭhāti, tenekadivasam okāsam icchati, pūressāmissa manorathan”ti cintetvā raññā saddhiṃ vissāsenā mahāhasitaṃ hasitvā “kiṃ, mahārāja, sabbeva amhe pañhaṃ kathetuṃ asakkonte raṭṭhā pabbājessasi, etampi ‘eko gaṇṭhipañho’ti tvaṃ sallakkhesi, na mayaṃ etaṃ kathetuṃ na sakkoma, apica kho thokaṃ adhivāsehi. Gaṇṭhipañho esa, na sakkoma mahājanamajjhe kathetuṃ, ekamante cintetvā pacchā tumhākaṃ kathessāma, okāsam no dehī”ti mahāsattaṃ oloketvā imaṃ gāthādvayamāha-

“Mahājanasamāgamamhi (6.0191) ghore, janakolāhalasaṅgamamhi jāte; vikkhittamanā anekacittā, pañhaṃ na sakkuṇoma vattumetaṃ.

“Ekaggacittāva ekamekā, rahasi gatā atthaṃ nicintayitvā;

paviveke sammāsivāna dhīrā, atha vakkhanti janinda etamatthan”ti. (jā. 1.12.96-97);

Tattha **sammāsivānāti** kāyacittaviveke ʒhitā ime dhīrā imaṃ pañhaṃ sammāsivā atha vo etaṃ atthaṃ vakkhanti.

Rājā tassa kathaṃ sutvā anattamano hutvāpi “sādhu cintetvā kathetha, akathente pana vo pabbājessāmi”ti tajjesiyeva. Cattāro paṇḍitā pāsādā otariṃsu. Senako itare āha- “sammā, rājā sukhumapañhaṃ pucchi, akathite mahantaṃ bhayaṃ bhavissati, sappāyabhojanaṃ bhujitvā sammā upadhārethā”ti. Te attano attano gehaṃ gatā. Paṇḍitopi uṭṭhāya udumbaradeviyā santikaṃ gantvā “devi, ajja vā hiyyo vā rājā kattha ciraṃ aṭṭhāsī”ti pucchi. “Tāta, dīghantare vātapānena olokeno caṅkamatī”ti. Tato paṇḍito cintesi “raññā iminā passena kiñci diṭṭhaṃ bhavissati”ti. So tattha gantvā bahi olokeno eḷakasunakhānaṃ kiriyaṃ disvā “ime disvā raññā pañho abhisaṅkhato”ti sannitṭhānaṃ katvā gehaṃ gato. Itarepi tayo cintetvā kiñci adisvā senakassa santikaṃ agamaṃsu. So te pucchi “diṭṭho vo pañho”ti. “Na diṭṭho ācariyā”ti. “Yadi evaṃ rājā vo pabbājessati, kiṃ karissathā”ti? “Tumhehi pana diṭṭho”ti? “Ahampi na passāmi”ti. “Tumhesu apassantesu mayaṃ kiṃ passāma, rañño pana santike ‘cintetvā kathessāmā’ti sīhanādaṃ naditvā āgatamhā, akathite amhe rājā kujjhissati, kiṃ karoma, ayaṃ pañho na sakkā amhehi daṭṭhuṃ, paṇḍitena pana sataguṇaṃ sahasaguṇaṃ satahasaguṇaṃ katvā cintito bhavissati, etha tassa santikaṃ gacchāmā”ti te cattāro paṇḍitā bodhisattassa gharadvāraṃ āgatabhāvaṃ (6.0192) ārocāpetvā “pavisantu paṇḍitā”ti vutte gehaṃ pavisitvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ʒhitā mahāsattaṃ pucchiṃsu “kiṃ pana, paṇḍita, cintito pañho”ti? “Āma, cintito, mayi acintente añño ko cintayissati”ti. “Tena hi paṇḍita amhākampi kathethā”ti.

Paṇḍito “sacāhaṃ etesaṃ na kathessāmi, rājā te raṭṭhā pabbājessati, maṃ pana sattaḥi ratanehi pūjessati, ime andhabālā mā vinassantu, kathessāmi tesan”-ti cintetvā te cattāropi nīcāsane nisīdāpetvā añjaliṃ paggaṇhāpetvā raññā diṭṭhataṃ ajānāpetvā “raññā pucchitakāle evaṃ katheyyāthā”ti catunnampi catasso gāthāyo bandhitvā pāḷimeva uggaṇhāpetvā uyyojesi. Te dutiyadivase rāju-paṭṭhānaṃ gantvā paññattāsane nisīdiṃsu. Rājā senakaṃ pucchi “ñāto te, senaka, pañho”ti? “Mahārāja, mayi ajānante añño ko jānissati”ti. “Tena hi kathehi”ti. “Suṇātha devā”ti so uggaḥitaniyāmeneva gāthamāha-

“Uggaputtarājaputtiyānaṃ, urabbhassa maṃsaṃ piyaṃ manāpaṃ;

na sunakhassa te adenti maṃsaṃ, atha meṇḍassa suṇena sakhyamassā”ti.

(jā. 1.12.98);

Tattha **uggaputtarājaputtiyānanti** uggaṭānaṃ amaccaputtānañceva rājaputtānañca.

Gāthaṃ vatvāpi senako atthaṃ na jānāti. Rājā pana attano diṭṭhabhāvena pajānāti, tasmā “senakena tāva ñāto”ti pukkusaṃ pucchi. Sopissa “kiṃ ahampi apa-

ṇḍito”ti vatvā uggahitaniyāmeneva gāthamāha-

“Cammaṃ vihananti eḷakassa, assapiṭṭhattharassukhassa hetu;

na ca te sunakhassa attharanti, atha meṇḍassa suṇena sakhyamassā”ti. (jā.

1.12.99);

Tassapi (6.0193) attho apākaṭoyeva. Rājā pana attano pākaṭattā “imināpi pukku-
sena ṇāto”ti kāmindaṃ pucchi. Sopi uggahitaniyāmeneva gāthamāha-

“Āvellitasiṅgiko hi meṇḍo, na ca sunakhassa visāṇakāni atthi;

tiṇabhakkho maṃsabhojano ca, atha meṇḍassa suṇena sakhyamassā”ti. (jā.

1.12.100);

Rājā “imināpi ṇāto”ti devindaṃ pucchi. Sopi uggahitaniyāmeneva gāthamāha-

“Tiṇamāsi palāsamāsi meṇḍo, na ca sunakho tiṇamāsi no palāsaṃ;

gaṇheyya suṇo sasaṃ biḷāraṃ, atha meṇḍassa suṇena sakhyamassā”ti. (jā.

1.12.101);

Tattha **tiṇamāsi palāsamāsīti** tiṇakhādako ceva paṇṇakhādako ca. **No palā-**
santi paṇṇampi na khādati.

Atha rājā paṇḍitaṃ pucchi- “tāta, tvampi imaṃ pañhaṃ jānāsī”ti? “Mahārāja,
avīcīto yāva bhavaggā maṃ ṭhapetvā ko añño etaṃ jānissatī”ti. “Tena hi kathe-
hī”ti. “Suṇa mahārājā”ti tassa pañhassa attano pākaṭabhāvaṃ pakāsento gāthā-
dvayamāha-

“Aṭṭhadḍhapado catuppādassa, meṇḍo aṭṭhanakho adissamāno;

chādiyamāharatī ayaṃ imassa, maṃsaṃ āharatī ayaṃ amussa.

“Pāsādavaragato videhaseṭṭho, vītihāraṃ aññamaññabhojanānaṃ;

addakkhi kira sakkhikaṃ janindo, bubhukkassa puṇṇaṃmukhassa cetan”ti.

(jā. 1.12.102-103);

Tattha (6.0194) **aṭṭhadḍhapadoti** byañjanakusalatāya eḷakassa catuppādaṃ
sandhāyāha. **Meṇḍoti** eḷako. **Aṭṭhanakhoti** ekekasmimṃ pāde dvinnaṃ dvinnaṃ
khurānaṃ vasenetaṃ vuttaṃ. **Adissamānoti** maṃsaṃ āharaṇakāle apaññāya-
māno. **Chādiyanti** gehacchadanaṃ. Tiṇanti attho. **Ayaṃ imassāti** sunakho eḷa-
kassa. **Vītihāranti** vītihaṇaṃ. **Aññamaññabhojanānanti** aññamaññassa bhoja-
nānaṃ. Meṇḍo hi sunakhassa bhojanaṃ harati, so tassa vītiharati, sunakhopi
tassa harati, itaro vītiharati. **Addakkhīti** taṃ tesaṃ aññamaññabhojanānaṃ vītiha-
raṇaṃ sakkhikaṃ attano paccakkhaṃ katvā addasa. **Bubhukkassāti** bhubbūti
saddakaraṇasunakhassa. **Puṇṇaṃmukhassāti** meṇḍassa. Imesaṃ etaṃ mittasa-
nthavaṃ rājā sayamaṃ passīti.

Rājā itarehi bodhisattaṃ nissāya ṇātabhāvaṃ ajānanto “pañca paṇḍitā attano
attano ṇāṇabalena jāniṃsū”ti maññamāno somanassappatto hutvā imaṃ gātha-
māha-

“Lābhā vata me anapparūpā, yassa medisā paṇḍitā kulamhi;

pañhassa gambhīragataṃ nipuṇamatthaṃ, paṭivijjhanti subhāsitena dhīrā”ti.

(jā. 1.12.104);

Tattha **paṭivijjhantīti** subhāsitena te viditvā kathenti.

Atha nesaṃ “tuṭṭhena nāma tuṭṭhākāro kattabbo”ti taṃ karonto imaṃ gātha-

māha-

“Assatarirathañca ekamekaṃ, phītaṃ gāmvarañca ekamekaṃ;
sabbesaṃ vo dammi paṇḍitānaṃ, paramappatitamano subhāsitenā” ti. (jā. 1.
12.105);

Iti vatvā tesāṃ taṃ sabbaṃ dāpesi.

Dvādasanipāte meṇḍakapañho niṭṭhito.

Sirimantapañho

Udumbaradevī (6.0195) pana itarehi paṇḍitaṃ nissāya pañhassa ñātabhāvaṃ
ñatvā “raññā muggaṃ māsenā nibbisesakaṃ karontena viya pañcannaṃ sama-
kova sakkāro kato, nanu mayhaṃ kaniṭṭhassa visesaṃ sakkāraṃ kātuṃ vaṭṭatī” ti
cintetvā rañño santikaṃ gantvā pucchi “deva, kena vo pañho kathito” ti? “Pañcahi
paṇḍitehi, bhadde” ti. “Deva, cattāro janā taṃ pañhaṃ kaṃ nissāya jāniṃsū” ti?
“Na jānāmi, bhadde” ti. “Mahārāja, kiṃ te jānanti, paṇḍito pana ‘mā nassantu ime
bālā’ ti pañhaṃ uggaṇhāpesi, tumhe sabbesaṃ samakaṃ sakkāraṃ karotha, ayu-
ttametaṃ, paṇḍitassa visesakaṃ kātuṃ vaṭṭatī” ti. Rājā “attānaṃ nissāya ñāta-
bhāvaṃ na kathesi” ti paṇḍitassa tussitvā atirekataraṃ sakkāraṃ kātukāmo
cintesi “hotu mama puttaṃ ekaṃ pañhaṃ pucchitvā kathitakāle mahantaṃ
sakkāraṃ karissāmi” ti. So pañhaṃ cinto sirimantapañhaṃ cintetvā ekadivasaṃ
pañcannaṃ paṇḍitānaṃ upaṭṭhānaṃ āgantvā sukhanisinnakāle senakaṃ āha-
“senaka, pañhaṃ pucchissāmi” ti. “Puccha devā” ti. Rājā sirimantapañhe
paṭhamāṃ gāthamāha-

“Paññāyupetaṃ siriyā vihīnaṃ, yasassinaṃ vāpi apetapaññaṃ;
pucchāmi taṃ senaka etamatthaṃ, kamettha seyyo kusalā vadanti” ti. (jā. 1.
15.83);

Tattha **kamettha seyyoti** imesu dvīsu kataraṃ paṇḍitā seyyoti vadanti.

Ayañca kira pañho senakassa vaṃsānugato, tena naṃ khippameva kathesi-

“Dhīrā ca bālā ca have janinda, sippūpapannā ca asippino ca;

sujātimantopi ajātimassa, yasassino pesakarā bhavanti;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo” ti. (jā. 1.15.84);

Tattha (6.0196) **pañño nihīnoti** paññavā nihīno, issarova uttamoti attho.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā itare tayo apucchitvā saṅghanavakaṃ hutvā
nisinnaṃ mahosadhapaṇḍitaṃ āha-

“Tuvampi pucchāmi anomapañña, mahosadha

kevaladhammadassi;

bālaṃ yasassiṃ paṇḍitaṃ appabhogaṃ, kamettha seyyo kusalā vadanti”ti. (jā. 1.15.85);

Tattha **kevaladhammadassīti** sabbadhammadassi.

Athassa mahāsatto “suṇa, mahārājā”ti vatvā kathesi-

“Pāpāni kammāni karoti bālo, idhameva seyyo iti maññaṃāno;

idhalokadassī paralokamadassī, ubhayattha bālo kalimaggahesi;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.86).

Tattha **idhameva seyyoti** idhaloke issariyameva mayhaṃ seṭṭhanti maññaṃāno.

Kalimaggahesīti bālo issariyamānena pāpakammaṃ katvā nirayādiṃ upapajjanto paraloke ca puna tato āgantvā nīcakule dukkhabhāvaṃ patvā nibbattamāno idhaloke cāti ubhayattha parājayameva gaṇhāti. Etampi kāraṇaṃ ahaṃ disvā pañña-sampannova uttamo, issaro pana bālo na uttamoti vadāmi.

Evam vutte rājā senakaṃ oloketvā “nanu mahosadho pañnavantameva uttamoti vadati”ti āha. Senako “mahārāja, mahosadho daharo, ajjāpissa mukhe khīra-gandho vāyati, kimesa jānāti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Nisippametaṃ (6.0197) vidadhāti bhogaṃ, na bandhuvā na sarīravaṇṇo yo.

passeḷamūgaṃ sukhamedhamānaṃ, sirī hi naṃ bhajate goravindaṃ;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti.

Tattha **eḷamūganti** paggharitalālamukhaṃ. **Goravindanti** so kira tasmiṃyeva nagare asītikoṭivibhavo seṭṭhi virūpo. Nāssa putto na ca dhītā, na kiñci sippaṃ jānāti. Kathentassapissa hanukassa ubhohipi passehi lālādhārā paggharati. Deva-ccharā viya dve itthiyo sabbālaṅkārehi vibhūsitā supupphitāni nīluppālāni gahetvā ubhosu passesu ṭhitā taṃ lālaṃ nīluppalehi sampaṭicchitvā nīluppālāni vātapā-
nena chaḍḍenti. Surāsoṇḍāpi pānāgāraṃ pavisantā nīluppalehi atthe sati tassa gehadvāraṃ gantvā “sāmi goravinda, seṭṭhi”ti vadanti. So tesam saddaṃ sutvā vātapāne ṭhatvā “kiṃ, tātā”ti vadati. Athassa lālādhārā paggharati. Tā itthiyo taṃ nīluppalehi sampaṭicchitvā nīluppālāni antaravīthiyaṃ khipanti. Surādhuttā tāni gahetvā udakena vikkhāletvā piḷandhitvā pānāgāraṃ pavisanti. Evam sirisa-
mpanno ahosi. Senako taṃ udāharaṇaṃ katvā dassento evamāha.

Taṃ sutvā rājā “kīdisaṃ, tāta, mahosadhapaṇḍitā”ti āha. Paṇḍito “deva, kiṃ senako jānāti, odanasitthaṭṭhāne kāko viya dadhiṃ pātuṃ āraddhasunakho viya ca yasameva passati, sīse patantaṃ mahāmuggaraṃ na passati, suṇa, devā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Laddhā sukhaṃ majjati appapañño, dukkhena phuṭṭhopi pamohameti;

āgantunā dukkhasukhena phuṭṭho, pavedhati vāricarova ghamme;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.88).

Tattha (6.0198) **sukhanti** issariyasukhaṃ labhitvā bālo pamajjati, pamatto samāno pāpaṃ karoti. **Dukkhenāti** kāyikacetasikadukkhena. **Āgantunāti** na ajjhattikena. Sattānañhi sukhampi dukkhampi āgantukameva, na niccapavattaṃ. **Ghammeti** udakā uddharitvā ātape khittamaccho viya.

Taṃ sutvā rājā “kīdisaṃ ācariyā”ti āha. Senako “deva, kimesa jānāti, tiṭṭhantu

tāva manussā, araññe jātarukkhesupi phalasampannameva bahū vihaṅgamā bhajanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Dumaṃ yathā sāduphalaṃ araññe, samantato samabhisaranti pakkhī;
evampi aḍḍhaṃ sadhanaṃ sabhogam, bahujjano bhajati atthahetu;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.89);

Tattha **bahujanoti** mahājano.

Taṃ sutvā rājā “kīdisaṃ tātā”ti āha. Paṇḍito “kimesa mahodaro jānāti, suṇa, devā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Na sādhu balavā bālo, sāhasā vindate dhanam;
kandantametam dummedham, kaḍḍhanti nirayam bhusam;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.90).

Tattha **sāhasāti** sāhasena sāhasikakammaṃ katvā janaṃ piḷetvā dhanam vindati. Atha naṃ nirayapālā kandantameva dummedham balavavedanam nirayam kaḍḍhanti.

Puna (6.0199) raññā “kiṃ senakā”ti vutte senako imaṃ gāthamāha-

“Yā kāci najjo gaṅgamabhissavanti, sabbāva tā nāmagottaṃ jahanti;
gaṅgā samuddam paṭipajjamānā, na khāyate iddhiṃ paññopi loke;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.91);

Tattha **najjoti** ninnā hutvā sandamānā antamaso kunnadiyopi gaṅgam abhissavanti. **Jahantīti** gaṅgātveva saṅkhyam gacchanti, attano nāmagottaṃ jahanti. **Na khāyateti** sāpi gaṅgā samuddam paṭipajjamānā na paññāyati, samuddotveva nāmam labhati. Evameva mahāpaññopi issarasantikaṃ patto na khāyati na paññāyati, samuddam pavitṭhagaṅgā viya hoti.

Puna rājā “kiṃ paṇḍitā”ti āha. So “suṇa, mahārājā”ti vatvā imaṃ gāthādvayamāha-

“Yametamakkhā udadhiṃ mahantaṃ, savanti najjo sabbakālamasaṅkhyam.
so sāgaro niccamuḷāravego, velaṃ na acceti mahāsamuddo.

“Evampi bālassa pajappitāni, paññaṃ na acceti sirī kadāci;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.92-93);

Tattha **yametamakkhāti** yaṃ etaṃ akkhāsi vadesi. **Asaṅkhyanti** agaṇanam. **Velaṃ na accetīti** uḷāravegopi hutvā ūmisahassam ukkhipitvāpi velaṃ atikkamituṃ na sakkoti, velaṃ patvā avassam sabbā ūmiyo bhijjanti. **Evampi bālassa pajappitānīti** bālassa vacanānipi evameva paññavantam atikkamituṃ na sakkonti, tam patvāva bhijjanti. **Paññaṃ na accetīti** paññavantam sirimā nāma nātikkamati. Na hi koci manujo atthānatthe uppannakaṅkho tamchindanatthāya (6.0200) paññavantam atikkamitvā bālassa issarassa pādamūlam gacchati, paññavantassa pana pādamūleyeva vinicchayo nāma labbhatīti.

Taṃ sutvā rājā “katham senakā”ti āha. So “suṇa, devā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Asaññato cepi paresamattham, bhaṇāti sandhānagato yasassī;
tasseva tam rūhati ñātimajjhe, sirī hi naṃ kārayate na paññā;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.94);

Tattha **asaññato cepīti** issaro hi sacepi kāyādīhi asaññato dussīlo. **Sandhānagatoti** vinicchaye ṭhito hutvā paresaṃ atthaṃ bhaṇati, tasmim̐ vinicchayamaṇḍale mahāparivāraparivutassa musāvādaṃ vatvā sāmikampi assāmikaṃ karontassa tasseva taṃ vacanaṃ ruhati. Sirī hi naṃ tathā kārayate na paññā, tasmā pañño nihīno, sirimāva seyyoti vadāmi.

Puna raññā “kiṃ, tātā”ti vutte paṇḍito “suṇa, deva, bālasenako kiṃ jānātī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Parassa vā attano vāpi hetu, bālo musā bhāsati appapañño;
so nindito hoti sabhāya majjhe, pacchāpi so duggatigāmī hoti;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.95).

Tato (6.0201) senako imaṃ gāthamāha-

“Atthampi ce bhāsati bhūripañño, anāḷhiyo appadhano daliddo;
na tassa taṃ rūhati ñātimajjhe, sirī ca paññāṇavato na hoti;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.96);

Tattha **atthampīti** kāraṇampi ce bhāsati. **Ñātimajjheti** parisamajjhe. **Paññāṇavatoti** mahārāja, paññāṇavantassa sirisobhaggappattassa santikaṃ gantvā pakatiyā vijjamānāpi sirī nāma na hoti. So hi tassa santike sūriyuggamane khajjopanako viya khāyatīti dasseti.

Puna raññā “kīdisaṃ, tātā”ti vutte paṇḍito “kiṃ

jānāti, senako, idhalokamattameva oloketi, na paralokan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Parassa vā attano vāpi hetu, na bhāsati alikaṃ bhūripañño;
so pūjito hoti sabhāya majjhe, pacchāpi so suggatigāmī hoti;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.97).

Tato senako gāthamāha-

“Hatthī gavāssā maṇikuṇḍalā ca, thiyo ca iddhesu kulesu jātā;
sabbāva tā upabhogā bhavanti, iddhassa posassa aniddhimanto;
etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.98);

Tattha (6.0202) **iddhassāti** issarassa. **Aniddhimantoti** na kevalaṃ tā nāriyova,
atha kho sabbe aniddhimantopi sattā tassa upabhogā bhavanti.

Tato paṇḍito “kiṃ esa jānāti”ti vatvā ekaṃ kāraṇaṃ āharitvā dassento imaṃ gāthamāha-

“Asaṃvihitakammaṃ, bālaṃ dummedhamantaṃ;

Sirī jahati dummedhaṃ, jiṇṇaṃ va urago tacaṃ.

Etampi disvāna ahaṃ vadāmi;

pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.15.99);

Tattha “**sirī jahatī**”ti padassa **cetiya-jātakena** (jā. 1.8.45 ādayo) attho vaṇṇetabbo.

Atha senako raññā “kīdisan”ti vutte “deva, kiṃ esa taruṇadārako jānāti, suṇāthā”-
ti vatvā “paṇḍitaṃ appaṭibhānaṃ karissāmi”ti cintetvā imaṃ gāthamāha-

“Pañca paṇḍitā mayaṃ bhaddante, sabbe pañjalikā upaṭṭhitā;

tvaṃ no abhibhuyya issarosi, sakkova bhūtapati devarājā;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño nihīno sirīmāva seyyo”ti. (jā. 1.15.100).

Idaṃ kira sutvā rājā “sādhurūpaṃ senakena kāraṇaṃ ābhataṃ, sakkhissati nu
kho me putto imassa vādaṃ bhinditvā aññaṃ kāraṇaṃ āharitun”ti cintetvā
“kīdisaṃ paṇḍitā”ti āha. Senakena kira imasmiṃ kāraṇe ābhate ṭhapetvā bodhi-
sattaṃ añño taṃ vādaṃ bhindituṃ samattho nāma natthi, tasmā mahāsatto
attano ñāṇabalena tassa vādaṃ bhindanto “mahārāja, kimesa bālo jānāti, yasa-
meva oloketi, paññāya viresaṃ na jānāti, suṇāthā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Dāsova (6.0203) paññassa yasassi bālo, atthesu jātesu tathāvidhesu;

yaṃ paṇḍito nipuṇaṃ saṃvidheti, sammohamāpajjati tattha bālo;

etampi disvāna ahaṃ vadāmi, pañño va seyyo na yasassi bālo”ti. (jā. 1.

15.101);

Tattha **atthesūti** kiccesu jātesu. **Samvidhetīti** saṃvidahati.

Iti mahāsatto sinerupādato suvaṇṇavālukaṃ uddharanto viya gaganatale puṇṇa-
candaṃ utthāpento viya ca nayakāraṇaṃ dassesi. Evaṃ mahāsattena paññānu-
bhāvaṃ dassetvā kathite rājā senakaṃ āha- “kīdisaṃ, senaka, sakkonto uttaripi
kathehi”ti. So koṭṭhe ṭhapitadhaññaṃ viya uggahitakaṃ khepetvā appaṭibhāno
maṅkubhūto pajjhāyanto nisīdi. Sace hi so aññaṃ kāraṇaṃ āhareyya, na gāthāsa-
hassenapi imaṃ jātaṃ niṭṭhāyetha. Tassa pana appaṭibhānassa ṭhitakāle
gambhīraṃ oghaṃ ānento viya mahāsatto uttaripi paññameva vaṇṇento imaṃ
gāthamāha-

“Addhā hi paññāva sataṃ pasatthā, kantā sirī bhogaratā manussā;
ñāṇaṅca buddhānamatulyarūpaṃ, paññaṃ na acceti sirī kadācī”ti. (jā. 1.15.102);

Tattha **satanti** buddhādīnaṃ sappurisānaṃ. **Bhogaratāti** mahārāja, yasmā andhabālamaṇussā bhogaratāva, tasmā tesāṃ sirī kantā. Yaso nāmesa paṇḍitehi garahito bālānaṃ kantoti cāyaṃ attho **bhisajātakena** (jā. 1.14.78 ādayo) vaṇṇetabbo. **Buddhānanti** sabbaññubuddhānaṅca ñāṇaṃ. **Kadācīti** kismiñci kāle ñāṇavantaṃ sirī nāma nātikkamati, devāti.

Taṃ sutvā rājā mahāsattassa pañhabyākaraṇena tuṭṭho ghanavassaṃ vassento viya mahāsattaṃ dhanena pūjento imaṃ gāthamāha-

“Yaṃ (6.0204) taṃ apucchimha akittayī no, mahosadha kevaladhamma-dassī;

gavaṃ sahaṃsaṃ usabhaṅca nāgaṃ, ājaññayutte ca rathe dasa ime;
pañhassa veyyākaraṇena tuṭṭho, dadāmi te gāmavarāni soḷasā”ti. (jā. 1.15.103);

Tattha **usabhaṅca nāganti** tassa gavaṃ sahaṃsassa usabhaṃ katvā alaṅkatapaṭiyattaṃ ārohaniyaṃ nāgaṃ dammīti.

Visatinipāte sirimantapañho niṭṭhito.

Channapathapañho

Tato paṭṭhāya bodhisattassa yaso mahā ahosi. Taṃ sabbaṃ udumbaradevī-yeva vicāresi. Sā tassa soḷasavassikakāle cintesi “mama kaniṭṭho mahallako jāto, yasopissa mahā ahosi, āvāhamassa kātuṃ vaṭṭati”ti. Sā rañño tamatthaṃ ārocesi. Rājā “sādhu jānāpehi nan”ti āha. Sā taṃ jānāpetvā tena sampaṭicchite “tena hi, tāta, te kumārikaṃ ānemi”ti āha. Atha mahāsatto “kadāci imehi ānītā mama na rucceyya, sayameva tāva upadhāremi”ti cintetvā evamāha- “devi, katipāhaṃ mā kiñci rañño vadetha, ahaṃ ekaṃ kumārikaṃ sayaṃ pariyesitvā mama cittarucitaṃ tumhākaṃ ācikkhissāmi”ti. “Evaṃ karohi, tātā”ti. So deviyaṃ vanditvā attano gharaṃ gantvā sahāyakānaṃ saññaṃ datvā aññātakavesena tunnavāya-upakaraṇāni gahetvā ekakova uttaradvārena nikkhamitvā uttarayavamajjhakaṃ pāyāsi. Tadā pana tattha ekaṃ porāṇasetṭhikulaṃ parikkhīṇaṃ ahosi. Tassa kulassa dhītā amarādevī nāma abhirūpā dassaniyā pāsādikā sabbalakkhaṇasampannā puññavati. Sā taṃ divasaṃ pātova yāguṃ pacitvā ādāya “pitu kasanaṭṭhānaṃ gamissāmi”ti nikkhamitvā tameva maggaṃ paṭipajji. Mahāsatto taṃ āgacchantiyaṃ disvā “sabbalakkhaṇasampannāyaṃ itthī, sace apariggahā, imāya me pādapari-cārikāya bhavituṃ vaṭṭati”ti cintesi.

Sāpi (6.0205) taṃ disvāva “sace evarūpassa purisassa gehe bhaveyyaṃ, sakkā mayā kuṭumbaṃ saṅghāpetun”ti cintesi.

Atha mahāsatto- “imissā sapariggahāpariggahabhāvaṃ na jānāmi, hatthamu-

ṭṭhiyā naṃ pucchissāmi, sace esā paṇḍitā bhavissati, jānissati. No ce, na jānissati, idheva naṃ chaḍḍetvā gacchāmi”ti cintetvā dūre ṭhitova hatthamuṭṭhimakāsi. Sāpi “ayaṃ mama sasāmikāsāmikabhāvaṃ pucchati”ti ṅatvā hatthaṃ pasāresi. So apariggahabhāvaṃ ṅatvā samīpaṃ gantvā “bhadde, kā nāma tvan”ti pucchi. “Sāmi, ahaṃ atīte vā anāgate vā etarahi vā yaṃ natthi, tannāmikā”ti. “Bhadde, loke amarā nāma natthi, tvaṃ amarā nāma bhavissasi”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. “Bhadde, kassa yāguṃ harissasi”ti? “Pubbadevatāya, sāmi”ti. “Bhadde, pubbadevatā nāma mātāpitaro, tava pitu yāguṃ harissasi maññe”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. “Bhadde, tava pitā kiṃ karoti”ti? “Sāmi, ekaṃ dvidhā karoti”ti. “Ekassa dvidhākaraṇaṃ nāma kasaṇaṃ, tava pitā kasati”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. “Katarasmimṃ pana ṭhāne te pitā kasati”ti? “Yattha sakiṃ gatā na enti, tasmimṃ ṭhāne, sāmi”ti. “Sakiṃ gatānaṃ na paccāgamaṇaṭṭhānaṃ nāma susānaṃ, susānasantike kasati, bhadde”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. “Bhadde, ajjeva essasi”ti. “Sace essati, na essā”mi. “No ce essati, essāmi, sāmi”ti. “Bhadde, pitā te maññe nadīpāre kasati, uduke ente na essasi, anente essasi”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. Ettakaṃ nāma mahāsatto ālāpasallāpaṃ karoti.

Atha naṃ amarādevī “yāguṃ pivissasi, sāmi”ti nimantesi. Mahāsatto “paṭhama-meva paṭikkhipanaṃ nāma avamaṅgalan”ti cintetvā “āma, pivissāmi”ti āha. Sā pana yāgughaṭaṃ otāresi. Mahāsatto cintesi “sace pātiṃ adhovitvā hatthadhovanaṃ adatvā dassati, ettheva naṃ pahāya gamissāmi”ti. Sā pana pātiṃ dhovitvā pātiyā udakaṃ āharitvā hatthadhovanaṃ datvā tucchapātiṃ hatthe aṭṭhapetvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā ghaṭaṃ āluḷetvā yāguyā pūresi, tattha pana sitthāni mahantāni. Atha naṃ mahāsatto āha “kiṃ, bhadde, atibahalā yāgū”ti. “Udakaṃ na laddhaṃ, sāmi”ti (6.0206). “Kedāre udakaṃ na laddhaṃ bhavissati maññe”ti. “Evaṃ, sāmi”ti. Sā pitu yāguṃ ṭhapetvā bodhisattassa adāsi. So yāguṃ pivitvā mukhaṃ vikkhāletvā “bhadde, tuyhaṃ mātu gehaṃ gamissāmi, maggaṃ me ācikkhā”ti āha. Sā “sādhū”ti vatvā maggaṃ ācikkhantī ekakanipāte imaṃ gāthamāha-

“Yena sattubilaṅgā ca, diguṇapalāso ca pupphito;

yena dadāmi tena vadāmi, yena na dadāmi na tena vadāmi;

esa maggo yavamajjhakassa, etaṃ annapathaṃ vijānāhi”ti. (jā. 1.1.112);

Tassattho- “sāmi, antogāmaṃ pavisitvā ekaṃ sattu-āpaṇaṃ passissasi, tato kaṅkikāpaṇaṃ, tesamṃ purato diguṇapaṇṇo koviḷāro supupphito, tasmā tvaṃ yena sattubilaṅgā ca koviḷāro ca pupphito, tena gantvā koviḷāramūle ṭhatvā dakkhiṇaṃ gaṇha vāmaṃ muñca, esa maggo yavamajjhakassa yavamajjhakagāme ṭhitassa amhākaṃ gehassa, etaṃ evaṃ paṭicchādetvā mayā vuttaṃ channapathaṃ paṭicchannapathaṃ channapathaṃ vā paṭicchannakāraṇaṃ vijānāhi”ti. Ettha hi **yena dadāmi**ti yena hatthena dadāmi, idaṃ dakkhiṇahatthaṃ sandhāya vuttaṃ, itaraṃ vāmahatthaṃ. Evaṃ sā tassa maggaṃ ācikkhitvā pitu yāguṃ gahetvā agamāsi.

Channapathapañho niṭṭhito.

Amarādevipariyesanā

Sopi tāya kathitamaggeneva taṃ gehaṃ gato. Atha naṃ amarādeviyā mātā disvā āsanaṃ datvā “yāguṃ pivissasi, sāmī”ti āha. “Amma, kaniṭṭhabhaginiyā me amarādeviyā thokā yāgu me dinnā”ti. Taṃ sutvā sā “dhītu me atthāya āgato bhavissati”ti aññāsi. Mahāsatto tesam duggatabhāvaṃ jānantopi “amma, ahaṃ tunnavāyo, kiñci sibbitabbayuttakaṃ atthī”ti pucchi. “Atthi, sāmī, mūlaṃ pana natthī”ti? “Amma mūlena kammaṃ natthi, ānehi, sibbissāmi nan”ti. Sā jiṇṇasāṭṭakāni āharitvā adāsi. Bodhisatto āhaṭāhaṭaṃ niṭṭhāpesiyeva. Puññavato hi kiriyā nāma samijjhatiyeva. Atha naṃ āha “amma, vīthibhāgena (6.0207) āroceyyāsi”ti. Sā sakalagāmaṃ ārocesi. Mahāsatto tunnavāyakammaṃ katvā ekāheneva sahasaṃ kahāpaṇaṃ uppādesi. Mahallikāpissa pātārāsabhataṃ pacitvā datvā “tāta, sāyamāsaṃ kittakaṃ pacāmī”ti āha. “Amma, yattakā imasmiṃ gehe bhuñjanti, tesam pamāṇenā”ti. Sā anekasūpabyañjanaṃ bahubhattaṃ paci. Amarādevīpi sāyaṃ sīsena dārukalāpaṃ, ucchaṅgena paṇṇaṃ ādāya araññato āgantvā puragehadvāre dārukalāpaṃ nikkhipitvā pacchimadvārena gehaṃ pāvīsi. Pitāpissā sāyataraṃ āgamāsi. Mahāsatto nānaggarasabhojanaṃ bhuñji. Itarā mātāpitāro bhojetvā pacchā sayam bhuñjitvā mātāpitūnaṃ pāde dhovitvā mahāsattassa pāde dhovi.

So taṃ pariggaṇhanto katipāhaṃ tattheva vasi. Atha naṃ vīmaṃsanto ekadivasam āha- “bhadde, aḍḍhanāḷikataṇḍule gahetvā tato mayhaṃ yāguñca pūvañca bhatañca pacāhi”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṇḍule koṭṭetvā mūlataṇḍulehi bhataṃ, majjhimateṇḍulehi yāguṃ, kaṇakāhi pūvaṃ pacitvā tadanurūpaṃ sūpabyañjanaṃ sampādetvā mahāsattassa sabyañjanaṃ yāguṃ adāsi. Sā yāgu mukhe ṭhapitamattāva satta rasaharaṇisahassāni pharitvā aṭṭhāsi. So tassā vīmaṃsanatthameva “bhadde, yāguṃ pacituṃ ajānantī kimatthaṃ mama taṇḍule nāsesi”ti kuddho viya saha kheḷena niṭṭhubhitvā bhūmiyaṃ pātesī. Sā tassa akujjhitvāva “sāmī, sace yāgu na sundarā, pūvaṃ khādā”ti pūvaṃ adāsi. Tampi tattheva akāsi. “Sace, sāmī, pūvaṃ na sundaraṃ, bhataṃ bhuñjā”ti bhataṃ adāsi. Bhattampi tattheva katvā “bhadde, tvaṃ pacituṃ ajānantī mama santakaṃ kimatthaṃ nāsesi”ti kuddho viya tīṇipi ekato madditvā sīsato paṭṭhāya sakalasarīraṃ limpitvā “gaccha, dvāre nisīdāhi”ti āha. Sā akujjhitvāva “sādhū, sāmī”ti gantvā tathā akāsi. So tassā nihataṃānabhāvaṃ ṇatvā “bhadde, ehī”ti āha. Sā akujjhitvā ekavacaneva āgatā. Mahāsatto pana āgacchanto kahāpaṇasahassena saddhiṃ ekasāṭṭakayugaṃ tambūlapasibbake ṭhapetvā āgato. Atha (6.0208) so taṃ sātakaṃ niharitvā tassā hatthe ṭhapetvā “bhadde, tava sahāyikāhi saddhiṃ nhāyitvā imaṃ sātakaṃ nivāsetvā ehī”ti āha. Sā tathā akāsi.

Paṇḍito uppāditadhanañca, ābhatadhanañca sabbaṃ tassā mātāpitūnaṃ datvā samassāsetvā sasure āpucchitvā taṃ ādāya nagarābhimukho āgamāsi. Antarāmagge tassā vīmaṃsanatthāya chattañca upāhanañca datvā evamāha- “bhadde, imaṃ chattaṃ gahetvā attānaṃ dhārehi, upāhanaṃ abhiruhitvā yāhi”ti. Sā taṃ

gahetvā tathā akatvā abbhokāse sūriyasantāpe chattaṃ adhāretvā vanante dhāretvā gacchati, thalaṭṭhāne upāhanam paṭimuñcitvā udakaṭṭhānam sampattakāle abhiruhitvā gacchati. Bodhisatto taṃ kāraṇam disvā pucchi “kiṃ, bhadde, thalaṭṭhāne upāhanam paṭimuñcitvā udakaṭṭhāne abhiruhitvā gacchasi, sūriyasantāpe chattaṃ adhāretvā vanante dhāretvā”ti? Sā āha- “sāmi, thalaṭṭhāne kaṇṭakādīni passāmi, udakaṭṭhāne macchakacchapakaṇṭakādīni na passāmi, tesu pāde pavitṭhesu dukkhavedanā bhavēyya, abbhokāse sukkharukkhaṇṭakādīni natthi, vanantaram pavitṭhānam pana sukkharukkhadanḍādikesu matthake patitesu dukkhavedanā bhavēyya, tasmā tāni paṭighātanatthāya evaṃ karomī”ti.

Bodhisatto dvīhi kāraṇehi tassā katham sutvā tussitvā gacchanto ekasmiṃ ṭhāne phalasampannam ekaṃ badararukkham disvā badararukkhamūle nisīdi. Sā badararukkhamūle nisinnam mahāsattam disvā “sāmi, abhiruhitvā badaraphalam gahetvā khādāhi, mayhampi dehi”ti āha. “Bhadde, aham kilamāmi, abhiruhitum na sakkomi, tvameva abhiruhā”ti. Sā tassa vacanam sutvā badararukkham abhiruyha sākhanare nisīditvā phalam ocini. Bodhisatto taṃ āha- “bhadde, phalam mayham dehi”ti. Sā “ayam puriso paṇḍito vā apaṇḍito vā vīmaṃsissāmi”ti cintetvā taṃ āha “sāmi, uṇhaphalam khādissasi, udāhu sītaphalan”ti? So taṃ kāraṇam ajānanto viya evamāha- “bhadde, uṇhaphalena me attho”ti. Sā phalāni bhūmiyam khipitvā “sāmi, khādā”ti āha. Bodhisatto taṃ gahetvā dhamento khādi. Puna vīmaṃsamāno nam evamāha- “bhadde, sītalam me dehi”ti. Atha sā (6.0209) badaraphalāni tiṇabhūmiyā upari khipi. So taṃ gahetvā khādītva “ayam dārikā ativiya paṇḍitā”ti cintetvā tussi. Atha mahāsatto taṃ āha- “bhadde, badararukkham otarāhi”ti. Sā mahāsattassa vacanam sutvā rukkham otarītva ghaṭam gahetvā nadiṃ gantvā udakam ānetvā mahāsattassa adāsi. Mahāsatto pivitvā mukham vikkhāletvā tato uṭṭhāya gacchanto nagarameva sampatto.

Atha so taṃ vīmaṃsanatthāya dovārikassa gehe ṭhapetvā dovārikassa bhariyāya ācikkhitvā attano nivesanam gantvā purise āmantetvā “asukagehe itthiṃ ṭhapetvā āgatomhi, imam sahasam ādāya gantvā taṃ vīmaṃsathā”ti sahasam datvā pesesi. Te tathā kariṃsu. Sā āha- “idam mama sāmikassa pādarajampi na agghati”ti. Te āgantvā paṇḍitassa ārocesum. Punapi yāvatatiyam pesetvā catutthe vāre mahāsatto teyeva “tena hi nam hatthe gahetvā kaḍḍhantā ānethā”ti āha. Te tathā kariṃsu. Sā mahāsattam mahāsampattiyam ṭhitam na sañjāni, nam oloketvā ca pana hasi ceva rodi ca. So ubhayakāraṇam pucchi. Atha nam sā āha- “sāmi, aham hasamānā tava sampattiṃ oloketvā ‘ayam akāraṇena na laddhā, purimabhava kusalam katvā laddhā, aho puññānam phalam nāmā’ti hasiṃ. Rodamānā pana ‘idāni parassa rakkhitagopitavatthumhi aparajjhītva nirayam gamissati’ti tayi kāruññena rodin”ti.

So taṃ vīmaṃsitvā suddhabhāvam ṇatvā “gacchatha nam tattheva nethā”ti vatvā pesetvā puna tunnavāyavesam gahetvā gantvā tāya saddhiṃ sayitvā puna divase pātova rājakulam pavisitvā udumbaradeviyā ārocesi. Sā rañño ārocetvā amarādeviṃ sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā mahāyogge nisīdāpetvā mahantena sakkārena mahāsattassa geham netvā maṅgalam kāresi. Rājā bodhisattassa

sahassamūlaṃ paṇṇākāraṃ pesesi. Dovārike ādiṃ katvā sakalanagaravāsino paṇṇākāre paḥiṃsu. Amarādevīpi rañña pahitaṃ paṇṇākāraṃ dvidhā (6.0210) bhinditvā ekaṃ koṭṭhāsaṃ rañño pesesi. Etenupāyena sakalanagaravāsīnampi paṇṇākāraṃ pesetvā nagaraṃ saṅgaṇhi. Tato paṭṭhāya mahāsatto tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasanto rañño atthaṅca dhammaṅca anusāsi.

Amarādevipariyesanā niṭṭhitā.

Sabbaratanathenaṅṇanā

Athekadivasam senako itare tayo attano santikaṃ āgate āmantesi “ambho, mayaṃ gahapatiputtassa mahosadhasseva nappahoma, idāni pana tena attanā byattatarā bhariyā ānītā, kinti naṃ rañño antare paribhindeyyāmā”ti. “Ācariya, mayaṃ kiṃ jānāma, tvaṃyeva jānāhi”ti. “Hotu mā cintayittha, attheko upāyo, ahaṃ rañño cūḷāmaṇiṃ thenetvā āharissāmi, pukkusa, tvaṃ suvaṇṇamālaṃ āhara, kāmindā, tvaṃ kambalaṃ, devinda, tvaṃ suvaṇṇapādukanti evaṃ mayaṃ cattāropi upāyena tāni āharissāma, tato amhākaṃ gehe aṭṭhapetvā gahapatiputtassa geḥaṃ pesessāmā”ti. Atha kho te cattāropi tathā kariṃsu. Tesu senako tāva cūḷāmaṇiṃ takkaghaṭe pakkhipitvā dāsiyā hatthe ṭhapetvā pesesi “imaṃ takkaghaṭaṃ aññesaṃ gaṇhantānaṃ adatvā sace mahosadhassa gehe gaṇhāti, ghaṭeneva saddhiṃ dehī”ti. Sā paṇḍitassa gharadvāraṃ gantvā “takkaṃ gaṇhatha, takkaṃ gaṇhathā”ti aparāparaṃ carati.

Amarādevī dvāre ṭhitā tassā kiriyam disvā “ayaṃ aññattha na gacchati, bhavita-bbamettha kāraṇenā”ti iṅgitasaññāya dāsiyo paṭikkamāpetvā sayameva “amma, ehi takkaṃ gaṇhissāmi”ti pakkositvā tassā āgatakāle dāsīnaṃ saññaṃ datvā tāsū anāgacchantīsu “gaccha, amma, dāsiyo pakkosāhi”ti tameva pesetvā takkaghaṭe hatthaṃ otāretvā maṇiṃ disvā taṃ dāsiṃ pucchi “amma, tvaṃ kassa santakā”ti? “Ayye, senakapaṇḍitassa dāsīmi”ti. Tato tassā nāmaṃ tassā ca mātuyā nāmaṃ pucchitvā “asukā nāmā”ti vutte “amma, imaṃ takkaṃ katimūlan”ti pucchi. “Ayye, catunāḷikan”ti. “Tena hi, amma, imaṃ takkaṃ me dehī”ti vatvā “ayye, tumhesu gaṇhantīsu mūlena me ko attho, ghaṭeneva saddhiṃ gaṇhathā”ti vutte “tena hi yāhi”ti taṃ uyyojetvā sā “asukamāse asukadivase (6.0211) senakācariyo asukāya nāma dāsiyā dhītāya asukāya nāma hatthe rañño cūḷāmaṇiṃ pahenakatthāya paḥiṇī”ti paṇṇe likhitvā takkaṃ gaṇhi. Pukkusopi suvaṇṇamālaṃ sumanapupphacaṅkoṭake ṭhapetvā sumanapupphena paṭicchādetvā tatheva pesesi. Kāmindopi kambalaṃ paṇṇapacchiyaṃ ṭhapetvā paṇṇehi chādetvā pesesi. Devindopi suvaṇṇapādukaṃ yavakalāpantare bandhitvā pesesi. Sā sabbānipi tāni gahetvā paṇṇe akkharāni āropetvā mahāsattassa ācikkhitvā ṭhapesi.

Tepi cattāro paṇḍitā rājakulaṃ gantvā “kiṃ, deva, tumhe cūḷāmaṇiṃ na piḷandhathā”ti āhaṃsu. Rājā “piḷandhissāmi āharathā”ti purise āha. Te maṇiṃ na passiṃsu, itarānipi na passiṃsuyeva. Atha te cattāro paṇḍitā “deva, tumhākaṃ

ābharaṇāni mahosadhassa gehe atthi, so tāni sayamaṃ vaḷañjēti, paṭisattu te mahārāja, gahapatiputto”ti taṃ bhindimṃsu. Athassa atthacarakā manussā sīghamaṃ gantvā ārocesuṃ. So “rājānaṃ disvā jānissāmi”ti rājupaṭṭhānaṃ agamāsi. Rājā kujjhivā “ko jānissati, kiṃ bhavissati kiṃ karissati”ti attānaṃ passituṃ nādāsi. Paṇḍito rañño kuddhabhāvaṃ ñatvā attano nivesanameva gato. Rājā “naṃ gaṇhatthā”ti āṇāpesi. Paṇḍito atthacarakānaṃ vacanaṃ sutvā “mayā apagantuṃ vaṭṭati”ti amarādeviyā saññaṃ datvā aññātakavesena nagarā nikkhamitvā dakkhiṇayavamajjhakagāmaṃ gantvā tasmimṃ kumbhakārakammaṃ akāsi. Nagare “paṇḍito palāto”ti ekakolāhalaṃ jātaṃ.

Senakādayopi cattāro janā tassa palātabhāvaṃ ñatvā “mā cintayittha, mayamaṃ kiṃ apanḍitā”ti aññamaññaṃ ajānāpetvāva amarādeviyā paṇṇākāraṃ paṇiṃsu sā tehi catūhi pesitapaṇṇākāraṃ gahetvā “asuka-asukavelāya āgacchatū”ti vatvā ekaṃ kūpaṃ khaṇāpetvā gūtharāsino saha udakena tattha pūretvā gūthakūpassa uparitale yantaphalakāhi pidahitvā kiḷañjena paṭicchādetvā sabbaṃ niṭṭhāpesi. Atha senako sāyanhasamaye nhatvā attānaṃ alaṅkaritvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā bodhisattassa gehamaṃ agamāsi. So gharadvāre ṭhatvā (6.0212) attano āgatabhāvaṃ jānāpesi. Sā “ehi, ācariyā”ti āha. So gantvā tassā santike aṭṭhāsi. Sā evamāha- “sāmi, idāni ahaṃ tava vasaṃ gatā, attano sarīraṃ anhāyitvā sayituṃ ayuttan”ti. So tassā vacanaṃ sutvā “sādhū”ti sampaṭicchī. Sā nikkhamitvā udakapūraṃ ghaṭamaṃ gahetvā āsittā viya “ehi, ācariya, nhānatthāya phalakāni āruhā”ti vatvā tassa phalakāni abhiruyha ṭhitakāle gehamaṃ pavisitvā phalakoṭiyamaṃ akkamitvā gūthakūpe pātesi.

Pukkusopi sāyanhasamaye nhatvā alaṅkaritvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā bodhisattassa gehamaṃ gantvā gharadvāre ṭhatvā attano āgatabhāvaṃ jānāpesi. Ekā paricārikā itthī amarādeviyā ārocesi. Sā tassā vacanaṃ sutvā “ehi, ācariya, attano sarīraṃ anhāyitvā sayituṃ ayuttan”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchī. Sā nikkhamitvā udakapūraṃ ghaṭamaṃ gahetvā āsiṅcamānā viya “ehi, ācariya, nhānatthāya phalakāni abhiruhā”ti āha. Tassa phalakāni abhiruyha ṭhitakāle sā gehamaṃ pavisitvā phalakāni ākaḍḍhitvā gūthakūpe pātesi. Pukkusaṃ senako “ko eso”ti pucchi. “Ahaṃ pukkuso”ti. “Tvamaṃ ko nāma manusso”ti? “Ahaṃ senako”ti aññamaññaṃ pucchitvā aṭṭhaṃsu. Tathā itare dvepi tattheva pātesi. Sabbepi te jegucche gūthakūpe aṭṭhaṃsu. Sā vibhātāya rattiyā tato ukkhipāpetvā, cattāropi jane khuramuṇḍe kārāpetvā taṇḍulāni gāhāpetvā udakena temetvā koṭṭāpetvā

cuṇṇaṃ bahalayāgum pacāpetvā madditvā sīsato paṭṭhāya sakalasarīraṃ vilimpāpetvā tūlapicūni gāhāpetvā tatheva sīsato paṭṭhāya okirāpetvā mahādukkhaṃ pāpetvā kilañjakucchiyaṃ nipajjāpetvā veṭhetvā rañño ārocetukāmā hutvā tehi saddhiṃ cattāri ratanāni gāhāpetvā rañño santikaṃ gantvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā- “deva, setavānaraṃ nāma mahāpaṇṇākāraṃ paṭiggaṇhathā”ti vatvā cattāri kilañjāni rañño pādamūle ṭhapāpesi. Atha rājā vivarāpetvā setama-kkaṭasadiṣe cattāropi jane passi. Atha sabbe manussā “aho adiṭṭhapubbā, aho mahāsetavānarā”ti vatvā mahāhasitaṃ hasiṃsu. Te cattāropi mahālajjā ahesuṃ.

Atha (6.0213) amarādevī attano sāmīno niddosabhāvaṃ kathenti rājānaṃ āha- “deva, mahosadhapaṇḍito na coro, ime cattārova corā. Etesu hi senako maṇicoro, pukkuso suvaṇṇamālācoro, kāmino kambalacoro, devindo suvaṇṇapādukācoro. Ime corā asukamāse asukadivase asukadāsīdhitānaṃ asukadāsīnaṃ hatthe imāni ratanāni paṇḍanti. Imaṃ paṇṇaṃ passatha, attano santakañca gaṇhatha, core ca, deva, paṭicchathā”ti. Sā cattāropi jane mahāvippakāraṃ pāpetvā rājānaṃ vanditvā attano gehameva gatā. Rājā bodhisattassa palātabhāvena tasmīṃ āsa-ñkāya ca aññesaṃ paṇḍitapatimantīnaṃ abhāvena ca tesu kiñci avatvā “paṇḍitā nhāpetvā attano gehāni gacchathā”ti pesesi. Cattāro janā mahāvippakāraṃ patvā rājānaṃ vanditvā attano gehameva gatā.

Sabbaratanathenā niṭṭhitā.

Khajjopanakapaṇho

Athassa chatte adhivatthā devatā bodhisattassa dhammadesanaṃ assuṇanti “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjamānā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “paṇḍitassa ānayanakāraṇaṃ karissāmi”ti cintetvā rattibhāge chattapiṇḍikaṃ vivaritvā rājānaṃ catukkani-pāte devatāya pucchitapaṇhe āgate “hanti hatthehi pādehi”ti-ādike cattāro paṇhe pucchi. Rājā ajānanto “ahaṃ na jānāmi, aññe paṇḍite pucchissāmi”ti ekadivasaṃ okāsaṃ yācitvā punadivase “āgacchantū”ti catunnaṃ paṇḍitānaṃ sāsanaṃ pesesi. Tehi “mayaṃ khuramuṇḍā vīthiṃ otarantā lajjāmā”ti vutte rājā cattāro nālipaṭṭe pesesi “ime sīsasu katvā āgacchantū”ti. Tadā kira te nālipaṭṭā uppannā. Te āgantvā paññattāsane nisīdiṃsu. Atha rājā “senaka, ajja rattibhāge chatte adhivatthā devatā maṃ cattāro paṇhe pucchi, ahaṃ pana ajānanto ‘paṇḍite pucchissāmi’ti avacaṃ, kathehi me te paṇhe”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Hanti hatthehi pādehi, mukhañca parisumbhati;

sa ve rāja piyo hoti, kaṃ tena tvābhipassasi”ti. (jā. 1.4.197);

Senako (6.0214) ajānanto “kiṃ hanti, kathaṃ hanti”ti taṃ taṃ vilapitvā neva antaṃ passi, na koṭiṃ passi. Sesāpi appaṭibhānā ahesuṃ. Atha rājā vipparisāri hutvā puna rattibhāge devatāya “paṇho te ñāto”ti puṭṭho “mayā cattāro paṇḍitā puṭṭhā, tepi na jāniṃsū”ti āha. Devatā “kiṃ te jānissanti, ṭhapetvā mahosadhapaṇḍitaṃ añño koci ete paṇhe kathetuṃ samattho nāma natthi. Sace taṃ pakkosā-

petvā ete pañhe na kathāpessasi, iminā te jalitena ayakūṭena sīsaṃ bhindissāmī”-
ti rājānaṃ tajjetvā “mahārāja, agginā atthe sati khajjopanakaṃ dhamituṃ na
vaṭṭati, khīrena atthe sati visāṇaṃ duhituṃ na vaṭṭati”ti vatvā imaṃ pañcakanipāte
khajjopanakapañhaṃ udāhari-

“Ko nu santamhi pajjote, aggipariyesanaṃ caraṃ;
addakkhi ratti khajjotaṃ, jātavedaṃ amaññatha.

“Svassa gomayacuṇṇāni, abhimatthaṃ tiṇāni ca;
viparītāya saññāya, nāsakkhi pajjaletave.

“Evampi anupāyena, atthaṃ na labhate migo;
visāṇato gavaṃ dohaṃ, yattha khīraṃ na vindati.

“Vividhehi upāyehi, atthaṃ papponti māṇavā;
niggahena amittānaṃ, mittānaṃ paggahena ca.

“Senāmokkhapalābhena, vallabhānaṃ nayena ca;
jagatiṃ jagatipālā, āvasanti vasundharan”ti. (jā. 1.5.75-79);

Tattha **santamhi pajjoteti** aggimhi sante. **Caranti** caranto. **Addakkhīti** passi,
disvā ca pana vaṇṇasāmaññatāya khajjopanakaṃ “jātavedo ayaṃ bhavissatī”ti
amaññittha. **Svassāti** so assa khajjopanakassa upari sukhumāni gomayacuṇṇāni
ceva tiṇāni ca. **Abhimatthanti** hatthehi ghaṃsitvā ākiranto jaṇṇukehi bhūmiyaṃ
patiṭṭhāya mukhena dhamanto jālessāmi nanti viparītāya saññāya vāyamantopi
jāletuṃ nāsakkhi. **Migoti** migasadiso andhabālo evaṃ anupāyena pariyesanto
atthaṃ na labhati. **Yatthāti** yasmim visāṇe khīrameva natthi, tato gāviṃ duhanto (6.02
viya ca atthaṃ na vindati. **Senāmokkhapalābhenāti** senāmokkhānaṃ amaccānaṃ
lābhena. **Vallabhānanti** piyamanāpānaṃ vissāsikānaṃ amaccānaṃ nayena ca.
Vasundharanti vasusaṅkhātānaṃ ratanānaṃ dhāraṇato vasundharanti laddha-
nāmaṃ jagatiṃ jagatipālā rājāno āvasanti.

Na te tayā sadisā hutvā aggimhi vijjamāneyeva khajjopanakaṃ dhamanti. Mahā-
rāja, tvaṃ pana aggimhi sati khajjopanakaṃ dhamanto viya, tulaṃ chaḍḍetvā
hatthena tulayanto viya, khīrena atthe jāte visāṇato duhanto viya ca, senakādayo
pucchasi, ete kiṃ jānanti. Khajjopanakasadisā hete. Aggikkhandhasadiso mahos-
sadho paññāya jalati, taṃ pakkosāpetvā puccha. Ime te pañhe ajānantassa jīvitam
natthīti rājānaṃ tajjetvā antaradhāyi.

Khajjopanakapañho niṭṭhito.

Bhūripaño

Atha rājā maraṇabhayatajjito punadivase cattāro amacce pakkosāpetvā “tātā,
tumhe cattāro catūsu rathesu ṭhatvā catūhi nagaradvārehi nikkhamitvā yattha
mama puttam mahosadhapaṇḍitaṃ passatha, tatthevassa sakkāraṃ katvā
khippaṃ ānethā”ti āṇāpesi. Tepi cattāro ekekena dvārena nikkhamimṃsu. Tesu
tayo janā paṇḍitaṃ na passimṃsu. Dakkhiṇadvārena nikkhanto pana dakkhiṇayava-

majjhakagāme mahāsattaṃ mattikaṃ āharitvā ācariyassa cakkaṃ vaṭṭetvā matti-
kāmakkhitasarīraṃ palālapitṭhake nisīditvā muṭṭhiṃ muṭṭhiṃ katvā appasūpaṃ
yavabhattaṃ bhuñjamānaṃ passi. Kasmā panesa etaṃ kammaṃ akāsīti? Rājā
kira “nissamsayaṃ paṇḍito rajjaṃ gaṇhissati”ti āsaṅkati. “So ‘kumbhakāraka-
mmena jīvatī’ti sutvā nirāsaṅko bhavissati”ti cintetvā evamakāsīti. So amaccaṃ
disvā attano santikaṃ āgatabhāvaṃ ṅatvā “ajja mayhaṃ yaso puna pākatiko
bhavissati, amarādeviyā sampāditaṃ nānaggarasabhojanameva bhuñjissāmi”ti
cintetvā gahitaṃ yavabhattapiṇḍaṃ chaḍḍetvā utṭhāya mukhaṃ vikkhāletvā
nisīdi. Tasmīṃ khaṇe so amacco taṃ upasaṅkami. So pana senakapakkhiko,
tasmā naṃ ghaṭento “paṇḍita, ācariyasenakassa vacanaṃ niyyānikaṃ, tava
nāma yase parihīne tathārūpā (6.0216) paññā patiṭṭhā hotuṃ nāsakkhi, idāni
mattikāmakkhito palālapitṭhe nisīditvā evarūpaṃ bhattaṃ bhuñjasi”ti vatvā dasaka-
nipāte bhūripaṇṇe paṭhamaṃ gāthamāha-

“Saccaṃ kira, tvaṃ api bhūripaṇṇa, yā tādīsī sirī dhitī matī ca;
na tāyatebhāvavasūpanitaṃ, yo yavakaṃ bhuñjasi appasūpan”ti. (jā. 1.
10.145);

Tattha **saccaṃ kirāti** yaṃ ācariyasenako āha, taṃ kira saccameva. **Sirīti** issa-
riyaṃ. **Dhitīti** abbhocchinnavīriyaṃ. **Na tāyatebhāvavasūpanitanti** abhāvassa avu-
ḍḍhiyā vasaṃ upanītaṃ taṃ na rakkhati na gopeti, patiṭṭhā hotuṃ na sakkoti. **Yava-
kanti** yavabhattaṃ.

Atha naṃ mahāsatto “andhabāla, ahaṃ attano paññābalena puna taṃ yasaṃ
pākatikaṃ kātukāmo evaṃ karomī”ti vatvā imaṃ gāthadvayamāha-

“Sukhaṃ dukkhena paripācayanto, kālākālaṃ vicinaṃ chandachanno;
atthassa dvārāni avāpuranto, tenāhaṃ tussāmi yavodanena.

“Kālañca ṅatvā abhijīhanāya, mantehi atthaṃ paripācayitvā;

vijambhissaṃ sīhavijambhitāni, tāyiddhiyā dakkhasi maṃ punāpī”ti. (jā. 1.10.
146-147);

Tattha **dukkhenāti** iminā kāyikacetasikadukkhena attano porāṇakasukhaṃ paṭi-
pākatikakaraṇena **paripācayanto**vaḍḍhento. **Kālākālanti** ayaṃ paṭicchanno hutvā
caraṇakālo, ayaṃ appaṭicchannoti evaṃ kālañca akālañca vicinanto rañño
kuddhakāle channena caritabbanti ṅatvā chandena attano ruciyā channo paṭi-
cchanno hutvā kumbhakārakammena jīvanto attano atthassa kāraṇasaṅkhātāni
dvārāni (6.0217) avāpuranto viharāmi, tena kāraṇenāhaṃ yavodanena tussāmīti
attho. **Abhijīhanāyāti** vīriyakaraṇassa. **Mantehi atthaṃ paripācayitvāti** attano ṅāṇa-
balena mama yasaṃ vaḍḍhetvā manosilātale vijambhamāno sīho viya vija-
mbhissaṃ, tāya iddhiyā maṃ punapi tvaṃ passissasīti.

Atha naṃ amacco āha- “paṇḍita, chatte adhivatthā devatā rājānaṃ pañhaṃ
pucchi. Rājā cattāro paṇḍite pucchi. Tesu ekopi taṃ pañhaṃ kathetuṃ nāsakkhi,
tasmā rājā tava santikaṃ maṃ paṇḍita”ti. “Evaṃ sante paññāya ānubhāvaṃ
kasmā na passasi, evarūpe hi kāle na issariyaṃ patiṭṭhā hoti, paññāsampannova
patiṭṭhā hoti”ti mahāsatto paññāya ānubhāvaṃ vaṇṇesi. Amacco raññā “paṇḍitaṃ
ditṭhaṭṭhāneyeva sakkāraṃ katvā ānethā”ti dinnaṃ kahāpaṇasahassaṃ mahāsa-

ttassa hatthe ṭhapesi. Kumbhakāro “mahosadhapaṇḍito kira mayā pesakāra-
kammaṃ kārīto”ti bhayaṃ āpajji. Atha naṃ mahāsatto “mā bhāyi, ācariya, bahūpa-
kāro tvaṃ amhākan”ti assāsetvā sahassaṃ datvā mattikāmakkhiteva sarīrena
rathe nisīditvā nagaraṃ pāvisi. Amacco rañño ārocetvā “tāta, kuhiṃ paṇḍito diṭṭho”-
ti vutte “deva, dakkhiṇayavamajjhakagāme kumbhakārakammaṃ katvā jīvati,
tumhe pakkosathāti sutvāva anhāyitvā mattikāmakkhiteva sarīrena āgato”ti āha.
Rājā “sace mayhaṃ paccatthiko assa, issariyavidhinā careyya, nāyaṃ mama
paccatthiko”ti cintetvā “mama puttassa ‘attano gharaṃ gantvā nhatvā alaṅkaritvā
mayā dinnavidhānena āgacchatū’ti vadeyyāthā”ti āha. Taṃ sutvā paṇḍito tathā
katvā āgantvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.
Rājā paṭisanthāraṃ katvā paṇḍitaṃ vīmaṃsanto imaṃ gāthamāha-
“Sukhīpi heke na karonti pāpaṃ, avaṇṇasaṃsaggabhayā puneke;
pahū samāno vipulathacintī, kiṃ kāraṇā me na

karosi dukkhan”ti. (jā. 1.10.148);

Tattha (6.0218) **sukhīti** paṇḍita, ekacce “mayam sukhino sampanna-issariyā, alam no ettakenā”ti uttari issariyakāraṇā pāpam na karonti, ekacce “evarūpassa no yasadāyakassa sāmikassa aparajjhantānam avaṇṇo bhavissati”ti avaṇṇasam-saggabhayā na karonti. Eko na samattho hoti, eko mandapañño, tvaṃ pana samattho ca vipulatthacintī ca, icchanto pana sakalajambudīpe rajjampi kāreyyāsi. Kiṃ kāraṇā mama rajjam gahetvā dukkham na karosīti.

Atha nam bodhisatto āha-

“Na paṇḍitā attasukhassa hetu, pāpāni kammāni samācaranti;

dukkhena phuṭṭhā khalitāpi santā, chandā ca dosā na jahanti dhamman”ti.

(jā. 1.10.149);

Tattha **khalitāpīti** sampattito khalitvā vipattiyam ṭhitasabhāvā hutvāpi. **Na jahanti dhammanti** paveṇiyadhammampi sucaritadhammampi na jahanti.

Puna rājā tassa vīmaṃsanattham khattiyamāyam kathento imam gāthamāha-

“Yena kenaci vaṇṇena, mudunā dāruṇena vā;

uddhare dīnamattānam, pacchā dhammam samācare”ti. (jā. 1.10.150);

Tattha **dīnanti** duggatam attānam uddharitvā sampattiyam ṭhapeyyāti.

Athassa mahāsatto rukkhūpamam dassento imam gāthamāha-

“Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;

na tassa sākham bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako”ti. (jā. 1.10.151);

Evañca pana vatvā- “mahārāja, yadi paribhuttarukkhassa sākham bhañjantopi mittadubbhī hoti, yehi tumhehi mama pitā uḷāre issariye patiṭṭhāpito, ahañca mahāntena anuggahena anuggahito, tesu tumhesu aparajjhanto aham katham nāma mittadubbho na bhavēyyan”ti sabbathāpi attano amittadubbhibhāvam kathetvā rañño cittācāram codento imam gāthamāha-

“Yassāpi (6.0219) dhammam puriso vijaññā, ye cassa kaṅkham vinayanti santo;

taṃ hissa dīpañca parāyaṇaṅca, na tena mettīm jarayetha pañño”ti. (jā. 1.10.152);

Tassattho- mahārāja, yassa ācariyassa santikā yo puriso appamattakampi dhammam kāraṇam jāneyya, ye cassa santo uppannam kaṅkham vinayanti, taṃ tassa patiṭṭhānatṭhena dīpañceva parāyaṇaṅca, tādisena ācariyena saddhim paṇḍito mittabhāvam nāma na jīreyya na nāseyya.

Idāni taṃ ovadanto imam gāthādvayamāha-

“Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaññato pabbajito na sādhu;

rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

“Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;

nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhatī”ti. (jā. 1.10.153-154);

Tattha **na sādhu**ti na sundaro. **Anisammakārī**ti kiñci sutvā anupadhāretvā attano paccakkham akatvā kārako. **Yaso kitti cāti** issariyaparivāro ca guṇakitti ca ekantena vaḍḍhatīti.

Bhūripaṅho niṭṭhito.

Devatāpaṅho

Evam vutte rājā mahāsattaṃ samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā sayam nīcāsane nisīditvā āha- “paṇḍita, setacchatte adhivatthā devatā maṃ cattāro paṅhe pucchi, te ahaṃ na jānāmi. Cattāropi paṇḍitā na jāniṃsu, kathehi me, tāta, te paṅhe”ti. Mahārāja, chatte adhivatthā devatā vā hotu, cātumahārājikā-dayo vā hontu, yena kenaci pucchitapaṅhaṃ ahaṃ kathetuṃ sakkomi. Vada, mahārāja, devatāya pucchitapaṅheti. Atha rājā devatāya pucchitaniyāmeneva kathento paṭhamam gāthamāha-

“Hanti (6.0220) hatthehi pādehi, mukhañca parisumbhati;
sa ve rāja piyo hoti, kaṃ tena tvābhipassasi”ti. (jā. 1.4.197);

Tattha **hanti**ti paharati. **Parisumbhati**ti paharatiyeva. **Sa veti** so evaṃ karonto piyo hoti. **Kaṃ tena tvābhipassasi**ti tena paharaṇakāraṇena piyam katamam puggalam tvam, rāja, abhipassasi.

Mahāsattassa taṃ kathaṃ sutvāva gaganatale puṇṇacando viya attho pākaṭo ahosi. Atha mahāsatto “suṇa, mahārāja, yadā hi mātu-aṅke nipanno daharaku-māro haṭṭhatuṭṭho kilanto mātaram hatthapādehi paharati, kese luñcati, muṭṭhinā mukhaṃ paharati, tadā naṃ mātā ‘coraputtaka, kathaṃ tvam no evaṃ paharasi’-ti-ādīni pemasinehavaseneva vatvā pemaṃ sandhāretuṃ asakkonti āliṅgitvā thanantare nipajjāpetvā mukhaṃ paricumbati. Iti so tassā evarūpe kāle piyataro hoti, tathā pitunopi”ti evaṃ gaganamajjhe sūriyam uṭṭhāpento viya pākaṭam katvā paṅhaṃ kathesi. Taṃ sutvā devatā chattapiṇḍikaṃ vivarivā nikkhamivā upaḍḍham sarīram dassetvā “sukathito paṇḍitena paṅho”ti madhurassarena sādhu-kāram datvā ratanacaṅkoṭakam pūretvā dibbapupphagandhavāsehi bodhisattam pūjetvā antaradhāyi. Rājāpi paṇḍitam pupphādīhi pūjetvā itaram paṅhaṃ yācitvā “vada, mahārāja”ti vutte dutiyam gāthamāha-

“Akkosati yathākāmaṃ, āgamañcassa icchati;
sa ve rāja piyo hoti, kaṃ tena tvābhipassasi”ti. (jā. 1.4.198);

Athassa mahāsatto- “mahārāja, mātā vacanapesanam kātuṃ samattham satta-ṭṭhavassikam puttam ‘tāta, khettaṃ gaccha, antarāpaṇam gacchā’-ti-ādīni vatvā ‘amma, sace idaṅcidaṅca khādaniyam bhojanīyam dassasi, gamissāmi’-ti vutte ‘sādhu, putta, gaṇhāhi’-ti vatvā deti. So dārako taṃ khāditvā bahi gantvā dārakehi saddhiṃ kilivā mātupesanam na gacchati. Mātara “tāta, gacchāhi’-ti vutte so mātaram ‘amma, tvam sītāya gharacchāyāya nisīdasi, kiṃ pana ahaṃ tava bahi (6.02) pesanakammaṃ karissāmi, ahaṃ taṃ vañcemī’-ti vatvā hatthavikāramukhavikāre katvā gato. Sā gacchantam disvā kujjhitvā daṇḍakam gahetvā ‘tvam mama santakam khāditvā khette kiccaṃ kātuṃ na icchasi’-ti tajjentī vegena palāyantaṃ anubandhitvā pāpuṇituṃ asakkonti ‘corā taṃ khaṇḍākhaṇḍam chindantū’-ti-ādīni vatvā yathākāmaṃ akkosati paribhāsati. Yam pana mukhena bhaṇati, tathā

hadaye appamattakampi na icchati, āgamanañcassa icchati, so divasabhāgaṃ kīḷitvā sāyaṃ gehaṃ pavisitum avisahanto ñātakānaṃ santikaṃ gacchati. Mātā-pissa āgamanamaggaṃ oloketi anāgacchantam disvā ‘pavisitum na visahati maññe’ti sokassa hadayaṃ pūretvā assupuññehi netthehi ñātighare upadhārenti puttaṃ disvā āliṅgitvā sīse cumbitvā ubho hi hatthehi daḷhaṃ gahetvā ‘tāta piyaputtaka, mama vacanaṃ hadaye ṭhapesi’ti atirekataraṃ pemaṃ uppādesi. Evaṃ, mahārāja, mātuyā kuddhakāle putto piyataro nāma hoti’ti dutiyaṃ pañhaṃ kathesi. Devatā tatheva pūjesi.

Rājāpi pūjetvā tatiyaṃ pañhaṃ yācitvā “vada, mahārājā”ti vutte tatiyaṃ gāthamāha-

“Abbhakkhāti abhūtena, alikenābhisāraye;

sa ve rāja piyo hoti, kaṃ tena tvābhipassasi”ti. (jā. 1.4.199);

Athassa mahāsatto “rāja, yadā ubho jayampatikā rahogatā lokassādaratiyā kīḷantā ‘bhadde, tava mayi pemaṃ natthi, hadayaṃ te bahi gatan’ti evaṃ añña-maññaṃ abhūtena abbhācikkhanti, alikena sārenti codenti, tadā te atirekataraṃ aññamaññaṃ piyāyanti. Evamassa pañhassa atthaṃ jānāhi”ti kathesi. Devatā tatheva pūjesi.

Rājāpi pūjetvā itaraṃ pañhaṃ yācitvā “vada, mahārājā”ti vutte catutthaṃ gāthamāha-

“Haraṃ (..0222) annañca pānañca, vatthasenāsanāni ca;

Aññadatthuharā santā, te ve rāja piyā honti;

kaṃ tena tvābhipassasi”ti. (jā. 1.4.200);

Athassa mahāsatto “mahārāja, ayaṃ pañho dhammikasamaṇabrāhmaṇe sandhāya vutto. Saddhāni hi kulāni idhalokaparalokaṃ saddahitvā denti ceva dātukāmāni ca honti, tāni tathārūpe samaṇabrāhmaṇe yācantepi laddhaṃ harante bhuñjantepi disvā ‘amheyeva yācanti, amhākaṃyeva santakāni annapānādīni paribhuñjanti’ti tesu atirekataraṃ pemaṃ karonti. Evaṃ kho, mahārāja, aññadatthuharā santā ekaṃsena yācantā ceva laddhaṃ harantā ca samānā piyā honti”ti kathesi. Imasmiṃ pana pañhe kathite devatā tatheva pūjetvā sādhu-kāraṃ datvā sattaratanapūraṃ ratanacaṅkoṭakaṃ “gaṇha, mahāpaṇḍitā”ti mahāsattassa pādāmūle khipi. Rājāpissa atirekataraṃ pūjaṃ karonto ativiya pasīditvā senāpati-ṭṭhānaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya mahāsattassa yaso mahā ahoṣi.

Devatāpañho niṭṭhito.

Pañcapaṇḍitapañho

Puna te cattāro paṇḍitā “ambho, gahapatiputto idāni mahantataro jāto, kiṃ karo-mā”ti mantayiṃsu. Atha ne senako āha- “hotu diṭṭho me upāyo, mayaṃ gahapatiputtaṃ upasaṅkamitvā ‘rahassaṃ nāma kassa kathetum vaṭṭati’ti pucchissāma, so ‘na kassaci kathetabban’ti vakkhati. Atha naṃ ‘gahapatiputto te, deva, pacca-

tthiko jāto'ti paribhindissāmā"ti. Te cattāropi paṇḍitā tassa gharaṃ gantvā paṭisa-
nthāraṃ katvā "paṇḍita, pañhaṃ pucchitukāmamhā"ti vatvā "pucchathā"ti vutte
senako pucchi "paṇḍita, purisena nāma kattha paṭiṭṭhātabban"ti? "Sacce paṭiṭṭhā-
tabban"ti. "Sacce paṭiṭṭhitena kiṃ uppādetabban"ti? "Dhanaṃ uppādetabban"ti.
"Dhanaṃ uppādetvā kiṃ kātabban"ti? "Manto gahetabbo"ti. "Mantaṃ gahetvā kiṃ
kātabban"ti? "Attano rahassaṃ parassa na

kathetabban”ti. Te “sādhū paṇḍitā”ti vatvā tuṭṭhamānasā hutvā “idāni gahapatiputtassa piṭṭhiṃ passissāmā”ti rañño santikaṃ gantvā “mahārāja, gahapatiputto (6.022 te paccatthiko jāto”ti vadiṃsu. “Nāhaṃ tumhākaṃ vacanaṃ saddahāmi, na so mayhaṃ paccatthiko bhavissati”ti. Saccaṃ, mahārāja, saddahatha, asaddahanto pana tameva pucchatha “paṇḍita, attano rahassaṃ nāma kassa kathetabban”ti? Sace paccatthiko na bhavissati, “asukassa nāma kathetabban”ti vakkhati. Sace paccatthiko bhavissati, “kassaci na kathetabbaṃ, manorathe paripuṇṇe kathetabban”ti vakkhati. Tadā amhākaṃ vacanaṃ saddahitvā nikkāṅkhā bhavēyyāthāti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā ekadivasaṃ sabbesu samāgantvā nisinnesu vīsatinipāte pañcapanḍitapañhe paṭhamaṃ gāthamāha-

“Pañca paṇḍitā samāgatātha, pañhā me paṭibhāti taṃ suṇātha;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, kassevāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1. 15.315);

Evaṃ vutte senako “rājānampi amhākaṃyeva abbhantare pakkhipissāmī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha-

“Tvam āvikarohi bhūmipāla, bhattā bhārasaho tuvaṃ vadetaṃ;
tava chandarucīni sammastivā, atha vakkhanti janinda pañca dhīrā”ti. (jā. 1. 15.316);

Tattha **bhattāti** tvam amhākaṃ sāmiko ceva uppannassa ca bhārasa saho, paṭhamaṃ tāva tvameva etaṃ vadehi. **Tava chandarucīni**ti pacchā tava chandañceva ruccanakāraṇāni ca sammastivā ime pañca paṇḍitā vakkhanti.

Atha rājā attano kilesavasikatāya imaṃ gāthamāha-

“Yā silavatī anaññatheyyā, bhattucchandavasānugā piyā manāpā;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, bhariyāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1. 15.317);

Tattha **anaññatheyyāti** kilesavasena aññena na thenitabbā.

Tato (6.0224) senako “idāni rājānaṃ amhākaṃ abbhantare pakkhipimhā”ti tussitvā sayamkatakāraṇameva dīpento imaṃ gāthamāha-

“Yo kicchagatassa āturassa, saraṇaṃ hoti gatī parāyaṇaṅca;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, sakhinovāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1. 15.318);

Atha rājā pukkusaṃ pucchi “kathaṃ, pukkusa, passasi, nindiyaṃ vā pasaṃsiyaṃ vā rahassaṃ kassa kathetabban”ti? So kathento imaṃ gāthamāha-

“Jeṭṭho atha majjhimo kaniṭṭho, yo ce silasamāhito ṭhitatto;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, bhātuvāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1. 15.319);

Tattha **ṭhitatto**ti ṭhitasabhāvo nibbisevano.

Tato rājā kāmindaṃ pucchi “kathaṃ kāminda passasi, rahassaṃ kassa kathetabban”ti? So kathento imaṃ gāthamāha-

“Yo ve pituhadayassa paddhagū, anujāto pitaraṃ anomapañño;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, puttassāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1. 15.320);

Tattha **paddhagūti** pesanakārako yo pitussa pesanaṃ karoti, pitu cittassa vase vattati, ovādakkhamo hotiti attho. **Anujātoti** tayo puttā atijāto ca anujāto ca avajāto cāti. Anuppannaṃ yasaṃ uppādentō atijāto, kulabhāro avajāto, kulapaveṇira-kkhako pana anujāto. Taṃ sandhāya evamāha.

Tato (6.0225) rājā devindaṃ pucchi- “kathaṃ devinda, passasi, rahassaṃ kassa kathetabban”ti? So attano katakāraṇameva kathento imaṃ gāthamāha-
“Mātā dvipadājanindaseṭṭha, yā naṃ poseti chandasā piyena;
nindiyamatthaṃ pasaṃsiyaṃ vā, mātuyāvīkareyya guyhamatthan”ti. (jā. 1.15.321);

Tattha **dvipadājanindaseṭṭhāti** dvipadānaṃ seṭṭha, janinda. **Chandasā piyenāti** chandena ceva pemena ca.

Evam te pucchitvā rājā paṇḍitaṃ pucchi “kathaṃ passasi, paṇḍita, rahassaṃ kassa kathetabban”ti. “Mahārāja, yāva attano icchitaṃ na nipphajjati, tāva paṇḍito adhivāseyya, kassaci na katheyyā”ti so imaṃ gāthamāha-

“Guyhassa hi guyhameva sādhu, na hi guyhassa pasatthamāvīkammaṃ;
anipphannatā saheyya dhīro, nipphannova yathāsukhaṃ bhaṇeyyā”ti. (jā. 1.15.322);

Tattha **anipphannatāti** mahārāja, yāva attano icchitaṃ na nipphajjati, tāva paṇḍito adhivāseyya, na kassaci katheyyāti.

Paṇḍitena pana evaṃ vutte rājā anattamano ahosi. Senako rājānaṃ olokesi, rājāpi senakamukhaṃ olokesi. Bodhisatto tesam kiriyam disvāva jāni “ime cattāro janā paṭhamameva maṃ rañño antare paribhindiṃsu, vīmaṃsanavasena pañho pucchito bhavissati”ti. Tesam pana kathentānaññeva sūriyo atthaṅgato, dīpā jalitā. Paṇḍito “rājakammāni nāma bhāriyāni, na paññāyati ‘kiṃ bhavissati’ti, khippameva gantuṃ vaṭṭati”ti utṭhāyāsana rājānaṃ vanditvā nikkhamitvā cintesi “imesu eko ‘sahāyakassa kathetuṃ vaṭṭati’ti āha (6.0226), eko ‘bhātussa, eko puttassa, eko mātu kathetuṃ vaṭṭati’ti āha. Imehi etaṃ katameva bhavissati, diṭṭhameva kathitanti maññāmi, hotu ajjeva etaṃ jānissāmi”ti. Te pana cattāropi aññesu divasesu rājakulā nikkhamitvā rājanivesanadvāre ekassa bhatta-ambaṇassa piṭṭhe nisīditvā kiccakaraṇīyāni mantetvā gharāni gacchanti. Tasmā paṇḍito “ahaṃ etesaṃ catunnaṃ rahassaṃ ambaṇassa heṭṭhā nipajjitvā jānituṃ sakkuṇeyyan”ti cintetvā taṃ ambaṇaṃ ukkhipāpetvā attharaṇaṃ attharāpetvā ambaṇassa heṭṭhā pavisitvā purisānaṃ saññaṃ adāsi “tumhe catūsu paṇḍitesu mantetvā gatesu āgantvā maṃ āneyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampatiçchitvā pakkamiṃsu. Senakopi rājānaṃ āha- “mahārāja, amhākaṃ vacanaṃ na saddahatha, idāni kiṃ karissathā”ti. So tassa vacanaṃ gahetvā anisāmetvāva bhītatasito hutvā “idāni kiṃ karoma, senaka paṇḍitā”ti pucchi. “Mahārāja, papañcaṃ akatvā kañci ajānāpetvā gahapatiputtaṃ māretuṃ vaṭṭati”ti. Rājā “senaka, ṭhapetvā tumhe añño mama atthakāmo nāma natthi, tumhe attano suhade gahetvā dvārantare ṭhatvā gahapatiputtassa pātova upaṭṭhānaṃ āgacchantassa khaggena sīsaṃ chindathā”ti attano khaggaraṇaṃ adāsi. Te “sādhu, deva, mā bhāyi, mayaṃ taṃ māressāmā”ti vatvā nikkhamitvā “diṭṭhā no paccāmittassa piṭṭhī”ti bhatta-ambaṇassa piṭṭhe nisīdiṃsu. Tato

senako āha “ambho, ko gahapatiputtaṃ māressati”ti. Itare “tumheyyeva ācariya, mārethā”ti tasseva bhāraṃ karimṃsu.

Atha ne senako pucchi “tumhe ‘rahassaṃ nāma asukassa asukassa kathetabban’ti vadatha, kiṃ vo etaṃ kataṃ, udāhu diṭṭhaṃ sutan”ti? “Kataṃ etaṃ, ācariyā”ti. Tumhe “rahassaṃ nāma sahāyakassa kathetabban”ti vadatha, “kiṃ vo etaṃ kataṃ, udāhu diṭṭhaṃ sutan”ti? “Kataṃ etaṃ mayā”ti? “Kathetha, ācariyā”ti. “Imasmiṃ rahasse raññā ñāte jīvitam me natthi”ti. “Mā bhāyatha ācariya, idha tumhākaṃ rahassabhedako natthi, kathethā”ti. So nakhena ambaṇaṃ koṭṭetvā “atthi nu kho imassa heṭṭhā gahapatiputto”ti āha. “Ācariya, gahapatiputto attano issariyena evarūpaṃ ṭhānaṃ na pavisissati, idāni yasena matto bhavissati, kathetha (6.0227) tumhe”ti. Senako tāva attano rahassaṃ kathento āha- “tumhe imasmiṃ nagare asukaṃ nāma vesim jānāthā”ti? “Āma, ācariyā”ti. “Idāni sā paññāyati”ti. “Na paññāyati, ācariyā”ti. “Ahaṃ sālavanuyyāne tāya saddhiṃ purisakiccaṃ katvā tassā piḷandhanesu lobhena taṃ māretvā tassāyeva sāṭakena bhaṇḍikaṃ katvā āharitvā amhākaṃ ghare asukabhūmikāya asuke nāma gabbhe nāgadantake laggesim, vaḷañjetuṃ 3 visahāmi, purāṇabhāvamassa olokemi, evarūpaṃ aparādhakammaṃ katvā mayā ekassa sahāyakassa kathitaṃ, na tena kassaci kathitapubbaṃ, iminā kāraṇena ‘sahāyakassa guyhaṃ kathetabban’ti mayā kathitaṃ”ti. Paṇḍito tassa rahassaṃ sādhukaṃ vavatthapetvā sallakkhesi.

Pukkusopi attano rahassaṃ kathento āha- “mama ūruyā kuṭṭhaṃ atthi, kaniṭṭho me pātova kañci ajānāpetvā taṃ dhovitvā bhesajjena makkhetvā upari pilotikaṃ datvā bandhati. Rājā mayi muducitto ‘ehi pukkusā’ti maṃ pakkositvā yebhuyyena mama ūruyāyeva sayati, sace pana etaṃ rājā jāneyya, maṃ māreyya. Taṃ mama kaniṭṭhaṃ ṭhapetvā añño jānanto nāma natthi, tena kāraṇena ‘rahassaṃ nāma bhātu kathetabban’ti mayā vuttan”ti. Kāmindopi attano rahassaṃ kathento āha- “maṃ kāḷapakkhe uposathadivase naradevo nāma yakkho gaṇhāti, ahaṃ ummatkasunakho viya viravāmi, svāhaṃ tamatthaṃ puttassa kathesim. So mama yakkhena gahitabhāvaṃ ñatvā maṃ antogehagabbhe nipajjāpetvā dvāraṃ pidahitvā nikkhamitvā mama saddaṃ paṭicchādanatthaṃ dvāre samajjaṃ kāresi, iminā kāraṇena ‘rahassaṃ nāma puttassa kathetabban’ti mayā vuttan”ti. Tato tayopi devindaṃ pucchimṃsu. So attano rahassaṃ kathento āha- “mayā maṇipahaṃsanakammaṃ karontena rañño santakaṃ sakkena kusarañño dinnaṃ, siripavesanaṃ maṅgalamaṇiratanaṃ thenetvā mātuyā dinnaṃ. Sā kañci ajānāpetvā mama rājakulaṃ pavisanakāle taṃ mayhaṃ deti, ahaṃ tena maṇinā sirim pave-setvā rājanivesanaṃ gacchāmi. Rājā tumhehi saddhiṃ akathetvā paṭhamataraṃ mayā saddhiṃ kathesi. Devasikaṃ aṭṭha, soḷasa, dvattiṃsa, catusaṭṭhi kahāpaṇe mama paribbayatthāya deti (6.0228). Sace tassa maṇiratanaṃ channabhāvaṃ rājā jāneyya, mayhaṃ jīvitam natthi, iminā kāraṇena ‘rahassaṃ nāma mātu kathetabban’ti mayā vuttan”ti.

Mahāsatto sabbesampi guyhaṃ attano paccakkhaṃ akāsi. Te pana attano udaraṃ phāletvā antaṃ bāhiraṃ karontā viya rahassaṃ aññamaññaṃ kathetvā “tumhe appamattā pātova āgacchatha, gahapatiputtaṃ māressāmā”ti uṭṭhāya

pakkamiṃsu. Tesam gatakāle paṇḍitassa purisā āgantvā ambaṇaṃ ukkhipitvā mahāsattaṃ ādāya pakkamiṃsu. So gharaṃ gantvā nhatvā alaṅkaritvā subhōjanaṃ bhuñjitvā “ajja me bhaginī udumbaradevī rājagehato sāsanaṃ pesessatī”ti ñatvā dvāre paccāyikaṃ purisaṃ t̥hapesi “rājagehato āgataṃ sīghaṃ pavesetvā mama dasseyyāsī”ti. Evañca pana vatvā sayanapiṭṭhe nipajji. Tasmim̐ khaṇe rājāpi sayanapiṭṭhe nipannova paṇḍitassa guṇaṃ saritvā “mahosadhapaṇḍito sattavassikakālato paṭṭhāya maṃ upaṭṭhahanto na kiñci mayhaṃ anattaṃ akāsi, devatāya pucchitapañhepi paṇḍite asati jīvitaṃ me laddhaṃ na siyā. Veripaccāmittānaṃ vacanaṃ gahetvā ‘asamadhuraṃ paṇḍitaṃ mārethā’ti khaggaṃ dentena ayuttaṃ mayā kataṃ, sve

dāni naṃ passitum na labhissāmi”ti sokaṃ uppādesi. Sarīrato sedā muccim̄su. So sokasamappito cittassādaṃ na labhi. Udumbaradevīpi tena saddhiṃ ekasayana-gatā taṃ ākāraṃ disvā “kiṃ nu kho mayhaṃ koci aparādho atthi, udāhu devassa kiñci sokakāraṇaṃ uppannaṃ, pucchissāmi tāva naṃ”ti imaṃ gāthamāha-

“Kiṃ tvaṃ vīmanosi rājasetṭha, dvīpadajaninda vacanaṃ suṇoma metaṃ;
kiṃ cintayamāno dummanosi, nūna deva aparādho atthi mayhan”ti. (jā. 1.15.323);

Atha rājā kathento gāthamāha-
“Paṇhe vajjho mahosadhoti, āṇatto me vamāya bhūripañño;
taṃ cintayamāno dummanosmi, na hi devī aparādho atthi tuyhan”ti. (jā. 1.15.324);

Tattha (6.0229) **āṇattoti** bhadde, cattāro paṇḍitā “mahosadho mama paccatthiko”ti kathayim̄su. Mayā tathato avicinitvā “vadhetha naṃ”ti bhūripañño vadhāya āṇatto. Taṃ kāraṇaṃ cintayamāno dummanosmīti.

Tassā tassa vacanaṃ sutvāva mahāsatte sinehena pabbatamatto soko uppajji. Tato sā cintesi “ekena upāyena rājānaṃ assāsetvā rañño niddaṃ okkamanakāle mama kaniṭṭhassa sāsanaṃ pahiṇissāmi”ti. Atha sā “mahārāja, tayāvetam̄ kataṃ gahapatiputtaṃ mahante issariye patiṭṭhāpentena, tumhehi so senāpatiṭṭhāne ṭhapito, idāni kira so tumhākamyeva paccatthiko jāto, na kho pana paccatthiko khuddako nāma atthi, māretabbova, tumhe mā cintayitthā”ti rājānaṃ assāsesi. So tanubhūtasoko niddaṃ okkami. Devī utṭhāya gabbhaṃ pavisitvā “tāta mahosadha, cattāro paṇḍitā taṃ paribhindiṃsu, rājā kuddho sve dvārantare taṃ vadhāya āṇāpesi, sve rājakulaṃ mā āgaccheyyāsi, āgacchanto pana nagaraṃ hatthagataṃ katvā samattho hutvā āgaccheyyāsi”ti paṇṇaṃ likhitvā modakassa anto pakkhipitvā modakaṃ suttena veṭhetvā navabhājane katvā chādetvā lañchetvā atthacārikāya dāsiyā adāsi “imaṃ modakaṃ gahetvā mama kaniṭṭhassa dehi”ti. Sā tathā akāsi. “Rattim̄ kathaṃ nikkhantā”ti na cintetabbaṃ. Raññā paṭhamameva deviyā varo dinno, tena na naṃ koci nivāresi. Bodhisatto paṇṇākāraṃ gahetvā naṃ uyyojesi. Sā puna āgantvā dinnabhāvaṃ ārocesi. Tasmim̄ khaṇe devī āgantvā raññā saddhiṃ nipajji. Mahāsattopi modakaṃ bhinditvā paṇṇaṃ vācetvā tamatthaṃ ṇatvā kattabbakiccaṃ vicāretvā sayane nipajji.

Itarepi cattāro janā pātova khaggaṃ gahetvā dvārantare ṭhatvā paṇḍitaṃ apassantā dummanā hutvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ paṇḍitā mārito vo gahapatiputto”ti vutte “na passāma, devā”ti āhaṃsu. Mahāsattopi aruṇuggamaneyeva nagaraṃ attano hatthagataṃ katvā tattha tattha ārakkhaṃ ṭhapetvā mahājanaparivuto rathaṃ āruyha mahantena parivārena rājadvāraṃ agamāsi. Rājā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā bahi olokento atṭhāsi. Atha mahāsatto rathā otarivā rājānaṃ vanditvā atṭhāsi. Rājā taṃ disvā cintesi “sace ayaṃ mama paccatthiko bhavyeaya (6.0230), na maṃ vandeyyā”ti. Atha naṃ pakkosāpetvā rājā āsane nisīdi. Mahāsattopi ekamantaṃ nisīdi. Cattāropi paṇḍitā tattheva nisīdim̄su. Atha naṃ rājā kiñci ajānanto viya “tāta, tvaṃ hiyyo gantvā idāni āgacchasi, kiṃ maṃ pariccajasi”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Abhidosagato dāni ehisi, kiṃ sutvā kiṃ saṅkate mano te;
ko te kimavoca bhūripañña, iṅgha vacanaṃ suṇoma brūhi metan”ti. (jā. 1.15.
325);

Tattha **abhidosagatoti** hiyyo paṭhamayāme gato idāni āgato. **Kiṃ saṅkateti** kiṃ
āsaṅkate. **Kimavocāti** kiṃ rañño santikaṃ mā gamīti taṃ koci avoca.

Atha naṃ mahāsatto “mahārāja, tayā me catunnaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ
gahetvā vadho āṇatto, tenāhaṃ na emi”ti codento imaṃ gāthamāha-

“Paṇhe vajjho mahosadhoti, yadi te mantayitaṃ janinda dosaṃ;
bhariyāya rahogato asaṃsi, guyhaṃ pātukataṃ suttaṃ mametan”ti. (jā. 1.15.
326);

Tattha **yadi teti** yasmā tayā. **Mantayitanti** kathitaṃ. **Dosanti** abhidosam, rattibhā-
geti attho. Kassa kathitanti? Bhariyāya. Tvañhi hiyyo tassā imamatthaṃ rahogato
asaṃsi. **Guyhaṃ pātukatanti** tassā evarūpaṃ attano rahassaṃ pātukataṃ. **Suttaṃ
mametanti** mayā panetaṃ tasmim̐ khaṇeyeva suttaṃ.

Rājā taṃ sutvā “imāya taṅkhaṇaññeva sāsanaṃ pahitaṃ bhavissati”ti kuddho
devim̐ olokesi. Taṃ ṇatvā mahāsatto “kiṃ, deva, deviyā kujjhatha, ahaṃ atītānāga-
tapaccuppannaṃ sabbaṃ jānāmi. Deva, tumhākaṃ tāva rahassaṃ deviyā
kathitaṃ hotu, ācariyasenakassa pukkusādīnaṃ vā rahassaṃ mama kena
kathitaṃ, ahaṃ etesampi rahassaṃ jānāmiyevā”ti (6.0231) senakassa tāva
rahassaṃ kathento imaṃ gāthamāha-

“Yaṃ sālavanasmim̐ senako, pāpakammaṃ akāsi asabbhirūpaṃ;
sakhinova rahogato asaṃsi, guyhaṃ pātukataṃ suttaṃ mametan”ti. (jā. 1.15.
327);

Tattha **asabbhirūpanti** asādhujātikaṃ lāmaṃ akusalakammaṃ akāsi. Ima-
smim̐yeva hi nagare asukaṃ nāma vesim̐ sālavanuyyāne purisakiccaṃ katvā taṃ
māretvā alaṅkāraṃ gahetvā tassāyeva sātakena bhaṇḍikaṃ katvā attano ghare
asukaṭṭhāne nāgadantake laggetvā ṭhapesi. **Sakhinovāti** atha naṃ, mahārāja,
ekassa sahāyakassa rahogato hutvā akkhāsi, tampi mayā suttaṃ. Nāhaṃ devassa
paccatthiko, senakoyeva. Yadi te paccatthikena kammaṃ atthi, senakaṃ gaṇhāpe-
hīti.

Rājā senakaṃ oloketvā “saccaṃ, senakā”ti pucchitvā “saccaṃ, devā”ti vutte
tassa bandhanāgārappavesanaṃ āṇāpesi. Paṇḍito pukkusassa rahassaṃ
kathento imaṃ gāthamāha-

“Pukkusapurisassa te janinda, uppanno rogo arājayutto;
bhātucca rahogato asaṃsi, guyhaṃ pātukataṃ suttaṃ mametan”ti. (jā. 1.15.
328);

Tattha **arājayuttoti** mahārāja, etassa kuṭṭharogo uppanno, so rājānaṃ pattuṃ
ayutto, chupanānucchaviko na hoti. Tumhe ca “pukkusassa ūru muduko”ti yebhu-
yyena tassa ūrumhi nipajjatha. So panesa vaṇabandhapilotikāya phasso, devāti.

Rājā tampi oloketvā “saccaṃ pukkusā”ti pucchitvā “saccaṃ devā”ti vutte tampi
bandhanāgāraṃ pavesāpesi. Paṇḍito kāmīndassapi rahassaṃ kathento imaṃ
gāthamāha-

“Ābādhoyaṃ (6.0232) asabbhirūpo, kāmino naradevena phuṭṭho; puttassa rahogato asaṃsi, guyhaṃ pātukataṃ suttaṃ mametan”ti. (jā. 1.15.329);

Tattha **asabbhirūpoti** yena so ābādhena phuṭṭho ummattakasunakho viya viravati, so naradevayakkhābādhō asabbhijātiko lāmakō, rājakulaṃ pavisitumaṃ na yutto, mahārājāti vadati.

Rājā tampi oloketvā “saccaṃ kāmindā”ti pucchitvā “saccaṃ devā”ti vutte tampi bandhanāgāraṃ pavesāpesi. Paṇḍito devindassapi rahassaṃ kathento imaṃ gāthamāha-

“Aṭṭhavaṅkaṃ maṇirataṇaṃ uḷāraṃ, sakko te adadā pitāmahassa;
devindassa gataṃ tadajja hatthaṃ, mātuca rahogato asaṃsi;
guyhaṃ pātukataṃ suttaṃ mametan”ti. (jā. 1.15.330);

Tattha **pitāmahassāti** tava pitāmahassa kusarājassa. **Tadajja hatthanti** taṃ maṅgalasammataṃ maṇirataṇaṃ ajja devindassa hatthagataṃ, mahārājāti.

Rājā tampi oloketvā “saccaṃ devindā”ti pucchitvā “saccaṃ devā”ti vutte tampi bandhanāgāraṃ pavesāpesi. Evaṃ “bodhisattaṃ vadhissāmā”ti cintetvā sabbe pi te bandhanāgāraṃ pavitṭhā. Bodhisatto “mahārāja, iminā kāraṇenāhaṃ ‘attano guyhaṃ parassa na kathetabban’ti vadāmi, vadantā pana mahāvināsaṃ pattā”ti vatvā uttari dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

“Guyhassa hi guyhameva sādhu, na guyhassa pasatthamāvikammaṃ;
anipphannatā saheyya dhīro, nipphannova yathāsukhaṃ bhaṇeyya.

“Na (6.0233) guyhamatthaṃ vivareyya, rakkheyya naṃ yathā nidhiṃ;
na hi pātukato sādhu, guyho attho pajānatā.

“Thiyā guyhaṃ na saṃseyya, amittassa ca paṇḍito;
yo cāmisena saṃhīro, hadayattheno ca yo naro.

“Guyhamatthaṃ asambuddhaṃ, sambodhayati yo naro;
mantabhedabhayā tassa, dāsabhūto titikkhati.

“Yāvanto purisassatthaṃ, guyhaṃ jānanti mantinaṃ;
tāvanto tassa ubbegā, tasmā guyhaṃ na vissaje.

“Vivicca bhāseyya divā rahassaṃ, rattiṃ giraṃ nātivelamaṃ pamuñce;
upassutikā hi suṇanti mantaṃ, tasmā manto khippamupeti bhedaṃ”ti. (jā. 1.15.331-336);

Tattha **amittassa cāti** itthiyā ca paccatthikassa ca na katheyya. **Samhīroti** yo ca yena kenaci āmisena saṃhīrati upalāpati saṅgahaṃ gacchati, tassapi na saṃseyya. **Hadayatthenoti** yo ca amitto mittapatirūpako mukhena aññaṃ katheti, hadayena aññaṃ cinteti, tassapi na saṃseyya. **Asambuddhanti** parehi aññātaṃ. “Asambodhan”tipi pāṭho, paresaṃ bodhetumaṃ ayuttanti attho. **Titikkhatīti** tassa akkosampi paribhāsampi pahāraṃpi dāso

viya hutvā adhivāseti. **Mantinanti** mantitaṃ, mantīnaṃ vā antare yāvanto jānantīti attho. **Tāvantoti** te guyhajānanake paṭicca tattakā tassa ubbegā santāsā uppa-
jjanti. **Na vissajeti** na vissajjeyya paraṃ na jānāpeyya. **Viviccāti** sace divā
rahassaṃ mantetukāmo hoti, vivittaṃ okāsaṃ kāretvā suppaṭicchannaṭṭhāne
manteyya. **Nāivelanti** rattiṃ rahassaṃ kathento pana ativelaṃ mariyādātikkantaṃ
mahāsaddaṃ karonto giraṃ nappamuñceyya. **Upassutikā hīti** mantanaṭṭhānaṃ
upagantvā tirokuṭṭādīsu ṭhatvā sotāro. **Tasmāti** mahārāja, tena kāraṇena so manto
khippameva bhedaṃ upāgamīti.

Rājā (6.0234) mahāsattassa kathaṃ sutvā “ete sayāṃ rājaverino hutvā
paṇḍitaṃ mama veriṃ karonti”ti kujjhivā “gacchatha ne nagarā nikkhamāpetvā
sūlesu vā uttāsetha, sīsāni vā tesāṃ chindathā”ti āṇāpesi. Tesu pacchābāhaṃ
bandhitvā catukke catukke kasāhi pahārasahassaṃ datvā nīyamānesu paṇḍito
“deva, ime tumhākaṃ porāṇakā amaccā, khamatha nesāṃ aparādhan”ti rājānaṃ
khamāpesi. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “sādhū”ti te pakkosāpetvā tasseva dāse
katvā adāsi. So pana te tattheva bhujisse akāsi. Rājā “tena hi mama vijite mā
vasantū”ti pabbājanīyakammaṃ āṇāpesi. Paṇḍito “khamatha, deva, etesaṃ
andhabālānaṃ dosan”ti khamāpetvā tesāṃ ṭhānantarāni puna pākatikāni kāresi.
Rājā “paccāmittesupi tāvassa evarūpā mettā bhavati, aññesu janesu kathaṃ na
bhavissati”ti paṇḍitassa ativiya pasanno ahosi. Tato paṭṭhāya cattāro paṇḍitā
uddhatadāṭhā viya sappā nibbisā hutvā kiñci kathetuṃ nāsakkhiṃsu.

Pañcapaṇḍitapañho niṭṭhito.

Niṭṭhitā ca paribhindakathā.

Yuddhaparājayaṅgaṃ

Tato paṭṭhāya paṇḍitova rañño atthañca dhammañca anusāsati. So cintesi
“rañño setachattamattameva, rajjaṃ pana ahameva vicāremi, mayā appamattena
bhavituṃ vaṭṭati”ti. So nagare mahāpākāraṃ nāma kāresi, tathā anupākārañca
dvāraṭṭālake antaraṭṭālake udakaparikhaṃ kaddamaparikhaṃ sukkhaparikhanti
tisso parikhāyo kāresi, antonagare jiṇṇagehāni paṭisaṅkharāpesi, mahāpokkhara-
ṇiyo kāretvā tāsū udakanidhānaṃ kāresi, nagare sabbakoṭṭhāgārāni dhaññassa
pūrāpesi, himavantappadesato kulupakatāpasehi kudrūsakumudabījāni āharā-
pesi, udakaniddhamanāni sodhāpetvā tattha ropāpesi, bahinagarepi jiṇṇasālāpaṭi-
saṅkharāṅgaṃ kāresi. Kiṃ kāraṇā? Anāgatabhayapaṭibāhanatthaṃ. Tato
tato āgataṃ vijāpeti “sammā, tumhe kuto āgatathā”ti pucchivā “asukaṭṭhāna-
to”ti vutte “tumhākaṃ raññā kiṃ piyan”ti pucchivā “asukaṃ nāmā”ti vutte tesāṃ
sammānaṃ kāretvā uyyojetvā (6.0235) attano ekasate yodhe pakkosāpetvā
“sammā, mayā dinne paṇṇākāre gahetvā ekasatarājadhāniyo gantvā ime paṇṇā-

kāre attano piyakāmatāya tesam rājūnam datvā teyeva upaṭṭhahantā tesam kiriyaṃ vā mantam vā ṇatvā mayham sāsanaṃ pesentā tattheva vasatha, aham vo puttadāraṃ possessāmi”ti vatvā kesañci kuṇḍale, kesañci pādukāyo, kesañci khagge, kesañci suvaṇṇamālāyo akkharāni chinditvā “yadā mama kiccaṃ atthi, tadā paññāyantū”ti adhiṭṭhahitvā tesam hatthe datvā pesesi. Te tattha tattha gantvā tesam tesam rājūnam paṇṇākāraṃ datvā “kenatthenāgatā”ti vutte “tumheva upaṭṭhātuṃ āgatamhā”ti vatvā “kuto āgatatthā”ti puṭṭhā āgataṭṭhānaṃ avatvā aññāni ṭhānāni ācikkhitvā “tena hi sādhu”ti sampatiçchite upaṭṭhahantā tesam abhantarikā ahesuṃ.

Tadā kapilaraṭṭhe saṅkhabalako nāma rājā āvudhāni sajjāpesi, senaṃ saṅkaḍḍhi. Tassa santike upanikkhittakapuriso paṇḍitassa sāsanaṃ pesesi “sāmi, mayaṃ idha pavattiṃ ‘idaṃ nāma karissati’ti na jānāma, āvudhāni sajjāpeti, senaṃ saṅkaḍḍhati, tumhe purisavisesse pesetvā idaṃ pavattiṃ tathato jānāthā”ti. Atha mahāsatto suvapotaṃ āmantetvā “samma, kapilaraṭṭhe saṅkhabalako nāma rājā āvudhāni sajjāpesi, tvaṃ tattha gantvā ‘imaṃ nāma karoti’ti tathato ṇatvā sakalajambudīpaṃ āhiṇḍitvā mayham pavattiṃ āharāhi”ti vatvā madhulāje khādāpetvā madhupāniyaṃ pāyetvā satapākasahassapākehi telehi pakkhantaṃ makkhetvā pācīnasīhapañjare ṭhatvā vissajjesi. Sopi tattha gantvā tassa purisassa santikā tassa rañño pavattiṃ tathato ṇatvā sakalajambudīpaṃ pariggaṇhanto kapilaraṭṭhe uttarapañcālanagaraṃ pāpuṇi. Tadā tattha cūlanibrahmadatto nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa kevaṭṭo nāma brāhmaṇo atthañca dhammañca anusāsati, paṇḍito byatto. So paccūsakāle pabujjhitvā dīpālokena alaṅkatappaṭiyattaṃ sirigabbhaṃ olokento attano mahantaṃ yasaṃ disvā “ayaṃ mama yaso, kassa santako”ti cintetvā “na aññassa santako cūlanibrahmadattassa (6.0236), eva-rūpaṃ pana yasadāyakaṃ rājānaṃ sakalajambudīpe aggarājānaṃ kātuṃ vaṭṭati, ahañca aggapurohito bhavissāmi”ti cintetvā pātova nhatvā bhuñjitvā alaṅkaritvā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja, sukhaṃ sayathā”ti sukhasēyyaṃ pucchitvā “āma, paṇḍitā”ti vutte rājānaṃ “deva, mantetabbaṃ atthi”ti āha. “Vada, ācariyā”ti. “Deva, antonagare raho nāma na sakkā laddhuṃ, uyyānaṃ gacchāma”ti. “Sādhu, ācariyā”ti rājā tena saddhiṃ uyyānaṃ gantvā balakāyaṃ bahi ṭhapetvā ārakkhaṃ kāretvā brāhmaṇena saddhiṃ uyyānaṃ pavisitvā maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi.

Tadā suvapotaṃ kopi taṃ kiriyaṃ disvā “bhavitabbamettha kāraṇena, ajja paṇḍitassa ācikkhitabbayuttakaṃ kiñci suṇissāmi”ti uyyānaṃ pavisitvā maṅgalasālarukkhassa pattantare niliyitvā nisīdi. Rājā “kathetha, ācariyā”ti āha. “Mahārāja, tava kaṇṇe ito karohi, catukkaṇṇova manto bhavissati. Sace, mahārāja, mama vacanaṃ kareyyāsi, sakalajambudīpe taṃ aggarājānaṃ karomi”ti. So mahātaṇhātāya tassa vacanaṃ sutvā somanassappatto hutvā “kathetha, ācariya, karissāmi te vacanaṃ”ti āha. “Deva, mayaṃ senaṃ saṅkaḍḍhitvā paṭhamaṃ khuddakana-garaṃ rumbhitvā gaṇhissāma, ahañhi cūladvārena nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ vakkhāmi- mahārāja, tava yuddhena kiccaṃ natthi, kevalaṃ amhākaṃ rañño santako hohi, tava rajjaṃ taveva bhavissati, yujjhanto pana amhākaṃ balavāhanassa mahantatāya ekantena parājissasi”ti. “Sace me vacanaṃ karissati, saṅga-

ṇhissāma naṃ. No ce, yujjhivā jīvitakkhayaṃ pāpetvā dve senā gahetvā aññaṃ nagaraṃ gaṇhissāma, tato aññanti etenupāyena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā ‘jayapānaṃ pivissāmā’ti vatvā ekasatarājāno amhākaṃ nagaraṃ ānetvā uyyāne āpānamaṇḍapaṃ kāretvā tattha nisinne visamissakaṃ suraṃ pāyetvā sabbepi te rājāno jīvitakkhayaṃ pāpetvā ekasatarājadhānīsu rajjaṃ amhākaṃ hatthagataṃ karissāma. Evaṃ tvaṃ sakalajambudīpe aggarājā bhavissasī”ti. Sopi “sādhu, ācariya, evaṃ karissāmī”ti vadati. “Mahārāja, catukkaṇṇo manto nāma, ayañhi manto na sakkā aññaena jānitum, tasmā (6.0237) papañcaṃ akatvā siṅhaṃ nikkhamathā”ti. Rājā tussivā “sādhū”ti sampañcchi.

Suwapotako taṃ sutvā tesam mantapariyosāne sākhāyaṃ olambakaṃ otārento viya kevaṭṭassa sīse chakaṇapiṇḍaṃ pātetvā “kimetan”ti mukhaṃ vivarivā uddhaṃ oloketassa aparampi mukhe pātetvā “kiri kirī”ti saddaṃ viravanto sākhato uppativā “kevaṭṭa, tvaṃ catukkaṇṇamantoti maññasi, idāneva chakkaṇṇo jāto, puna aṭṭhakaṇṇo bhavitvā anekasatakaṇṇopi bhavissati”ti vatvā “gaṇhatha, gaṇhathā”ti vadantānaññaeva vātavegena mithilaṃ gantvā paṇḍitassa nivesanaṃ pāvisi. Tassa pana idaṃ vattaṃ- sace kutoci ābhataśānaṃ paṇḍitasseva kathe- tabbaṃ hoti, athassa aṃsakūṭe otarati, sace amarādeviyāpi sotum vaṭṭati, ucchaṅge otarati, sace mahājanena sotabbaṃ, bhūmiyaṃ otarati. Tadā so paṇḍi- tassa aṃsakūṭe otari. Tāya saññāya “rahassena bhavitabban”ti mahājano paṭi- kkami. Paṇḍito taṃ gahetvā uparipāsādatalaṃ abhiruyha “kiṃ te, tāta, diṭṭhaṃ sutan”ti pucchi. Athassa so “ahaṃ, deva, sakalajambudīpe vicaranto añña- sa rañño santike kiñci guyhaṃ na passāmi, uttarapañcālanagare pana cūḷanibrahma- dattassa purohito kevaṭṭo nāma brāhmaṇo rājānaṃ uyyānaṃ netvā catukkaṇṇa- mantam gaṇhi. Athāhaṃ sākhantare nisīditvā tesam mantam suṇitvā mantapariyo- sāne tassa sīse ca mukhe ca chakaṇapiṇḍaṃ pātetvā āgatomhī”ti vatvā sabbaṃ kathesi. ‘Rañña sampañcchitan”ti vutte “sampañcchi, devā”ti āha.

Athassa paṇḍito kattabbayuttakaṃ sakkāraṃ karitvā taṃ mudupaccattharaṇe suvaṇṇapañjare suṭṭhu sayāpetvā “kevaṭṭo mama mahosadhassa paṇḍitabhāvaṃ na jānāti mañña, ahaṃ na dānissa mantassa matthakaṃ pāpuṇitum dassāmi”ti cintetvā nagarato duggatakulāni niharāpetvā bahi nivāsāpesi, raṭṭhajanapadadvā- ragāmesu samiddhāni issariyakulāni āharitvā antonagare nivāsāpesi, bahuṃ dhanadhaññaṃ kāresi. Cūḷanibrahmadatto kevaṭṭassa vacanaṃ gahetvā sena- ṅgaparivuto gantvā ekaṃ khuddakanagaraṃ parikkhipi. Kevaṭṭopi vuttanayeneva tattha (6.0238) pavisitvā taṃ rājānaṃ saññāpetvā attano santakamakāsi. Dve senā ekato katvā tato aññaṃ nagaraṃ rumbhati. Etenupāyena paṭipāṭiyā sabbāni tāni nagarāni gaṇhi. Evaṃ cūḷanibrahmadatto kevaṭṭassa ovāde ṭhito, ṭhapetvā vedeharājānaṃ sesarājāno sakalajambudīpe attano santake akāsi. Bodhisattassa pana upanikkhittakapurisā “cūḷanibrahmadattena ettakāni nagarāni gahitāni, appa- matto hotū”ti niccaṃ sāsanaṃ paḥiṇṇesu. Sopi tesam “ahaṃ idha appamatto vasāmi, tumhepi anukkaṇṭhantā appamatto hutvā vasathā”ti paṭipesesi.

Cūḷanibrahmadatto sattadivasasattamāsādhikehi sattaṃvaccharehi videha- rajjaṃ vajjetvā sesam sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā kevaṭṭam āha- “ācariya,

mithilāyaṃ videharajjaṃ gaṇhāmā”ti. “Mahārāja, mahosadhapaṇḍitassa vasana-nagare rajjaṃ gaṇhituṃ na sakkhissāma. So hi evaṃ ñāṇasampanno evaṃ upāya-kusalo”ti so vitthāretvā candamaṇḍalaṃ uṭṭhāpento viya mahosadhassa guṇe kathesi. Ayañhi sayampi upāyakusalo, tasmā “mithilanagaraṃ nāma deva appa-mattakaṃ, sakalajambudīpe rajjaṃ amhākaṃ pahoti, kiṃ no etenā”ti upāyeneva rājānaṃ sallakkhāpesi. Sesarājānopi “mayaṃ mithilarajjaṃ gahetvāva jayapānaṃ pivissāmā”ti vadanti. Kevaṭṭo tepi nivāretvā “videharajjaṃ gahetvā kiṃ karissāma, sopi rājā amhākaṃ santakova, tasmā nivattathā”ti te upāyeneva bodhesi. Te tassa vacanaṃ sutvā nivattiṃsu. Mahāsattassa upanikkhittakapurisā sāsanaṃ pesayiṃsu “brahmadatto ekasatarājaparivuto mithilaṃ āgacchantova nivattitvā attano nagarameva gato”ti. Sopi tesam “ito paṭṭhāya tassa kiriyaṃ jānantū”ti paṭi-pesesi. Brahmadattopi kevaṭṭena saddhiṃ “idāni kiṃ karissāmi”ti mantetvā “jaya-pānaṃ pivissāmā”ti vutte uyyānaṃ alaṅkaritvā cāṭisatesu cāṭisahassesu suraṃ ṭhapetha, nānāvidhāni ca macchamaṃsādīni upanethā”ti sevake āṇāpesi. Upani-kkhittakapurisā taṃ pavattiṃ paṇḍitassa ārocesuṃ. Te pana “visena suraṃ yojetvā rājāno māretukāmo”ti na jāniṃsu. Mahāsatto pana suvapotakassa santikā sutattā (6.0239) tathato jānitvā “nesaṃ surāpānadivasam tathato jānitvā mama pesethā”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Te tathā kariṃsu.

Paṇḍito “mādise dharamāne ettakānaṃ rājūnaṃ maraṇaṃ ayuttaṃ, avassayo nesaṃ bhavissāmi”ti cintetvā sahaṇḍaṃ yodhasahassaṃ pakkosāpetvā “sammā, cūḷanibrahmadatto kira uyyānaṃ alaṅkārapetvā ekasatarājaparivuto suraṃ pātu-kāmo, tumhe tattha gantvā rājūnaṃ āsanesu paññattesu kismiñci anisinneyeva ‘cūḷanibrahmadattassa anantaraṃ mahārahaṃ āsanaṃ amhākaṃ rañño dethā’-ti vadantā gahetvā tesam purisehi ‘tumhe kassa purisā’ti vutte ‘videharājassā’ti vadeyyātha. Te tumhehi saddhiṃ ‘mayaṃ sattadivasasattamāsādhikāni sattava-ssāni rajjaṃ gaṇhantā ekadivasampi videharājānaṃ na passāma, kiṃ rājā nāmesa, gacchatha pariyante āsanaṃ gaṇhathā’ti vadantā kalahaṃ karissanti. Atha tumhe ‘ṭhapetvā brahmadattaṃ añño amhākaṃ rañño uttaritaro idha natthi’ti kalahaṃ vadḍhetvā amhākaṃ rañño āsanamattampi alabhantā ‘na dāni vo suraṃ pātuṃ macchamaṃsam khādituṃ dassāmā’ti nadantā vaggantā mahāghosaṃ karontā tesam santāsaṃ janentā mahantehi leḍḍudaṇḍehi sabbacāṭiyo bhinditvā macchamaṃsam vippakiritvā aparibhogaṃ katvā javena senāya antaraṃ pavi-sitvā devanagaraṃ pavitṭhā asurā viya ulloḷaṃ uṭṭhāpetvā ‘mayaṃ mithilanagare mahosadhapaṇḍitassa purisā, sakkontā amhe gaṇhathā’ti tumhākaṃ āgata-bhāvaṃ jānāpetvā āgacchathā”ti pesesi. Te “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampaṭi-cchitvā vanditvā sannaddhapañcāvudhā nikkhamitvā tattha gantvā nandanavana-miva

alaṅkata-uyyānaṃ pavisitvā samussitasetacchatte ekasatarājapallaṅke ādiṃ katvā alaṅkatappaṭiyattaṃ sirivibhavaṃ disvā mahāsattena vuttaniyāmeneva sabbhaṃ katvā mahājanaṃ saṅkhobhetvā mithilābhimukhā pakkamiṃsu. Rājapuri-sāpi taṃ pavattiṃ tesam rājūnaṃ ārocesuṃ. Cūḷanibrahmadatto pi “evarūpassa nāma me visayogassa antarāyo kato”ti kujjhi. Rājānopi “amhākaṃ jayapānaṃ pātuṃ nādāsī”ti kujjhiṃsu. Balakāyāpi “mayaṃ amūlakaṃ suraṃ pātuṃ na labhi-mhā”ti kujjhiṃsu.

Cūḷanibrahmadatto (6.0240) te rājāno āmantetvā “etha, bho, mithilaṃ gantvā videharājassa khaggena sīsaṃ chinditvā pādehi akkamitvā nisinnā jayapānaṃ pivissāma, senaṃ gamanasajjaṃ karothā”ti vatvā puna rahogato kevaṭṭassapi eta-matthaṃ kathetvā “amhākaṃ evarūpassa mantassa antarāyakaraṃ paccāmittaṃ gaṇhissāma, ekasatarājūnaṃ aṭṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhāya senāya parivutā gacchāma, etha, ācariyā”ti āha. Brāhmaṇo attano paṇḍitabhāvena cintesi “mahosadhapaṇḍitaṃ jinituṃ nāma na sakkā, amhākaṃyeva lajjitabbaṃ bhavissati, niva-ttāpessāmi na”ti. Atha naṃ evamāha- “mahārāja, na esa videharājassa thāmo, mahosadhapaṇḍitassa saṃvidhānametaṃ, mahānubhāvo panaesa, tena rakkhitā mithilā sīharakkhitaguḥā viya na sakkā kenaci gaḥetuṃ, kevalaṃ amhākaṃ lajja-nakaṃ bhavissati, alaṃ tattha gamanenā”ti. Rājā pana khattiyamānena issariya-madena matto hutvā “kiṃ so karissati”ti vatvā ekasatarājaparivuto aṭṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhāya senāya saddhiṃ nikkhami. Kevaṭṭopi attano kathaṃ gaṇhā-petuṃ asakkonto “rañño paccanīkavutti nāma ayuttā”ti tena saddhiṃyeva nikkhami. Tepi yodhā ekaratteneva mithilaṃ patvā attanā katakiccaṃ paṇḍitassa kathayiṃsu. Paṭhamaṃ upanikkhittakapurisāpissa sāsanaṃ paḥiṇiṃsu. “Cūḷani-brahmadatto ‘videharājānaṃ gaṇhissāmi’ti ekasatarājaparivuto āgacchati, paṇḍito appamatto hotu, ajja asukaṭṭhānaṃ nāma āgato, ajja asukaṭṭhānaṃ, ajja nagaraṃ pāpuṇissati”ti paṇḍitassa nibaddhaṃ pesentiyeva. Taṃ sutvā mahāsatto appa-matto ahosi. Videharājā pana “brahmadatto kira imaṃ nagaraṃ gaḥetuṃ āgaccha-tī”ti paramparaghosena assosi.

Atha brahmadatto aggapadoseyeva ukkāsatasaḥassena dhāriyamānena āgantvā sakalanagaraṃ parivāresi. Atha naṃ hatthipākārathapākārādīhi pari-kkhipāpetvā tesu tesu ṭhānesu balagumbaṃ ṭhapesi. Manussā unnādentā appho-ṭentā seḷentā naccantā gajjantā tajjentā mahāghosaṃ karontā aṭṭhaṃsu. Dīpobhā-sena ceva alaṅkārobhāsenā ca sakalasattayojanikā mithilā ekobhāsā ahosi. Hatthi-assarathatūriyānaṃ (6.0241) saddena pathaviyā bhijjanakālo viya ahosi. Cattāro paṇḍitā ulloḷasaddaṃ sutvā ajānantā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja, ulloḷasaddo jāto, na kho pana mayaṃ jānāma, kiṃ nāmetaṃ, vīmaṃsitūṃ vaṭṭa-tī”ti āhaṃsu. Taṃ sutvā rājā “cūḷanibrahmadatto nu kho āgato bhavyeyā”ti sīhapa-ñjaraṃ vivaritvā olovento tassāgamanabhāvaṃ ṇatvā bhītatasito “natthi amhākaṃ jīvitaṃ, sabbe no jīvitakkhayaṃ pāpessati”ti tehi saddhiṃ sallapanto nisīdi. Mahā-satto pana tassāgatabhāvaṃ ṇatvā sīho viya achambhito sakalanagare ārakkhaṃ saṃvidahitvā “rājānaṃ assāsessāmi”ti rājanivesanaṃ abhiruhitvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvāva paṭiladdhassāso hutvā “ṭhapetvā mama puttaṃ mahosa-

dhapaṇḍitaṃ añño maṃ imamaḥ dukkhā mocetuṃ samattho nāma natthi”ti cintetvā tena saddhiṃ sallapanto āha-

590. “Pañcālo sabbasenāya, brahmadattoyamāgato;
sāyaṃ pañcāliyā senā, appameyyo mahosadha.

591. “Vīthimatī pattimatī, sabbasaṅgāmakovidā;
ohārinī saddavatī, bherisaṅkhappabodhanā.

592. “Lohavijjālaṅkārahā, dhajinī vāmarohinī;
sippiyehi susampannā, sūrehi suppatiṭṭhitā.

593. “Dasettha paṇḍitā āhu, bhūripaññā rahogamā;
mātā ekādasī rañño, pañcāliyaṃ pasāsati.

594. “Athetthekasataṃ khatyā, anuyantā yasassino;
acchinnaratṭhā byathitā, pañcāliyaṃ vasaṃ gatā.

595. “Yaṃvadā takkarā rañño, akāmā piyabhāṇino;
pañcālamānuyāyanti, akāmā vasino gatā.

596. “Tāya senāya mithilā, tisandhiparivāritā;
rājadhānī videhānaṃ, samantā parikhaññati.

597. “Uddhaṃ (6.0242) tārakajātāva, samantā parivāritā;
mahosadha vijānāhi, kathaṃ mokkho bhavissati”ti.

Tattha **sabbasenāyā**ti sabbāya ekasatarājanāyikāya aṭṭhārasa-akkhobhaṇisa-
ṅkhāya senāya saddhiṃ āgato kira, tātāti vadati. **Pañcāliyā**ti pañcālarañño
santakā. **Vīthimatī**ti vīthiyā ānīte dabbasambhāre gahetvā vicarantena vaḍḍhakiga-
ṇena samannāgatā. **Pattimatī**ti padasaṅcarena balakāyena samannāgatā. **Sabba-
saṅgāmakovidā**ti sabbasaṅgāme kusalā. **Ohārinī**ti parasenāya antaraṃ pavisitvā
apaññāyantāva parasīsaṃ āharitūṃ samatthā. **Saddavatī**ti dasahi saddehi avivittā.
Bherisaṅkhappabodhanāti “etha yātha yujjathā”ti-ādīni tattha vacībhedenā jānā-
petūṃ na sakkā, tādisāni panettha kiccāni bherisaṅkhasaddeheva bodhentīti
bherisaṅkhappabodhanā. **Lohavijjālaṅkārahā**ti ettha **lohavijjā**ti lohasippāni. Satta-
ratanapaṭimaṇḍitānaṃ kavacacammajālikāsīsakareṇīkādīnaṃ etaṃ nāmaṃ. **Ala-
ṅkārahā**ti rājamahāmattādīnaṃ alaṅkārahā. Tasmā lohavijjāhi ceva alaṅkārehi ca
bhāsati lohavijjālaṅkārahāti ayamettha attho. **Dhajinī**ti suvaṇṇādipaṭimaṇḍitehi
nānāvattasamujjalehi rathādīsu samussitadhajehi samannāgatā. **Vāmarohinī**ti
hatthī ca asse ca ārohantā vāmapassena ārohanti, tena “vāmarohinī”ti vuccanti,
tehi samannāgatā, aparimitahatthi-assasamākiṇṇāti attho. **Sippiyehī**ti hatthisi-
ppa-assasippādīsu aṭṭhārasasu sippesu nipphattim pattehi suṭṭhu samannāgatā
susamākiṇṇā. **Sūrehī**ti tāta, esā kira senā sihasamānaparakkamehi sūrayodhehi
suppatiṭṭhitā.

Āhūti dasa kirettha senāya paṇḍitāti vadanti. **Bhūripaññā**ti pathavisamāya vipu-
lāya paññāya samannāgatā. **Rahogamā**ti raho gamanasīlā raho nisīditvā mantana-
sīlā. Te kira ekāhadvīhaṃ cintetūṃ labhantā pathaviṃ parivattetūṃ ākāse
gaṇhitūṃ samatthā. **Ekādasī**ti tehi (6.0243) kira paṇḍitehi atirekatarapaññā pañcā-
larañño mātā. Sā tesam ekādasī hutvā pañcāliyaṃ senaṃ pasāsati anusāsati.

Ekadivasaṃ kireko puriso ekaṃ taṇḍulanāliṅca puṭakabhattañca kahāpaṇasa-

hassañca gahetvā “nadiṃ tarissāmi”ti otiṇṇo nadimajjhaṃ patvā tarituṃ asa-
kkonto tīre ṭhite manusse evamāha- “ambho, mama hatthe ekā taṇḍulanāḷi puṭaka-
bhattaṃ kahāpaṇasahassañca atthi, ito yaṃ mayhaṃ ruccati, taṃ dassāmi. Yo
sakkoti, so maṃ uttāretū”ti. Atheke thāmasampanno puriso gāḷhaṃ nivāsetvā
nadiṃ ogāhetvā taṃ hatthe gahetvā paratīraṃ uttāretvā “dehi me dātabban”ti āha.
“So taṇḍulanāḷiṃ vā puṭakabhattaṃ vā gaṇhāhi”ti. “Samma, ahaṃ jīvitāṃ aga-
ṇetvā taṃ uttāresim, na me etehi attho, kahāpaṇaṃ me dehi”ti. Ahaṃ “ito mayhaṃ
yaṃ ruccati, taṃ dassāmi”ti avacaṃ, idāni mayhaṃ yaṃ ruccati, taṃ dammi,
icchanto gaṇhāti. So samīpe ṭhitassa ekassa kathesi. Sopi taṃ “esa attano ruc-
cakaṃ tava deti, gaṇhā”ti āha. So “ahaṃ na gaṇhissāmi”ti taṃ ādāya vinicchayaṃ
gantvā vinicchayāmaccānaṃ ārocesi. Tepi sabbaṃ sutvā tathevāhaṃsu. So
tesaṃ vinicchayena atuṭṭho rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi
vinicchayāmacce pakkosāpetvā tesaṃ santike ubhinnaṃ vacanaṃ sutvā vinicchi-
nituṃ ajānanto attano jīvitāṃ pahāya nadiṃ otiṇṇaṃ parajjāpesi.

Tasmim khaṇe rañño mātā calākadevī nāma avidūre nisinnā ahosi. Sā rañño
dubbinicchitabhāvaṃ ṇatvā “tāta, imaṃ aḍḍaṃ ṇatvāva suṭṭhu vinicchitan”ti āha.
“Amma, ahaṃ ettakaṃ jānāmi. Sace tumhe uttaritaraṃ jānātha, tumheva vinicchi-
nathā”ti. Sā “evaṃ karissāmi”ti vatvā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā “ehi, tāta, tava
hatthagatāni tīṇipi bhūmiyaṃ ṭhapehī”ti paṭipāṭiyā ṭhapāpetvā “tāta, tvaṃ u-
duke vuyhamāno imassa kiṃ kathesi”ti pucchitvā “idaṃ nāmayye”ti vutte “tena hi tava
ruccakaṃ gaṇhā”ti āha. So sahasatthavikaṃ gaṇhi. Atha naṃ sā thokaṃ gata-
kāle pakkosāpetvā “tāta, sahasaṃ te ruccati”ti pucchitvā “āma, ruccati”ti vutte
“tāta, tayā ‘ito (6.0244) yaṃ mayhaṃ ruccati, taṃ dassāmi”ti imassa vuttaṃ, na
vuttan”ti pucchitvā “vuttaṃ devī”ti vutte “tena hi imaṃ sahasaṃ etassa dehi”ti
vatvā dāpesi. So rodanto paridevanto adāsi. Tasmim khaṇe rājā amaccā ca
tussitvā sādhu-kāraṃ pavattayimṃsu. Tato paṭṭhāya tassā paṇḍitabhāvo sabbattha
pākaṭo jāto. Taṃ sandhāya videharājā “mātā ekādasi rañño”ti āha.

Khatyāti khattiyā. **Acchinnaraṭṭhāti** cūḷanibrahmadattena acchinditvā gahita-
raṭṭhā. **Byathitāti** maraṇabhayaabhītā aññaṃ gahetabbagahaṇaṃ apassantā. **Pañcā-
liyaṃ vasaṃ gatāti** etassa pañcālarañño vasaṃ gatāti attho. Sānivacanatthe hi
etaṃ upayogavacanaṃ. **Yaṃvadā takkarāti** yaṃ mukhena vadanti, taṃ rañño
kātuṃ sakkontāva. **Vasino gatāti** pubbe sayamaṃvasino idāni panassa vasaṃ gatāti
attho. **Tisandhīti** paṭhamaṃ hatthipākārena parikkhittā, tato rathapākārena, tato
assapākārena, tato yodhapattipākārena parikkhittāti imehi catūhi saṅkhepehi tisa-
ndhīhi parivāritā. Hatthirathānañhi antaraṃ eko sandhi, ratha-assānaṃ antaraṃ
eko sandhi, assapattinaṃ antaraṃ eko sandhi. **Parikhaññatīti** khaṇiyati. Imañhi
idāni uppāṭetvā gaṇhitukāmā viya samantato khananti. **Uddhaṃ tārakajātāvāti**
tāta, yāya senāya samantā parivāritā, sā anekasatasahassaadaṇḍadīpikāhi uddhaṃ
tārakajātā viya khāyati. **Vijānāhīti** tāta mahosadhapaṇḍita, avīcito yāva bhavaggā
añño tayā sadiso upāyakusalo paṇḍito nāma natthi, paṇḍitabhāvo nāma evarū-
pesu ṭhānesu paññāyati, tasmā tvameva jānāhi, kathaṃ amhākaṃ ito dukkhā
pamokkho bhavissatīti.

Imaṃ rañño kathaṃ sutvā mahāsatto cintesi “ayaṃ rājā ativiya maraṇabhaya-
bhito, gilānassa kho pana vejjo paṭisaraṇaṃ, chātassa bhojanaṃ, pipāsitassa
pāṇiyaṃ, imassapi maṃ ṭhapetvā aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, assāsessāmi na”ti.
Atha mahāsatto manosilātale nadanto siho viya “mā bhāyi, mahārāja, rajjasukhaṃ
anubhava, ahaṃ leḍḍuṃ

Gahetvā (6.0245) kākaṃ viya, dhanuṃ gahetvā makkaṭaṃ viya ca, imaṃ aṭṭhā-
rasa-akkhobhaṇisaṅkhaṃ senaṃ udare bandhasāṭakānampi assāmikaṃ katvā
palāpessāmi”ti vatvā navamaṃ gāthamāha-

598. “Pāde deva pasārehi, bhuñja kāme ramassu ca;
hitvā pañcāliyaṃ senaṃ, brahmadatto palāyiti”ti.

Tassattho- “deva, tvaṃ yathāsukhaṃ attano rajjasukhasaṅkhāte te pāde pasā-
rehi, pasārento ca saṅgāme cittaṃ akatvā bhuñja, kāme ramassu ca, esa brahma-
datto imaṃ senaṃ chaḍḍetvā palāyissati”ti.

Evaṃ paṇḍito rājānaṃ samassāsetvā vanditvā rājanivesanā nikkhamitvā
nagare chaṇabheriṃ carāpetvā nāgare āha-

“ambho, tumhe mā cintayittha, sattāhaṃ mālāgandhavilepanapānabhojanādīni sampādetvā chaṇakīlaṃ paṭṭhapetha. Tattha tattha manussā yathārūpaṃ mahāpānaṃ pivantu, gandhabbaṃ karontu, vādentu vaggantu seḷentu nadantu naccantu gāyantu apphoṭentu, paribbayo pana vo mama santakova hotu, ahaṃ mahosadhapaṇḍito nāma, passissatha me ānubhāvan”ti. Te tathā kariṃsu. Tadā gītavāditādisaddaṃ bahinagare ṭhitā suṇanti, cūḷadvārena manussā nagaraṃ pavisanti. Ṭhapetvā paṭisattum diṭṭhaṃ diṭṭhaṃ na gaṇhanti, tasmā sañcāro na chijjati, nagaraṃ pavitṭhamanussā chaṇakīlanissitaṃ janaṃ passanti.

Cūḷanibrahmadattopi nagare kolāhalaṃ sutvā amacce evamāha- “ambho, amhesu aṭṭhārasa-akkhobhaṇiyā senāya nagaraṃ parivāretvā ṭhitesu nagaravāsīnaṃ bhayaṃ vā sārājjaṃ vā natthi, ānanditā somanassappattā apphoṭenti nadanti seḷenti naccanti gāyanti, kiṃ nāmetan”ti? Atha naṃ upanikkhittakapurisā musāvādaṃ katvā evamāhaṃsu “deva, mayaṃ ekena kammena cūḷadvārena nagaraṃ pavisitvā chaṇanissitaṃ mahājanaṃ disvā pucchimhā ‘ambho, sakalajambudīparājāno āgantvā tumhākaṃ nagaraṃ parikkhipitvā ṭhitā, tumhe pana atipamattā, kiṃ nāmetan”ti? Te evamāhaṃsu ‘ambho, amhākaṃ rañño kumārakāle eko manoratho ahosi sakalajambudīparājūhi nagare parivārite chaṇaṃ karissāmīti, tassa ajja manoratho matthakaṃ patto, tasmā chaṇabheriṃ carāpetvā sayaṃ mahātale mahāpānaṃ pivatī”ti.

Rājā (6.0246) tesam kathaṃ sutvā kujjhivā senaṃ āṇāpesi- “bhonto, gacchatha, khippaṃ ito cito ca nagaraṃ avattharivā parikhaṃ bhinditvā pākāraṃ maddantā dvāraṭṭālake bhindantā nagaraṃ pavisitvā sakaṭehi kumbhaṇḍāni viya mahājanassa sīsāni gaṇhatha, videharañño sīsaṃ āharathā”ti. Taṃ sutvā sūrayodhā nānāvudhahatthā dvārasamīpaṃ gantvā paṇḍitassa purisehi sakkharavālu-kakalalasiñcanapāsāṇapatanādīhi upaddutā paṭikkamanti. “Pākāraṃ bhindissāmā”ti parikhaṃ otiṇṇepi antarāṭṭālatesu ṭhitā ususattitomarādīhi vijjhantā mahāvīnāsaṃ pāpentī. Paṇḍitassa yodhā cūḷanibrahmadattassa yodhe hatthavikārādīni dassetvā nānappakārehi akkosanti paribhāsanti tajjenti. “Tumhe kilamantā bhattaṃ alabhantā thokaṃ pivissatha khādissathā”ti surāpiṭṭhakāni ceva macchamaṃsasūlāni ca pasāretvā sayameva pivanti khādanti, anupākāre caṅkamanti. Itare kiñci kātuṃ asakkontā cūḷanibrahmadattassa santikaṃ gantvā “deva, ṭhapetvā iddhimante aññehi niddharitum na sakkā”ti vadiṃsu.

Rājā catupañcāhaṃ vasitvā gahetabbayuttakaṃ apassanto kevaṭṭaṃ pucchi “ācariya, nagaraṃ gaṇhitum na sakkoma, ekopi upasaṅkakitum samattho natthi, kiṃ kātābbaṃ”ti. Kevaṭṭo “hotu, mahārāja, nagaraṃ nāma bahi-udakaṃ hoti, udakakkhayena naṃ gaṇhissāma, manussā udakena kilamantā dvāraṃ vivarissanti”ti āha. So “attheso upāyo”ti sampaṭicchi. Tato paṭṭhāya udakaṃ pavesetum nadenti. Paṇḍitassa upanikkhittakapurisā paṇṇaṃ likhitvā kaṇḍe bandhitvā taṃ pavattiṃ pesesum. Tenapi paṭṭhamameva āṇattaṃ “yo yo kaṇḍe paṇṇaṃ passati, so so me āharatū”ti. Atheko puriso taṃ disvā paṇḍitassa dassesi. So taṃ pavattiṃ ṇatvā “na me paṇḍitabhāvaṃ jānanti”ti saṭṭhihatthaṃ veḷum dvidhā phāletvā parisuddhaṃ sodhāpetvā puna ekato katvā cammena bandhitvā upari kalalena

makkhetvā himavantato iddhimantatāpasehi ānītaṃ kudrūsakumudabījaṃ pokkharāṇitīre kalalesu ropāpetvā upari veḷuṃ ṭhapāpetvā udakassa pūrāpesi. Ekaratteneva vaḍḍhitvā pupphaṃ veḷumatthakato uggantvā ratanamattaṃ aṭṭhāsi.

Atha (6.0247) naṃ uppāṭetvā “idaṃ cūḷanibrahmadattassa dethā”ti attano purisānaṃ dāpesi. Te tassa daṇḍakaṃ valayaṃ katvā “ambho, brahmadattassa pādāmūlikā chātakena mā marittha, gaṇhathetaṃ uppalaṃ piḷandhitvā daṇḍakaṃ kucchipūraṃ khādathā”ti vatvā khipiṃsu. Tameko paṇḍitassa upanikkhittakapuriso uṭṭhāya gaṇhi, atha taṃ rañño santikaṃ āharitvā “passatha, deva, imassa daṇḍakaṃ, na no ito pubbe evaṃ dīghadaṇḍako diṭṭhapubbo”ti vatvā “minathanaṃ”ti vutte paṇḍitassa purisā saṭṭhihatthaṃ daṇḍakaṃ asītihatthaṃ katvā miniṃsu. Puna raññā “katthetaṃ jātaṃ”ti vutte eko musāvādaṃ katvā evamāha- “deva, ahaṃ ekadivasaṃ pipāsito hutvā ‘surāṃ pivissāmi’ti cūḷadvārena nagaraṃ pavitṭho, nāgarānaṃ udakakīlatthāya kataṃ mahāpokkharāṇiṃ passiṃ, mahājano nāvāya nisīditvā pupphāni gaṇhāti. Tattha idaṃ tīrappadese jātaṃ, gambhīraṭṭhāne jātassa pana daṇḍako satahattho bhavissati”ti.

Taṃ sutvā rājā kevaṭṭaṃ āha- “ācariya, na sakkā udakakkhayena idaṃ gaṇhituṃ, harathekaṃ upāyaṃ”ti. “Tena hi, deva, dhaññakkhayena gaṇhissāma, nagaraṃ nāma bahidhaññaṃ hoti”ti. Evaṃ hotu ācariyāti, paṇḍito purimanayeneva taṃ pavattiṃ ñatvā “na me kevaṭṭabrāhmaṇo paṇḍitabhāvaṃ jānāti”ti anupākāramatthake kalalaṃ katvā vīhiṃ tattha ropāpesi. Bodhisattānaṃ adhippāyo nāma samijjhatīti vīhī ekaratteneva vuṭṭhāya pākāramatthake nīlā hutvā paññāyanti. Taṃ disvā cūḷanibrahmadatto “ambho, kimetaṃ pākāramatthake nīlaṃ hutvā paññāyati”ti pucchi. Paṇḍitassa upanikkhittakapuriso rañño vacanaṃ mukhato jivhaṃ luṅcanto viya gahetvā “deva, gahapatiputto mahosadhapaṇḍito anāgatabhayaṃ disvā pubbeva raṭṭhato dhaññaṃ āharāpetvā koṭṭhāgārādīni pūrāpetvā sesadhaññaṃ pākārapasse nikkhipāpesi. Te kira vīhayo ātapena sukkhantā vassena tementā tattheva sassāṃ janesuṃ. Ahaṃ ekadivasaṃ ekena kammena cūḷadvārena pavisitvā pākāramatthake vīhīrasīto vīhiṃ hatthena gahetvā vīthiyaṃ chaḍḍente passiṃ. Atha te maṃ parihāsantā ‘chātosī maññe, vīhiṃsātakadasante (6.0248) bandhitvā tava gehaṃ haritvā koṭṭetvā pacāpetvā bhuñjāhi’ti vadiṃsū”ti ārocesi.

Taṃ sutvā rājā kevaṭṭaṃ “ācariya, dhaññakkhayenapi gaṇhituṃ na sakkā, ayampi anupāyo”ti āha. “Tena hi, deva, dārukkhayena gaṇhissāma, nagaraṃ nāma bahidārukaṃ hoti”ti. “Evaṃ hotu, ācariyā”ti. Paṇḍito purimanayeneva taṃ pavattiṃ ñatvā pākāramatthake vīhiṃ atikkamitvā paññāyamānaṃ dārurāsīṃ kāresi. Paṇḍitassa manussā cūḷanibrahmadattassa purisehi saddhiṃ parihāsaṃ karontā “sace chātattha, yāgubhattaṃ pacitvā bhuñjathā”ti mahantamahantāni dārūni khipiṃsu. Rājā “pākāramatthakena dārūni paññāyanti, kimetan”ti pucchitvā “deva, gahapatiputto kira mahosadhapaṇḍito anāgatabhayaṃ disvā dārūni āharāpetvā kulānaṃ pacchāgehesu ṭhapāpetvā atirekāni pākāraṃ nissāya ṭhapāpesi”ti upanikkhittakānaññeva santikā vacanaṃ sutvā kevaṭṭaṃ āha- “ācariya, dārukkhayenapi na sakkā amhehi gaṇhituṃ, āharathekaṃ upāyaṃ”ti. “Mā cintayittha, mahā-

rāja, añño upāyo atthī”ti. “Ācariya, kiṃ upāyo nāmesa, nāhaṃ tava upāyassa antaṃ passāmi, na sakkā amhehi vedehaṃ gaṇhituṃ, amhākaṃ nagarameva gamissāmā”ti. “Deva, ‘cūḷanibrahmadatto ekasatakhattiyehi saddhiṃ vedehaṃ gaṇhituṃ nāsakkhi’ti amhākaṃ lajjanakaṃ bhavissati, kiṃ pana mahosadhova paṇḍito, ahampi paṇḍitoyeva, ekaṃ lesaṃ karissāmi”ti. “Kiṃ lesa nāma, ācariyā”ti. “Dhammayuddhaṃ nāma karissāma, devā”ti. “Kimetaṃ dhammayuddhaṃ nāmā”ti? “Mahārāja na senā yujjhissanti, dvinnaṃ pana rājūnaṃ dve paṇḍitā ekaṭṭhāne bhavissanti. Tesu yo vandissati, tassa parājayo bhavissati. Mahosadho pana imaṃ mantaṃ na jānāti, ahaṃ mahallako, so daharo, maṃ disvāva vandissati, tadā videho parājito nāma bhavissati, atha mayaṃ vedehaṃ parājetvā attano nagarameva gamissāma, evaṃ no lajjanakaṃ na bhavissati. Idaṃ dhammayuddhaṃ nāmā”ti.

Paṇḍito tampi rahassaṃ purimanayeneva ñatvā “sace kevaṭṭassa parajjāmi, nāhaṃ paṇḍitosmī”ti cintesi. Cūḷanibrahmadattopi “sobhano, ācariya, upāyo”ti vatvā “sve dhammayuddhaṃ bhavissati, dvinnampi paṇḍitānaṃ dhammena (6.0249) jayaparājayo bhavissati. Yo dhammayuddhaṃ na karissati, sopi parājito nāma bhavissati”ti paṇṇaṃ likhāpetvā cūḷadvārena vedehassa pesesi. Taṃ sutvā vedeho paṇḍitaṃ pakkosāpetvā tamatthaṃ ācikkhi. Taṃ pavattiṃ sutvā paṇḍito “sādhu, deva, sve pātova pacchimadvāre dhammayuddhamaṇḍalaṃ sajjessanti, ‘dhammayuddhamaṇḍalaṃ āgacchatū’ti pesethā”ti āha. Taṃ sutvā rājā āgatadūtas-seva hatthe paṇṇakaṃ adāsi. Paṇḍito punadivase “kevaṭṭasseva parājayo hotū”-ti pacchimadvāre dhammayuddhamaṇḍalaṃ sajjāpesi. Tepi kho ekasatapurisā “ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti paṇḍitassa ārakkhatthāya kevaṭṭaṃ parivārayiṃsu. Tepi ekasatarājāno dhammayuddhamaṇḍalaṃ gantvā pācīnadisaṃ oloketā aṭṭhaṃsu, tathā kevaṭṭabrāhmaṇopi.

Bodhisatto pana pātova gandhodakena nhatvā satahassagghanakaṃ kāsikavattamaṃ nivāsetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā mahantena parivārena rājadvāraṃ gantvā “pavisatu me putto”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhatvā “kuhiṃ gamissasi, tātā”ti vutte “dhammayuddhamaṇḍalaṃ gamissāmi”ti āha. “Kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Deva, kevaṭṭabrāhmaṇaṃ maṇiratanena vañcetukāmomhi, aṭṭhavaṅkaṃ maṇiratanamaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Gaṇha, tātā”ti. So taṃ gahetvā rājānaṃ vanditvā rājanivesanā otiṇṇo sahaṇṇātehi yodhasahasseehi parivuto navutikahāpaṇasahasagghanakaṃ setasindhavayuttaṃ rathavaramāruyha pātarāsavelāya dvārasamīpaṃ pāpuṇi. Kevaṭṭo pana “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti tassāgamanaṃ oloketoyeva aṭṭhāsi, olokanena dīghagīvataṃ patto viya ahosi, sūriyatejena sedā muccanti. Mahāsattopi mahāparivāratāya mahāsamuddo viya ajjhottharanto kesarasīho viya achambhito vigatalomahaṃso dvāraṃ vivarāpetvā nagarā nikkhamma rathā oruyha sīho viya vijambhamāno pāyāsi. Ekasatarājānopi tassa rūpasiriṃ disvā “esa kira sirivaḍḍhanasetṭhiputto mahosadhapaṇḍito paññāya sakalajambudīpe adutiyo”ti ukkuṭṭhisahasāni pavattayīṃsu.

Sopi marugaṇaparivuto viya sakko anomena sirivibhavena taṃ maṇiratanamaṃ

hatthena gahetvā kevaṭṭābhimukho agamāsi. Kevaṭṭopi taṃ disvāva (6.0250) saka-
bhāvena saṅṭhātuṃ asakkonto paccuggamaṃ katvā evamāha- “paṇḍita mahosadha,
mayaṃ dve paṇḍitā, amhākaṃ tumhe nissāya ettakaṃ kālaṃ vasantānaṃ
tumhehi paṇṇākāramattampi na pesitapubbaṃ, kasmā evamakatthā” ti? Atha naṃ
mahāsatto “paṇḍita, tumhākaṃ anucchavikaṃ paṇṇākāraṃ oloketā ajja mayaṃ
imaṃ maṇiratanaṃ labhimhā, handa, imaṃ maṇiratanaṃ gaṇhatha, evarūpaṃ
nāma aññaṃ maṇiratanaṃ natthi” ti āha. So tassa hatthe jalamānaṃ maṇiratanaṃ
disvā “dātukāmo me bhavissati” ti cintetvā “tena hi, paṇḍita, dehi” ti hatthaṃ pasā-
resi. Mahāsatto “gaṇhāhi, ācariyā” ti khipitvā pasāritahatthassa aṅgulīsu pātesi.
Brāhmaṇo garuṃ maṇiratanaṃ aṅgulīhi dhāretuṃ nāsakkhi. Maṇiratanaṃ pariga-
ḷitvā mahāsattassa pādamūle pati. Brāhmaṇo lobhena “gaṇhissāmi na” ti tassa
pādamūle oṇato ahosi. Athassa mahāsatto uṭṭhātuṃ adatvā ekena hatthena
khandhaṭṭhike, ekena piṭṭhikacchāyaṃ gahetvā “uṭṭhetha ācariya, uṭṭhetha ācariya,
ahaṃ atidaharo tumhākaṃ nattumatto, mā maṃ vandathā” ti vadanto aparāparaṃ
katvā mukhaṃ bhūmiyaṃ ghaṃsitvā lohitamakkhitaṃ katvā “andhabāla, tvaṃ
mama santikā vandanaṃ paccāsīsasi” ti gīvāyaṃ gahetvā khipi. So usabhamatte
ṭhāne patitvā uṭṭhāya palāyi. Maṇiratanaṃ pana mahāsattassa manussāyeva
gaṇhiṃsu.

Bodhisattassa pana “uṭṭhetha ācariya, uṭṭhetha ācariya, mā maṃ vandathā” ti
vacīghoso sakalapariṣaṃ chādetvā aṭṭhāsi. “Kevaṭṭabrāhmaṇo mahosadhassa
pāde vandati” ti purisāpissa ekappahāreneva unnādādīni akaṃsu. Brahmadaṭṭaṃ
ādiṃ katvā sabbepi te rājāno kevaṭṭaṃ mahāsattassa pādamūle oṇataṃ addasaṃ-
sueva. Te “amhākaṃ paṇḍitena mahosadho vandito, idāni parājitamhā, na no
jīvitaṃ dassati” ti attano attano asse abhiruhitvā uttarapañcālābhimukhā palāyituṃ
ārabiṃsu. Te palāyante disvā bodhisattassa purisā “cūlanibrahmadatto ekasata-
khattiye gahetvā palāyati” ti puna ukkuṭṭhimakaṃsu. Taṃ sutvā te rājāno maraṇa-
bhayabhītā bhiyyosomattāya palāyantā senaṅgaṃ bhindiṃsu. Bodhisattassa puri-
sāpi nadantā vaggantā suṭṭhutamaṃ kolāhalamakāṃsu (6.0251). Mahāsatto sena-
ṅgaparivuto nagarameva pāvisi. Cūlanibrahmadattassa senāpi tiyojanamattaṃ
pakkhandi.

Kevaṭṭo assaṃ abhiruyha nalāṭe lohitaṃ puñchamāno senaṃ patvā assapi-
ṭṭhiyaṃ nisinnova “bhonto mā palāyatha, bhonto mā palāyatha, nāhaṃ gahapati-
puttaṃ vandāmi, tiṭṭhatha tiṭṭhathā” ti āha. Senā asaddahantā aṭṭhatvā āga-
cchantā kevaṭṭaṃ akkosantā paribhāsantā “pāpadhamma duṭṭhabrāhmaṇa,
'dhammayuddhaṃ nāma karissāmi” ti vatvā

nattumattam appahontampi vandati, natthi tava kattabban”ti katham asunantā viya gacchanteva. So vegena gantvā senam pāpuṇitvā “bhonto vacanam sadda-hatha mayham, nāham tam vandāmi, maṇiratanena maṃ vañcesi”ti sabbepi te rājāno nānākāraṇehi sambodhetvā attano katham gaṇhāpetvā tathā bhinnam senam paṭinivattesi. Sā pana tāva mahatī senā sace ekekaṃsumuṭṭhiṃ vā ekekaledḍum vā gahetvā nagarābhimukhā khipeyya, parikham pūretvā pākārappamāṇā rāsi bhavya. Bodhisattānam pana adhippāyo nāma samijjhatiyeva, tasmā ekopi paṃsumuṭṭhiṃ vā leḍḍum vā nagarābhimukham khipanto nāma nāhosi. Sabbepi te nivattitvā attano attano khandhāvāraṭṭhānameva paccāgamimsu.

Rājā kevaṭṭam pucchi “kiṃ karoma, ācariyā”ti. “Deva, kassaci cūḷadvārena nikkhamitum adatvā sañcāram chindāma, manussā nikkhamitum alabhantā ukkaṇṭhitvā dvāram vivarissanti, atha mayaṃ paccāmittam gaṇhissāmā”ti. Paṇḍito tam pavattiṃ purimanayeneva ṇatvā cintesi “imesu ciram idheva vasantesu phāsukam nāma natthi. Upāyeneva te palāpetum vaṭṭati”ti. So “mantena te palāpessāmi”ti ekam mantakusalam upadhārento anukevaṭṭam nāma brāhmaṇam disvā tam pakkosāpetvā “ācariya, amhākam ekam kammaṃ niddharitum vaṭṭati”ti āha. “Kiṃ karoma, paṇḍita, vadehī”ti. “Ācariya, tumhe anupākāre ṭhatvā amhākam manussānam pamādam oloketvā antarantarā brahmadattassa manussānam pūvamaccamaṃsādīni khipitvā “ambho, idañcidañca khādatha mā ukkaṇṭhatha, aññaṃ katipāham vasitum vāyamatha, nagaravāsino pañjare baddhakukkuṭā viya ukkaṇṭhitā nacirasseva vo dvāram vivarissanti. Atha tumhe vedehañca duṭṭhagahapati-puttañca gaṇhissathā”ti vadeyyātha (6.0252). Amhākam manussā tam katham sutvā tumhe akkositvā tajjetvā brahmadattassa manussānam passantānaññeva tumhe hatthapādesu gahetvā veḷupesikādīhi paharantā viya hutvā kese ohāretvā pañca cūḷā gāhāpetvā iṭṭhakacuṇṇena okirāpetvā kaṇavīramālam kaṇṇe katvā katipayapahāre datvā piṭṭhiyam rājiyo dassetvā pākāram āropetvā sikkāya pakkhipitvā yottena otāretvā “gaccha mantabhedaka, corā”ti cūḷanibrahmadattassa manussānam dassanti. Te tam rañño santikam ānessanti. Rājā tam disvā “ko te aparādho”ti pucchissati. Athassa evaṃ vadeyyātha “mahārāja, mayham pubbe yaso mahanto, gahapatiputto mantabhedako”ti maṃ kujjhitvā rañño kathetvā sabbam me vibhavam acchindi, “ahaṃ mama yasabhedakassa gahapatiputtassa sīsam gaṇhāpessāmi”ti tumhākam manussānam ukkaṇṭhitamocanena etesaṃ ṭhitānam khādaniyam vā bhojaniyam vā demi. Ettakena maṃ porāṇaveram hadaye katvā imaṃ byasanaṃ pāpesi. “Tam sabbam tumhākam manussā jānanti, mahārājā”ti nānappakārehi tam saddahāpetvā vissāse uppanne vadeyyātha “mahārāja, tumhe mamaṃ laddhakālato paṭṭhāya mā cintayittha. Idāni vedehassa ca gahapatiputtassa ca jīvitam natthi, aham imasmim nagare pākārassa thiraṭṭhānadubbalaṭṭhānañca parikhāyam kumbhīlādīnam atthiṭṭhānañca natthiṭṭhānañca jānāmi, na cirasseva vo nagaram gahetvā dassāmi”ti. Atha so rājā saddahitvā tumhākam sakkāram karissati, senāvāhanañca paṭicchāpessati. Athassa senam vāḷakumbhīlaṭṭhānesuyeva otāreyyātha. Tassa senā kumbhīlabhayaena na otarissati, tadā tumhe rājānam upasaṅkamitvā “tumhākam senāya, deva,

gahapatiputtana lañjo dinno, sabbe rājāno ca ācariyakevaṭṭaṅca ādiṃ katvā na kenaci lañjo aggahito nāma atthi. Kevalaṃ ete tumhe parivāretvā caranti, sabbe pana gahapatiputtassa santakāva, ahamekova tumhākaṃ puriso. Sace me na saddahatha, sabbe rājāno alaṅkaritvā maṃ dassanāya āgacchantū”ti pesetha. “Atha nesaṃ gahapatiputtana attano nāmarūpaṃ likhitvā dinnesu vatthālaṅkāra-khaggādīsu akkharāni disvā niṭṭhaṃ gaccheyyāthā”ti vadeyyātha. So tathā katvā tāni (6.0253) disvā niṭṭhaṃ gantvā bhītatasito te rājāno uyyojetvā “idāni kiṃ karoma paṇḍitā”ti tumhe pucchissati. Tameṃ tumhe evaṃ vadeyyātha “mahārāja, gahapatiputto bahumāyo. Sace aññāni katipayadivasāni vasissatha, sabbaṃ vo senaṃ attano hatthagataṃ katvā tumhe gaṇhissati. Tasmā papañcaṃ akatvā ajjeva majjhimayāmānantare assapiṭṭhiyaṃ nisīditvā palāyissāma, mā no para-hatthe maraṇaṃ hotū”ti. So tumhākaṃ vacanaṃ sutvā tathā karissati. Tumhe tassa palāyanavelāya nivattitvā amhākaṃ manusse jānāpeyyāthāti.

Taṃ sutvā anukevaṭṭabrāhmaṇo “sādhu paṇḍita, karissāmi te vacanaṃ”ti āha. “Tena hi katipayapahāre sahitaṃ vaṭṭati”ti. “Paṇḍita, mama jīvitaṅca hatthapāde ca ṭhapetvā sesaṃ attano rucivasena karohi”ti. So tassa gehe manussānaṃ sakkāraṃ kāretvā anukevaṭṭaṃ vuttanayena vipakāraṃ pāpetvā yottena otāretvā brahmadattamanussānaṃ dāpesi. Atha te taṃ gahetvā tassa dassesuṃ. Rājā taṃ vīmaṃsitvā saddahitvā sakkāramassa katvā senaṃ paṭicchāpesi. Sopi taṃ vālakumbhīlaṭṭhānesuyeva otāreti. Manussā kumbhīlehi khajjāmānā aṭṭālaka-ṭṭhitehi manussehi ususattitomarehi vijjhiyamānā mahāvināsaṃ pāpuṇanti. Tato paṭṭhāya koci bhayena upagantaṃ na sakkoti. Anukevaṭṭo rājānaṃ upasaṅka-mitvā “tumhākaṃ atthāya yujjhanakā nāma natthi, sabbehi lañjo gahito, asadda-hanto pakkosāpetvā nivatthavattādīsu akkharāni olokethā”ti āha. Rājā tathā katvā sabbesaṃ vatthādīsu akkharāni disvā “addhā imehi lañjo gahito”ti niṭṭhaṃ gantvā “ācariya, idāni kiṃ kattabban”ti pucchitvā “deva, aññaṃ kātabbaṃ natthi. Sace papañcaṃ karissatha, gahapatiputto vo gaṇhissati, ācariyakevaṭṭopi kevalaṃ nalāṭe vaṇaṃ katvā carati, lañjo pana etenapi gahito. Ayañhi maṇiratanaṃ gahetvā tumhe tiyojanaṃ palāpesi, puna saddahāpetvā nivattesi, ayampi paribhīndakova. Ekarattivāsopi mayhaṃ na ruccati, ajjeva majjhimayāmasamanantare palāyitaṃ vaṭṭati, maṃ ṭhapetvā añño tava suhadayo nāma natthi”ti vutte (6.0254) “tena hi ācariya tumheyeva me assaṃ kappetvā yānasajjaṃ karoṭhā”ti āha.

Brāhmaṇo tassa nicchayena palāyanabhāvaṃ ṇatvā “mā bhāyi, mahārājā”ti assāsetvā bahi nikkhamitvā upanikkhattakapurisānaṃ “ajja rājā palāyissati, mā niddāyitthā”ti ovādaṃ datvā rañño asso yathā ākaḍḍhito suṭṭhutaṃ palāyati, evaṃ avakappanāya kappetvā majjhimayāmasamanantare “kappito, deva, asso, velaṃ jānāhi”ti āha. Rājā assaṃ abhiruhitvā palāyi. Anukevaṭṭopi assaṃ abhiruhitvā tena saddhiṃ gacchanta viya thokaṃ gantvā nivatto. Avakappanāya kappi-ta-asso ākaḍḍhiyamānopi rājānaṃ gahetvā palāyi. Anukevaṭṭo senāya antaraṃ pavisitvā “cūlanibrahmadatto palāto”ti ukkuṭṭhimakāsi. Upanikkhattakapurisāpi attano manussehi saddhiṃ upaghoṣiṃsu. Sesarājāno taṃ sutvā “mahosadhapa-ṇḍito dvāraṃ vivaritvā nikkhanta bhavissati, na no dāni jīvitamaṃ dassati”ti bhītata-

sitā upabhogaparibhogabhaṇḍānipi anoloketvā ito cito ca palāyimsu. Manussā “rājāno palāyanti”ti sutṭhutam upaghosiṃsu. Tam sutvā dvāraṭṭālakādīsu ṭhitāpi unnādiṃsu apphoṭayimsu. Iti tasmim̄ khaṇe pathavī viya bhijjāmānā samuddo viya saṅkhubhito sakalanagaram̄ anto ca bahi ca ekaninnādam̄ ahosi. Atṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhā manussā “mahosadhapaṇḍitena kira brahmadatto ekasatarā-jāno ca gahitā”ti maraṇabhayaabhītā attano attano udarabaddhasāṭakampi chaḍḍetvā palāyimsu. Khandhāvāraṭṭhānam̄ tuccham̄ ahosi. Cūlanibrahmadatto ekasate khattiye gahetvā attano nagarameva gato. Punadivase pana pātova nagaradvārāni vivarivā balakāyā nagarā nikkhamitvā mahāvilopam̄ disvā “kiṃ karoma, paṇḍitā”ti mahāsattassa ārocayimsu. So āha- “etehi chaḍḍitam̄ dhanam̄ amhākam̄ pāpuṇāti, sabbesam̄ rājūnam̄ santakam̄ amhākam̄ rañño, detha, seṭṭhinañca keva-ṭṭabrāhmaṇassa ca santakam̄ amhākam̄ āharatha, avasesam̄ pana nagaravāsino gaṇhantū”ti. Tesam̄ mahaggharatanabhaṇḍameva āharantānam̄ aḍḍhamāso vīti-vatto. Sesam̄ pana catūhi māsehi (6.0255) āharimsu. Mahāsatto anukevaṭṭassa mahantam̄ sakkāramakāsi. Tato paṭṭhāya ca kira mithilavāsino bahū hiraññasu-vaṇṇā jātā. Brahmadattassapi tehi rājūhi saddhim̄ uttarapañcālanagare vasa-ntassa ekavassam̄ atītam̄.

Brahmadattassa yuddhaparājayakaṇḍam̄ niṭṭhitam̄.

Suvakaṇḍam̄

Athekadivasam̄ kevaṭṭo ādāse mukham̄ olokento nalāṭe vaṇam̄ disvā “idaṃ gahapatiputtassa kammam̄, tenāham̄ ettakānam̄ rājūnam̄ antare lajjāpito”ti cintetvā samuppannakodho hutvā “kadā nu khvassa piṭṭhim̄ passitum̄ samattho bhavissāmī”ti cinto “attheso upāyo, amhākam̄ rañño dhītā pañcālacandī nāma uttamarūpadharā devaccharāpaṭibhāgā, tam̄ videharañño dassāmā”ti vatvā “vedeham̄ kāmēna palobhetvā gilitabaḷisam̄ viya maccham̄ saddhim̄ mahosa-dhena ānetvā ubho te māretvā jayapānam̄ pivissāmā”ti sannīṭṭhānam̄ katvā rājānam̄ upasaṅkamtivā āha- “deva, eko manto atthī”ti. “Ācariya, tava mantam̄ nissāya udarabaddhasāṭakassapi assāmino jātamhā, idāni kiṃ karissasi, tuṇhī hohī”ti. “Mahārāja, iminā upāyena sadiso añño natthī”ti. “Tena hi bhaṇāhī”ti. “Mahārāja, amhehi dvīhiyeva ekato bhavitum̄ vaṭṭati”ti. “Evaṃ hotū”ti. Atha nam̄ brāhmaṇo uparipāsādatalam̄ āropetvā āha- “mahārāja, videharājānam̄ kilesena palobhetvā idhānetvā saddhim̄ gahapatiputtēna māressāmā”ti. “Sundaro, ācariya, upāyo, katham̄ pana tam̄ palobhetvā ānessāmā”ti? “Mahārāja, dhītā vo pañcāla-candī uttamarūpadharā, tassā rūpasampattim̄ cāturiyavilāsena kavīhi gītam̄ bandhāpetvā tāni kabbāni mithilāyam̄ gāyāpetvā ‘evarūpam̄ itthiratanam̄ alabha-ntassa videhanarindassa kiṃ rajjenā’ti tassa savanasam̄saggeneva paṭibaddha-bhāvam̄ ñatvā aham̄ tattha gantvā divasam̄ vavatthapessāmi. So mayi divasam̄ vavatthapetvā āgate gilitabaḷiso viya maccho gahapatiputtam̄ gahetvā āgamissati,

atha ne māressāmā”ti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā tussitvā “sundaro upāyo, ācariya, evaṃ karissā-mā”ti sampatiṇṇi. Taṃ pana mantāṃ cūḷanibrahmadattassa sayanapālikā sāḷikā (6.0256) sutvā paccakkhamakāsi. Rājā nipuṇe kabbakāre pakkosāpetvā bahūṃ dhanāṃ datvā dhītaraṃ tesāṃ dassetvā “tātā, etissā rūpasampattiṃ nissāya kabbāṃ karothā”ti āha. Te atimanoharāni gītāni bandhitvā rājānaṃ sāvayimṃsu. Rājā tussitvā bahūṃ dhanāṃ tesāṃ adāsi. Kavīnaṃ santikā naṭā sikkhitvā samajjamaṇḍale gāyimṃsu. Iti tāni vitthāritāni ahesuṃ. Tesu manussānaṃ antare vitthāritattaṃ gatesu rājā gāyake pakkosāpetvā āha- “tātā, tumhe mahāsakuṇe gahetvā rattibhāge rukkhāṃ abhiruyha tatha nisinnā gāyitvā paccūsakāle tesāṃ gīvāsu kaṃsatāle bandhitvā te uppātetvā otarathā”ti. So kira “pañcālaraṇṇo dhītu sarīra-vaṇṇaṃ devatāpi gāyanti”ti pākaṭabhāvakaṇṇatthaṃ tathā kāresi. Puna rājā kavī pakkosāpetvā “tātā, idāni tumhe ‘evarūpā kumārikā jambudīpatale añṇassa raṇṇo nānucchavikā, mithilāyaṃ vedeharaṇṇo anucchavikā’ti raṇṇo ca issariyaṃ imāya ca rūpaṃ vaṇṇetvā gītāni bandhathā”ti āha. Te tathā katvā raṇṇo ārocayimṃsu.

Rājā tesāṃ dhanāṃ datvā puna gāyake pakkosāpetvā “tātā, mithilāṃ gantvā tatha imināva upāyena gāyathā”ti pesesi. Te tāni gāyantā anupubbena mithilāṃ gantvā samajjamaṇḍale gāyimṃsu. Tāni sutvā mahājano ukkuṭṭhisahassāni pavattetvā tesāṃ bahūṃ dhanāṃ adāsi. Te rattisamaye rukkhesuṃpi gāyitvā paccūsakāle sakuṇānaṃ gīvāsu kaṃsatāle bandhitvā otaranti. Ākāse kaṃsatālasaddaṃ sutvā “pañcālarājadhītu sarīravaṇṇaṃ devatāpi gāyanti”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Rājā sutvā gāyake pakkosāpetvā antonivesane samajjāṃ kāretvā “evarūpaṃ kira uttamarūpadharaṃ dhītaraṃ cūḷanirājā mayhaṃ dātukāmo”ti tussitvā tesāṃ bahūṃ dhanāṃ adāsi. Te āgantvā brahmadattassa ārocesuṃ. Atha naṃ kevaṭṭo āha- “idāni, mahārāja, divasaṃ vavatthapanatthāya gamissāmi”ti. “Sādhu, ācariya, kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Thokaṃ paṇṇākāraṇaṃ”ti. “Tena hi gaṇhā”ti dāpesi. So taṃ ādāya mahantena parivārena vedeharaṭṭhaṃ pāpuṇi. Tassāgamaṇaṃ sutvā nagare ekakolāhalaṃ jātaṃ “cūḷanirājā kira vedeho ca mittasanthavaṃ karissanti, cūḷanirājā attano dhītaraṃ amhākaṃ raṇṇo dassati (6.0257) kevaṭṭo divasaṃ vavatthapetaṃ etī”ti. Vedeharājāpi suṇi, mahāsattopi, sutvāna panassa etadahosi “tassāgamaṇaṃ mayhaṃ na rucati, tathato naṃ jānissāmi”ti. So cūḷanisantike upanikkhattakapurisānaṃ sāsanaṃ pesesi “imamatthaṃ tathato jānitvā pesentū”ti. Atha te “mayametaṃ tathato na jānāma, rājā ca kevaṭṭo ca sayanagabbhe nisīditvā mantenti, raṇṇo pana sayanapālikā sāḷikā sakuṇikā etamatthaṃ jāneyyā”ti paṭipesayimṃsu.

Taṃ sutvā mahāsatto cintesi “yathā paccāmittānaṃ okāso

na hoti, evaṃ suvibhattaṃ katvā susajjitaṃ nagaraṃ ahaṃ kevaṭṭassa daṭṭhuṃ na dassāmi”ti. So nagaradvārato yāva rājagehā, rājagehato ca yāva attagehā, gamanamaggaṃ ubhosu passesu kilañjehi parikkhipāpetvā matthakepi kilañjehi paṭicchādāpetvā cittakammaṃ kārāpetvā bhūmiyaṃ pupphāni vikiritvā puṇṇaghaṭe ṭhapāpetvā kadaliyo bandhāpetvā dhaje paggaṇhāpesi. Kevaṭṭo nagaraṃ pavisitvā suvibhattaṃ nagaraṃ apassanto “raññā me maggo alaṅkārapito”ti cintetvā nagarassa adassanattaṃ katabhāvaṃ na jāni. So gantvā rājānaṃ disvā paṇṇākāraṃ paṭicchāpetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīditvā raññā katasakkārasammāno āgatakāraṇaṃ ārocento dve gāthā abhāsi-

599. “Rājā santhavakāmo te, ratanāni pavecchati;
āgacchantu ito dūtā, mañjukā piyabhāṇino.

600. “Bhāsantu mudukā vācā, yā vācā paṭinanditā;
pañcālo ca videho ca, ubho ekā bhavantu te”ti.

Tattha **santhavakāmoti** mahārāja, amhākaṃ rājā tayā saddhiṃ mittasanthavaṃ kātukāmo. **Ratanāni**ti itthiratanāṃ attano dhītaraṃ ādiṃ katvā tumhākaṃ sabbaratanāni dassati. **Āgacchantūti** ito paṭṭhāya kira uttarapañcālanagaraṃ paṇṇākāraṃ gahetvā madhuravacanā piyabhāṇino dūtā idha āgacchantu, ito ca tattha gacchantu. **Ekā bhavantūti** gaṅgodakaṃ viya yamunodakena saddhiṃ saṃsāndantā ekasadisāva hontūti.

Evañca (6.0258) pana vatvā “mahārāja, amhākaṃ rājā aññaṃ mahāmattaṃ pesetukāmo hutvāpi ‘añño manāpaṃ katvā sāsanaṃ ārocentuṃ na sakkhissatī’ti maṃ pesesi ‘ācariya, tumhe rājānaṃ sādhuṃ pabodhetvā ādāya āgacchathā’ti, gacchatha rājaseṭṭha abhirūpañca kumārikaṃ labhissatha, amhākañca raññā saddhiṃ mittabhāvo patiṭṭhahissatī’ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso “uttamarūpadharaṃ kira kumārikaṃ labhissāmi”ti savanasaṃsaggena bajjhivā “ācariya, tumhākañca kira mahosadhapaṇḍitassa ca dhammayuddhe vivādo ahosi, gacchatha puttaṃ me passatha, ubhopi paṇḍitā aññamaññaṃ khamāpetvā mantetvā ethā”ti āha. Taṃ sutvā kevaṭṭo “passissāmi paṇḍitan”ti taṃ passituṃ agamāsi. Mahāsattopi taṃ divasaṃ “tena me pāpadhammena saddhiṃ sallāpo mā hotū”ti pātova thokaṃ sappiṃ pivi, gehampissa bahalena allagomayena lepāpesi, thambhe telena makkhesi, tassa nipannamañcakaṃ ṭhapetvā sesāni mañca-piṭhādīni nīharāpesi.

So manussānaṃ saññamadāsi “tātā, brāhmaṇe kathetuṃ āradde evaṃ vadeyyātha ‘brāhmaṇa, mā paṇḍitena saddhiṃ kathayittha, ajja tena tikhiṇasappi pivitaṃ’ti. Mayi ca tena saddhiṃ kathanākāraṃ karontepi ‘deva tikhiṇasappi te pivitaṃ, mā kathethā’ti maṃ nivārethā”ti. Evaṃ vicāretvā mahāsatto rattapaṭaṃ nivāsetvā sattasu dvārakoṭṭhakesu manusse ṭhapetvā sattame dvārakoṭṭhake paṭamañcake nipajji. Kevaṭṭopissa paṭhamadvārakoṭṭhake ṭhatvā “kahaṃ paṇḍito”ti pucchi. Atha naṃ te manussā “brāhmaṇa, mā saddamakari, sacepi āgacchitukāmo, tuṇhī hutvā ehi, ajja paṇḍitena tikhiṇasappi pītaṃ, mahāsaddaṃ kātuṃ na labbhatī”ti āhaṃsu. Sesadvārakoṭṭhakesupi naṃ tatheva āhaṃsu. So sattamadvārakoṭṭhakaṃ atikka-mitvā paṇḍitassa santikaṃ agamāsi. Paṇḍito kathanākāraṃ dassesi. Atha naṃ

manussā “deva, mā kathayittha, tikhiṇasappi te pītaṃ, kiṃ te iminā duṭṭhabrāhmaṇena saddhiṃ kathitenā”ti vatvā vārayiṃsu. Iti so tassa santikaṃ gantvā neva nisīdituṃ, na āsanaṃ nissāya ṭhitaṭṭhānaṃ labhi, allagomayaṃ akkamitvā aṭṭhāsi.

Atha (6.0259) naṃ oloketvā eko akkhīni nimīli, eko bhamukaṃ ukkhipi, eko kapparaṃ kaṇḍūyi. So tesam kiriyam oloketvā maṅkubhūto “gacchāmaṃ paṇḍitā”ti vatvā aparena “are duṭṭhabrāhmaṇa, ‘mā saddamakāsi’ti vutto saddameva karosi, aṭṭhīni te bhindissāmi”ti vutte bhītatasito hutvā nivattitvā olokesi. Atha naṃ añño veḷupesikāya piṭṭhiyaṃ tālesi, añño gīvāyaṃ gahetvā khipi, añño piṭṭhiyaṃ hatthatalena pahari. So dīpimukhā muttamigo viya bhītatasito nikkhamitvā rājagehaṃ gato. Rājā cintesi “ajja mama putto imaṃ pavattiṃ sutvā tuṭṭho bhavissati, dvinnam paṇḍitānaṃ mahatiyā dhammasākacchāya bhavitabbaṃ, ajja ubho aññamaññaṃ khamāpessanti, lābhā vata me”ti. So kevaṭṭaṃ disvā paṇḍitena saddhiṃ saṃsandanaṅkāraṃ pucchanto gāthamāha-

601. “Kathaṃ nu kevaṭṭa mahosadhena, samāgamo āsi tadingha brūhi;
kacci te paṭinijjhatto, kacci tuṭṭho mahosadho”ti.

Tattha **paṭinijjhattoti** dhammayuddhamaṇḍale pavattaviggahassa vūpasamanatthaṃ kacci tvaṃ tena, so ca tayā nijjhatto khamāpito. **Kacci tuṭṭhoti** kacci tumhākaṃ rañña pesitaṃ pavattiṃ sutvā tuṭṭhoti.

Taṃ sutvā kevaṭṭo “mahārāja, tumhe ‘paṇḍito’ti taṃ gahetvā vicaratha, tato asappurisataro nāma natthi”ti gāthamāha-

602. “Anariyarūpo puriso janinda, asammodako thaddho asabbhirūpo;
yathā mūgo ca badhiro ca, na kiñcithaṃ abhāsathā”ti.

Tattha **asabbhirūpoti** apaṇḍitajātiko. **Na kiñcithanti** mayā saha kiñci atthaṃ na bhāsitha, teneva naṃ apaṇḍitoti maññāmīti bodhisattassa aguṇaṃ kathesi.

Rājā (6.0260) tassa vacanaṃ anabhinanditvā appaṭikkositvā tassa ca tena saddhiṃ āgatānañca paribbayañceva nivāsagehañca dāpetvā “gacchathācariya, vissamathā”ti taṃ uyyojetvā “mama putto paṇḍito paṭisanthāra kusalo, iminā kira saddhiṃ neva paṭisanthāraṃ akāsi, na tuṭṭhiṃ pavedesi. Kiñci tena anāgatabhayaṃ diṭṭhaṃ bhavissati”ti sayameva kathaṃ samuṭṭhāpesi-

603. “Addhā idaṃ mantapadaṃ sududdasaṃ, attho suddho naraviriyena diṭṭho.
tathā hi kāyo mama sampavedhati, hitvā sayam ko parahatthamessati”ti.

Tattha **idanti** yaṃ mama puttena diṭṭhaṃ, addhā idaṃ mantapadaṃ aññena itarapurisena sududdasaṃ. **Naraviriyenāti** vīriyavantena mahosadhapaṇḍitena suddho attho diṭṭho bhavissati. **Sayanti** sakaṃ raṭṭhaṃ hitvā ko parahatthaṃ gamissati.

“Mama puttena brāhmaṇassa āgamane doso diṭṭho bhavissati. Ayañhi āgacchanto na mittasanthavathāya āgamissati, maṃ pana kāmena palobhetvā nagaraṃ netvā gaṇhanatthāya āgatena bhavitabbaṃ. Taṃ anāgatabhayaṃ diṭṭhaṃ bhavissati paṇḍitenā”ti tassa tamatthaṃ āvajjetvā bhītatasitassa nisinnakāle cattāro paṇḍitā āgamiṃsu. Rājā senakaṃ pucchi “senaka, ruccati te uttarapañcālanagaraṃ gantvā cūlanirājassa dhītu ānayanānaṃ”ti? Kiṃ kathetha mahārāja,

na hi siriṃ āgacchantiṃ daṇḍena paharivā palāpetuṃ vaṭṭati. Sace tumhe tattha gantvā taṃ gaṇhissatha, ṭhapetvā cūḷanibrahmadattaṃ añño tumhehi samo jambudīpatale na bhavissati. Kiṃ kāraṇā? Jeṭṭharājadhītāya gahitattā. So hi “sesarājāno mama manussā, vedehe ekova mayā sadiso”ti sakalajambudīpe uttamarūpa-dharaṃ dhītaraṃ tumhākaṃ dātukāmo jāto, karoṭhassa vacanaṃ. Mayampi tumhe nissāya vatthālaṅkāre labhissāmāti. Rājā sesepi pucchi. Tepi tattheva kathesuṃ. Tassa tehi saddhiṃ kathentasseva kevaṭṭabrāhmaṇo attano nivāsa-gehā nikkhamitvā “rājānaṃ āmantetvā gamissāmi”ti āgantvā “mahārāja, na sakkā amhehi papañcaṃ kātuṃ, gamissāma mayaṃ (6.0261) narindā”ti āha. Rājā tassa sakkāraṃ katvā taṃ uyyojesi. Mahāsatto tassa gamanabhāvaṃ ṇatvā nhatvā ala-ṅkaritvā rājupaṭṭhānaṃ āgantvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā cintesi “putto me mahosadhapaṇḍito mahāmantī mantapāraṅgato atītānāgatapaccu-ppannaṃ atthaṃ jānāti. Amhākaṃ tattha gantuṃ yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā paṇḍito jānissati”ti. So attanā paṭhamaṃ cintitaṃ avatvā rāgaratto mohamūḷho hutvā taṃ pucchanto gāthamāha-

604. “Channañhi ekāva matī sameti, ye paṇḍitā uttamabhūripattā;

yānaṃ ayānaṃ atha vāpi ṭhānaṃ, mahosadha tvampi matiṃ karohī”ti.

Tattha **channanti** paṇḍita, kevaṭṭabrāhmaṇassa ca mama ca imesañca catu-
nnanti channaṃ amhākaṃ **ekāva matī** ekoyeva ajjhāsayo gaṅgodakaṃ viya yamu-
nodakena saṃsandati sameti. Ye mayaṃ chapi janā paṇḍitā uttamabhūripattā,
tesaṃ no channampi cūḷanirājadhītu ānayaṃ rucati. **Ṭhānanti** idheva vāso.
Matiṃ karohīti amhākaṃ rucanakaṃ nāma appamaṇaṃ, tvampi cintehi, kiṃ
amhākaṃ āvāhatthāya tattha yānaṃ, udāhu ayānaṃ, adu idheva vāso rucati.

Taṃ sutvā paṇḍito “ayaṃ rājā ativiya kāmaggiddho andhabālabhāvena imesaṃ
catunnaṃ vacanaṃ gaṇhāti, gamane dosaṃ kathetvā nivattessāmi na”ni cintetvā
catasso gāthāyo abhāsi-

605. “Jānāsi kho rāja mahānubhāvo, mahabbalo cūḷanibrahmadatto;

rājā ca taṃ icchati māraṇatthaṃ, migamaṃ yathā okacarena luddo.

606. “Yathāpi maccho baḷisaṃ, vaṅkaṃ maṃsena chāditaṃ;

āmagiddho na jānāti, maccho maraṇamattano.

607. “Evameva tuvaṃ rāja, cūḷaneyyassa dhītaraṃ;

kāmaggiddho na jānāsi, macchova maraṇamattano.

608. “Sace (6.0262) gacchasi pañcālaṃ, khippamattaṃ jahissasi;

migamaṃ panthānubandhaṃva, mahantaṃ bhayamessati”ti.

Tattha **rājāti** videhaṃ ālapati. **Mahānubhāvoti** mahāyaso. **Mahabbaloti** aṭṭhara-
sa-akkhobhaṇisaṅkhena balena samannāgato. **Māraṇatthanti** māraṇassa atthāya.
Okacarenāti okacārikāya migiyā. Luddo hi ekaṃ migiṃ sikkhāpetvā rajjukena
bandhitvā araṇṇaṃ netvā migānaṃ gocarattāne ṭhapesi. Sā bālamigamaṃ attano
santikaṃ ānetukāmā sakasaññāya rāgaṃ janenti viravati. Tassā saddaṃ sutvā
bālamigo migagaṇaparivuto vanagumbe nipanno sesamigisu saññaṃ akatvā
tassā saddassavanasaṃsaggena baddho vuṭṭhāya nikkhamitvā gīvaṃ ukkhipitvā
kilesavasena taṃ migiṃ upagantvā luddassa passaṃ datvā tiṭṭhati. Tamenaṃ so

tikhiṇāya sattiyā vijjhitvā jīvitakkhayaṃ pāpeti. Tattha luddo viya cūḷanirājā, okacārikā viya assa dhītā, luddassa hatthe āvudhaṃ viya kevaṭṭabrāhmaṇo. Iti yathā okacarena luddo migaṃ māraṇatthāya icchati, evaṃ sopi rājā taṃ icchatīti attho.

Āmagiddhoti byāmasatagambhīre udake vasantopi tasmīṃ baḷisassa vaṅkaṭṭhānaṃ chādetvā ṭhite āmasaṅkhāte āmise giddho hutvā baḷisaṃ gilati, attano maraṇaṃ na jānāti. Dhītaranti cūḷanibāḷisikassa kevaṭṭabrāhmaṇassa vacanabaḷisaṃ chādetvā ṭhitaṃ āmisasadisam. Tassa rañño dhītaraṃ kāmagiddho

huvā maccho attano maraṇasaṅkhātaṃ āmisaṃ viya na jānāsi. **Pañcālanti** uttara-
pañcālanagaraṃ. **Attanti** attānaṃ. **Panthānubandhanti** yathā gāmadvāramaggaṃ
anubandhamigaṃ **mahantaṃ bhayamessati**, tañhi miggaṃ māraṇatthāya āvu-
dhāni gahetvā nikkhantesu manussesu ye ye passanti, te te mārenti, evaṃ uttara-
pañcālanagaraṃ gacchantampi taṃ mahantaṃ maraṇabhayaṃ essati upagami-
ssatīti.

Evaṃ mahāsatto catūhi gāthāhi rājānaṃ niggaṇhitvā kathesi. So rājā tena ati-
viya niggahitova “ayaṃ maṃ attano dāsaṃ viya maññati, rājāti (6.0263)
saññampi na karoti, aggarājena ‘dhītaraṃ dassāmī’ti mama santikaṃ pesitaṃ
ñatvā ekampi maṅgalapaṭisaṃyuttaṃ kathaṃ akathetvā maṃ ‘bālamigo viya, gili-
tabaṭisamaccho viya panthānubandhamigo viya, maraṇaṃ pāpuṇissatī’ti vadatī”ti
kujjhivā anantaraṃ gāthamāha-

609. “Mayameva bālamhase eḷamūgā, ye uttamatthāni tayī lavimhā;
kimeva tvaṃ maṅgalakoṭivaḍḍho, atthāni jānāsi yathāpi aññe”ti.

Tattha **bālamhase**ti bālāmha. **Eḷamūgā**ti lālamukhā mayameva. **Uttamatthānī**ti
uttama-itthiratanapaṭilābhakāraṇāni. **Tayī lavimhā**ti tava santike kathayimhā. **Kime-**
vāti garahatthe nipāto. **Maṅgalakoṭivaḍḍhoti** gahapatiputto daharakālato paṭṭhāya
maṅgalakoṭiṃ vahantoyeva vaḍḍhati, tamatthaṃ sandhāya “tvaṃ gahapatikamma-
meva jānāsi, na khattiyānaṃ maṅgalakammaṃ”ti iminā adhippāyenevamāha.
Aññeti yathā kevaṃ vā senakādayo vā aññe paṇḍitā imāni khattiyānaṃ maṅgala-
tthāni jānanti, tathā tvaṃ tāni kiṃ jānāsi, gahapatikammajānanameva tavānuccha-
vikanti.

Iti naṃ akkositvā paribhāsivā “gahapatiputto mama maṅgalantarāyaṃ karoti,
nīharatha naṃ”ti nīharāpetuṃ gāthamāha-

610. “Imaṃ gale gahetvāna, nāsetha vijitā mama;
yo me ratanalābhassa, antarāyāya bhāsati”ti.

So rañño kuddhabhāvaṃ ñatvā “sace kho pana maṃ koci rañño vacanaṃ
gahetvā hatthe vā gīvāya vā parāmaseyya, taṃ me alaṃ assa yāvajīvaṃ lajjituṃ,
tasmā sayameva nikkhamissāmī”ti cintetvā rājānaṃ vanditvā attano gehaṃ gato.
Rājāpi kevalaṃ kodhavaseneva vadati, bodhisatte pana garucittatāya na kañci
tathā kātuṃ āṇāpesi. Atha mahāsatto “ayaṃ rājā bālo attano hitāhitaṃ na jānāti (6.0264)
kāmagiddho huvā ‘tassa dhītaraṃ labhissāmiyevā’ti anāgatabhayaṃ ajānitvā
gacchanto mahāvināsaṃ pāpuṇissati. Nāssa kathaṃ hadaye kātuṃ vaṭṭati, bahu-
pakāro me esa mahāyasadāyako, imassa mayā paccayena bhavituṃ vaṭṭati.
Paṭhamaṃ kho pana suvapotaṃ pesetvā tathato ñatvā pacchā ahaṃ gamissā-
mī”ti cintetvā suvapotaṃ pesesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

611. “Tato ca so apakkamma, vedehassa upantikā;
atha āmantayī dūtaṃ, mādharaṃ suvapaṇḍitaṃ.

612. “Ehi samma haritapakka, veyyāvaccamaṃ karohi me;
atthi pañcālarājassa, sālikā sayanapālikā.

613. “Taṃ bandhanaena pucchassu, sā hi sabbassa kovidā;
sā tesam sabbam jānāti, rañño ca kosiyassa ca.

- 614.** “Āmoti so paṭissutvā, mādharo suvapaṇḍito;
agamāsi haritapakkho, sālīkāya upantikaṃ.
- 615.** “Tato ca kho so gantvāna, mādharo suvapaṇḍito;
athāmantayi sugharaṃ, sālīkaṃ mañjubhāṇikaṃ.
- 616.** “Kacci te sughare khamanīyaṃ, kacci vesse anāmayāṃ;
kacci te madhunā lājā, labbhate sughare tuvaṃ.
- 617.** “Kusalañceva me samma, atho samma anāmayāṃ;
atho me madhunā lājā, labbhate suvapaṇḍita.
- 618.** “Kuto nu samma āgamma, kassa vā pahito tuvaṃ;
na ca mesi ito pubbe, diṭṭho vā yadi vā suto”ti.

Tattha **haritapakkhā**ti haritapattasamānapakkhā. **Veyyāvaccanti** “ehi, sammā”ti vutte āgantvā aṅke nisinnaṃ “samma, aññena manussabhūtena kātuṃ asakkuṇeyyaṃ mamekaṃ veyyāvaṭikaṃ karohī”ti āha.

“Kiṃ (6.0265) karomi, devā”ti vutte “samma, kevaṭṭabrāhmaṇassa dūteyyenāgata-kāraṇaṃ ṭhapetvā rājānaṅca kevaṭṭaṅca aññe na jānanti, ubhova rañño sayana-gabbhe nisinnā mantayiṃsu. Tassa pana atthi pañcālarājassa sālīkā sayanapālikā. Sā kira taṃ rahassaṃ jānāti, tvaṃ tattha gantvā tāya saddhiṃ methunapaṭi-saṃyuttaṃ vissāsaṃ katvā tesāṃ taṃ rahassaṃ bandhanena pucchassu. Taṃ sālīkaṃ paṭicchanne padese yathā taṃ koci na jānāti, evaṃ puccha. Sace hi te koci saddaṃ suṇāti, jīvitaṃ te natthi, tasmā paṭicchanne ṭhāne saṅikaṃ pucchā”ti. **Sā tesāṃ sabbanti** sā tesāṃ rañño ca kosiyagottassa ca kevaṭṭassāti dvinnampi janānaṃ sabbāṃ rahassaṃ jānāti.

Āmotiti bhikkhave, so suvapotako paṇḍitena purimanayeneva sakkāraṃ katvā pesito “āmo”ti tassa paṭissutvā mahāsattaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā vivaṭasīhapañjarena nikkhamitvā vātavegena siviraṭṭhe ariṭṭhapuraṃ nāma gantvā tattha pavattiṃ sallakkhetvā sālīkāya santikaṃ gato. Kathaṃ? So hi rājanivesanassa kañcanathupikāya nisīditvā rāganissitaṃ madhuraravaṃ ravi. Kiṃ kāraṇā? Imaṃ saddaṃ sutvā sālīkā paṭiravissati, tāya saññāya tassā santikaṃ gamissāmīti. Sāpi tassa saddaṃ sutvā rājasayanassa santike suvaṇṇapañjare nisinnā rāgarattacittā hutvā tikkhattuṃ paṭiravi. So thokaṃ gantvā punappunaṃ saddaṃ katvā tāya katasaddānusārena kamena sīhapañjara-ummāre ṭhatvā parissayābhāvaṃ oloketvā tassā santikaṃ gato. Atha naṃ sā “ehi, samma, suvaṇṇapañjare nisīdā”ti āha. So gantvā nisīdi. **Āmantayī**ti evaṃ so gantvā methunapaṭi-saṃyuttaṃ vissāsaṃ kattukāmo hutvā taṃ āmantesi. **Sugharanti** kañcanapañjare vasanatāya sundaragharaṃ. **Vesseti** vessike vessajātike. Sālīkā kira sakuṇesu vessajātikā nāma, tena taṃ evaṃ ālapati. **Tuvanti** sughare taṃ pucchāmi “kacci te madhunā saddhiṃ lājā labbhatī”ti. **Āgammā**ti samma, kuto āgantvā idha pavitṭhoti pucchati. **Kassa vā**ti kena vā pesito tvaṃ idhāgatoti.

So (6.0266) tassā vacanaṃ sutvā “sacāhaṃ ‘mithilato āgato’ti vakkhāmi, esā maraṇamāpannāpi mayā saddhiṃ vissāsaṃ na karissati. Siviraṭṭhe kho pana ariṭṭhapuraṃ sallakkhetvā āgato, tasmā musāvādaṃ katvā sivrājena pesito hutvā

tato āgatabhāvaṃ kathessāmi”ti cintetvā āha-

619. “Ahoṣiṃ sivrājassa, pāsāde sayanapālako;
tato so dhammiko rājā, baddhe mocesi bandhanā”ti.

Tattha **baddheti** attano dhammikatāya sabbe baddhake bandhanā mocesi. Evaṃ mocento mampi saddahitvā “muñcatha nan”ti mocāpesi. Sohaṃ vivaṭṭā suvaṇṇapañjarā nikkhamitvāpi bahipāsāde yatthicchāmi, tattha gocaraṃ gahetvā suvaṇṇapañjareyeva vasāmi. Yathā tvaṃ, na evaṃ niccakālaṃ pañjareyeva acchāmiti.

Athassa sā attano atthāya suvaṇṇataṭṭake ṭhapite madhulāje ceva madhurodakañca datvā “samma, tvaṃ dūrato āgato, kenatthena idhāgatosi”ti pucchi. So tassā vacanaṃ sutvā rahassaṃ sotukāmo musāvādaṃ katvā āha-

620. “Tassa mekā dutiyāsi, sāḷikā mañjubhāṇikā;
taṃ tattha avadhī seno, pekkhato sughare mamā”ti.

Tattha **tassa mekā**ti tassa mayhaṃ ekā. **Dutiyāsi**ti purāṇadutiyikā ahoṣi.

Atha naṃ sā pucchi “kathaṃ pana te bhariyaṃ seno avadhī”ti? So tassā ācikkhanto “suṇa bhadde, ekadivasaṃ amhākaṃ rājā udakakīlaṃ gacchanto mampi pakkosi. Athāhaṃ bhariyaṃ ādāya tena saddhiṃ gantvā kilītvā sāyanhasamaye teneva saddhiṃ paccāgantvā raññā saddhiṃyeva pāsādaṃ abhiruyha sarīraṃ sukkhāpanatthāya bhariyaṃ ādāya sīhapañjarena nikkhamitvā kūṭāgārakucciyaṃ nisīdim. Tasmīṃ khaṇe eko seno kūṭāgārā nikkhanto amhe gaṇhituṃ pakkhandi. Ahaṃ maraṇabhayaabhīto vegena palāyīṃ. Sā pana tadā garugabbhā ahoṣi, tasmā vegena palāyituṃ nāsakkhi. Atha so mayhaṃ passantasseva taṃ māretvā ādāya (6.0267) gato. Atha maṃ tassā sokena rodamaṇaṃ disvā amhākaṃ rājā ‘samma, kiṃ rodasi’ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā ‘mā bāḷhaṃ, samma, rodasi, aññaṃ bhariyaṃ pariyesāhi’ti vatvā ‘kiṃ, deva, aññāya anācārāya dussīlāya bhariyāya ānītāya, tatopi ekakeneva carituṃ varan’ti vutte ‘samma, ahaṃ ekaṃ sakuṇikaṃ silācārasampannaṃ assosiṃ, tava bhariyāya sadisameva. Cūḷanirājassa hi sayanapālikā sāḷikā evarūpā, tvaṃ tattha gantvā tassā manaṃ pucchitvā okāsaṃ kāretvā sace te ruccati, āgantvā amhākaṃ ācikkha. Athāhaṃ vo vivāhaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ānessāmā’ti vatvā maṃ idha paṇiṇi, tenamhi kāraṇenāgato”ti vatvā gāthaṃ āha-

621. “Tassā kāmā hi sammatto, āgatosmi tavanti ke;
sace kareyya okāsaṃ, ubhayova vasāmase”ti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā somanassappattā ahoṣi. Evaṃ santepi attano piya-bhāvaṃ ajānāpetvā anicchamānā viya āha-

622. “Suvova suviṃ kāmeyya, sāḷiko pana sāḷikaṃ;
suvassa sāḷikāyeva, saṃvāso hoti kīdiso”ti.

Tattha **suvoti** samma suvapaṇḍita, suvova suviṃ kāmeyya. **Kīdisoti** asamānajātikānaṃ saṃvāso nāma kīdiso hoti. Suvo hi samānajātikaṃ suviṃ disvā cirasanthavampi sāḷikaṃ jahissati, so piyavippayogo mahato dukkhāya bhavissati, asamānajātikānaṃ saṃvāso nāma na sametīti.

Itaro taṃ sutvā “ayaṃ maṃ na paṭikkhipati, parihārameva karoti, addhā maṃ icchissati, nānāvidhāhi naṃ upamāhi saddahāpessāmī”ti cintetvā āha-

623. “Yoyaṃ kāme kāmayati, api caṇḍālikāmapi;
sabbo hi sadiso hoti, natthi kāme asādiso”ti.

Tattha (6.0268) **caṇḍālikāmapīti** caṇḍālikam api. **Sadisoti** cittasadisatāya sabbo saṃvāso sadisova hoti. Kāmasmiñhi cittameva pamāṇam, na jātīti.

Evañca pana vatvā manussesu tāva nānājātikānam samānabhāvadassanatham atītam āharitvā dassento anantaram gāthamāha-

624. “Atthi jumpāvātī nāma, mātā sivissa rājino;
sā bhariyā vāsudevassa, kaṇhassa mahesī piyā”ti.

Tattha **jumpāvātīti** sivirañño mātā jumpāvātī nāma caṇḍālī ahosi. Sā kaṇhāyana-gottassa dasabhātikānam jeṭṭhakassa vāsudevassa piyā mahesī ahosi. So kireka-divasaṃ dvāravatito nikkhamitvā uyyānam gacchanto nagaram pavisantiṃ ekamante tītam abhirūpaṃ ekam caṇḍālikam disvāva paṭibaddhacitto hutvā “kiṃ jātikā”ti pucchāpetvā “caṇḍālijātikā”ti sutvāpi paṭibaddhacittatāya asāmikabhāvaṃ pucchāpetvā “asāmikā”ti sutvā tam ādāya tato nivattitvā nivesanaṃ netvā aggamahesiṃ akāsi. Sā siviṃ nāma puttam vijāyi. So pitu accayena dvāravatīyam rajjam kāresi. Tam sandhāyetaṃ vuttam.

Iti so imaṃ udāharaṇam āharitvā “evarūpopi nāma khattiyo caṇḍāliyā saddhiṃ saṃvāsam kappesi, amhesu tiracchānagatesu kiṃ vattabbaṃ, aññamaññaṃ saṃvāsarocanaṃyeva pamāṇan”ti vatvā aparampi udāharaṇam āharanto āha-

625. “Raṭṭhavatī kimpurisī, sāpi vacchaṃ akāmayi;
manusso migiyā saddhiṃ, natthi kāme asādiso”ti.

Tattha **vacchanti** evaṃnāmakam tāpasam. Katham pana sā tam kāmesīti? Atītasmiñhi eko brāhmaṇo kāmesu ādīnavam disvā mahantaṃ yasaṃ pahāya isipabbajjam pabbajitvā himavante paṇṇasālam māpetvā vasi. Tassa paṇṇasālato avidūre ekissā guhāya bahū kinnarā vasanti. Tattheva eko (6.0269) makkaṭako dvāre vasati. So jālam vinetvā tesam sīsam bhinditvā lohitaṃ pivati. Kinnarā nāma dubbalā honti bhīrukajātikā. Sopi makkaṭako ativisālo. Te tassa kiñci kātuṃ asakkontā tam tāpasam upasaṅkamtivā katapaṭisanthārā āgatakāraṇam puṭṭhā “deva, eko makkaṭako jīvitam no hanati, tumhe tīhapetvā amhākam aññaṃ paṭisaraṇam na passāma, tam māretvā amhākam sothhibhāvaṃ karohī”ti āhaṃsu. Tam sutvā tāpaso “apetha na mādisā pāṇātipātam karontī”ti apasādesi. Tesu raṭṭhavatī nāma kinnarī abhirūpā pāsādikā asāmikā ahosi. Te tam alaṅkaritvā tāpasassa santikam netvā “deva, ayaṃ te pādapariṅkārī hotu, amhākam paccāmittam vadhehī”ti āhaṃsu. Tāpaso tam disvāva paṭibaddhacitto hutvā tāya saddhiṃ saṃvāsam kappetvā guhādvāre tītvā gocaratthāya nikkhantaṃ makkaṭakam muggarena pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. So tāya saddhiṃ samaggavāsam vasanto puttadhītaṃ vadḍhitvā tattheva kalamakāsi. Evaṃ sā tam kāmesi. Suva-potako imaṃ udāharaṇam āharitvā “vacchatāpaso tāva manusso hutvā tiracchānagatāya kinnariyā saddhiṃ saṃvāsam kappesi, kimaṅgam pana amhākam? Mayañhi ubho pakkhinova tiracchānagatāvā”ti dīpento “**manusso migiyā san**”ti āha. Evaṃ manussā tiracchānagatāhi saddhiṃ samaggavāsam vasanti, natthi kāme asādiso nāma, cittameva pamāṇanti kathesi.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “sāmi, cittaṃ nāma sabbakālaṃ ekasadisamaṃ na hoti, piyavippayogassa bhāyāmi”ti āha. Sopi suvapotaṃ itthimāyāsu kusalo, tena taṃ vīmaṃsanto puna gāthamāha-

626. “Handa khvāhaṃ gamissāmi, sālike mañjubhāṇike;

Paccakkhānupadañhetam, atimaññasi nūna maṃ”ti.

Tattha **paccakkhānupadam hetanti** yaṃ tvaṃ vadesi, sabbametaṃ paccakkhānassa anupadam, paccakkhānakāraṇaṃ paccakkhānakoṭṭhāso pana. **Atimaññasi nūna manti** “nūna maṃ icchatī ayaṃ”ti tvaṃ maṃ atikkamitvā maññasi, mayhaṃ sāraṃ na jānāsi (6.0270). Ahañhi rājapūjito, na mayhaṃ bhariyā dullabhā, aññaṃ bhariyaṃ pariyesissāmi.

Sā tassa vacanaṃ sutvāva bhijjamaṇahadaya viya tassa saha dassaneneva uppannakāmaratiyā anuḍayhamānā viya hutvāpi attano itthimāyāya anicchamānā viya hutvā diyaḍḍhaṃ gāthamāha-

627. “Na sirī taramānassa, mādharma suvapaṇḍita;

idheva tāva acchassu, yāva rājāna dakkhasi;

sossi saddaṃ mudiṅgānaṃ, ānubhāvañca rājino”ti.

Tattha **na sirīti** samma suvapaṇḍita, taramānassa sirī nāma na hoti, taramānena katakammaṃ na sobhati, “gharāvāso ca nāmesa atigaruko”ti cintetvā tuletva katabbo. Idheva tāva acchassu, yāva mahantena yasena samannāgataṃ amhākaṃ rājānaṃ passissasi. **Sossīti** sāyanhasamaye kinnarisamānalilāhi uttamarūpadharāhi nārīhi vajjamānānaṃ mudiṅgānaṃ aññesañca gītavāditānaṃ saddaṃ tvaṃ suṇissasi, rañño ca ānubhāvaṃ mahantaṃ sirisobhaggaṃ passissasi. “Samma, kiṃ tvaṃ turitosi, kiṃ lesampi na jānāsi, acchassu tāva, pacchā jānissāmā”ti.

Atha te sāyanhasamanantare methunasamvāsaṃ kariṃsu, samaggā sammodamānā piyasamvāsaṃ vasīṃsu. Atha naṃ suvapotaṃ “na idānesā mayhaṃ rahassaṃ guhissati, idāni naṃ pucchitvā gantaṃ vaṭṭati”ti cintetvā “sālike”ti āha. “Kiṃ, sāmi”ti? “Ahaṃ kiñci te vattukāmomhī”ti. “Vada, sāmi”ti. “Hotu, ajja amhākaṃ maṅgaladivasa, aññatarasmim divase jānissāmi”ti. “Sace maṅgalapaṭisaṃyuttā kathā bhavissati, kathehi. No ce, mā kathehi sāmi”ti. “Maṅgalakathāvesā, bhadde”ti. “Tena hi kathehi”ti. Atha naṃ “bhadde, sace sotukāmā bhavissasi, kathessāmi te”ti vatvā taṃ rahassaṃ pucchanto diyaḍḍhaṃ gāthamāha-

628. “Yo nu khvāyaṃ tibbo saddo, tirojanapade suto;

dhītā pañcālarājassa, osadhī viya vaṇṇinī;

taṃ dassati videhānaṃ, so vivāho bhavissati”ti.

Tassattho (6.0271)- yo nu kho ayaṃ saddo tibbo bahalo, tirojanapade suto paraṭṭhesu janapadesu vissuto paññāto pākaṭo patthaṭo. Kinti? Dhītā pañcālarājassa osadhītārakā viya virocāmānā tāya eva samānavāṇṇinī atthi, taṃ so videhānaṃ dassati, so vivāho bhavissati. Yo so evaṃ patthaṭo saddo, ahaṃ taṃ sutvā cintesiṃ “ayaṃ kumārikā uttamarūpadharā, videharājāpi cūḷanirañño paṭisattu ahosi. Aññe bahū rājāno cūḷanibrahmadattassa vasavattino santi, tesaṃ adatvā kiṃ kāraṇā videhassa dhītaraṃ dassati”ti?

Sā tassa vacanam sutvā evamāha- “sāmi, kiṃ kāraṇā maṅgaladivase avamaṅgalam kathesi”ti? “Aham, bhadde, ‘maṅgalan’ti kathemi, tvam ‘avamaṅgalan’ti kathesi, kiṃ nu kho etan”ti? “Sāmi, amittānampi tesam evarūpā maṅgalakiriya mā hotū”ti. “Kathehi tāva bhadde”ti. “Sāmi, na sakkā kathetun”ti. “Bhadde, tayā viditam rahassam mama akathitakālato paṭṭhāya natthi amhākam samaggasamvāso”ti. Sā tena nippīyamānā “tena hi, sāmi, suṇāhi”ti vatvā imam gāthamāha-

629. “Ediso mā amittānam, vivāho hotu mādharma;
yathā pañcālarājassa, vedehena bhavissati”ti.

Imam gātham vatvā puna tena “bhadde, kasmā evarūpam katham kathesi”ti vutte “tena hi suṇāhi, ettha dosam te kathessāmi”ti vatvā imam gāthamāha-

630. “Ānayitvāna vedeham, pañcālānam rathesabho;
tato nam ghātayissati, nassa sakhī bhavissati”ti.

Tattha **tato nam ghātayissati**ti yadā so imam nagaram āgato bhavissati, tadā tena saddhiṃ sakhibhāvam mittadhammam na karissati, daṭṭhumpissa dhītaram na dassati. Eko kirassa pana atthadhammānusāsako mahosadhapaṇḍito nāma atthi, tena saddhiṃ tam ghātesati. Te ubho jane ghātetvā jayapānam pivissāmāti kevaṭṭo rañṇā saddhiṃ mantevā tam gaṇhitvā āgantum gatoti.

Evam (6.0272) sā guyhamantaṃ nissesam katvā suvapaṇḍitassa kathesi. Tam sutvā suvapaṇḍito “ācariyo kevaṭṭo upāyakusalo, acchariyam tassa rañño evarūpena upāyena ghātanan”ti kevaṭṭam vaṇṇetvā “evarūpena avamaṅgalena amhākam ko attho, tuṇhībūtā sayāmā”ti vatvā āgamanakammassa nipphattiṃ ṇatvā tam rattiṃ tāya saddhiṃ vasitvā “bhadde, aham siviraṭṭham gantvā manāpāya bhariyāya laddhabhāvam sivirañño deviyā ca ārocessāmi”ti gamanam anujānāpetum āha-

631. “Handa kho mam anujānāhi, rattiyo sattamattiyo;
yāvāham sivarājassa, ārocemi mahesino;
laddho ca me āvasatho, sālikāya upantikan”ti.

Tattha **mahesinoti** mahesiyā cassa. **Āvasathoti** vasanaṭṭhānam. **Upantikanti** atha ne “etha tassā santikam gacchāmā”ti vatvā aṭṭhame divase idhānetvā mahāntena parivārena tam gahetvā gamissāmi, yāva mamāgamanaṃ, tāva mā ukkaṇṭhīti.

Tam sutvā sālikā tena viyogam anicchamānāpi tassa vacanam paṭikkhipitum asakkontī anantaram gāthamāha-

632. “Handa kho tam anujānāmi, rattiyo sattamattiyo;
sace tvam sattarattena, nāgacchasi mamantike;
maññe okkantasattamam, matāya āgamissasi”ti.

Tattha **maññe okkantasattamanti** evam sante aham mam apagatajīvitam sallakkhemi. So tvam aṭṭhame divase anāgacchanto mayi matāya āgamissasi, tasmā mā papañcam akāsīti.

Itaropi “bhadde, kiṃ vadesi, mayhampi aṭṭhame divase tam apassantassa kuto jīvitam”ti vācāya vatvā hadayena pana “jīva vā tvam mara vā, kiṃ tayā mayhan”ti cintetvā uṭṭhāya thokam siviraṭṭhābhimukho gantvā nivattitvā mithilam gantvā

paṇḍitassa aṃsakūṭe otarivā mahāsattena pana tāya saññāya uparipāsādaṃ āro-
petvā puṭṭho sabbam taṃ pavattiṃ paṇḍitassa (6.0273) ārocesi. Sopissa purima-
nayeneva sabbam sakkāramakāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

633. “Tato ca kho so gantvāna, mādharo suvapaṇḍito;
mahosadhassa akkhāsi, sāḷikāvacaṇaṃ idan”ti.

sīti.

Tattha **sālikāvacanaṃ** idanti idaṃ sālikāya vacananti sabbaṃ vitthāretvā kathe-
sīti.

Suvakhaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Mahā-umaṅgakaṇḍaṃ

Taṃ sutvā mahāsatto cintesi “rājā mama anicchamānasseva gamissati, gantvā
ca pana mahāvināsaṃ pāpuṇissati. Atha mayhaṃ ‘evarūpassa nāma yasadāya-
kassa rañño vacanaṃ hadaye katvā tassa saṅghaṃ nākāsī’ti garahāpi uppajji-
ssati, mādisse paṇḍite vijjamāne kiṃkāraṇā esa nassissati, ahaṃ rañño puretara-
meva gantvā cūḷaniṃ disvā suvibhattaṃ katvā videharañño nivāsathāya nagaraṃ
māpetvā gāvutamattaṃ jaṅgha-umaṅgaṃ, aḍḍhajojanikañca mahā-umaṅgaṃ,
kāretvā cūḷanirañño dhītaraṃ abhisiñcitvā amhākaṃ rañño pādapari-cārikaṃ katvā
aṭṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhehi balehi ekasatarājūsu parivāretvā ṭhitesveva
amhākaṃ rājānaṃ rāhumukhato candaṃ viya mocetvā ādāyāgamaṃ nāma
mama bhāro”ti. Tassevaṃ cintentassa sarīre pīti uppajji. So pītivegena udānaṃ
udānento imaṃ upaḍḍhagāthamāha-

634. “Yasseva ghare bhuñjeyya bhogaṃ, tasseva atthaṃ puriso careyyā”ti.
Tassattho- yassa rañño santike puriso mahantaṃ issariyaṃ labhivā bhogaṃ
bhuñjeyya, akkosantassapi paharantassapi gale gahetvā nikkadḍhantassapi
tasseva atthaṃ hitaṃ vuḍḍhiṃ paṇḍito kāyadvārādīhi tīhi dvārehi careyya. Na hi
mittadubbhikammaṃ paṇḍitehi kātabbanti.

Iti (6.0274) cintetvā so nhatvā alaṅkaritvā mahantena yasena rājakulaṃ gantvā
rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito āha- “kiṃ, deva, gacchissatha uttarapañcālana-
garan”ti? “Āma, tāta, pañcālacandiṃ alabhantassa mama kiṃ rajjena, mā maṃ
pariccaji, mayā saddhiṃ yeve ehi. Tattha amhākaṃ gatakāraṇā dve atthā nippha-
jjissanti, itthiratanañca lacchāmi, raññā ca me saddhiṃ metti patiṭṭhahissati”ti.
Atha naṃ paṇḍito “tena hi, deva, ahaṃ pure gantvā tumhākaṃ nivesanāni māpe-
ssāmi, tumhe mayā pahitasāsanena āgaccheyyāthā”ti vadanto dve gāthā abhāsi-

“Handāhaṃ gacchāmi pure janinda, pañcālarājassa puraṃ surammaṃ;
nivesanāni māpetuṃ, vedehassa yasassino.

635. “Nivesanāni māpetvā, vedehassa yasassino;
yadā te paṇḍeyyāmi, tadā eyyāsi khattiyā”ti.

Tattha **vedehassā**ti tava videharājassa. **Eyyāsī**ti āgaccheyyāsīti.

Taṃ sutvā rājā “na kira maṃ paṇḍito pariccajati”ti haṭṭhatuṭṭho hutvā āha- “tāta,
tava pure gacchantassa kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Balavāhanaṃ, devā”ti. “Yattakaṃ
icchasi, tattakaṃ gaṇha, tātā”ti. “Cattāri bandhanāgārāni vivarāpetvā corānaṃ
saṅkhalikabandhanāni bhindāpetvā tepi mayā saddhiṃ pesetha devā”ti. “Yathā-

ruci karohi, tātā”ti. Mahāsatto bandhanāgāradvārāni vivarāpetvā sūre mahāyodhe gataṭṭhāne kammaṃ nipphādetuṃ samatthe nīharāpetvā “maṃ upaṭṭhahathā”ti vatvā tesam sakkāraṃ kāretvā vaḍḍhakikammāracammakāra-iṭṭhakapāsāṇakāra-cittakārādayo nānāsippakusalā aṭṭhārasa seniyo ādāya vāsipharasukuddālakha-ṇitti-ādāni bahūni upakaraṇāni gāhāpetvā mahābalakāyaparivuto nagarā nikkhami. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

636. “Tato (6.0275) ca pāyāsi pure mahosadho, pañcālarājassa puram surammaṃ;

nivesanāni māpetuṃ, vedehassa yasassino”ti.

Mahāsattopi gacchanto yojanantare yojanantare ekekaṃ gāmaṃ nivesetvā ekekaṃ amaccaṃ “tumhe rañño pañcālacandiṃ gahetvā nivattanakāle hatthi-asserathe kappetvā rājānaṃ ādāya paccāmitte paṭibāhantā khippaṃ mithilaṃ pāpeyyāthā”ti vatvā ṭhapesi. Gaṅgātīraṃ pana patvā ānandakumāraṃ pakkosāpetvā “ānanda, tvaṃ tīṇi vaḍḍhakisatāni ādāya uddhaṃgaṅgaṃ gantvā sārādārūni gāhāpetvā tisatamattā nāvā māpetvā nagarassatthāya tattheva tacchāpetvā sallahukānaṃ dārūnaṃ nāvāya pūrāpetvā khippaṃ āgaccheyyāsi”ti pesesi. Sayaṃ pana nāvāya gaṅgaṃ taritvā otiṇṇaṭṭhānato paṭṭhāya padasaññāyeva gaṇetvā “idaṃ aḍḍhayojanaṭṭhānaṃ, ettha mahā-umaṅgo bhavissati, imasmiṃ ṭhāne rañño nivesananagaraṃ bhavissati, ito paṭṭhāya yāva rājagehā gāvutamatte ṭhāne jaṅgha-umaṅgo bhavissati”ti paricchinditvā nagaraṃ pāvisi. Cūḷanirājā bodhisattassa āgamaṃ sutvā “idāni me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, paccāmittānaṃ piṭṭhiṃ passissāmi, imasmiṃ āgate vedehopi na cirasseva āgamissati, atha ne ubhopi māretvā sakalajambudīpatale ekarajjaṃ karissāmi”ti paramatuṭṭhiṃ patto ahosi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi “esa kira mahosadhapaṇḍito, iminā kira ekasatarājāno leḍḍunā kākā viya palāpitā”ti.

Mahāsatto nāgaresu attano rūpasampattiṃ passantesuyeva rājadvāraṃ gantvā rañño paṭivedetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ rājā paṭisanthāraṃ katvā “tāta, rājā kadā āgamissati”ti pucchi. “Mayā pesitakāle, devā”ti. “Tvaṃ pana kimatthaṃ āgatosi”ti. “Amhākaṃ rañño nivesanaṃ māpetuṃ, devā”ti. “Sādhu, tātā”ti. Athassa senāya paribbayaṃ dāpetvā mahāsattassa mahantaṃ sakkāraṃ kāretvā nivesanagehaṃ dāpetvā “tāta, yāva te rājā nāgacchati, tāva anukkaṇṭhamāno amhākampi kattabbayuttakaṃ (6.0276) karontova vasāhi tvaṃ”ti āha. So kira rājanivesanaṃ abhiruhantova mahāsopānapādāmūle ṭhatvā “idha jaṅgha-umaṅgadvāraṃ bhavissati”ti sallakkhesi. Athassa etadahosi “rājā ‘amhākampi kattabbayuttakaṃ karohi’ti vadati, umaṅge khaṇiyamāne yathā idaṃ sopānaṃ na osakkati, tathā kātuṃ vaṭṭati”ti. Atha rājānaṃ evamāha- “deva, ahaṃ pavisanto sopānapādāmūle ṭhatvā navakammaṃ olokento mahāsopāne dosaṃ passiṃ. Sace te rucati, ahaṃ dārūni labhanto manāpaṃ katvā atthareyyan”ti. “Sādhu, paṇḍita, attharāhi”ti. So “idha umaṅgadvāraṃ bhavissati”ti sallakkhetvā taṃ porāṇasopānaṃ haritvā yattha umaṅgadvāraṃ bhavissati, tattha paṃsuno apatanatthāya phalakanthāraṃ kāretvā yathā sopānaṃ na osakkati, evaṃ niccalaṃ katvā sopānaṃ atthari. Rājā taṃ kāraṇaṃ ajānanto

“mama sinehena karotī”ti maññi.

Evam taṃ divasaṃ teneva navakammena vītināmetvā punadivase rājānaṃ āha-
“deva, sace amhākaṃ rañño vasanaṭṭhānaṃ jāneyyāma, manāpaṃ katvā paṭija-
ggeyyāmā”ti. Sādhu, paṇḍita, ṭhapetvā mama nivesanaṃ sakalanagare yaṃ nive-
sanaṃ icchasi, taṃ gaṇhāti. Mahārāja, mayaṃ āgantukā, tumhākaṃ bahū
vallabhā yodhā, te attano attano gehesu gayhamānesu amhehi saddhiṃ kalahaṃ
karissanti. “Tadā, deva, tehi saddhiṃ mayaṃ kiṃ karissāmā”ti? “Tesaṃ vacanaṃ
mā gaṇha. Yaṃ icchasi, taṃ ṭhānameva gaṇhāpehī”ti. “Deva, te punappunaṃ
āgantvā tumhākaṃ kathessanti, tena tumhākaṃ cittasukhaṃ na labhissati. Sace
pana iccheyyātha, yāva mayaṃ nivesanāni gaṇhāma, tāva amhākaṃyeva
manussā dovārikā assu. Tato te dvāraṃ alabhitvā nāgamissanti. Evam sante
tumhākampi cittasukhaṃ labhissatī”ti. Rājā “sādhū”ti sampaticchi.

Mahāsatto sopānapādamūle sopānasīse mahādvāreti sabbattha attano manu-
sseyeva ṭhapetvā “kassaci pavisitum mā adatthā”ti vatvā atha rañño mātu nive-
sanaṃ gantvā “bhindanākāraṃ dassethā”ti manusse āṇāpesi. Te dvārakoṭṭhakāli-
ndato paṭṭhāya iṭṭhakā ca mattikā ca apanetum ārabhiṃsu. Rājamātā taṃ pavattiṃ
sutvā āgantvā “kissa, (6.0277) tātā, mama gehaṃ bhindathā”ti āha. “Mahosadha-
paṇḍito bhindāpetvā attano rañño nivesanaṃ kātukāmo”ti. “Yadi evaṃ idheva
vasathā”ti. “Amhākaṃ rañño mahantaṃ balavāhanaṃ, idaṃ nappahoti, aññaṃ
mahantaṃ gehaṃ karissāmā”ti. “Tumhe maṃ na jānātha, ahaṃ rājamātā, idāni
puttassa santikaṃ gantvā jānissāmi”ti. “Mayaṃ rañño vacanena bhindāma,
sakkontī vārehī”ti. Sā kujjhitvā “idāni vo kattabbaṃ jānissāmi”ti rājadvāraṃ aga-
māsi. Atha naṃ “mā pavisā”ti dovārikā vārayiṃsu. “Ahaṃ rājamātā”ti. “Na mayaṃ
taṃ jānāma, mayaṃ raññā ‘kassaci pavisitum mā adatthā’ti āṇattā, gaccha tvan”ti.
Sā gahetabbagahaṇaṃ apassantī nivattitvā attano nivesanaṃ olokontī aṭṭhāsi.
Atha naṃ eko puriso “kiṃ idha karosi, gacchasi, na gacchasī”ti givāya gahetvā
bhūmiyaṃ pātesi.

Sā cintesi “addhā ime rañño āṇattā bhavissanti, itarathā evaṃ kātum na sakkhi-
ssanti, paṇḍitasseva santikaṃ gacchissāmi”ti. Sā gantvā “tāta mahosadha,
kasmā mama nivesanaṃ bhindāpesī”ti āha. So tāya saddhiṃ na kathesi, santike
ṭhito puriso panassa “devi, kiṃ kathesi”ti āha. “Tāta, mahosadhapaṇḍito kasmā
mama gehaṃ bhindāpetī”ti? “Vedeharañño vasanaṭṭhānaṃ kātun”ti. “Kiṃ, tāta,
evaṃ mahante nagare aññattha nivesanaṭṭhānaṃ na labbhatī”ti maññati. “Imaṃ
satasahassaṃ lañjaṃ gahetvā aññattha gehaṃ kāretū”ti. “Sādhu, devi, tumhākaṃ
gehaṃ vissajjāpessāmi, lañjassa gahitabhāvaṃ mā kassaci kathayittha. Mā no
aññepi lañjaṃ datvā gehāni vissajjāpetukāmā ahesun”ti. Sādhu, tāta, “rañño mātā
lañjaṃ adāsī”ti mayhampi lajjanakameva, tasmā na kassaci kathessāmi. So
“sādhū”ti tassā santikā satasahassaṃ gahetvā gehaṃ vissajjāpetvā kevaṭṭassa
gehaṃ agamāsi. Sopi dvāraṃ gantvā veḷupesikāhi piṭṭhicammuppāṭanaṃ labhitvā
gahetabbagahaṇaṃ apassanto puna gehaṃ gantvā satasahassameva adāsī. Ete-
nupāyena sakalanagare gehaṭṭhānaṃ gaṇhantena lañjaṃ gahetvā laddhakahāpa-
ṇānaññeva nava koṭiyo jātā.

Mahāsatto sakalanagaraṃ vicarivā rājakulaṃ agamāsi. Atha naṃ rājā pucchi “kiṃ, paṇḍita, laddhaṃ te vasanaṭṭhānaṃ”ti? “Mahārāja, adentā nāma (6.0278) natthi, apica kho pana gehesu gayhamānesu kilamanti. Tesam piyavippayogaṃ kātuṃ amhākaṃ ayuttaṃ. Bahinagare gāvutamatte ṭhāne gaṅgāya ca nagarassa ca antare asukaṭṭhāne amhākaṃ rañño vasananagaraṃ karissāmi”ti. Taṃ sutvā rājā “antonagare yujjhimpī dukkhaṃ, neva sakasenā, na parasenā ñātuṃ sakkā. Bahinagare pana sukhaṃ yuddhaṃ kātuṃ, tasmā bahinagareyeva te koṭṭetvā māressāmā”ti tussitvā “sādhū, paṇḍita, tayā sallakkhitaṭṭhāneyeva kārehi”ti āha. “Mahārāja, ahaṃ kāressāmi, tumhākaṃ pana manussehi dārupaṇṇādīnaṃ atthāya amhākaṃ navakammaṭṭhānaṃ nāgantabbaṃ. Āgacchantā hi kalahaṃ karissanti, teneva tumhākañca amhākañca cittasukhaṃ na bhavissati”ti. “Sādhū, paṇḍita, tena passena nisañcāraṃ kārehi”ti. “Deva, amhākaṃ hatthī udakābhiratā udayeva kiḷissanti. Udaye āvile jāte ‘mahosadhassa āgatakālato paṭṭhāya pasannaṃ udakaṃ pātuṃ na labhāmā’ti sace nāgarā kujjhissanti, tampi sahitabbān”ti. Rājā “vissatthā tumhākaṃ hatthī kiḷantū”ti vatvā nagare bheriṃ carāpesi- “yo ito nikkhamitvā mahosadhassa nagaramāpitaṭṭhānaṃ gacchati, tassa sahasadaṇḍo”ti.

Mahāsatto rājānaṃ vanditvā attano parisam ādāya nikkhamitvā yathāparicchinnaṭṭhāne nagaraṃ māpetuṃ ārabhi. Pāragaṅgāya vagguliṃ nāma gāmaṃ kāretvā hatthi-assarathavāhanañceva gobalibaddaṃca tattha ṭhapetvā nagarakaraṇaṃ vicārento “ettakā idaṃ karontū”ti sabbakammāni vibhajitvā umaṅgakammaṃ paṭṭhapesi. Mahā-umaṅgadvāraṃ gaṅgātitthe ahoṣi. Saṭṭhimattāni yodhasatāni mahā-umaṅgaṃ khaṇanti. Mahantehi cammapasibbakehi vāluka-paṃsum haritvā gaṅgāya pārenti. Pātitaṃ paṃsum hatthī maddanti, gaṅgā ālulā sandati. Nagaravāsino “mahosadhassa āgatakālato paṭṭhāya pasannaṃ udakaṃ pātuṃ na labhāma, gaṅgā ālulā sandati, kiṃ nu kho etan”ti vadanti. Atha nesaṃ paṇḍitassa upanikkhittakapurisā ārocenti “mahosadhassa kira hatthī udakaṃ kiḷantā gaṅgāya kaddamaṃ karonti, tena gaṅgā ālulā sandati”ti.

Bodhisattānaṃ (6.0279) adhippāyo nāma samijjhati, tasmā umaṅge mūlāni vā khāṇukāni vā marumbāni vā pāsāṇāni vā sabbepi bhūmiyaṃ pavasiṃsu. Jaṅgha-umaṅgassa dvāraṃ tasmimyeva nagare ahosi. Tīṇi purisasatāni jaṅgha-umaṅgaṃ khaṇanti, cammapasibbakehi paṃsumharitvā tasmim nagare pātentī. Pātītapā-titaṃ udakena maddāpetvā pākāraṃ cinanti, aññāni vā kammāni karonti. Mahā-umaṅgassa pavisanadvāraṃ nagare ahosi aṭṭhārasahatthubbedhena yantayutta-dvārena samannāgataṃ. Tañhi ekāya āṇiyā akkantāya pidhīyati, ekāya āṇiyā akkantāya vivariyati. Mahā-umaṅgassa dvāsu passesu iṭṭhakāhi cinitvā sudhā-kammaṃ kāresi, matthake phalakena channaṃ kāretvā ullokaṃ mattikāya limpā-petvā setakammaṃ kāretvā cittakammaṃ kāresi. Sabbāni panettha asīti mahādvārāni catusaṭṭhi cūḷadvārāni ahesuṃ, sabbāni yantayuttāneva. Ekāya āṇiyā akkantāya sabbāneva pidhīyanti, ekāya āṇiyā akkantāya sabbāneva vivariyanti. Dvāsu passesu anekasatadīpālayā ahesuṃ, tepi yantayuttāyeva. Ekasmiṃ vivariyamāne sabbe vivariyanti, ekasmiṃ pidhīyamāne sabbe pidhīyanti. Dvāsu passesu ekasatānaṃ khattiyānaṃ ekasatasayanagabbhā ahesuṃ. Ekekasmiṃ gabbhe nānāvā-ṇṇapaccattharaṇatthataṃ ekekaṃ mahāsayanaṃ samussitasetacchattaṃ, ekekaṃ mahāsayanaṃ nissāya ekekaṃ mātugāmarūpakaṃ uttamarūpadharaṃ patiṭṭhitaṃ. Taṃ hatthena aparāmasitvā “manussarūpan”ti na sakkā ñātum, apica umaṅgassa ubhosu passesu kusalā citta-kārā nānappakāraṃ citta-kammaṃ kariṃsu. Sakkavilāsasinerusattaparibhaṇḍacakkavāḷasāgarasattamahāsara-catumahādīpa-himavanta-anotattasara-manosilātala candimasūriya-cātumahārājikādi-chakāmāvacarasampattiyopi sabbā umaṅgeyeva dassayiṃsu. Bhūmiyaṃ rajatapattavaṇṇā vālukā okiriṃsu, upari ullokapadumāni dassesuṃ. Ubhosu passesu nānappakāre āpaṇepi dassayiṃsu. Tesu tesu ṭhānesu gandhadāmapupphadāmādīni olambetvā sudhammādevasabhaṃ viya umaṅgaṃ alaṅkariṃsu.

Tānipi kho tīṇi vaḍḍhakisatāni tīṇi nāvāsātāni bandhitvā niṭṭhitaparikammānaṃ dabbasambhārānaṃ pūretvā gaṅgāya āharitvā paṇḍitassa ārocesuṃ (6.0280). Tāni so nagare upayogaṃ netvā “mayā āṇattadivaseyeva āhareyyāthā”ti vatvā nāvā paṭicchannaṭṭhāne ṭhapāpesi. Nagare udakaparikhā, kaddamaparikhā, sukkhaparikhāti tisso parikhāyo kāresi. Aṭṭhārasahattho pākāro gopuraṭṭālako rājanivesanāni hatthisālādayo pokkharāṇiyoti sabbametaṃ niṭṭhaṃ agamāsi. Iti mahā-umaṅgo jaṅgha-umaṅgo nagaranti sabbametaṃ catūhi māsehi niṭṭhitaṃ. Atha mahāsatto caturmāsaccayena raṅṅo āgamanatthāya dūtaṃ pāhesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

637. “Nivesanāni māpetvā, vedehassa yasassino;
athassa pāhiṇī dūtaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ;
ehi dāni mahārāja, māpitaṃ te nivesanan”ti.

Tattha **pāhiṇī**ti pesesi.

Rājā dūtassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhacitto hutvā mahantena parivārena nagarā nikkhami. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

638. “Tato ca rājā pāyāsi, senāya caturaṅgiyā;
anantavāhanaṃ daṭṭhuṃ, phītaṃ kapiliyaṃ puran”ti.

Tattha **anantavāhananti** aparimitahatthi-assādivāhanaṃ. **Kapiliyaṃ puranti** kapilaratṭhe māpitaṃ nagaraṃ.

So anupubbena gantvā gaṅgātīraṃ pāpuṇi. Atha naṃ mahāsatto paccuggantvā attanā katanagaraṃ pavesesi. So tattha pāsādavaragato nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā thokaṃ vissamitvā sāyanhasamaye attano āgatabhāvaṃ ñāpetuṃ cūḷa-nirañño dūtaṃ pesesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

639. “Tato ca kho so gantvāna, brahmadattassa pāhiṇi;
āgatosmi mahārāja, tava pādāni vandituṃ.

640. “Dadāhi dāni me bhariyaṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ;
suvaṇṇena paṭicchannaṃ, dāsīgaṇapurakkhataṃ”ti.

Tattha (6.0281) **vanditunti** vedeho mahallako, cūḷanirājā tassa puttanattama-ttopi na hoti, kilesavasena mucchito pana hutvā “jāmātarena nāma sasuro vandanīyo”ti cintetvā tassa cittaṃ ajānantova vandanasāsanāṃ pahiṇi. **Dadāhi dānīti** ahaṃ tayā “dhītaraṃ dassāmī”ti pakkosāpito, taṃ me idāni dehīti pahiṇi. **Suvaṇṇena paṭicchannanti** suvaṇṇālaṅkārena paṭimaṇḍitaṃ.

Cūḷanirājā dūtassa vacanaṃ sutvā somanassappatto “idāni me paccāmitto kuhiṃ gamissati, ubhinnampi nesaṃ sīsāni chinditvā jayapānaṃ pivissāmā”ti cintetvā kevalaṃ somanassaṃ dassento dūtassa sakkāraṃ katvā anantaraṃ gāthamāha-

641. “Svāgataṃ teva vedeha, atho te adurāgataṃ;
nakkhattaññeva paripuccha, ahaṃ kaññaṃ dadāmi te;
suvaṇṇena paṭicchannaṃ, dāsīgaṇapurakkhataṃ”ti.

Tattha **vedehāti** vedehassa sāsanaṃ sutvā taṃ purato ṭhitā viya ālapati. Atha vā “evaṃ brahmadattena vuttanti vadehī”ti dūtaṃ āṇāpento evamāha.

Taṃ sutvā dūto vedehassa santikaṃ gantvā “deva, maṅgalakiriyāya anucchavikaṃ nakkhattaṃ kira jānāhi, rājā te dhītaraṃ detī”ti āha. So “ajjeva nakkhattaṃ sobhanan”ti puna dūtaṃ pahiṇi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

642. “Tato ca rājā vedeho, nakkhattaṃ paripucchatha;
nakkhattaṃ paripucchitvā, brahmadattassa pāhiṇi.

643. “Dadāhi dāni me bhariyaṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ;
suvaṇṇena paṭicchannaṃ, dāsīgaṇapurakkhataṃ”ti.

Cūḷanirājāpi-

644. “Dadāmi dāni te bhariyaṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ;
suvaṇṇena paṭicchannaṃ, dāsīgaṇapurakkhataṃ”ti.-

Imaṃ (6.0282) gāthaṃ vatvā “idāni pesemi, idāni pesemi”ti musāvādaṃ katvā ekasatarājūnaṃ saññaṃ adāsi “aṭṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhāya senāya saddhiṃ sabbe yuddhasajjā hutvā nikkhamantu, ajja ubhinnampi paccatthikānaṃ sīsāni chinditvā sve jayapānaṃ pivissāmā”ti. Te sabbepi nikkhamiṃsu. Sayaṃ nikkhanto pana mātaraṃ calākadeviñca aggamahesiṃ, nandādeviñca, puttaṃ pañcālacandañca, dhītaraṃ pañcālacandiñcāti cattāro jane orodhehi saddhiṃ pāsāde nivāsāpetvā nikkhami. Bodhisattopi vedeharañño ceva tena saddhiṃ āgatasenāya ca mahantaṃ sakkāraṃ kāresi. Keci manussā suraṃ pivanti, keci

macchamaṃsādīni khādanti, keci dūramaggā āgatattā kilantā sayanti. Videharājā pana senakādayo cattāro paṇḍite gahetvā amaccagaṇaparivuto alaṅkatamahā-tale nisīdi.

Cūlanirājāpi aṭṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhāya senāya sabbam taṃ nagaram tisantiṃ catusaṅkhepaṃ parikkhipitvā anekasatasahassāhi ukkāhi dhāriyamā-nāhi aruṇe uggacchanteyeva gahaṇasajjo hutvā aṭṭhāsi. Taṃ ṇatvā mahāsatto attano yodhānaṃ tīṇi satāni pesesi “tumhe jaṅgha-umaṅgena gantvā raṅṅo māta-raṅga aggamaheṣiṅca puttaṅca dhītaraṅca jaṅgha-umaṅgena ānetvā mahā-umaṅgena netvā umaṅgadvārato bahi akatvā anto-umaṅgeyeva ṭhapetvā yāva amhākaṃ āgamanā rakkhantā tattha ṭhatvā amhākaṃ āgamanakāle umaṅgā nīharitvā umaṅgadvāre mahāvisālamāḷake ṭhapethā”ti. Te tassa vacanaṃ sampaṭi-cchitvā jaṅgha-umaṅgena gantvā sopānapādamūle phalakantharaṇaṃ ugghā-ṭetvā sopānapādamūle sopānasīse mahātaleti ettake ṭhāne ārakkhamanusse ca khujjādiparicārikāyo ca hatthapādesu bandhitvā mukhaṅca pidahitvā tattha tattha paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā raṅṅo paṭiyattaṃ khādaniyabhojaniyaṃ kiṅci khāditvā kiṅci bhinditvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā aparibhogaṃ katvā chaḍḍetvā uparipāsādaṃ abhiruhiṃsu. Tadā calākadevī nandādeviṅca rājaputtaṅca rājadhītaraṅca gahetvā “ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti maññaṃ mānā attanā saddhiṃ ekasayaneyeva sayā-pesi. Te yodhā gabbhadvāre ṭhatvā pakkosiṃsu. Sā nikkhamitvā “kiṃ, tātā”ti āha. “Devi, amhākaṃ rājā vedehaṅca mahosadhaṅca jīvitakkhayaṃ pāpetvā sakalaja-mbudīpe (6.0283) ekarajjaṃ katvā ekasatarājaparivuto mahantena yasena ajja mahājayapānaṃ pivanto tumhe cattāropi jane gahetvā ānehī”ti amhe paṇḍitī.

Tepi tesam vacanaṃ saddahitvā pāsādā otarivā sopānapādamūlaṃ agamiṃsu. Atha ne gahetvā jaṅgha-umaṅgaṃ pavisiṃsu. Te āhaṃsu “mayaṃ ettakaṃ kālaṃ idha vasantā imaṃ vīthiṃ na otiṇṇapubbā”ti. “Devi, imaṃ vīthiṃ na sabbadā otaranti, maṅgalavīthi nāmesā, ajja maṅgaladivasabhāvena rājā iminā maggena ānetuṃ āṇāpesī”ti. Te tesam vacanaṃ saddahiṃsu. Athekacce te cattāro gahetvā gacchiṃsu. Ekacce nivattitvā rājanivesane ratanagabbhe vivarivā yathicchitaṃ ratanasāraṃ gahetvā āgamiṃsu. Itarepi cattāro khattiyā purato mahā-umaṅgaṃ patvā alaṅkatadevasabhaṃ viya umaṅgaṃ disvā “raṅṅo atthāya sajjitaṃ”ti saññaṃ kariṃsu. Atha ne gaṅgāya avidūraṭṭhānaṃ netvā anto-umaṅgeyeva alaṅkata-gabbhe nisīdāpetvā ekacce ārakkhaṃ gahetvā acchiṃsu. Ekacce tesam ānīta-bhāvaṃ ṇāpetuṃ gantvā bodhisattassa ārocesuṃ. So tesam kathaṃ sutvā “idāni me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati”ti somanassajāto raṅṅo santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Rājāpi kilesāturatāya “idāni me dhītaraṃ pesessati, idāni me dhītaraṃ pesessati”ti pallaṅkato uṭṭhāya vātapānena olokento anekehi ukkāsa-tasahashehi ekobhāsaṃ jātaṃ nagaram mahatiyā senāya parivutaṃ disvā āsaṅkita-parisaṅkito “kiṃ nu kho etan”ti paṇḍitehi saddhiṃ mantento gāthamāha-

645. “Hatthī assā rathā pattī, senā tiṭṭhanti vammitā;
ukkā padittā jhāyanti, kiṃ nu maññanti paṇḍitā”ti.

Tattha **kiṃ nu maññanti**ti cūlanirājā amhākaṃ tuṭṭho, udāhu kuddho, kiṃ nu

paṇḍitā maññantīti pucchi.

Taṃ sutvā senako āha- “mā cintayittha, mahārāja, atibahū ukkā paññāyanti, rājā tumhākaṃ dātuṃ dhītaraṃ gahetvā eti maññe”ti. Pukkusopi (6.0284) “tumhākaṃ āgantukasakkāraṃ kātuṃ ārakkhaṃ gahetvā ʘhito bhavissati”ti āha. Evaṃ tesam yaṃ yaṃ rucati, taṃ taṃ kathayimsu. Rājā pana “asukaṭṭhāne senā tiṭṭhantu, asukaṭṭhāne ārakkhaṃ gaṇhatha, appamattā hothā”ti vadantānaṃ saddaṃ sutvā olokento sannaddhapañcāvudhaṃ senaṃ passivā maraṇabhaya-bhīto hutvā mahāsattassa kathaṃ paccāsīsanto itaraṃ gāthamāha-

646. “Hatthī assā rathā pattī, senā tiṭṭhanti vammītā;
ukkā padittā jhāyanti, kiṃ nu kāhanti paṇḍitā”ti.

Tattha **kiṃ nu kāhanti paṇḍitā**ti paṇḍita, kiṃ nāma cintesi, imā senā amhākaṃ kiṃ karissantīti.

paññābalaṃ dassetvā assāsessāmī” ti cintetvā āha-

647. “Rakkhati taṃ mahārāja, cūḷaneyyo mahabbalo;
paduṭṭho brahmadattena, pāto taṃ ghātayissatī” ti.

Taṃ sutvā sabbe maraṇabhayaatajjitā jātā. Rañño kaṇḍo sussi mukhe kheḷo parichijji, sarīre dāho uppajji. So maraṇabhayaabhīto paridevanto dve gāthā āha-

648. “Ubbedhati me hadayaṃ, mukhañca parisussati;
nibbutiṃ nādhigacchāmi, aggidaḍḍhova ātape.

649. “Kammārānaṃ yathā ukkā, attho jhāyati no bahi;
evampi hadayaṃ mayhaṃ, anto jhāyati no bahī” ti.

Tattha **ubbedhatīti** tāta mahosadhapaṇḍita, hadayaṃ me mahāvātappaharitaṃ viya pallavaṃ kampaṭi. **Anto jhāyatīti** so “ukkā viya mayhaṃ hadayamaṃsaṃ abbhantare jhāyati, bahi pana na jhāyatī” ti paridevati.

Mahāsatto tassa paridevitasaddaṃ sutvā “ayaṃ andhabālo aññesu divasesu mama vacanaṃ na akāsi, bhiyyo naṃ niggaṇhissāmī” ti cintetvā āha-

650. “Pamatto (6.0285) mantanātīto, bhinnamantosi khattiya;
idāni kho taṃ tāyantu, paṇḍitā mantino janā.

651. “Akatvāmacassa vacanaṃ, atthakāmahitesino;
attapītirato rājā, migo kūṭeva ohito.

652. “Yathāpi maccho baḷisaṃ, vaṅkaṃ maṃsena chāditaṃ;
āmagiddho na jānāti, maccho maraṇamattano.

653. “Evameva tuvaṃ rāja, cūḷaneyyassa dhītaraṃ;
kāmagiddho na jānāsi, macchova maraṇamattano.

654. “Sace gacchasi pañcālaṃ, khippamattaṃ jahissasi;
migaṃ panthānubandhaṃva, mahantaṃ bhayamessati.

655. “Anariyarūpo puriso janinda, ahīva ucchaṅgagato ḍaseyya;
na tena mittiṃ kayirātha dhīro, dukkho have kāpurisena saṅgamo.

656. “Yadeva jaññā purisaṃ janinda, silavāyaṃ bahussuto;
teneva mittiṃ kayirātha dhīro, sukho have sappurisena saṅgamo” ti.

Tattha **pamattoti** mahārāja, tvaṃ kāmena pamatto. **Mantanātītoti** mayā anāgatabhayaṃ disvā paññāya paricchinditvā mantitamantaṃ atikkamanto. **Bhinnamantoti** mantanātikkantattāyeva bhinnamanto, yo vā te senakādīhi saddhiṃ manto gahito, eso bhinnotipi bhinnamantosi jāto. **Paṇḍitāti** ime senakādayo cattāro janā idāni taṃ rakkhantu, passāmi nesaṃ balanti dīpeti. **Akatvāmacassāti** mama uttama-amaccassa vacanaṃ akatvā. **Attapītiratoti** attano kilesapītiyā abhirato hutvā. **Migo kūṭeva ohitoti** yathā nāma nivāpalobhena āgato migo kūṭapāse bajjhati, evaṃ mama vacanaṃ aggahetvā “pañcālacandiṃ (6.0286) labhissāmī” ti kilesalobhena āgantvā idāni kūṭapāse baddho migo viya jātosīti.

“**Yathāpi maccho**” ti gāthādvayaṃ “tadā mayā ayaṃ upamā ābhatā” ti dassetuṃ vuttaṃ. “**Sace gacchasi**” ti gāthāpi “na kevalaṃ ettakameva, imampi ahaṃ āharin” ti dassetuṃ vuttā. **Anariyarūpoti** kevaṭṭabrāhmaṇasadiṣo asappurisa-jātiko nillajja-puriso. **Na tena mittinti** tādīsena saddhiṃ mittidhammaṃ na kayirātha, tvaṃ pana

kevaṭṭena saddhiṃ mittidhammaṃ katvā tassa vacanaṃ gaṇhi. **Dukkhoti** evarūpena saddhiṃ saṅgamo nāma ekavārampi kato idhalokepi paralokepi mahādukkhāvahanato dukkho nāma hoti. **Yadevāti** yaṃ eva, ayameva vā pāṭho. **Sukhoti** idhalokepi paralokepi sukho yeva.

Atha naṃ “puna evarūpaṃ karissati”ti suṭṭhutamaṃ niggaṇhanto pubbe raññā kathitakathaṃ āharitvā dassento-

657. “Bālo tuvaṃ eḷamūgosi rāja, yo uttamatthāni mayī lapittho;
kimevaḥaṃ naṅgalakoṭivaḍḍho, atthāni jānāmi yathāpi aññe.

658. “Imaṃ gale gahetvāna, nāsetha vijitā mama;
yo me ratanalābhassa, antarāyāya bhāsati”ti.-

Imā dve gāthā vatvā “mahārāja, ahaṃ gahapatiputto, yathā tava aññe senakādayo paṇḍitā atthāni jānanti, tathā kimeva ahaṃ jānissaṃ, agocarō esa mayhaṃ, gahapatisippamevāhaṃ jānāmi, ayaṃ attho senakādīnaṃ paṇḍitānaṃ pākaṭo hoti, ajja te atṭhārasa-akkhobhaṇisaṅkhāya senāya parivāritassa senakādayo avassayā hontu, maṃ pana gīvāyaṃ gahetvā nikkadḍhituṃ āṇāpesi, idāni maṃ kasmā pucchasi”ti evaṃ suniggahitaṃ niggaṇhi.

Taṃ sutvā rājā cintesi “paṇḍito mayā kathitadosameva katheti. Pubbeva hi idaṃ anāgatabhayaṃ jāni, tena maṃ ativiya niggaṇhāti, na kho (6.0287) panāyaṃ ettakaṃ kālaṃ nikkammakova acchissati, avassaṃ iminā mayhaṃ sothhibhāvo kato bhavissati”ti. Atha naṃ pariggaṇhanto dve gāthā abhāsi-

659. “Mahosadha atītena, nānuvijjhanti paṇḍitā,
kiṃ maṃ assaṃva sambaddhaṃ, patodeneva vijjhasi.

660. “Sace passasi mokkhaṃ vā, khemaṃ vā pana passasi;
teneva maṃ anusāsa, kiṃ atītena vijjhasi”ti.

Tattha **nānuvijjhantīti** atītadosaṃ gahetvā mukhasattīhi na vijjhanti. **Assaṃva sambaddhanti** sattusenāya parivutattā suṭṭhu bandhitvā ṭhapitaṃ assaṃ viya kiṃ maṃ vijjhasi. **Teneva manti** evaṃ te mokkho bhavissati, evaṃ khemanti teneva sothhibhāvena maṃ anusāsa assāsehi, tañhi ṭhapetvā aññaṃ me paṭisaraṇaṃ natthīti.

Atha naṃ mahāsatto “ayaṃ rājā ativiya andhabālo, purisavisesaṃ na jānāti, thokaṃ kilametvā pacchā tassa avassayo bhavissamī”ti cintetvā āha-

661. “Atītaṃ mānusaṃ kammaṃ, dukkaraṃ durabhisambhavaṃ;
na taṃ sakkopi mocetuṃ, tvaṃ pajānassu khattiya.

662. “Santi vehāyasā nāgā, iddhimanto yasassino;
tepi ādāya gaccheyyuṃ, yassa honti tathāvidhā.

663. “Santi vehāyasā assā, iddhimanto yasassino;
tepi ādāya gaccheyyuṃ, yassa honti tathāvidhā.

664. “Santi vehāyasā pakkhī, iddhimanto yasassino;
tepi ādāya gaccheyyuṃ, yassa honti tathāvidhā.

665. “Santi vehāyasā yakkhā, iddhimanto yasassino;
tepi ādāya gaccheyyuṃ, yassa honti tathāvidhā.

666. “Atītaṃ mānusaṃ kammaṃ, dukkaraṃ durabhisambhavaṃ;

na taṃ sakkomi mocetuṃ, antalikkhena khattiyā”ti.

Tattha (6.0288) **kammanti** mahārāja, idaṃ ito tava mocanaṃ nāma atītaṃ, manussehi kattabbakammaṃ atītaṃ. **Dukkaraṃ durabhisambhavanti** neva kātuṃ, na sambhavituṃ sakkā. **Na taṃ sakkomīti** ahaṃ taṃ ito mocetuṃ na sakkomi. **Tvaṃ pajānassu khattiyāti** mahārāja, tvamevettha kattabbaṃ jānassu. **Vehāya-sāti** ākāseṇa gamanasamatthā. **Nāgāti** hatthino. **Yassāti** yassa rañño. **Tathāvi-dhāti** chaddantakule vā uposathakule vā jātā nāgā honti, taṃ rājānaṃ te ādāya gaccheyyumuṃ. **Assāti** valāhaka-assarājakule jātā assā. **Pakkhīti** garuḷhaṃ sandhāyāha. **Yakkhāti** sātāgirādayo yakkhā. **Antalikkhenāti** antalikkhena mocetuṃ na sakkomi, taṃ ādāya ākāseṇa mithilaṃ netuṃ na sakkomīti attho.

Rājā taṃ sutvā appaṭibhāno nisīdi. Atha senako cintesi “idāni rañño ceva amhākañca ṭhapetvā paṇḍitaṃ aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, rājā panassa kathaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito kiñci vattuṃ na sakkoti, ahaṃ paṇḍitaṃ yācissāmī”ti. So yācanto dve gāthā abhāsi-

667. “Atīradassī puriso, mahante udakaṇṇave;

yattha so labhate gādhaṃ, tattha so vindate sukhaṃ.

668. “Evaṃ amhañca rañño ca, tvaṃ paṭiṭṭhā mahosadha;

tvaṃ nosi mantinaṃ seṭṭho, amhe dukkhā pamocayā”ti.

Tattha **atīradassīti** samudde bhinnanāvo tīraṃ apassanto. **Yatthāti** ūmivega-bbhāhato vicaranto yamhi padese paṭiṭṭhaṃ labhati. **Pamocayāti** pubbepi mithilaṃ parivāretvā ṭhitakāle tayāva pamocitamhā, idānipi tvameva amhe dukkhā mocehīti yāci.

Atha naṃ niggaṇhanto mahāsatto gāthāya ajjhabhāsi-

669. “Atītaṃ mānusaṃ kammaṃ, dukkaraṃ durabhisambhavaṃ;

na taṃ sakkomi mocetuṃ, tvaṃ pajānassu senakā”ti.

Tattha (6.0289) **pajānassu senakāti** senaka, ahaṃ na sakkomi, tvaṃ pana imaṃ rājānaṃ ākāseṇa mithilaṃ nehīti.

kathetuṃ asakkonto “kadāci senakopi kiñci upāyaṃ jāneyya, pucchissāmi tāva nan”ti pucchanto gāthamāha-

670. “Suṇohi metaṃ vacanaṃ, passa senaṃ mahabbhayaṃ;
senakaṃ dāni pucchāmi, kiṃ kiccaṃ idha maññasī”ti.

Tattha **kiṃ kiccanti** kiṃ kātabbayuttakaṃ idha maññasī, mahosadhenamhi pariccatto, yadi tvaṃ jānāsi, vadehīti.

Taṃ sutvā senako “maṃ rājā upāyaṃ pucchati, sobhano vā hotu mā vā, kathe-ssāmi ekaṃ upāyan”ti cintetvā gāthamāha-

671. “Aggiṃ vā dvārato dema, gaṇhāmase vikantanaṃ;
aññamaññaṃ vadhitvāna, khippaṃ hissāma jīvitaṃ;
mā no rājā brahmadatto, ciraṃ dukkhena mārayī”ti.

Tattha **dvāratoti** dvāraṃ pidahitvā tattha aggiṃ dema. **Vikantananti** añña-
maññaṃ vikantanaṃ satthaṃ gaṇhāma. **Hissāmāti** jīvitaṃ khippaṃ jahissāma, ala-
ṅkatapāsādoyeva no dārucitako bhavissati.

Taṃ sutvā rājā anattamano “attano puttadārassa evarūpaṃ citakaṃ karohī”ti
vatvā pukkusādayo pucchi. Tepi attano patirūpā bālakathāyeva kathayiṃsu. Tena
vuttaṃ-

672. “Suṇohi metaṃ vacanaṃ, passa senaṃ mahabbhayaṃ;
pukkusaṃ dāni pucchāmi, kiṃ kiccaṃ idha maññasī.

673. “Visaṃ khāditvā mīyāma, khippaṃ hissāma jīvitaṃ;
mā no rājā brahmadatto, ciraṃ dukkhena mārayi.

674. “Suṇohi metaṃ vacanaṃ, passa senaṃ mahabbhayaṃ;
kāmindamaṃ dāni pucchāmi, kiṃ kiccaṃ idha maññasī.

675. “Rajjuyā (6.0290) bajjha mīyāma, papātā papatāmase;
mā no rājā brahmadatto, ciraṃ dukkhena mārayi.

676. “Suṇohi metaṃ vacanaṃ, passa senaṃ mahabbhayaṃ;
devindaṃ dāni pucchāmi, kiṃ kiccaṃ idha maññasī.

677. “Aggiṃ vā dvārato dema, gaṇhāmase vikantanaṃ;
aññamaññaṃ vadhitvāna, khippaṃ hissāma jīvitaṃ;
na no sakkoti mocetuṃ, sukheveva mahosadho”ti.

Apica etesu devindo “ayaṃ rājā kiṃ karoti, aggimhi sante khajjopanaṃ
dhamati, ṭhapetvā mahosadhaṃ añño idha sotthibhāvaṃ kātuṃ samattho nāma
natthi, ayaṃ taṃ apucchitvā amhe pucchati, mayaṃ kiṃ jānāmā”ti cintetvā aññaṃ
upāyaṃ apassanto senakena kathitameva kathetvā mahāsattaṃ vaṇṇento dve
pāde āha. Tatrāyaṃ adhippāyo- “mahārāja, mayaṃ sabbepi paṇḍitameva
yācāma. Sace pana yāciyamānopi na no sakkoti mocetuṃ sukheveva mahosadho,
atha senakassa vacanaṃ karissāmā”ti.

Taṃ sutvā rājā pubbe bodhisattassa kathitadosaṃ saritvā tena saddhiṃ
kathetuṃ asakkonto tassa suṇantasseva paridevanto āha-

678. “Yathā kadalino sāraṃ, anvesaṃ nādhigacchati;

evaṃ anvesamānā naṃ, pañhaṃ najjhagamāse.

679. “Yathā simbalino sāraṃ, anvesaṃ nādhigacchati;
evaṃ anvesamānā naṃ, pañhaṃ najjhagamāse.

680. “Adese vata no vuṭṭhaṃ, kuñjarānaṃ vanodake;
sakāse dummanussānaṃ, bālānaṃ avijānataṃ.

681. “Ubbedhati me hadayaṃ, mukhañca parisussati;
nibbutiṃ nādhigacchāmi, aggidaḍḍhova ātape.

682. “Kammārānaṃ (6.0291) yathā ukkā, anto jhāyati no bahi;
evampi hadayaṃ mayhaṃ, anto jhāyati no bahī”ti.

Tattha **kadalino**ti yathā kadalikkhandhassa nissārattā sārathhiko puriso anvesa-
ntopi tato sāraṃ nādhigacchati, evaṃ mayaṃ imamhā dukkhā mucchanupāyaṃ
pañhaṃ pañca paṇḍite pucchitvā anvesamānāpi pañhaṃ najjhagamāse.
Amhehi pucchitaṃ upāyaṃ ajānantā assuñantā viya jātā, mayaṃ taṃ pañhaṃ
nādhigacchāma. Dutiyagāthāyapi eseva nayo. **Kuñjarānaṃ vanodaketi** yathā
kuñjarānaṃ nirudake ṭhāne vuṭṭhaṃ adese vuṭṭhaṃ nāma hoti, te hi tathārūpe niru-
dake vanagahane padese vasantā khippameva paccāmittānaṃ vasaṃ gacchanti,
evaṃ amhehi imesaṃ dummanussānaṃ bālānaṃ santike vasantehi adese
vuṭṭhaṃ. Ettakesu hi paṇḍitesu ekopi me idāni paṭisaraṇaṃ natthīti nānāvidhena
vilapati.

Taṃ sutvā paṇḍito “ayaṃ rājā ativiya kilamati. Sace naṃ na assāsessāmi, hada-
yena phalitena marissati”ti cintetvā assāsesi. Tamatthaṃ pakāseto satthā āha-

683. “Tato so paṇḍito dhīro, atthadassī mahosadho;
vedehaṃ dukkhitaṃ disvā, idaṃ vacanamabravi.

684. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva candimaṃ.

685. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva sūriyaṃ.

686. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, pañke sannaṃva kuñjaraṃ.

687. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, peḷābaddhaṃva pannagaṃ.

688. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, pakkhiṃ baddhaṃva pañjare.

689. “Mā (6.0292) tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, macche jālagateriva.

690. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, sayoggabalavāhanaṃ.

691. “Mā tvaṃ bhāyi mahārāja, mā tvaṃ bhāyi rathesabha;
pañcālaṃ vāhayissāmi, kākasenaṃva leḍḍunā.

692. “Adu paññā kimatthiyā, amacco vāpi tādiso;
yo taṃ sambādhapakkhandam, dukkhā na parimocaye”ti.

Tattha **idanti** davaḍāhadaḍḍhe araññe ghanavassaṃ vassāpento viya naṃ

assāsento idaṃ “mā tvaṃ bhāyi, mahārājā”ti-ādikaṃ vacanaṃ abravi. Tattha sannanti laggaṃ. **Peḷābaddhanti** peḷāya abbhantaragataṃ sappamaṃ. **Pañcālanti** etaṃ evaṃ mahantimpi pañcālarañño senaṃ. **Vāhayissāmīti** palāpessāmi. **Adūti** nāmatthe nipāto, paññā nāma kimatthiyāti attho. **Amacco vāpi tādīsoti** tādīso paññāya sampanno amacco vāpi kimatthiyo, yo taṃ evaṃ maraṇasambādha-ppattaṃ dukkhā na parimocaye. Mahārāja, ahaṃ paṭhamataraṃ āgacchanto nāma kimatthaṃ āgatoti maññasi. Mā bhāyi, ahaṃ taṃ imamahā dukkhā mocayissāmīti assāsesi.

Sopi tassa vacanaṃ sutvā “idāni me jīvitamaṃ laddhaṃ”ti assāsaṃ paṭilabhi. Bodhisattena sīhanāde kate sabbe ca tussimṣu. Atha naṃ senako pucchi “paṇḍita, tvaṃ sabbe amhe gahetvā gacchanto kenupāyena gamissasi”ti? “Alaṅkata-umaṅgena nessāmi, tumhe gamanasajjā hothā”ti vatvā umaṅgadvāravivaraṇatthaṃ yodhe āṇāpento gāthamāha-

693. “Etha māṇavā uṭṭhetha, mukhaṃ sodhetha sandhino;
vedeho sahamaccehi, umaṅgena gamissati”ti.

Tattha **māṇavāti** taruṇādhivacanaṃ. **Mukhaṃ sodhethāti** umaṅgadvāraṃ vivaratha. **Sandhinoti** gharasandhino ca dvāraṃ sodhetha, ekasatānaṃ sayanaga-bbhānaṃ dvāraṃ vivaratha, anekasatānaṃ dīpālayānaṃ dvāraṃ vivarathāti.

Te (6.0293) uṭṭhāya umaṅgadvāraṃ vivariṃsu. Sakalo umaṅgo ekobhāso alaṅkatadevasabhā viya viroci. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

694. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, paṇḍitassānucārino;
umaṅgadvāraṃ vivariṃsu, yantayutte ca aggaḷe”ti.

Tattha **anucārinoti** veyyāvaccakarā. **Yantayutte ca aggaḷeti** sūcighaṭṭikasampānnāni ca dvārakavāṭāni.

Te umaṅgadvāraṃ vivarivā mahāsattassa ārocesuṃ. So rañño saññamadāsi “kālo, deva, pāsādā otarathā”ti. Taṃ sutvā rājā otari. Atha senako sīsato nāli-paṭṭamaṃ apanetvā sāṭakaṃ omuñcitvā kacchaṃ daḷhaṃ bandhi. Atha naṃ mahāsatto disvā “senaka, kiṃ karosī”ti pucchi. “Paṇḍita, umaṅgena gacchantehi nāma veṭhanaṃ mocetvā kacchaṃ daḷhaṃ bandhitvā gantabban”ti. “Senaka, ‘umaṅgaṃ pavisanto onamitvā jaṇṇukehi patiṭṭhāya pavisissāmī’ti mā saññamakāsi. Sace hatthinā gantukāmosi, hatthiṃ abhiruyha gacchāhi. Sace assena gantukāmosi, assamaṃ abhiruyha gacchāhi. Ucco umaṅgo aṭṭhārasahatthubbedho visāladvāro, tvaṃ yathāruciyaṃ alaṅkatappaṭiyatto rañño purato

gacchāhi”ti āha. Bodhisatto kira senakassa gamanaṃ purato vicāretvā rājānaṃ majjhe katvā sayamaṃ pacchato ahosi. Kiṃ kāraṇā? Rājā alaṅkata-umaṅgaṃ olo-kento mā saṅkamaṃ agamāsīti. Umaṅge mahājanassa yāgubhattakhādaniyādīni appamāṇāni ahesuṃ. Te manussā khādantā pivantā umaṅgaṃ olo-kentā gacchanti. Mahāsatto “yātha mahārāja, yātha mahārājā”ti codento pacchato yāti. Rājā alaṅkatadevasabhaṃ viya umaṅgaṃ olo-kento yāti. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

695. “Purato senako yāti, pacchato ca mahosadho;
majjhe ca rājā vedehe, amaccaparivārito”ti.

Raṅṅo (6.0294) āgatabhāvaṃ ṅatvā te māṇavā rājamātaraṅca devīṅca puttaṅca dhītaraṅca umaṅgā nīharitvā mahāvisālamāḷake ṭhapesuṃ. Rājāpi bodhisattena saddhiṃ umaṅgā nikkhami. Te rājānaṅca paṇḍitaṅca disvā “nissamaṃ sayamaṃ parahatthaṃ gatamhā, amhe gahetvā āgatehi paṇḍitassa purisehi bhavita-bban”ti maraṇabhaya-tajjitā mahāvira-vaṃ viraviṃsu. Cūḷanirājāpi kira vedeha-raṅṅo palāyanabhayaena gaṅgāto gāvutamattaṭṭhāne aṭṭhāsi. So sannisinnāya rattiyā tesamaṃ viravaṃ sutvā “nandādeviyā viya saddo”ti vattukā-mopi “kuhiṃ nandādeviṃ passissasī”ti pari-hāsabhayaena na kiṅci āha. Mahāsatto pana tasmaiṃ ṭhāne pañcālacandiṃ kumārikaṃ ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisiṅcitvā “mahārāja, tvaṃ imissā kāraṇā āgato, ayaṃ te aggamahesī hotū”ti āha. Tīṇi nāvāsātāni upa-ṭṭhāpesuṃ, rājā visālamāḷakā otaritvā alaṅkatanāvaṃ abhiruhi. Tepi cattāro khattiyā nāvaṃ abhiruhiṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

696. “Umaṅgā nikkhamitvāna, vedehe nāvamāruhi;
abhiruḷhaṅca taṃ ṅatvā, anusāsī mahosadho.

697. “Ayaṃ te sasuro deva, ayaṃ sassu janādhipa;
yathā mātu paṭipatti, evamaṃ te hotu sassuyā.

698. “Yathāpi niyako bhātā, sa-udariyo ekamātuko;
evamaṃ pañcālacando te, dayitabbo rathesabha.

699. “Ayaṃ pañcālacandī te, rājaputtī abhicchitā;
kāmaṃ karohi te tāya, bhariyā te rathesabhā”ti.

Tattha **anusāsī**ti evamaṃ kirassa ahosi “kadāci eso kujjhivā cūḷaniraṅṅo mātaraṃ māreyya, abhirūpāya nandādeviyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappeyya, rājakumāraṃ vā māreyya, paṭiṅṅamassa gaṇhissāmi”ti. Tasmā “**ayaṃ te**”ti-ādīni vadanto anu-sāsī. Tattha **ayaṃ te sasuro**ti ayaṃ tava sasurassa cūḷaniraṅṅo putto pañcālacandi-yā kaniṭṭhabhātiko, ayaṃ te idāni sasuro. **Ayaṃ sassū**ti ayaṃ imissā mātā nandādevī nāma tava sassu. **Yathāmātū**ti yathā mātu puttā vattappaṭivattaṃ karonti (6.0295), evamaṃ te etissā hotu, balavatiṃ mātusaṅṅaṃ paccupaṭṭhāpetvā mā naṃ kadāci lobhacittena olokehi. **Niyakoti** ajjhattiko ekapitarā jāto. **Ekamātu-koti** ekamātarā jāto. **Dayitabboti** piyāyitabbo. **Bharyā**ti ayaṃ te bhariyā, mā etissā avamānaṃ akāsīti raṅṅo paṭiṅṅaṃ gaṇhi.

Rājāpi “sādhū”ti sampaṭicchi. Rājamātaraṃ pana ārabbha kiṅci na kathesi. Kiṃ kāraṇā? Tassā mahallakabhāveneva. Idaṃ pana sabbaṃ bodhisatto tīre ṭhatvāva kathesi. Atha naṃ rājā mahādukkhato muttatāya gantukāmo hutvā “tāta, tvaṃ tīre

ṭhitova kathesi”ti vatvā gāthamāha-

700. “Āruyha nāvaṃ taramāno, kiṃ nu tīramhi tiṭṭhasi;
kicchā muttāma dukkhato, yāma dāni mahosadhā”ti.

Mahāsatto “deva, tumhehi saddhiṃ gamanaṃ nāma mayhaṃ ayuttan”ti vatvā āha-

701. “Nesa dhammo mahārāja, yohaṃ senāya nāyako;
senaṅgaṃ parihāpetvā, attānaṃ parimocaye.

702. “Nivesanamhi te deva, senaṅgaṃ parihāpitaṃ;
taṃ dinnaṃ brahmadattena, ānayissaṃ rathesabhā”ti.

Tattha **dhammoti** sabhāvo. **Nivesanamhīti** taṃ nagaraṃ sandhāyāha. **Parimocayeti** parimoceyyaṃ. **Parihāpanti** chaḍḍitaṃ. Tesu hi manussesu dūramaggaṃ āgatattā keci kilantā niddaṃ okkantā keci khādantā pivantā amhākaṃ nikkhanta-bhāvampi na jāniṃsu, keci gilānā. Mayā saddhiṃ cattāro māse kammaṃ katvā mama upakārakā manussā cettha bahū, na sakkā mayā ekamanussampi chaḍḍetvā gantuṃ, ahaṃ pana nivattitvā sabbampi taṃ tava senaṃ brahmadattena dinnaṃ appaṭividdhaṃ ānessāmi. Tumhe, mahārāja, katthaci avilambantā sīghaṃ gacchatha. Mayā evā antarāmagge hatthivāhanādīni ṭhapitāni, kilantakilantāni pahāya samatthasamatthehi sīghaṃ mithilameva pavisathāti.

Tato (6.0296) rājā gāthamāha-

703. “Appaseno mahāsenam, kathaṃ viggayha ṭhassasi;
dubbalo balavantena, vihaññissasi paṇḍitā”ti.

Tattha **viggayhāti** parippharivā. **Vihaññissasīti** haññissasi.

Tato bodhisatto āha-

704. “Appasenopi ce mantī, mahāsenam amantinaṃ;
jināti rājā rājāno, ādiccovudayaṃ taman”ti.

Tattha **mantīti** mantāya samannāgato paññavā upāyakusalo. **Amantinanti** anupāyakusalaṃ jināti, paññavā duppaññaṃ jināti. **Rājā rājānoti** ekopi ca evarūpo rājā bahūpi duppaññarājāno jinātiyeva. Yathā kinti? **Ādiccovudayaṃ tamanti**, yathā ādicco udayanto tamaṃ viddhaṃsetvā ālokaṃ dasseti, evaṃ jināti ceva sūriyo viya virocati ca.

Idaṃ vatvā mahāsatto rājānaṃ “gacchatha tumhe”ti vanditvā uyyojesi. So “mutto vatamhi amittahatthato, imissā ca laddhattā manorathopi me matthakaṃ patto”ti bodhisattassa guṇe āvajjetvā uppannapītipāmojjo paṇḍitassa guṇe senakassa kathento gāthamāha-

705. “Susukhaṃ vata saṃvāso, paṇḍitehīti senaka;
pakkhīva pañjare baddhe, macche jālagateriva;
amittahatthagate, mocayī no mahosadho”ti.

Tattha **susukhaṃ vatāti** atisukhaṃ vata idaṃ, yo saṃvāso paṇḍitehi. **Itīti** kāraṇatthe nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti- yasmā amittahatthagate mocayī no mahosadho, tasmā, senaka, vadāmi. Susukhaṃ vata idaṃ, yo esa paṇḍitehi saṃvāsoti.

Taṃ (6.0297) sutvā senakopi paṇḍitassa guṇe kathento āha-

706. “Evametaṃ mahārāja, paṇḍitā hi sukhāvahā;
pakkhīva pañjare baddhe, macche jālagateriva;
amittahatthattagate, mocayī no mahosadho” ti.

Atha vedeharājā nadiṃ uttaritvā yojanantare yojanantare mahāsattena kārita-gāmaṃ sampatto. Tatrassa bodhisattena ṭhapitamanussā hatthivāhanādīni ceva annapānādīni ca adamsu. So kilante hatthi-assarathādayo ṭhapetvā itare ādāya tehi saddhiṃ aññaṃ gāmaṃ pāpuṇi. Etenupāyena yojanasatikaṃ maggaṃ atikka-mitvā punadivase pātova mithilaṃ pāvisi. Mahāsattopi umaṅgadvāraṃ gantvā attanā sannaddhakkhaggaṃ omuñcitvā umaṅgadvāre vālukaṃ viyūhitvā ṭhapesi. Ṭhapetvā ca pana umaṅgaṃ pavisitvā umaṅgena gantvā nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ abhiruyha gandhodakena nhatvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā sayanavaragato “manoratho me matthakaṃ patto” ti āvajjento nipajji. Atha tassā rattiyā accayena cūḷanirājā senaṅgaṃ vicārayamāno taṃ nagaraṃ upāgami. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

707. “Rakkhitvā kasiṇaṃ rattiṃ, cūḷaneyyo mahabbalo;
udentaṃ aruṇuggasmiṃ, upakāriṃ upāgami.

708. “Āruyha pavaraṃ nāgaṃ, balavantaṃ saṭṭhihāyanaṃ;
rājā avoca pañcālo, cūḷaneyyo mahabbalo.

709. “Sannaddho maṇivammaṇa, saramādāya pāṇinā;
pesiye ajjhabhāsitha, puthugumbe samāgate” ti.

Tattha **kasiṇanti** sakalaṃ nissesamaṃ. **Udentanti** udente. **Upakārinti** pañcālana-garaṃ upādāya mahāsattenakāritattā “upakāri” ti laddhanāmakaṃ taṃ nagaraṃ upāgami. **Avocāti** attano senaṃ avoca. **Pesiyeti** attano pesanakārake. **Ajjhabhāsithā** adhi-abhāsitha, puretameva abhāsitha, **puthugumbeti** bahūsu sippesu patiṭṭhite anekasippajānanaketi.

Idāni (6.0298) te sarūpato dassetumāha-

710. “Hatthārohe anīkaṭṭhe, rathike pattikārake;
upāsanamhi katahatthe, vālavedhe samāgate” ti.

Tattha **upāsanamhīti** dhanusippe. **Katahattheti** avirajjhanavedhitāya sampanna-hatthe.

Idāni rājā vedehaṃ jīvaggāhaṃ gaṇhāpetuṃ āṇāpento āha-

711. “Pesetha kuñjare dantī, balavante saṭṭhihāyane;
maddantu kuñjarā nagaraṃ, vedehena sumāpitaṃ.

712. “Vacchadantamukhā setā, tikkhaggā aṭṭhivedhino;
paṇunnā dhanuvegena, sampatantutaritārā.

713. “Māṇavā vammīno sūrā, citradaṇḍayutāvudhā;
pakkhandino mahānāgā, hatthīnaṃ hontu sammukhā.

714. “Sattiyo teladhotāyo, accimantā pabhassarā;
vijjotamānā tiṭṭhantu, sataraṃsīva tārakā.
715. “Āvudhabalavantānaṃ, guṇikāyūradhāriṇaṃ;
etādisānaṃ yodhānaṃ, saṅgāme apalāyinaṃ;
vedeho kuto muccissati, sace pakkhīva kāhiti.
716. “Tiṃsa me purisanāvutyō, sabbevekekaniccitā;
yesaṃ samaṃ na passāmi, kevalaṃ mahīmaṃ caraṃ.
717. “Nāgā ca kappitā danti, balavanto saṭṭhihāyanā;
yesaṃ khandhesu sobhanti, kumārā cārudassanā.
718. “Pītālaṅkāṛā pītavasanā, pītuttaranivāsanā;
nāgakhandhesu sobhanti, devaputtāva nandane.
719. “Pāṭhīnavaṇṇā nettiṃsā, teladhotā pabhassarā;
niṭṭhitā naradhīrebhi, samadhārā sunissitā.
720. “Vellālino (6.0299) vītamalā, sikkāyasamayā daḷā;
gahitā balavantebhi, suppahārappahāribhi.
721. “Suvaṇṇatharusampannā, lohita-kacchupadhāritā;
vivattamānā sobhanti, vijjūvabbhaghanantare.
722. “Paṭākā vammīno sūrā, asicamma-sa kovidā;
dhanuggahā sikkhitarā, nāgakhandhe nipātino.
723. “Etādisēhi parikkhitto, natthi mokkho ito tava;
pabhāvaṃ te na passāmi, yena tvaṃ mithilaṃ vaje”ti.

Tattha **dantīti** sampannadante. **Vacchadantamukhāti** nikhādanasadisamukhā.

Paṇunnāti vissatṭhā. **Sampatantutaritarāti** evarūpā sarā itaritarā sampatantu samā-gacchantu. Ghanameghavassaṃ viya saravassaṃ vassathāti āṇāpesi. **Māṇavāti** taruṇayodhā. **Vamminoti** vammahatthā. **Citradaṇḍayutāvudhāti** citradaṇḍayuttehi āvudhehi samannāgatā. **Pakkhandinoti** saṅgāmapakkhandikā. **Mahānāgāti** mahā-nāgesu koṇcanādaṃ katvā āgacchantesupi niccalā ṭhatvā tesāṃ dante gahetvā luñcituṃ samatthā yodhā. **Sataraṃsīva tārakāti** sataraṃsī viya osadhitarakā. **Āvudhabalavantānanti** āvudhabalena yuttānaṃ samannāgatānaṃ. **Guṇikāyūradhāri-nanti** guṇi vuccati kavacaṃ, kavacāni ceva kāyūrābharaṇāni ca dhārentānaṃ, kavacasaṅkhātāni vā kāyūrāni dhārentānaṃ. **Sace pakkhīva kāhītīti** sacepi pakkhī viya ākāse pakkhandanaṃ karissati, tathāpi kiṃ muccissatīti vadati.

Tiṃsa me purisanāvutyoti purisānaṃ tiṃsasahassāni navutisatāni tiṃsanāvutyoti vuccanti. **Sabbevekekaniccitāti** ettakā mayhaṃ paresaṃ hatthato āvudhaṃ gahetvā paccāmittānaṃ sīsapātanasamatthā ekekaṃ vicinitvā gahitā anivattino yodhāti dasseti. **Kevalaṃ mahīmaṃ caranti** sakalampi imaṃ mahiṃ caranto yesaṃ samaṃ sadisaṃ na passāmi, kuto uttaritaraṃ, teyeva me yodhā ettakāti dasseti. **Cārudassanāti** (6.0300) cāru vuccati suvaṇṇaṃ, suvaṇṇavaṇṇāti attho. **Pītālaṅkāṛāti** pītavaṇṇasuvaṇṇālaṅkāṛā. **Pītavasanāti** pītavaṇṇasuvaṇṇavatthā. **Pītuttaranivāsanāti** pīta-uttarāsaṅganivatthā. **Pāṭhīnavaṇṇāti** pāsāṇamacchasadisā. **Nettiṃsāti** khaggā. **Naradhīrebhīti** paṇḍitapurisehi. **Sunissitāti** sunisitā atitikhiṇā.

Vellālinoti ṭhitamajjhanhike sūriyo viya vijjotamānā. **Sikkāyasamayāti** satta vāre

koñcasakuṇe khādāpetvā gahitena sikkāyasena katā. **Suppahārappahāribhīti** daḷhappahārehi yodhehi. **Lohitakacchupadhāritā**ti lohitavaṇṇāya kosiyā samannā-gatā. **Paṭākā**ti ākāse parivattanasamatthā. **Sūrā**ti jātisūrā. Asicammassa **kovidā**ti etesaṃ gahaṇe kusalā. **Dhanuggahā**ti dhanuggahakā. **Sikkhitarā**ti etasmiṃ dhanuggahaṇe ativiya sikkhitā. **Nāgakhandhe nipātinoti** hatthikkhandhe khaggena chinditvā nipātanamasamatthā. **Natthi mokkhoti** ambho, vedeha, tvaṃ paṭhamam tāva gahapatiputtassānubhāvena muttosi, idāni pana natthi tava mokkhoti vadati. **Pabhāvaṃ teti** idāni te rājānubhāvaṃ na passāmi, yena tvaṃ mithilaṃ gamissasi khippaṃ, jāle pavitṭhamaccho viya jātosīti.

Cūlanirājā vedehaṃ tajjento “idāni naṃ gaṇhissāmi”ti vajiraṅkusena nāgaṃ codento “gaṇhatha, bhindatha, vijjhathā”ti senaṃ āṇāpento upakārinagaraṃ avattharanto viya upāgami. Atha naṃ mahāsattassa upanikkhittakapurisā “ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti attano upaṭṭhāke gahetvā parivārayiṃsu. Tasmīṃ khaṇe bodhisatto sirisayanā vuṭṭhāya katasarīrappaṭijaggano bhuttapātarāso alaṅkatappaṭi-yatto satahassagghanakaṃ kāsikavatthaṃ nivāsetvā rattakambalaṃ ekaṃse karitvā sattaratanavicittaṃ valañjanadaṇḍakaṃ ādāya suvaṇṇapādukaṃ āruya devaccharāya viya alaṅkata-itthiyā vālabijaniyā bījyamāno alaṅkatapāsāde sīha-pañjaraṃ vivaritvā cūlanirañño attānaṃ dassento sakkadevarājalilāya aparāparaṃ caṅkami. Cūlanirājāpi tassa rūpasiriṃ oloketvā cittaṃ pasādetuṃ nāsakki, “idāni naṃ gaṇhissāmi”ti turitaturitova (6.0301) hatthiṃ pesesi. Paṇḍito cintesi “ayaṃ ‘vedeho me laddho’ti saññāya turitaturitova āgacchati, na jānāti attano puttadāraṃ gahetvā amhākaṃ rañño gatabhāvaṃ, suvaṇṇādāsasadiṣaṃ mama mukhaṃ dassetvā kathessāmi tena saddhin”ti. So vātapāne ṭhitova madhura-ssaraṃ nicchāretvā tena saddhiṃ kathento āha-

724. “Kiṃ nu santaramānova, nāgaṃ pesesi kuñjaraṃ;
pahaṭṭharūpo āpatasi, siddhatthosmīti maññasi.

725. “Oharetaṃ dhanuṃ cāpaṃ, khurappaṃ paṭisaṃhara;
oharetaṃ subhaṃ vammaṃ, veḷuriyamaṇisanthataṃ”ti.

Tattha **kuñjaranti** seṭṭhaṃ. **Pahaṭṭharūpoti** haṭṭhatuṭṭhacitto somanassajāto. **Āpa-tasīti** āgacchasi. **Siddhatthosmīti** nipphannatthosmi, manoratho me matthakaṃ pattoti maññasi. **Oharetanti** imaṃ cāpasāṅkhātaṃ dhanuṃ ohara, avahara, chaḍḍehi, ko nu te etenattho. **Paṭisaṃharā**ti apanetvā aññassa vā dehi, paṭi-cchane vā ṭhāne ṭhapehi, kiṃ khurappena karissasi. **Vammanti** etaṃ vammampi apanehi. Idaṃ tayā hiyyo paṭimukkaṃ bhavissati, chaḍḍehi naṃ, mā te sarīraṃ uppaṇḍukaṃ ahosi, akilametvā pātova nagaraṃ pavisāhīti raññā saddhiṃ keḷima-kāsi.

So tassa vacanaṃ sutvā “gahapatiputto mayā saddhiṃ keḷiṃ karoti, ajja te kattabbaṃ jānissāmi”ti taṃ tajjento gāthamāha-

726. “Pasannamukhavaṇṇosi, mhitapubbañca bhāsasi;
hoti kho maraṇakāle, edisī vaṇṇasampadā”ti.

Tattha **mhitapubbañcā**ti paṭhamam mhitam katvā pacchā bhāsanto mhitapubba-meva bhāsasi, maṃ kismiñci na gaṇesi. **Hoti khoti** maraṇakāle nāma vaṇṇasa-

mpadā hotiyeva, tasmā tvaṃ virocasi, ajja te sīsaṃ chinditvā jayapānaṃ pivissā-
māti.

Evam tassa tena saddhiṃ kathanakāle mahābalakāyo mahāsattassa rūpasiriṃ
disvā “ambho, amhākaṃ rājā mahosadhapaṇḍitena saddhiṃ manteti (6.0302), kiṃ
nu kho kathesi, etesaṃ kathaṃ suṇissāmā”ti rañño santikameva agamāsi. Paṇḍi-
topi tassa kathaṃ sutvā “na maṃ ‘mahosadhapaṇḍito’ti jānāsi. Nāhaṃ attānaṃ
māretuṃ dassāmi, manto te, deva, bhinno, kevaṭṭena ca tayā ca hadayena cintitaṃ
na jātaṃ, mukhena kathitameva jātan”ti pakāsento āha-

727. Moghaṃ te gajjitaṃ rāja, bhinnamantosi khattiya;
duggaṇhosi tayā rājā, khaḷuṅkeneva sindhavo.

728. “Tiṇṇo hiyyo rājā gaṅgaṃ, sāmacco saparijano;
haṃsarājaṃ yathā dhaṅko, anujjavaṃ patissasi”ti.

Tattha **bhinnamantosī**ti yo tayā kevaṭṭena saddhiṃ sayanagabbhe manto gahito,
taṃ mantam na jānātīti mā saññaṃ kari, pageva so mayā ñāto, bhinnamanto asi
jāto. **Duggaṇhosi tayā**ti mahārāja, tayā amhākaṃ rājā assakhaḷuṅkena sindhavo
viya duggaṇhosi, khaḷuṅkaṃ āruḷhena jivasampannaṃ ājāniyaṃ āruya
gacchanta viya gahetuṃ na sakkāti attho. Khaḷuṅko viya hi kevaṭṭo, taṃ āruḷhapu-
riso viya tvaṃ, jivasampanno sindhavo viya ahaṃ, taṃ āruḷhapuriso viya
amhākaṃ rājāti dasseti. **Tiṇṇo hiyyoti** hiyyova uttiṇṇo. So ca kho sāmacco sapari-
jano, na ekakova palāyitvā gato. **Anujjavanti** sace pana tvaṃ taṃ anujavissasi anu-
bandhissasi, atha yathā suvaṇṇahaṃsarājaṃ anujavanto dhaṅko antarāva pati-
ssati, evaṃ patissasi, antarāva vināsaṃ pāpuṇissasīti vadati.

Idāni so achambhitakesarasīho viya udāharaṇaṃ āharanto āha-

729. “Siṅgālā rattibhāgena, phullaṃ disvāna kiṃsukaṃ;
maṃsapesīti maññantā, paribyūḷhā migādhamā.

730. “Vītivattāsu (6.0303) rattīsu, uggatasmim divākare;
kiṃ sukam phullitaṃ disvā, āsacchinnā migādhamā.

731. “Evameva tuvaṃ rāja, vedehaṃ parivāriya;
āsacchinno gamissasi, siṅgālā kiṃsukaṃ yathā”ti.

Tattha **disvānāti** candālokena oloketvā. **Paribyūḷhāti** pātova maṃsapesiṃ
khāditvā gamissāmāti parivāretvā aṭṭhaṃsu. **Vītivattāsūti** te yāsu yāsu rattīsu evaṃ
aṭṭhaṃsu, tāsū tāsū rattīsu atītāsū. **Disvāti** sūriyālokena kiṃsukaṃ disvā “na idaṃ
maṃsan”ti ñatvā chinnāsā hutvā palāyiṃsu. **Siṅgālāti** yathā siṅgālā kiṃsukaṃ
parivāretvā āsacchinnā gatā, evaṃ tuvampi idha vedeharañño natthibhāvaṃ
ñatvā āsacchinno hutvā gamissasi, senaṃ gahetvā palāyissasīti dīpeti.

Rājā tassa achambhitavacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ gahapatiputto atisūro
hutvā kathesi, nissaṃsayam vedeho palāto bhavissati”ti. So ativiya kujjhitvā
“pubbe mayaṃ gahapatiputtaṃ

nissāya udarasāṭakassapi assāmikā jātā, idāni tena amhākaṃ hatthagato paccāmitto palāpito, bahussa vata no anatthassa kāraṃko, ubhinnaṃ kattabbakāraṇaṃ imasseva karissāmi”ti tassa kāraṇaṃ kātuṃ āṇāpento āha-

732. “Imassa hatthe pāde ca, kaṇṇanāsaṅca chindatha;
yo me amittaṃ hatthagataṃ, vedehaṃ parimocayi.

733. “Imaṃ maṃsaṃva pātabyaṃ, sūle katvā pacantu naṃ;
yo me amittaṃ hatthagataṃ, vedehaṃ parimocayi.

734. “Yathāpi āsabhaṃ cammaṃ, pathabyā vitaniyati;
sihassa atho byagghassa, hoti saṅkusamāhataṃ.

735. “Evaṃ taṃ vitanitvāna, vedhayissāmi sattiyā;
yo me amittaṃ hatthagataṃ, vedehaṃ parimocayi”ti.

Tattha (6.0304) **pātabyanti** pācayitabbaṃ pacitabbayuttakaṃ migādīnaṃ maṃsaṃ viya imaṃ gahapatiputtaṃ sūle āvuṇitvā pacantu. **Sīhassa atho byaggha-**
ssāti etesaṅca yathā cammaṃ saṅkusamāhataṃ hoti, evaṃ hotu. **Vedhayissā-**
mīti vijjhāpessāmi.

Taṃ sutvā mahāsatto hasitaṃ katvā “ayaṃ rājā attano deviyā ca bandhavānaṅca mayā mithilaṃ pahitabhāvaṃ na jānāti, tena me imaṃ kammakāraṇaṃ vicāreti, kodhavasena kho pana maṃ usunā vā vijjheyya, aññaṃ vā attano rucanakaṃ kareyya, sokāturaṃ imaṃ vedanāppattaṃ katvā hatthipiṭṭheyeva visaññaṃ naṃ nipajjāpetuṃ taṃ kāraṇaṃ ārocessāmi”ti cintetvā āha-

736. “Sace me hatthe pāde ca, kaṇṇanāsaṅca checchasi;
evaṃ pañcālacandassa, vedeho chedayissati.

737. “Sace me hatthe pāde ca, kaṇṇanāsaṅca checchasi;
evaṃ pañcālacandiyā, vedeho chedayissati.

738. “Sace me hatthe pāde ca, kaṇṇanāsaṅca checchasi;
evaṃ nandāya deviyā, vedeho chedayissati.

739. “Sace me hatthe pāde ca, kaṇṇanāsaṅca checchasi;
evaṃ te puttadārassa, vedeho chedayissati.

740. “Sace maṃsaṃva pātabyaṃ, sūle katvā pacissasi;
evaṃ pañcālacandassa, vedeho pācayissati.

741. “Sace maṃsaṃva pātabyaṃ, sūle katvā pacissasi;
evaṃ pañcālacandiyā, vedeho pācayissati.

742. “Sace maṃsaṃva pātabyaṃ, sūle katvā pacissasi;
evaṃ nandāya deviyā, vedeho pācayissati.

743. “Sace maṃsaṃva pātabyaṃ, sūle katvā pacissasi;
evaṃ te puttadārassa, vedeho pācayissati.

744. “Sace (6.0305) maṃ vitanitvāna, vedhayissasi sattiyā;
evaṃ pañcālacandassa, vedeho vedhayissati.

745. “Sace maṃ vitanitvāna, vedhayissasi sattiyā;
evaṃ pañcālacandiyā, vedeho vedhayissati.

746. “Sace maṃ vitanitvāna, vedhayissasi sattiyā;
evaṃ nandāya deviyā, vedeho vedhayissati.

747. “Sace maṃ vitanitvāna, vedhayissasi sattiyā;
Evaṃ te puttadārassa, vedeho vedhayissati;
evaṃ no mantitaṃ raho, vedehena mayā saha.

748. “Yathāpi palasataṃ cammaṃ, kontimantāsuniṭṭhitaṃ;
upeti tanutāṇāya, sarānaṃ paṭihantave.

749. “Sukhāvaho dukkhanudo, vedehassa yasassino;
matīṃ te paṭihaññāmi, usum palasatena vā”ti.

Tattha **chedayissatī**ti “paṇḍitassa kira cūḷaninā hatthapādā chinnā”ti sutvāva chedayissati. **Puttadārassā**ti mama ekassa chindanapaccayā tava dvinnaṃ puttānañceva aggamaheṣiyā cāti tiṇṇampi janānaṃ amhākaṃ rājā chedayissati. **Evaṃ no mantitaṃ raho**ti mahārāja, mayā ca vedeharājena ca evaṃ rahasi mantitaṃ “yaṃ yaṃ idha mayhaṃ cūḷanirājā kāreti, taṃ taṃ tattha tassa puttadārānaṃ kātabban”ti. **Palasatanti** palasatappamāṇaṃ bahū khāre khādāpetvā mudubhāvaṃ upanītaṃ cammaṃ. **Kontimantāsuniṭṭhanti** kontimantā vuccati cammakārasatthaṃ, tāya kantanalikhitaṃ vasena katattā suṭṭhu niṭṭhitaṃ. **Tanutāṇāyāti** yathā taṃ cammaṃ saṅgāme sarānaṃ paṭihantave sarīratāṇaṃ upeti, sare paṭihanitvā sarīraṃ rakkhati. **Sukhāvahoti** mahārāja, ahampi amhākaṃ rañño paccāmittānaṃ vāraṇatthena taṃ saraparittāṇacammaṃ viya sukhāvaho. **Dukkhanudoti** kāyikasukhacetāsikasukhañca āvahāmi, dukkhañca nudemi. **Matinti** tasmā tava matīṃ paññaṃ usum tena palasatacammena viya attano matiyā paṭihanissāmīti.

Taṃ (6.0306) sutvā rājā cintesi “gahapatiputto kiṃ katheti, yathā kira ahaṃ etassa karissāmi, evaṃ vedeharājā mama puttadārānaṃ kammakāraṇaṃ kariṣṣati, na jānāti mama puttadārānaṃ ārakkhassa susaṃvihitabhāvaṃ, ‘idāni māreṣṣatī’ti maraṇabhayena vilapati, nāssa vacanaṃ saddahāmi”ti. Mahāsatto “ayaṃ maṃ maraṇabhayena kathetīti maññati, jānāpessāmi na”ti cintetvā āha-

750. “Ingha passa mahārāja, suññaṃ antepuraṃ tava;
orodhā ca kumārā ca, tava mātā ca khattiya;
umaṅgā nīharitvāna, vedehassupanāmitā”ti.

Tattha **umaṅgāti** mahārāja, mayā attano māṇave pesetvā pāsādā otarāpetvā jaṅgha-umaṅgena āharāpetvā mahā-umaṅgā nīharitvā bandhavā te vedehassa upanāmitāti.

Taṃ sutvā rājā cintesi “paṇḍito ativiya daḷhaṃ katvā katheti, mayā ca rattibhāge gaṅgāpasse nandādeviyā saddo viya suto, mahāpañño paṇḍito kadāci saccaṃ bhaṇeyyā”ti. So uppanabalavasokopi satīṃ upaṭṭhāpetvā asocanto viya ekaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā jānanatthāya pesento imaṃ gāthamāha-

751. “Ingha antepuraṃ mayhaṃ, gantvāna vicinātha naṃ;
yathā imassa vacanaṃ, saccaṃ vā yadi vā musā”ti.

So sapaṇḍitāro rājanivesanaṃ gantvā dvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā hatthapāde bandhitvā mukhañca pidahitvā nāgadantakesu olaggite antepurapālake ca khujjavāmanakādayo ca bhājanāni bhinditvā tattha tattha vippakiṇṇakhādaniya-bhojanīyañca ratanagharadvārāni vivaritvā kataratanavilopaṃ vivaṭadvāraṃ sirigabbhañca yathāvivaṭehi eva vātapānehi pavisitvā caramānaṃ kākagaṇaṃca

chaḍḍitagāmasadisam̐ susānabhūmiyam̐ viya ca nissirikam̐ rājanivesanañca
disvā punāgantvā rañño ārocento āha-

752. “Evametam̐ mahārāja, yathā āha mahosadho;
suññam̐ antepuram̐ sabbam̐, kākapaṭṭanakam̐ yathā”ti.

Tattha (6.0307) **kākapaṭṭanakam̐ yathā**ti macchagandhena āgatehi kākagaṇehi
samākiṅṅo samuddatīre chaḍḍitagāmako viya.

Tam̐ sutvā rājā catunnam̐ janānam̐ piyavippayogasambhavena sokena kampa-
māno “idaṃ mama dukkham̐ gahapatiputtam̐ nissāya uppannaṃ”ti daṇḍena
ghaṭṭito āsiviso viya bodhisattassa ativiya kujjhi. Mahāsatto tassākāram̐ disvā
“ayam̐ rājā mahāyaso kadāci kodhavasena ‘kiṃ mama etehi’ti khattiyamānena
mam̐ viheṭṭheyya, yaṃnūnāham̐ nandādeviṃ iminā aditṭhapubbam̐ viya karonto
tassā sarīravaṇṇam̐ vaṇṇeyyam̐. Atha so tam̐ anussarivā ‘sacāham̐ mahosadham̐
māressāmi, evarūpaṃ itthiratanam̐ na labhissāmi, amārento puna tam̐ labhissāmi’-
ti attano bhariyāya sinehena na kiñci mayham̐ karissati”ti cintetvā attano anura-
kkhaṇattham̐ pāsāde ṭhitova rattakambalantarā suvaṇṇavaṇṇam̐ bāhum̐ nīharivā
tassā gatamaggācikkhanavasena vaṇṇento āha-

753. “Ito gatā mahārāja, nārī sabbaṅgasobhanā;
kosambaphalakasussoṇī, haṃsagaggarabhāṇinī.

754. “Ito nītā mahārāja, nārī sabbaṅgasobhanā;
koseyyavasanā sāmā, jātarūpasumekhalā.

755. “Surattapādā kalyāṇī, suvaṇṇamaṇimekhalā;
pārevatakkhī sutanū, bimboṭṭhā tanumajjhimā.

756. “Sujātā bhujalaṭṭhiva, vedīva tanumajjhimā;
dīghassā kesā asitā, īsakaggapavellitā.

757. “Sujātā migachāpāva, hemantaggisikhāriva;
nadīva giriduggesu, sañchannā khuddaveḷubhi.

758. “Nāganāsūru kalyāṇī, paramā timbarutthanī;
nātidīghā nātirassā, nālomā nātilomasā”ti.

Tattha **itoti** umaṅgam̐ dasseti. **Kosambaphalakasussoṇī**ti visālakañcanapha-
lakam̐ viya sundarasoṇī. **Haṃsagaggarabhāṇinī**ti gocaratthāya vicarantānam̐ (6.0308)

haṃsapotakānaṃ viya gaggarena madhurena sarena samannāgatā. **Koseyyavasanā**ti kañcanakhacitakoseyyavatthavasanā. **Sāmā**ti suvaṇṇasāmā. **Pārevatakkhī**ti pañcasu pasādesu rattaṭṭhāne pārevatasakuṇisadisakkhī. **Sutanū**ti sobhanasarīrā. **Bimboṭṭhā**ti bimbaphalaṃ viya surajjitamatṭhoṭṭhapariyosānā. **Tanumajjhimā**ti karamitatanumajjhimā. **Sujātā bhujalatṭhivā**ti vijambhanakāle vāteritarattapallava-vilāsiniṃ sujātā bhujalatā viya virocati. **Vedīvā**ti kañcavedi viya tanumajjhimā. **Īsakaggapavellitā**ti īsakaṃ aggesu onatā. Īsakaggapavellitā vā nettiṃsāya aggaṃ viya vinatā.

Migachāpāvāti pabbatasānumhi sujātā ekavassikabyagghapotikā viya vilāsakuttiyuttā. **Hemantaggisikhārivā**ti obhāsasampannatāya hemante aggisikhā viya sobhati. **Khuddaveḷubhī**ti yathā khuddakehi udakaveḷūhi sañchannā nadī sobhati, evaṃ tanukalomāya lomarājīyā sobhati. **Kalyāṇī**ti chavimaṃsakesanhāru-aṭṭhīnaṃ vasena pañcavidhena kalyāṇena samannāgatā. **Paramā timbarutthanī**ti timbarutthanī paramā uttamā, suvaṇṇaphalake ṭhapitasuvaṇṇavaṇṇatimbaruphaladvayamivassā susaṇṭhānasampannaṃ nirantaraṃ thanayugalaṃ.

Evaṃ mahāsatte tassā rūpasiriṃ vaṇṇenteva tassa sā pubbe adiṭṭhapubbā viya ahosi, balavasinehaṃ uppādesi. Athassa sinehuppattibhāvaṃ ñatvā mahāsatto anantaraṃ gāthamāha-

759. “Nandāya nūna maraṇena, nandasi sirivāhana;
ahañca nūna nandā ca, gacchāma samasādhanan”ti.

Tattha **sirivāhanā**ti sirisampannavāhana mahārāja, nūna tvaṃ evaṃ uttamarūpadharāya nandāya maraṇena nandasīti vadati. **Gacchāmā**ti sace hi tvaṃ maṃ māressasi, ekaṃseneva amhākaṃ rājā nandaṃ māressati. Iti nandā ca ahañca yamassa santikaṃ gamissāma, yamo amhe ubho disvā nandaṃ (6.0309) mayhameva dassati, tassa tuyhaṃ maṃ māretvā tādisaṃ itthiratanāṃ alabhantassa kiṃ rajjena, nāhaṃ attano maraṇena parihāniṃ passāmi, devāti.

Iti mahāsatto ettake ṭhāne nandameva vaṇṇesi, na itare tayo jane. Kiṃkāraṇā? Sattā hi nāma piyabhariyāsu viya sesesu ālayaṃ na karonti, mātaraṃ vā saranto puttadhītaropi sarissatīti tasmā tameva vaṇṇesi, rājamātaraṃ pana mahallikābhāvena na vaṇṇesi. Ñāṇasampanne mahāsatte madhurassarena vaṇṇenteyeva nandādevī āgantvā rañño purato ṭhitā viya ahosi. Tato rājā cintesi “ṭhapetvā mahosadhaṃ añño mama bhariyaṃ ānetuṃ samattho nāma natthī”ti. Athassa naṃ sarantassa soko uppajji. Atha naṃ mahāsatto “mā cintayittha, mahārāja, devī ca te putto ca mātā ca tayopi āgacchissanti, mama gamanamevettha pamāṇaṃ, tasmā tvaṃ assāsaṃ paṭilabha, narindā”ti rājānaṃ assāsesi. Atha rājā cintesi “ahaṃ attano nagaraṃ surakkhitaṃ sugopitaṃ kārāpetvā imaṃ upakārinagaraṃ ettakena balavāhanena parikkhipitvāva ṭhito. Ayaṃ pana paṇḍito evaṃ sugopitāpi mama nagarā deviñca me puttañca mātarañca ānetvā vedehassa dāpesi. Amhesu ca evaṃ parivāretvā ṭhitesveva ekassapi ajānantassa vedehaṃ sasenāvāhanaṃ palāpesi. Kiṃ nu kho dibbamāyaṃ jānāti, udāhu cakkhumohanan”ti. Atha naṃ pucchanto āha-

760. “Dibbaṃ adhiyase māyaṃ, akāsi cakkhumohanaṃ;

yo me amittaṃ hatthagataṃ, vedehaṃ parimocayī” ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “ahaṃ dibbamāyaṃ jānāmi, paṇḍitā hi nāma dibbamāyaṃ uggaṇhitvā bhaye sampatte attānampi parampi dukkhato mocayantiyevā” ti vatvā āha-

761. “Adhīyanti mahārāja, dibbamāyidha paṇḍitā;
te mocayanti attānaṃ, paṇḍitā mantino janā.

762. “Santi (6.0310) māṇavaputtā me, kusalā sandhichedakā;
yesaṃ katena maggena, vedaho mithilaṃ gato” ti.

Tattha **dibbamāyidhā**ti dibbamāyaṃ idha. **Māṇavaputtā**ti upaṭṭhākataruṇayodhā. **Yesaṃ katenā**ti yehi katena. **Maggenā**ti alaṅkata-umaṅgena.

Taṃ sutvā rājā “alaṅkata-umaṅgena kira gato, kīdiso nu kho umaṅgo” ti umaṅgaṃ daṭṭhukāmo ahosi. Athassa icchitaṃ ṇatvā mahāsatto “rājā umaṅgaṃ daṭṭhukāmo, dassessāmissa umaṅgaṃ” ti dassento āha-

763. “Ingha passa mahārāja, umaṅgaṃ sādhu māpitaṃ;
hatthīnaṃ atha assānaṃ, rathānaṃ atha pattinaṃ;
ālokabhūtaṃ tiṭṭhantaṃ, umaṅgaṃ sādhu māpitaṃ” ti.

Tattha **hatthīnanti** iṭṭhakakammacittakammavasena katānaṃ etesaṃ hatthi-ā-dīnaṃ paṇḍitā upasobhitaṃ alaṅkatadevasabhāsadisamaṃ ekobhāsaṃ hutvā tiṭṭhantaṃ umaṅgaṃ passa, devāti.

Evañca pana vatvā “mahārāja, mama paññāya māpita candassa ca sūriyassa ca uṭṭhitaṭṭhāne viya pākaṭe alaṅkata-umaṅge asītimahādvārāni catusaṭṭhicūḷadvārāni ekasatasayanagabbhe anekasatadīpagabbhe ca passa, mayā saddhiṃ samaggo sammodamāno hutvā attano balena saddhiṃ upakārinagaraṃ pavisa, devā” ti nagaradvāraṃ vivarāpesi. Rājā ekasatarājaparivāro nagaraṃ pāvīsi. Mahāsatto pāsādā oruyha rājānaṃ vanditvā saparivāraṃ ādāya umaṅgaṃ pāvīsi. Rājā alaṅkatadevasabhaṃ viya umaṅgaṃ disvā bodhisattassa guṇe vaṇṇento āha-

764. “Lābhā vata videhānaṃ, yassimedisā paṇḍitā;
ghare vasanti vijite, yathā tvaṃsi mahosadhā” ti.

Tattha **videhānanti** evarūpānaṃ paṇḍitānaṃ ākarassa uṭṭhānaṭṭhānabhūtassa videhānaṃ janapadassa lābhā vata. **Yassimedisā**ti yassa ime (6.0311) evarūpā paṇḍitā upāyakusalā santike vā ekaghare vā ekajanapade vā ekaraṭṭhe vā vasanti, tassapi lābhā vata. **Yathā tvaṃsī**ti yathā tvaṃ asi, tādīsena paṇḍitena saddhiṃyeva ekaraṭṭhe vā ekajanapade vā ekanagare vā ekaghare vā vasituṃ labhanti. Tesaṃ videharaṭṭhavāsīnañceva mithilanagaravāsīnañca tayā saddhiṃ ekato vasituṃ labhantānaṃ lābhā vatāti vadati.

Athassa mahāsatto ekasatasayanagabbhe dasseti. Ekassa dvāre vivaṭe sabbesaṃ vivarīyati. Ekassa dvāre pidahite sabbesaṃ pidhiyati. Rājā umaṅgaṃ olokeno purato gacchati, paṇḍito pana pacchato. Sabbā senā umaṅgameva pāvīsi. Rājā umaṅgato nikkhami. Paṇḍito tassa nikkhantabhāvaṃ ṇatvā sayaṃ nikkhamitvā aññesaṃ nikkhamituṃ adatvā umaṅgadvāraṃ pidahanto āṇiṃ akkami. Tāvadeva asītimahādvārāni catusaṭṭhicūḷadvārāni ekasatasayanagabbha-

dvārāni anekasatadīpagabbhadvārāni ca ekappahārenea pidahiṃsu. Sakalo umaṅgo lokantariyanirayo viya andhakāro ahosi. Mahājano bhītasito ahosi. Mahāsatto hiyyo umaṅgaṃ pavisanto yaṃ khaggaṃ vāluke ṭhapesi, taṃ gahetvā bhūmito aṭṭhārasahatthubbedhaṃ ākāsaṃ ullaṅghitvā oruyha rājānaṃ hatthe gahetvā asīṃ uggiritvā tāsetvā “mahārāja, sakalajambudīpe rajjaṃ kassa rajjan”ti pucchi. So bhīto “tuyhameva paṇḍitā”ti vatvā “abhayaṃ me dehi”ti āha. “Mā bhāyittha, mahārāja, nāhaṃ taṃ māretukāmatāya khaggaṃ parāmasiṃ, mama paññānubhāvaṃ dassetuṃ parāmasin”ti khaggaṃ rañño adāsi. Atha naṃ khaggaṃ gahetvā ṭhitam “mahārāja, sace maṃ māretukāmosi, idāneva iminā khaggena mārehi. Atha abhayaṃ dātukāmo, abhayaṃ dehi”ti āha. “Paṇḍita, mayā tuyhampi abhayaṃ dinnameva, tvaṃ mā cintayī”ti asīṃ ṭhapetvā ubhopi añña-maññaṃ adubbhāya sapathaṃ kariṃsu.

Atha rājā bodhisattaṃ āha- “paṇḍita, evaṃ ñāṇabalasampanno hutvā rajjaṃ kasmā na gaṇhāsī”ti? “Mahārāja, ahaṃ icchamāno ajjeva sakalajambudīpe rājāno māretvā rajjaṃ gaṇheyyaṃ, paraṃ māretvā ca yasaggahaṇaṃ nāma paṇḍitehi na pasatthan”ti. “Paṇḍita, mahājano dvāraṃ alabhamāno paridevati, umaṅgadvāraṃ vivarivā mahājanassa jīvitadānaṃ dehi”ti (6.0312). So dvāraṃ vivari, sakalo umaṅgo ekobhāso ahosi. Mahājano assāsaṃ paṭilabhi. Sabbe rājāno attano senāya saddhiṃ nikkhamitvā paṇḍitassa santikaṃ āgamiṃsu. So rañña saddhiṃ visālamālake aṭṭhāsī. Atha naṃ te rājāno āhaṃsu “paṇḍita, taṃ nissāya jīvitam laddhaṃ, sace muhuttaṃ umaṅgadvāraṃ na vivarittha, sabbesaṃ no tattheva maraṇaṃ abhavissā”ti. “Na mahārājāno idāneva tumhehi maññeva nissāya jīvitam laddhaṃ, pubbepi laddhaṃyevā”ti. “Kadā, paṇḍitā”ti? “Ṭhapetvā amhākaṃ nagaraṃ sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā uttarapañcālanagaraṃ gantvā uyyāne jayapānaṃ pātuṃ surāya paṭiyattakālaṃ sarathā”ti? “Āma, paṇḍitā”ti. Tadā esa rājā kevaṭṭena saddhiṃ dummantitena visayojitāya surāya ceva macchamaṃsehi ca tumhe māretuṃ kiccamakāsi. Athāhaṃ “mādise paṇḍite dharamāne ime anāthamaraṇaṃ mā marantū”ti attano yodhe pesetvā sabbabhājanāni bhindāpetvā etesaṃ mantaṃ bhinditvā tumhākaṃ jīvitadānaṃ adāsinti.

Te sabbepi ubbiggamānasā hutvā cūlanirājānaṃ pucchiṃsu “saccaṃ kira, mahārājā”ti? “Āma, mayā kevaṭṭassa kathaṃ gahetvā kataṃ, saccameva paṇḍito katheti”ti. Te sabbepi mahāsattaṃ āliṅgitvā “paṇḍita, tvaṃ sabbesaṃ no patiṭṭhā jāto, taṃ nissāya mayaṃ jīvitam labhimhā”ti sabbapasādhanehi mahāsattassa pūjaṃ kariṃsu. Paṇḍito rājānaṃ āha- “mahārāja, tumhe mā cintayittha, pāpamitta-saṃsaggasseva esa doso, ime rājāno khamāpethā”ti. Rājā “mayā duppurisaṃ nissāya tumhākaṃ evarūpaṃ kataṃ, esa mayhaṃ doso, khamatha me dosaṃ, puna evarūpaṃ na karissāmi”ti khamāpesi. Te añña-maññaṃ accayaṃ desetvā samaggā sammodamānā ahesuṃ. Atha rājā bahūni khādaniyabhojanīyagandha-mālādīni āharāpetvā sabbehi saddhiṃ sattāhaṃ umaṅgeyeva kilītvā nagaraṃ pavisitvā mahāsattassa mahāsakkāraṃ kāretvā ekasatarājaparivuto mahātale nisīditvā paṇḍitaṃ attano santike vasāpetukāmatāya āha-

765. “Vuttiṅca (6.0313) parihāraṅca, diguṇaṃ bhattavetaṇaṃ;

dadāmi vipule bhoge, bhuñja kāme ramassu ca;
mā videhaṃ paccagamā, kiṃ videho karissatī”ti.

Tattha **vuttinti** yasanissitaṃ jīvitavuttiṃ. **Parihāranti** gāmanigamadānaṃ.
Bhattanti nivāpaṃ. **Vetananti** paribbayaṃ. **Bhogeti** aññepi te vipule bhoge
dadāmi.

Paṇḍito taṃ paṭikkhipanto āha-

766. “Yo cajetha mahārāja, bhattāraṃ dhanakāraṇā;
ubhinnaṃ hoti gārayho, attano ca parassa ca;
yāva jīveyya vedeho, nāññassa puriso siyā.

767. “Yo cajetha mahārāja, bhattāraṃ dhanakāraṇā;
ubhinnaṃ hoti gārayho, attano ca parassa ca;

yāva tiṭṭheyya vedeho, nāññassa vijite vase” ti.

Tattha **attano ca parassa cāti** evarūpañhi “dhanakāraṇā mayā attano bhattāraṃ pariccajantena pāpaṃ katan”ti attāpi attānaṃ garahati, “iminā dhanakāraṇā attano bhattā pariccatto, pāpadhammo ayan”ti paropi garahati. Tasmā na sakkā tasmim dharante mayā aññassa vijite vasitunti.

Atha naṃ rājā āha- “tena hi, paṇḍita, tava rañño divaṅgatakāle idhāgantum paṭiññaṃ dehī”ti. So “sādhu, deva, ahaṃ jīvanto āgamissāmī”ti āha. Athassa rājā sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā sattāhaccayena puna āpucchanaṃ kāle “ahaṃ te, paṇḍita, idañcidañca dammi”ti vadanto gāthamāha-

768. “Dammi nikkhasahassaṃ te, gāmāsītiñca kāsisa;
dāsisatāni cattāri, dammi bhariyāsatañca te;
sabbaṃ senaṅgamādāya, sotthiṃ gaccha mahosadhā”ti.

Tattha **nikkhasahassanti** pañcasuvaṇṇena nikkhena nikkhānaṃ sahassaṃ. **Gāmā**ti ye gāmā saṃvacchare saṃvacchare sahassasahassuṭṭhānakā, te ca gāme (6.0314) te dammi. **Kāsisa**ti kāsiraṭṭhe. Taṃ videharaṭṭhassa āsannaṃ, tasmā tatthassa asītigāme adāsi.

Sopi rājānaṃ āha- “mahārāja, tumhe bandhavānaṃ mā cintayittha, ahaṃ mama rañño gamanakāleyeva ‘mahārāja, nandādeviṃ mātutṭhāne ṭhapeyyāsi, pañcālacandaṃ kaniṭṭhaṭṭhāne’ti vatvā dhītāya te abhisekaṃ dāpetvā rājānaṃ uyyojesiṃ, mātarañca deviñca puttañca sīghameva pesessāmī”ti. So “sādhu, paṇḍitā”ti attano dhītu dātabbāni dāsīdāsavattālañkārasuvaṇṇahirañña-alañkatahatthi-assarathādīni “imāni tassā dadeyyāsi”ti mahāsattaṃ paṭicchāpetvā senāvāhanassa kattabbakiccaṃ vicārento āha-

769. “Yāva dadantu hatthīnaṃ, assānaṃ diguṇaṃ vidhaṃ;
tappentu annapānena, rathike pattikārake”ti.

Tattha **yāvāti** na kevalaṃ diguṇameva, yāva pahoti, tāva hatthīnañca assānañca yavagodhumādividhaṃ dethāti vadati. **Tappentū**ti yattakena te antarāmagge akilantā gacchanti, tattakaṃ dentā tappentu.

Evañca pana vatvā paṇḍitaṃ uyyojento āha-

770. “Hatthī asse rathe pattī, gacchevādāya paṇḍita;
passatu taṃ mahārājā, vedeho mithilaṃ gatan”ti.

Tattha **mithilaṃ gatanti** sotthinā taṃ mithilanagaraṃ sampattaṃ passatu.

Iti so paṇḍitassa mahantaṃ sakkāraṃ katvā uyyojesi. Tepi ekasatarājāno mahāsattassa sakkāraṃ katvā bahuṃ paṇṇākāraṃ adamsu. Tesam santike upanikkhitakapurisāpi paṇḍitameva parivārayiṃsu. So mahantena parivārena parivuto maggaṃ paṭipajjitvā antarāmaggeyeva cūḷanirañña dinnagāmato āyaṃ āharāpetum purise pesetvā videharaṭṭhaṃ sampāpuṇi. Senakopi kintarāmagge attano purisaṃ ṭhapesi “cūḷanirañño puna āgamaṃ vā anāgamaṃ vā jānitvā yassa kassaci āgamañca mayhaṃ āroceyyāsi”ti. So tiyojanamatthakeyeva mahāsattaṃ disvā āgantvā “paṇḍito mahantena parivārena āgacchatī”ti senakassa ārocesi. So taṃ sutvā rājakulaṃ āgamāsi (6.0315). Rājāpi pāsādātale ṭhito vātapānena olokeno mahatiṃ senaṃ disvā “mahosadhapaṇḍitassa senā mandā, ayaṃ

ativiya mahatī senā dissati, kiṃ nu kho cūḷanirājā āgato siyā”ti bhīttasito tamatthaṃ pucchanto āha-

771. “Hatthī assā rathā pattī, senā padissate mahā;
caturaṅginī bhīsarūpā, kiṃ nu maññasi paṇḍitā”ti.

Athassa senako tamatthaṃ ārocento āha-

772. “Ānando te mahārāja, uttamo paṭidissati;
sabbaṃ senaṅgamādāya, sotthiṃ patto mahosadho”ti.

Taṃ sutvā rājā āha- “senaka, paṇḍitassa senā mandā, ayaṃ pana mahatī”ti. “Mahārāja, cūḷanirājā tena pasādito bhavissati, tenassa pasannena dinnā bhavissati”ti. Rājā nagare bheriṃ carāpesi “nagaraṃ alaṅkaritvā paṇḍitassa paccuggamaṃ karontū”ti. Nāgarā tathā kariṃsu. Paṇḍito nagaraṃ pavisitvā rājakulaṃ gantvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ rājā uttāya āliṅgitvā pallaṅkavaragato paṭisanthāraṃ karonto āha-

773. “Yathā petaṃ susānasmīṃ, chaḍḍetvā caturō janā;
evaṃ kapilayye tyamha, chaḍḍayitvā idhāgatā.

774. “Atha tvaṃ kena vaṇṇena, kena vā pana hetunā;
kena vā atthajātena, attānaṃ parimocayī”ti.

Tattha **caturō janā**ti paṇḍita, yathā nāma kālakataṃ caturō janā mañcakena susānaṃ netvā tattha chaḍḍetvā anapekkhā gacchanti, evaṃ kapilayye raṭṭhe taṃ chaḍḍetvā mayaṃ imāgatāti attho. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena. **Hetunā**ti paccayena. **Atthajātenā**ti atthena. **Attānaṃ parimocayī**ti amittahatthagato kena kāraṇena paccayena kena atthena tvaṃ attānaṃ parimocesīti pucchati.

Tato (6.0316) mahāsatto āha-

775. “Atthaṃ atthena vedeha, mantāṃ mantena khattiya;
parivārayiṃ rājānaṃ, jambudīpaṃva sāgaro”ti.

Tassattho- ahaṃ, mahārāja, tena cintitaṃ atthaṃ attano cintitena atthena, tena ca mantitaṃ mantāṃ attano mantitena mantena parivāresīṃ. Na kevalaṅca ettakameva, ekasatarājaparivāraṃ pana taṃ rājānaṃ jambudīpaṃ sāgaro viya parivārayissanti. Sabbaṃ attano katakammaṃ vitthāretvā kathesi.

Taṃ sutvā rājā ativiya tussi. Athassa paṇḍito cūḷaniraññā attano dinnaṃ paṇṇā-kāraṃ ācikkhanto āha-

776. “Dinnaṃ nikkhasahassaṃ me, gāmāsīti ca kāsīsu;
dāsisatāni cattāri, dinnaṃ bhariyāsatañca me;
sabbaṃ senaṅgamādāya, sotthināmi idhāgato”ti.

Tato rājā ativiya tuṭṭhapahaṭṭho mahāsattassa guṇaṃ vaṇṇento tameva udānaṃ udānesi-

777. “Susukhaṃ vata saṃvāso, paṇḍitehīti senaka;
pakkhīva pañjare baddhe macche jālagateriva;
amittahatthagate, mocayī no mahosadho”ti.

Senakopi tassa vacanaṃ sampaṭicchanto tameva gāthamāha-

778. “Evametaṃ mahārāja, paṇḍitā hi sukhāvahā;

pakkhīva pañjare baddhe, macche jālagateriva;
amittahattagata, mocayī no mahosadho”ti.

Atha rājā nagare chaṇabheriṃ carāpetvā “sattāhaṃ mahāchaṇaṃ karontu,
yesaṃ mayi sineho atthi, te sabbe paṇḍitassa sakkāraṃ sammānaṃ karontū”ti
āṇāpento āha-

779. “Āhaññantu (6.0317) sabbavīṇā, bheriyo dindimāni ca;
dhamentu māgadhā saṅkhā, vaggū nadantu dundubhī”ti.

Tattha **āhaññantū**ti vādiyantu. **Māgadhā saṅkhā**ti magadharatṭhe sañjātā
saṅkhā. **Dundubhī**ti mahābheriyo.

Atha te nāgarā ca jānapadā ca pakatiyāpi paṇḍitassa sakkāraṃ kātukāmā
bherisaddaṃ sutvā atirekataraṃ akaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

780. “Orodhā ca kumārā ca, vesiyānā ca brāhmaṇā;
bahuṃ annaṅca pānaṅca, paṇḍitassābhihārayuṃ.

781. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
bahuṃ annaṅca pānaṅca, paṇḍitassābhihārayuṃ.

782. “Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā;
bahuṃ annaṅca pānaṅca, paṇḍitassābhihārayuṃ.

783. “Bahujano pasannosi, disvā paṇḍitamāgataṃ;
paṇḍitamhi anuppatte, celukkhepo avattathā”ti.

Tattha **orodhā**ti udumbaradeviṃ ādiṃ katvā antepurikā. **Abhihārayunti** abhihārā-
pesuṃ, paṇiṃsūti attho. **Bahujanoti** bhikkhave, nagaravāsino ca catudvāragāma-
vāsino ca janapadavāsino cāti bahujano pasanno ahosi. **Disvā paṇḍitamāgataṃ**
paṇḍitaṃ mithilaṃ āgataṃ disvā. **Avattathā**ti paṇḍitamhi mithilaṃ anuppatte
“ayaṃ no paṭhamameva paccāmittavasāṃ gataṃ rājānaṃ mocetvā pesetvā
pacchā ekasatarājāno aññamaññaṃ khamāpetvā samagge katvā cūḷaniṃ pasā-
detvā tena dinnaṃ mahantaṃ yasaṃ ādāya āgato”ti tuṭṭhacittena janena pavattito
celukkhepo pavattatha.

Atha mahāsatto chaṇavasāne rājakulaṃ āgantvā “mahārāja, cūḷanirañño māta-
raṅca deviṅca puttaṅca sīghaṃ pesetuṃ vaṭṭati”ti āha. “Sādhu, tāta, pesehi”ti. So
tesaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ mahantaṃ sakkāraṃ katvā (6.0318) attanā saddhiṃ āgata-
senāyapi sakkāraṃ sammānaṃ kāretvā te tayo jane mahantena parivārena
attano purisehi saddhiṃ pesesi. Raññā attano dinnā satabharyā ca cattāri dāsisa-
tāni ca nandādeviyā saddhiṃ pesesi, attanā saddhiṃ āgatasenampi tehi saddhiṃ-
yeva pesesi. Te mahantena parivārena uttarapañcālanagaraṃ pāpuṇṇisu. Atha
rājā mātaraṃ pucchi “kiṃ, amma, vedeharājena te saṅgaho kato”ti? “Kiṃ tāta,
kathesi, maṃ

devatāṭhāne ṭhapetvā sakkāramakāsi, nandādevimpi mātuṭṭhāne ṭhapesi, pañcālacandaṃ kaniṭṭhabhātikatṭhāne ṭhapesī”ti. Taṃ sutvā rājā ativiya tussitvā bahuṃ paṇṇākāraṃ pesesi. Tato paṭṭhāya te ubhopi samaggā sammodamānā vasiṃsūti.

Mahā-umaṅgakaṇḍaṃ niṭṭhitaṃ.

Dakarakkhasapañho

Pañcālacandī videharaññā piyā ahosi manāpā. Sā dutiye saṃvacchare puttaṃ vijāyi. Tassa dasame saṃvacchare vedeharājā kālamakāsi. Bodhisatto tassa chattaṃ ussāpetvā “deva, ahaṃ tava ayyakassa cūḷanirañño santikaṃ gamissāmi”ti āpucchi. Paṇḍita, mā maṃ daharaṃ chaḍḍetvā gamittha, ahaṃ taṃ pituṭṭhāne ṭhapetvā sakkāraṃ karissāmi. Pañcālacandīpi naṃ “paṇḍita, tumhākaṃ gatakāle aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, mā gamitthā”ti yāci. Sopi “mayā rañño paṭiññā dinnā, na sakkā agantun”ti mahājanassa kalunaṃ paridevantasseva attano upaṭṭhāke gahetvā nagarā nikkhamitvā uttarapañcālanagaraṃ gato. Rājā tassāgamaṇaṃ sutvā paccuggantvā mahantena sakkārena nagaraṃ pavesetvā mahantaṃ gehaṃ datvā ṭhapetvā paṭhamadinne asitigāme na aññaṃ bhogaṃ adāsi. So taṃ rājānaṃ upaṭṭhāsi.

Tadā bherī nāma paribbājikā rājagehe bhuñjati, sā paṇḍitā byattā. Tāya mahāsatto na diṭṭhapubbo, “mahosadhapaṇḍito kira rājānaṃ upaṭṭhātī”ti saddameva suṇāti. Tenapi sā na diṭṭhapubbā, “bherī nāma paribbājikā rājagehe bhuñjati”ti saddameva suṇāti. Nandādevī pana “piyavippayogaṃ katvā amhe kilamāpesī”ti bodhisatte anattamaṇā ahosi. Sā pañcasatā vallabhitthiyo āṇāpesi “mahosadhassa ekaṃ dosaṃ upadhāretvā (6.0319) rañño antare paribhindituṃ vāyamaṭṭhā”ti. Tā tassa antaraṃ oloketiyo vicaranti.

Athekadivasamaṃ sā paribbājikā bhuñjitvā rājagehā nikkhantī bodhisattaṃ rājupaṭṭhānaṃ āgacchantaṃ rājaṅgaṇe passi. So taṃ vanditvā aṭṭhāsi. Sā “ayaṃ kira paṇḍito, jānissāmi tāvassa paṇḍitabhāvaṃ vā apaṇḍitabhāvaṃ vā”ti hatthamuddāya pañhaṃ pucchanti bodhisattaṃ oloketvā hatthaṃ pasāresi. Sā kira “kīdisaṃ, paṇḍita, rājā taṃ paradesato ānetvā idāni paṭijaggati, na paṭijaggati”ti manasāva pañhaṃ pucchi. Bodhisatto “ayaṃ hatthamuddāya maṃ pañhaṃ pucchati”ti ṇatvā pañhaṃ vissajjento hatthamuṭṭhiṃ akāsi. So kira “ayye, mama paṭiññaṃ gahetvā pakkositvā idāni rājā gāḷhamuṭṭhiva jāto, na me apubbaṃ kiñci deti”ti manasāva pañhaṃ vissajjesi. Sā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā hatthaṃ ukkhipitvā attano sīsaṃ parāmasi. Tena idaṃ dasseti “paṇḍita, sace kilamasi, mayaṃ viya kasmā na pabbajasi”ti? Taṃ ṇatvā mahāsatto attano kucchiṃ parāmasi. Tena idaṃ dasseti “ayye, mama positabbā puttadārā bahutarā, tena na pabbajāmi”ti. Iti sā hatthamuddāya pañhaṃ pucchitvā attano āvāsameva agamāsi. Mahāsattopi taṃ vanditvā rājupaṭṭhānaṃ gato.

Nandādeviyā payuttā vallabhitthiyo sihapañjare ṭhitā taṃ kiriyaṃ disvā cūḷani-

rañño santikaṃ gantvā “deva, mahosadho bheriparibbājikāya saddhiṃ ekato hutvā tumhākaṃ rajjaṃ gaṇhitukāmo, tumhākaṃ paccatthiko hoti”ti paribhindiṃsu. Rājā āha- “kiṃ vo diṭṭhaṃ vā suttaṃ vā”ti? Mahārāja, paribbājikā bhuñjitvā ota-ranti mahosadhaṃ disvā rājānaṃ hatthatalaṃ viya khalamaṇḍalaṃ viya ca samaṃ katvā “rajjaṃ attano hatthagataṃ kātuṃ sakkosī”ti hatthaṃ pasāresi. Mahosadhopi khaggaggahaṇākāraṃ dassento “katipāhaccayena sīsaṃ chinditvā rajjaṃ attano hatthagataṃ karissāmi”ti muṭṭhiṃ akāsi. Sā “sīsameva chindāhi”ti attano hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi. Mahosadho “majjheyeva naṃ chindissāmi”ti kucchiṃ parāmasi. Appamattā, mahārāja, hotha, mahosadhaṃ ghātetuṃ vaṭṭatiti. So tāsāṃ kathaṃ sutvā cintesi “na sakkā paṇḍitena mayi dussituṃ, paribbājikaṃ pucchissāmi”ti.

So (6.0320) punadivase paribbājikāya bhuttakāle taṃ upasaṅkamtivā pucchi “ayye, kacci te mahosadhapaṇḍito diṭṭho”ti? “Āma, mahārāja, hiyyo ito bhuñjitvā nikkhantiyā diṭṭho”ti. “Koci pana vo kathāsallāpo aho”ti. “Mahārāja, sallāpo natthi, ‘so pana paṇḍito’ti sutvā ‘sace paṇḍito, idaṃ jānissati’ti hatthamuddāya naṃ pañhaṃ pucchanti ‘paṇḍita, kacci te rājā pasāritahattho, na saṅkucitahattho, kacci te saṅgaṇhāti’ti hatthaṃ pasāresiṃ. Paṇḍito- “rājā mama paṭiññaṃ gahetvā pakkosivā idāni kiñci na deti”ti muṭṭhimakāsi. Athāhaṃ- “sace kilamasi, mayaṃ viya kasmā na pabbajasi”ti sīsaṃ parāmasiṃ. So- “mama posetabbā puttadārā bahutarā, tena na pabbajāmi”ti attano kucchiṃ parāmasiṃ. “Paṇḍito, ayye, mahosadho”ti? “Āma, mahārāja, pathavitale paññāya tena sadiso nāma natthi”ti. Rājā tassā kathaṃ sutvā taṃ vanditvā uyyojesi. Tassā gatakāle paṇḍito rājupaṭṭhānaṃ pavitṭho. Atha naṃ pucchi “kacci te, paṇḍita, bheri nāma paribbājikā diṭṭhā”ti? “Āma, mahārāja, hiyyo ito nikkhantiṃ passiṃ, sā hatthamuddāya evaṃ maṃ pañhaṃ pucchi, ahañcassā tatheva vissajjesi”ti tāya kathitaniyāmeneva kathesi. Rājā taṃ divasaṃ pasīditvā paṇḍitassa senāpatiṭṭhānaṃ adāsi, sabbakiccāni tameva paṭicchāpesi. Tassa yaso mahā aho”ti.

Rañño dinnayasānantarameva so cintesi “raññā ekappahāreneva mayhaṃ atimahantaṃ issariyaṃ dinnaṃ, rājāno kho pana māretukāmāpi evaṃ karontiyeva, yaṃnūnāhaṃ ‘mama suhadayo vā no vā’ti rājānaṃ vīmaṃseyyaṃ, na kho panañño jānituṃ sakkhissati, bheri paribbājikā ñāṇasampannā, sā ekenupāyena jānissati”ti. So bahūni gandhamālādīni gahetvā paribbājikāya āvāsaṃ gantvā taṃ pūjayitvā vanditvā “ayye, tumhehi rañño mama guṇakathāya kathitadivasato paṭṭhāya rājā ajjhottharivā mayhaṃ atimahantaṃ yasaṃ deti, taṃ kho pana ‘sabhāvena vā deti, no vā’ti na jānāmi, sādhu vatassa, sace ekenupāyena rañño mayi sinehabhāvaṃ jāneyyāthā”ti āha. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā punadivase rājagehaṃ gacchamānā dakarakkhasapañhaṃ nāma cintesi. Evaṃ kirassā aho”ti “ahaṃ carapuriso viya hutvā upāyena (6.0321) rājānaṃ pañhaṃ pucchitvā ‘paṇḍitassa suhadayo vā, no vā’ti jānissāmi”ti. Sā gantvā katabhattakiccā nisīdi. Rājāpi naṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tassā etadahosi “sace rājā paṇḍitassa upari duhadayo bhavissati, pañhaṃ puṭṭho attano duhadayabhāvaṃ mahājanamajjheyeva kathessati, taṃ ayuttaṃ, ekamante naṃ pañhaṃ pucchissāmi”ti. Sā “raho

paccāsīsāmi, mahārājā”ti āha. Rājā manusse paṭikkamāpesi. Atha naṃ sā āha-
“mahārāja, taṃ pañhaṃ pucchāmi”ti. “Puccha, ayye, jānanto kathessāmi”ti. Atha
sā dakarakkhasapañhe paṭhamaṃ gāthamāha-

“Sace vo vuyhamānānaṃ, sattannaṃ udakaṇṇave;
manussabalimesāno, nāvaṃ gaṇheyya rakkhaso;
anupubbaṃ kathaṃ datvā, muñcesi dakarakkhasā”ti. (jā. 1.16.224);

Tattha **sattannanti** tumhākaṃ mātā ca nandādevī ca tikhiṇamantikumāro ca
dhanusekhasahāyo ca purohito ca mahosadho ca tumhe cāti imesaṃ sattannaṃ.
Udakaṇṇaveti gambhīravittthate udake. **Manussabalimesānoti** manussabaliṃ gave-
santo. **Gaṇheyyāti** thāmasampanno dakarakkhaso udakaṃ dvidhā katvā nikkha-
mitvā taṃ nāvaṃ gaṇheyya, gaḥetvā ca pana “mahārāja, ime cha jane mama anu-
paṭipāṭiyā dehi, taṃ vissajjessāmi”ti vadeyya. Atha tvaṃ anupubbaṃ kathaṃ
datvā muñcesi dakarakkhasā, kaṃ paṭhamaṃ datvā ...pe... kaṃ chaṭṭhaṃ datvā
dakarakkhasato muñceyyāsīti?

Taṃ sutvā rājā attano yathājjhāsayaṃ kathento imaṃ gāthamāha-

“Mātaraṃ paṭhamaṃ dajjaṃ, bhariyaṃ datvāna bhātaraṃ;
tato sahāyaṃ datvāna, pañcamaṃ dajjaṃ brāhmaṇaṃ;
chaṭṭhāhaṃ dajjamattānaṃ, neva dajjaṃ mahosadhaṃ”ti. (jā. 1.16.225);

Tattha **chaṭṭhāhanti** ayye, pañcame khādite athāhaṃ “bho dakarakkhasa,
mukhaṃ vivarā”ti vatvā tena mukhe vivaṭe daḥhaṃ kacchaṃ bandhitvā imaṃ rajja-
siriṃ agaṇetvā “idāni maṃ khādā”ti tassa mukhe pateyyaṃ, na tveva jīvamāno
mahosadhapaṇḍitaṃ dadeyyanti, ettakena ayaṃ pañho niṭṭhito.

Evaṃ (6.0322) ñātaṃ paribbājikāya rañño mahāsatte suhadayataṃ, na pana
ettakeneva paṇḍitassa guṇo cando viya pākaṭo hoti. Tenassā etadahosi “ahaṃ
mahājanamajjhe etesaṃ guṇaṃ kathayissāmi, rājā tesam aguṇaṃ kathetvā
paṇḍitassa guṇaṃ kathessati, evaṃ paṇḍitassa guṇo nabhe puṇṇacando viya
pākaṭo bhavissati”ti. Sā sabbaṃ antepurajanaṃ sannipātāpetvā ādito paṭṭhāya
puna rājānaṃ tameva pañhaṃ pucchitvā tena tatheva vutte “mahārāja, tvaṃ
‘mātaraṃ paṭhamaṃ dassāmi’ti vadasi, mātā nāma mahāguṇā, tuyhañca mātā na
aññesaṃ mātusadisā. Bahūpakārā te esā”ti tassā guṇaṃ kathenti gāthadvaya-
māha-

“Posetā te janettī ca, dīgharattānukampikā;
chabbhī tayi padussati, paṇḍitā atthadassinī;
aññaṃ upanisaṃ katvā, vadhā taṃ parimocayi.
“Taṃ tādisiṃ pāṇadadiṃ, orasaṃ gabbhadhārinī;
mātaraṃ kena dosena, dajjāsi dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.226-227);

Tattha **posetāti** daharakāle dve tayo vāre nhāpetvā pāyetvā bhojetvā taṃ
posesi. **Dīgharattānukampikāti** cirakālaṃ mudunā hitacittena anukampikā.
Chabbhī tayi padussatīti yadā tayi chabbhī nāma brāhmaṇo padussi, tadā sā
paṇḍitā atthadassinī aññaṃ tava paṭirūpakaṃ katvā taṃ vadhā parimocayi.

Cūlanissa kira mahācūlanī nāma pitā ahosi. Sā imassa daharakāle purohitena
saddhiṃ methunaṃ paṭisevitvā rājānaṃ visena mārāpetvā brāhmaṇassa chattaṃ

ussāpetvā tassa aggamaheṣī hutvā ekadivasam “amma, chātomhī”ti vutte puttassa phāṇitena saddhiṃ pūvakhajjakam dāpesi. Atha naṃ makkhikā parivārayiṃsu, so “imaṃ nimmakkhikam katvā khādissāmi”ti thokam paṭikkamitvā bhūmiyam phāṇitabindūni pātetvā attano santike makkhikā pothetvā palāpesi. Tā gantvā itaram phāṇitam parivārayiṃsu. So nimmakkhikam katvā khajjakam khāditvā hattham (6.0323) dhovitvā mukham vikkhāletvā pakkāmi. Brāhmaṇo tassa taṃ kiriyaṃ disvā cintesi “ayaṃ dārako idāneva nimmakkhikam phāṇitam khādati, vuḍḍhippatto mama rajjam na dassati, idāneva naṃ māressāmi”ti. So deviyā tamattham ārocesi.

Sā “sādhū, deva, ahaṃ taya sinehena attano sāmikampi māresiṃ, iminā me ko attho, mahārāja, ekampi ajānāpetvā rahassena naṃ māressāmi”ti brāhmaṇam vañcetvā “attheso upāyo”ti paṇḍitam upāyakusalam bhattakārakam pakkosāpetvā “samma, mama putto cūḷanikumāro ca tava putto dhanusekhakumāro ca ekadivasam jātā ekato kumāraparihārena vaḍḍhitā piyasahāyakā, chabbhibrāhmaṇo mama puttam māretukāmo, tvam tassa jīvitadānam dehi”ti vatvā “sādhū, devi, kiṃ karomī”ti vutte “mama putto abhiṇham tava gehe hotu, tvañca te ca kati-pāham nirāsaṅkabhāvattāya mahānaseyeva supatha. Tato nirāsaṅkabhāvam ṇatvā tumhākam sayanaṭṭhāne eḷakaṭṭhīni ṭhapetvā manussānam sayanavelāya mahānase aggiṃ datvā kañci ajānāpetvā mama puttañca tava puttañca gahetvā aggadvāreneva nikkhamitvā tiroraṭṭham gantvā mama puttassa rājaputtabhāvam anācikkhitvā jīvitam anurakkhāhi”ti āha.

So “sādhū”ti sampatiçchi. Athassa sā ratanasāraṃ adāsi. So tathā katvā kumārañca puttañca ādāya maddaraṭṭhe sāgalanagaraṃ gantvā rājānaṃ upaṭṭhāsi. So porāṇabhattakāraṃ apanetvā tassa taṃ ṭhānaṃ adāsi. Dvepi kumārā tena saddhiṃyeva rājanivesanaṃ gacchanti. Rājā “kassete puttā kumārā”ti pucchi. Bhattakāraṃ “mayhaṃ puttā”ti āha. “Nanu dve asadisā”ti? “Dvinnaṃ itthīnaṃ puttā, devā”ti. Te gacchante kāle vissāsikā hutvā maddarañño dhītāya saddhiṃ rājanivesaneyeva kiṇanti. Atha cūlanikumāro ca rājadhītā ca abhiṇhadassanena aññamaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Kiṇanaṭṭhāne kumāro rājadhītaraṃ geṇḍukampi pāsakampi āharāpeti. Anāharantiṃ sīse paharati, sā rodati. Athassā saddaṃ sutvā rājā “kena me dhītā pahaṭā”ti vadati. Dhātiyo āgantvā pucchanti. Kumārikā “sacāhaṃ ‘iminā pahaṭāmhī’ti vakkhāmi (6.0324), pitā me etassa rājadaṇḍaṃ karissatī”ti sinehena na katheti, “nāhaṃ kenaci pahaṭā”ti vadati.

Athekadivasāṃ maddarājā naṃ paharantaṃ addasa. Disvānassa etadahosi “ayaṃ kumāro na ca bhattakāraṃ sadiso abhirūpo pāsādiko ativiya achambhito, na iminā etassa puttena bhavitabban”ti. So tato paṭṭhāya taṃ pariggaṇhi. Dhātiyo kiṇanaṭṭhāne khādaniyaṃ āharitvā rājadhītāya denti, sā aññesampi dāra-kānaṃ deti. Te jaṇṇunā patiṭṭhāya onatā gaṇhanti. Cūlanikumāro pana ṭhitakova tassā hatthato acchinditvā gaṇhāti. Rājāpi taṃ kiriyaṃ addasa. Athekadivasāṃ cūlanikumārassa geṇḍuko rañño cūlasayanassa heṭṭhā pāvisi. Kumāro taṃ gaṇhanto attano issaramānena “imassa paccantarañño heṭṭhāsāyane na pavisāmi”ti taṃ daṇḍakena nīharitvā gaṇhi. Rājā tampi kiriyaṃ disvā “nicchayenesa na bhattakāraṃ putto”ti taṃ pakkosāpetvā “kasseso putto”ti pucchi. “Mayhaṃ putto, devā”ti. “Ahaṃ tava puttañca aputtañca jānāmi, sabhāvaṃ me kathehi, no ce kathesi, jīvitaṃ te natthī”ti khaggaṃ uggiri. So maraṇabhayaṃ bhūto “kathemi, deva, raho pana paccāsīsāmi”ti vatvā rañña okāse kate abhayaṃ yācitvā yathābhūtaṃ ārocesi. Rājā tathato ñatvā attano dhītaraṃ alaṅkaritvā tassa pādapariçārikaṃ katvā adāsi.

Imesaṃ pana palātadivase “bhattakāraṃ ca cūlanikumāro ca bhattakāraṃ putto ca mahānase paditṭeṃyeva daḍḍhā”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Calākadevīpi taṃ pavattiṃ sutvā brāhmaṇassa ārocesi “deva, tumhākaṃ manoratho matthakaṃ patto, te kira tayopi bhattageheṃyeva daḍḍhā”ti. So tuṭṭhahaṭṭho ahosi. Calākadevīpi “cūlanikumārassa aṭṭhīni”ti eḷakassa aṭṭhīni āharāpetvā brāhmaṇassa dassetvā chaḍḍāpesi. Imamatthaṃ sandhāya paribbājikā “aññaṃ upaniṣaṃ katvā, vadhā taṃ parimocayī”ti āha. Sā hi eḷakassa aṭṭhīni “manussa-aṭṭhīni”ti dassetvā taṃ vadhā mocesi. **Orasanti** yāya tvaṃ ure katvā vaḍḍhito, taṃ orasaṃ piyaṃ manāpaṃ. **Gabbhadhārininti** yāya tvaṃ kucchinā dhārito, taṃ eva-rūpaṃ mātaraṃ kena dosena dakarakkhasassa dassasīti.

Taṃ (6.0325) sutvā rājā “ayye, bahū mama mātu guṇā, ahañcassā mama upakārabhāvaṃ jānāmi, tatopi pana mameva guṇā bahutarā”ti mātu aguṇaṃ kathento imaṃ gāthādvayamāha-

“Daharā viyalaṅkāraṃ, dhāreti apiḷandhanaṃ;
dovārike anīkaṭṭhe, ativelaṃ pajagghati.

“Athopi paṭirājūnaṃ, sayamaṃ dūtāni sāsati;

mātaraṃ tena dosena, dajjāhaṃ dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.228-229);

Tattha **daharā viyāti** mahallikāpi hutvā taruṇī viya. **Dhāreti apiḷandhananti** piḷandhituṃ ayuttaṃ alaṅkāraṃ dhāreti. Sā kira vajirapūritaṃ kañcanamekhalamaṃ piḷandhitvā rañño amaccehi saddhiṃ mahātale nisinnakāle aparāparaṃ caṅkamati, mekhalāsaddena rājanivesanaṃ ekaninnādaṃ hoti. **Pajagghatī** esā dovārike ca hatthi-ācariyādike anikaṭṭhe ca, ye etissā ucchiṭṭhakampi bhuñjituṃ ayuttarūpā, tepi āmantetvā tehi saddhiṃ ativelaṃ mahāhasitaṃ hasati. **Paṭirājūnanti** aññesaṃ rājūnaṃ. **Sayamaṃ dūtāni sāsati** mama vacanena sayamaṃ paṇṇamaṃ likhitvā dūtepi peseti “mama mātā kāme paribhuñjanavayasmimyeva ṭhitā, asukarājā kira āgantvā taṃ ānetū”ti. Te “mayamaṃ rañño upaṭṭhākā, kasmā no evamaṃ vadesi”ti paṭipañṇāni pesenti. Tesu parisamajjhe vāciyamānesu mama sīsamaṃ chindanakālo viya hoti, mātaraṃ tena dosena dakarakkhasassa dassāmīti.

Atha paribbājikā “mahārāja, mātaraṃ tāva iminā dosena dehi, bhariyā pana te bahūpakārā”ti tassā guṇamaṃ kathenti dve gāthā abhāsi-

“Itthigumbassa pavarā, accantaṃ piyabhāṇinī;

anuggatā sīlavatī, chāyāva anapāyinī.

“Akkodhanā puñṇavatī, paṇḍitā atthadassinī;

ubbariṃ kena dosena, ajjāsi dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.230-231);

Tattha (6.0326) **itthigumbassāti** itthigaṇassa. **Anuggatāti** daharakālato paṭṭhāya anugatā. **“Akkodhanā”**ti-ādikena panassā guṇe katheti. Maddaraṭṭhe sāgalana-gare vasanakāle pahaṭāpi tava āṇākaraṇabhayena tayi sinehena mātāpitūnaṃ na kathesi, evamesā akkodhanā puñṇavatī paṇḍitā atthadassinīti. Iduṃ daharakāle akkodhanādibhāvaṃ sandhāyāha. **Ubbarinti** orodhaṃ. Evamaṃ guṇasampannaṃ nandādeviṃ kena dosena dakarakkhasassa dassasīti vadati.

So tassā aguṇamaṃ kathento āha-

“Khiḍḍāratīsamāpannaṃ, anattavasamāgataṃ;

sā maṃ sakāna puttānaṃ, ayācaṃ yācate dhanamaṃ.

“Sohaṃ dadāmi sāratto, bahuṃ uccāvacaṃ dhanamaṃ;

suduccajamaṃ cajitvāna, pacchā socāmi dummano;

Ubbariṃ tena dosena, dajjāhaṃ dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.232-233);

Tattha **anattavasamāgatanti** tāya khiḍḍāratīyā kāmakiḷāya anattakārakānaṃ kilesānaṃ vasaṃ āgataṃ maṃ veditvā. **Sā manti** sā nandādevī maṃ. **Sakāna puttānanti** yaṃ mayā attano puttadhītānañca bhariyānañca dinnamaṃ piḷandhanaṃ, taṃ ayācitabbarūpaṃ “mayamaṃ dehi”ti yācati. **Pacchā socāmīti** sā dutiyadivase “imāni piḷandhanāni raññā me dinnāni, āharathetāni”ti tesamaṃ rodantānaṃ omuñcitvā gaṇhāti. Athāhaṃ te rodamāne mama santikamaṃ āgate disvā pacchā socāmi. Evamaṃ dosakārikā esā. Iminā naṃ dosena dakarakkhasassa dassāmīti.

Atha naṃ paribbājikā “imaṃ tāva iminā dosena dehi, kaniṭṭho pana te tikhiṇama-ntikumāro upakārako, taṃ kena dosena dassati”ti pucchanti āha-

“Yenocitā janapadā, ānītā ca paṭiggahaṃ;

ābhataṃ pararajjebhi, abhiṭṭhāya bahuṃ dhanamaṃ.

Dhanuggahānaṃ pavaraṃ, sūraṃ tikhiṇamantiṃ;

bhātaraṃ kena dosena, dajjāsi dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.234-235);

Tattha (6.0327) **ocitā**ti vaḍḍhitā. **Paṭiggahanti** yena ca tumhe paradese vasantā puna gehaṃ ānītā. **Abhiṭṭhāyā**ti abhibhavitvā. **Tikhiṇamanti**ti tikhiṇapaññaṃ.

So kira mātu brāhmaṇena saddhiṃ vasanakāle jāto. Athassa vayappattassa brāhmaṇo khaggaṃ hatthe datvā “imaṃ gahetvā maṃ upaṭṭhahā”ti āha. So brāhmaṇaṃ “pitā me”ti saññāya upaṭṭhāsi. Atha naṃ eko amacco “kumāra, na tvaṃ etassa putto, tava kucchigatakāle calākadevī rājānaṃ māretvā etassa chattaṃ ussāpesi, tvaṃ mahācūḷanirañño putto”ti āha. So kujjhitvā “ekena upāyena naṃ māressāmi”ti rājakulaṃ pavisanto taṃ khaggaṃ ekassa pādāmūlikassa datvā aparaṃ “tvaṃ rājadvāre ‘mameso khaggo’ti iminā saddhiṃ vivādaṃ kareyyāsī”ti vatvā pāvisi. Te kalahaṃ kariṃsu. So “kiṃ esa kalaho”ti ekaṃ purisaṃ pesesi. So āgantvā “khaggatthāyā”ti āha. Brāhmaṇo taṃ sutvā “kiṃ etan”ti pucchi. So kira tumhehi mama dinnakhaggo parassa santakoti. “Kiṃ vadesi, tāta, tena hi āharāpehi, sañjānissāmi nan”ti āha. So taṃ āharāpetvā kosato nikkaḍḍhitvā “passathā”ti taṃ sañjānāpentō viya upagantvā ekappahāreneva tassa sīsaṃ chinditvā attano pādāmūle pātesi. Tato rājagehaṃ paṭijaggitvā nagaraṃ alaṅkaritvā tassa abhiseke upanīte mātā cūḷanikumārassa maddaraṭṭhe vasana-bhāvaṃ ācikkhi. Taṃ sutvā kumāro senaṅgaparivuto tattha gantvā bhātaraṃ ānetvā rajjaṃ paṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya taṃ “tikhiṇamanti”ti sañjāniṃsu. Paribbājikā taṃ “evarūpaṃ bhātaraṃ kena dosena dakarakkhasassa dajjāsi”ti pucchi.

Rājā tassa dosaṃ kathento āha-

“Yenocitā janapadā, ānītā ca paṭiggahaṃ;

ābhataṃ pararajjebhi, abhiṭṭhāya bahuṃ dhanam.

“Dhanuggahānaṃ pavaro, sūro tikhiṇamanti ca;

mayāyaṃ sukhito rājā, atimaññati dārako.

“Upaṭṭhānampi (6.0328) me ayye, na so eti yathā pure;

bhātaraṃ tena dosena, dajjāhaṃ dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.236-238);

Tattha **pararajjebhī**ti imassa pararajjato ca bahu dhanam ābhataṃ, ayañca pararajje vasanto puna imaṃ gehaṃ ānetvā “esa mayā mahati yase patitṭhāpito”ti vadati. **Yathā pure**ti pubbe pātova āgacchati, idāni pana na tathā eti. Iminā naṃ dosena dakarakkhasassa dassāmīti.

Atha paribbājikā “bhātu tāva ko doso hotu, dhanusekhakumāro pana tayi sineha-guṇayutto bahūpakāro”ti tassa guṇam kathenti āha-

“Ekarattena ubhayo, tvañceva dhanusekha ca;

ubho jātettha pañcālā, sahāyā susamāvayā.

“Cariyā taṃ anubandhittho, ekadukkhasukho tava;

ussukko te divārattim, sabbakiccesu byāvaṭo;

Sahāyaṃ kena dosena, dajjāsi dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.239-240);

Tattha **dhanusekhacāti** dhanusekho ca, dhanusekhakumāro cāti attho. **Etthāti** idheva nagare. **Pañcālāti** uttarapañcālanagare jātattā evaṃvohārā. **Susamāvayāti** suṭṭhu samavayā. **Cariyā taṃ anubandhitthoti** daharakāle janapadacārikāya pakkantaṃ taṃ anubandhi, chāyāva na vijahi. **Ussukkotī** tava kiccesu ratthindivaṃ ussukko chandajāto niccaṃ byāvaṭo. Taṃ kena dosena dakarakkhasassa dassasīti.

Athassa rājā dosaṃ kathento āha-

“Cariyā maṃ ayaṃ ayye, pajagghittho mayā saha;
ajjāpi tena vaṇṇena, ativelaṃ pajagghati.

“Ubbariyāpihaṃ ayye, mantayāmi rahogato;
anāmanto pavisati, pubbe appaṭivedito.

“Laddhadvāro katokāso, ahirikaṃ anādaraṃ;
sahāyaṃ tena dosena, dajjāhaṃ dakarakkhino” ti. (jā. 1.16.241-243);

Tattha (6.0329) **ajjāpi tena vaṇṇenāti** yathā cariyāya pubbe maṃ anubandhanto mayā anāthena saddhiṃ ekatova bhuñjanto sayanto hatthaṃ paharivā mahāhasitaṃ hasi, ajjāpi tatheva hasati, duggatakāle viya maṃ maññati. **Anāmantoti** raho nandādeviyā saddhiṃ mantentepi mayi ajānāpetvā sahasāva pavisati. Iminā dosena taṃ ahirikaṃ anādaraṃ dakarakkhasassa dassāmīti.

Atha paribbājikā “mahārāja, tava sahāyakassa tāva eso doso hotu, purohito pana tava bahūpakāro” ti tassa guṇaṃ kathenti āha-

“Kusalo sabbanimittānaṃ, rutaññū āgatāgamo;
uppāte supine yutto, niyyāne ca pavesane.

“Paṭṭho bhūmantalikkhasmiṃ, nakkhattapadakovidō;
brāhmaṇaṃ kena dosena, dajjāsi dakarakkhino” ti. (jā. 1.16.244-245);

Tattha **sabbanimittānanti** “iminā nimittena idaṃ bhavissati, iminā idan” ti evaṃ sabbanimittesu kusalo. **Rutaññūti** sabbaravaṃ jānāti. **Uppātetī** candaggāhasūriyaggāha-ukkāpātadisāḍḍhādike uppāte. **Supine yuttoti** supine ca tassa nipphattijānavasena yutto. **Niyyāne ca pavesaneti** iminā nakkhattena niyyāyitabbaṃ, iminā pavisitabbanti jānāti. **Paṭṭhoti** cheko paṭibalo, bhūmiyañca antalikkhe ca dosaguṇe jānituṃ samattho. **Nakkhattapadakovidoti** aṭṭhavīsatiyā nakkhattakoṭṭhāsesu cheko. Taṃ kena dosena dakarakkhasassa dassasīti.

Rājā tassa dosaṃ kathento āha-

“Parisāyampi me ayye, ummīletvā udikkhati;
tasmā accabhamuṃ luddaṃ, dajjāhaṃ dakarakkhino” ti. (jā. 1.16.246);

Tassattho- ayye, esa maṃ parisamajjhe olokontopi akkhīni ummīletvā kuddho viya udikkhati, tasmā evaṃ atikkamivā ṭhitabhamuṃ amanāpena ukkhittabhamukaṃ viya luddaṃ bhayānakaṃ taṃ ahaṃ dakarakkhasassa dassāmīti.

Tato (6.0330) paribbājikā “mahārāja, tvaṃ ‘mātaraṃ ādiṃ katvā ime pañca dakarakkhasassa dammī’ ti vadasi, ‘evarūpañca sirivibhavaṃ agaṇetvā attano jīvitampi mahosadhassa dammī’ ti vadasi, kaṃ tassa guṇaṃ passasi” ti pucchanti imā gāthāyo āha-

“Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ;

vasundharaṃ āvasati, amaccaparivārito.

“Cāturanto mahāraṭṭho, vijitāvī mahabbalo;

pathabyā ekarājāsi, yaso te vipulaṃ gato.

“Soḷasitthisahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;

nānājanapadā nārī, devakaññūpamā subhā.

“Evaṃ sabbaṅgasampannaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ;

sukhitānaṃ piyaṃ dīghaṃ, jīvitaṃ āhu khattiya.

“Atha tvaṃ kena vaṇṇena, kena vā pana hetunā;

Paṇḍitaṃ anurakkhanto, pāṇaṃ cajasi duccajan”ti. (jā. 1.16.247-251);

Tattha **sasamuddapariyāyanti** samuddamariyādasañkhātena samuddaparikkhepena samannāgataṃ. **Sāgarakuṇḍalanti** parikkhipitvā ṭhitassa sāgarassa kuṇḍalabhūtaṃ. **Vijitāvīti** vijitasāṅgāmo. **Ekarājāti** aññassa attano sadisassa rañño abhāvato ekova rājā. **Sabbakāmasamiddhinanti** sabbesampi vatthukāmakilesakāmānaṃ samiddhiyā samannāgatānaṃ. **Sukhitānanti** evarūpānaṃ sukhitānaṃ sattānaṃ evaṃ sabbaṅgasampannaṃ jīvitaṃ dīghameva piyaṃ, na te appaṃ jīvitamicchantiti paṇḍitā vadanti. **Pāṇanti** evarūpaṃ attano jīvitaṃ kasmā paṇḍitaṃ anurakkhanto cajasīti.

Rājā tassā kathaṃ sutvā paṇḍitassa guṇaṃ kathento imā gāthā abhāsi-

“Yatopi āgato ayye, mama hatthaṃ mahosadho;

nābhijānāmi dhīrassa, aṇumattampi dukkaṭaṃ.

“Sace ca kismici kāle, maraṇaṃ me pure siyā;

so me putte paputte ca, sukhāpeyya mahosadho.

“Anāgataṃ (6.0331) paccuppannaṃ, sabbamatthampi passati;

anāparādhakammantaṃ, na dajjaṃ dakarakkhino”ti. (jā. 1.16.252-254);

Tattha **kismicīti** kismiñci kāle. **Sukhāpeyyāti** sukhasmiṃyeva patiṭṭhāpeyya.

Sabbamatthanti esa anāgatañca paccuppannañca atitañca sabbaṃ atthaṃ sabbaññubuddho viya passati. **Anāparādhakammantanti** kāyakammādīsu aparādharaḥitaṃ. **Na dajjanti** ayye, evaṃ asamadhuraṃ paṇḍitaṃ nāhaṃ dakarakkhasassa dassāmīti evaṃ so mahāsattassa guṇe candamaṇḍalaṃ uddharanto viya ukkhipitvā kathesi.

Iti imaṃ jātaṃ yathānusandhippattaṃ. Atha paribbājikā cintesi “ettakenapi paṇḍitassa guṇā pākaṭā na honti, sakalanagaravāsīnaṃ majjhe sāgarapiṭṭhe āsittatelaṃ vipakirantī viya tassa guṇe pākaṭe karissāmī”ti rājānaṃ gahetvā pāsādā oruyha rājāṅgaṇe āsanaṃ paññapetvā tattha nisīdāpetvā nāgare sannipātāpetvā puna rājānaṃ ādito paṭṭhāya dakarakkhasassa pañhaṃ pucchitvā tena heṭṭhā kathitaniyāmeneva kathitakāle nāgare āmantetvā āha-

“Idaṃ suṇātha pañcālā, cūḷaneyyassa bhāsitaṃ;

paṇḍitaṃ anurakkhanto, pāṇaṃ cajati duccajaṃ.

“Mātu bhariyāya bhātucca, sakhino brāhmaṇassa ca;

attano cāpi pañcālo, channaṃ cajati jīvitaṃ.

“Evaṃ mahatthikā paññā, nipuṇā sādhu cintinī;

diṭṭhadhammahitatthāya, samparāyasukhāya cā”ti. (jā. 1.16.255-257);

Tattha **mahatthikā**ti mahantaṃ atthaṃ gahevā t̥hitā. **Diṭṭhadhammahitatthāyā**ti imasmim̐yeva attabhāve hitatthāya ca paraloke sukhatthāya ca hotīti.

Iti sā ratanagharassa maṇikkhandhena kūṭaṃ gaṇhantī viya mahāsattassa guṇehi desanākūṭaṃ gaṇhīti.

Dakarakkhasapañho niṭṭhito.

Satthā (6.0332) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva tathā-gato paññavā, pubbepi paññavāyevā” ti jātaṃ samodhānento osānagāthā āha-

“Bherī uppalavaṇṇāsī, pitā suddhodano ahu;
mātā āsī mahāmāyā, amarā bimbāsundarī.

“Suvo ahosi ānando, sārīputto ca cūlanī;
devadatto ca kevaṭṭo, calākā thullanandinī.

“Pañcālacandī sundarī, sāḷikā mallikā ahu;
ambaṭṭho āsī kāmindo, poṭṭhapādo ca pukkuso.

“Pilotiko ca devindo, senako āsī kassapo;
udumbarā maṅgalikā, vedeho kāḷudāyako;
mahosadho lokanātho, evaṃ dhāretha jātakan” ti.

Umaṅgajātakavaṇṇanā pañcamā.

(chaṭṭho bhāgo niṭṭhito.)